

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

ANADOLU AĞIZLARINDA HÂL KATEGORİSİ

Ali YUMURTACI

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN

OCAK – 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANADOLU AĞIZLARINDA HÂL KATEGORİSİ

DOKTORA TEZİ

Ali YUMURTACI

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 23/01/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Zikri TURAN	Başarılı
Prof. Dr. Gülsemin HAZER	Başarılı
Doç. Dr. Kaan YILMAZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ŞİMŞEK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ali YUMURTACI

23/01/2023

ÖNSÖZ

Anadolu ağızlarıyla ilgili bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte memleketin her köşesine yayılan iletişim araçlarının, ağızları zamanla birbirine yaklaştıracığı hatta ortadan kaldıracığı ihtimali düşünüldüğünde bu çalışmaların önemi daha da ortaya çıkmaktadır. Yapılan derlemeler ağız özellikleri ve ana ağız gruplarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu belirleme de ses ve şekil özelliklerine göre yapılmıştır.

Ağız çalışmaları genel olarak derlenen metinler ile ses ve şekil bilgisi bölümlerinden oluşur. Hâl ekleri de bu çalışmaların “şekil bilgisi” bölümünde ele alınan bir konudur. Konu, gerek genel dil bilgisi gerekse ağız çalışmalarında kanıksanmış terimler ve içerikler üzerine bina edilmiştir. Buna göre +A için her zaman yönelme hâli, +DA için bulunma hâli ve +DAn için ayrılma hâli terimleri kullanılmıştır. Bu kanıksama bende de bulunacak ki yabancılara Türkçe öğretmeye başlayana kadar hal kategorisinde başlık ve işlev arasındaki çelişki bana çok önemli gelmemiştir. Bu noktada, hâl öğretiminde genel kabul görmüş yaklaşım yerine, işlevsel bir yaklaşımı tercih etmeye başladım. Hâl kategorisi konusunda çalışma fikri de bu vesileyle ortaya çıkmış oldu. Konunun Anadolu ağızlarında ele alınma sebebi ise hem malzeme genişliği hem de ağızlardaki şekil zenginliğidir.

Çalışmamız hâl eklerinde işlev tespitine dayanmaktadır. Bu tespit yapılırken, yukarıda bahsi geçen yaklaşımın aksine işlev esas alınmış ve belirlenen her işlev bir başlık oluşturmuştur. Örneğin +DAn eki sebep bildiriyorsa “sebepl hâli”, kaynak bildiriyorsa “kaynak hâli” şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışmamız giriş, inceleme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde hâl kavramı ile ilgili genel bilgiler, konuya yaklaşımlar ve hâl kavramıyla ilgili sorunlu gördüğümüz meseleler üzerine bir değerlendirme yer almaktadır. Bununla birlikte Anadolu ağızları, ağız sınıflamaları ve hâl kategorisinin ağız çalışmalarında işlenişine değinilmiştir. “Anadolu Ağızlarında Hâl Kategorisi” başlıklı inceleme bölümünde işlev ve alt işlev tespiti yapılarak şekle ve bölgelere göre örnekler verilmiştir. Sonuç bölümünde ise hâl eklerinin işlev ve bölgelere göre kullanım oranlarını gösteren tablo ile buradan elde edilen tespitler yer almaktadır. Damak ve dudak uyumunun bozulduğu ağızlar haritada gösterilmiştir ve bunlar sonuç bölümünden sonra bulunmaktadır.

Bitirirken, bundan sonra yapılacak hâl kategorisi çalışmalarına yardımcı olmasını temenni ettiğim bu çalışmayı sürdürdüğüm müddet içerisinde gösterdiği büyük sabır ve destekleri için kıymetli hocam Prof. Dr. Zikri Turan'a teşekkürlerimi sunarım.

Ali YUMURTACI

23/01/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
İŞARETLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
KAYNAK METİNLERDE GEÇEN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: ANADOLU AĞIZLARINDA HÂL KATEGORİSİ	25
1.1. Ayrılma Hâli.....	25
1.2. Bedel Hâli	33
1.3. Benzetme Hâli	38
1.4. Birliktelik Hâli.....	46
1.5. Bulunma Hâli.....	42
1.5.1. Bulunma-Aitlik	42
1.5.2. Bulunma-Dönem	44
1.5.3. Bulunma-Durum	47
1.5.4. Bulunma-İş, Uğraş	64
1.5.5. Bulunma-Tâbi Olma.....	66
1.5.6. Bulunma-Yer.....	67
1.5.6.1. Bulunma-Yer/Mevki, Makam.....	74
1.5.6.2. Bulunma-Yer/Ortam	75
1.5.7. Bulunma-Zümre	76
1.6. Değişme Hâli	78
1.7. Hedef Hâli	80
1.7.1. Hedef-Amaç	86
1.7.2. Hedef-Bildirme	93
1.7.3. Hedef-Dilek.....	99
1.7.4. Hedef-İhtiyaç.....	100
1.7.5. Hedef-İntikal	101
1.7.6. Hedef-İzafe, Yakıştırma.....	103

1.7.7. Hedef-Karşı Olma	106
1.7.8. Hedef-Meyletme	107
1.7.9. Hedef-Münasiplik, Uygunluk	109
1.7.10. Hedef-Tâbi Olma	111
1.7.10.1. Hedef-Tâbi Olma/Boyun Eğme	113
1.7.11. Hedef-Tahsis	116
1.7.12. Hedef-Tesir	120
1.7.13. Hedef-Ulaşma	121
1.7.14. Hedef-Yer	124
1.7.14.1. Hedef-Yer/Makam, Huzur	134
1.7.14.2. Hedef-Yer/Yönelme	135
1.8. Karşılaştırma Hâli	138
1.8.1. Karşılaştırma-Durum	138
1.8.2. Karşılaştırma-Nicelik	142
1.8.3. Karşılaştırma-Zaman	144
1.9. Kaynak Hâli	145
1.9.1. Kaynak-İntikal	152
1.9.2. Kaynak-Referans Noktası	153
1.9.3. Kaynak-Yer	159
1.9.4.1. Kaynak-Yer/Makam	164
1.9.4.2. Kaynak-Yer/Tatbik Yeri	165
1.9.4. Kaynak-Zümre	165
1.10. Konu, Mevzu Hâli	167
1.11. Nesne Hâli	172
1.11.1. Nesne-Diğerlerinden Ayırma	184
1.11.2. Nesne-Grup, Küme	185
1.12. Nicelik Hâli	187
1.12.1. Nicelik Miktar	187
1.12.2. Nicelik-Zaman	192
1.13. Özne Hâli	198
1.13.1. Özne-Diğerlerinden Ayırma	199
1.13.2. Özne-Grup, Küme	199

1.13.3. Özne-Seslenme.....	200
1.13.4. Özne-Zümre	202
1.14. Sebep Hâli	203
1.15. Seslenme Hâli	216
1.16. Sınırlama Hâli.....	218
1.16.1. Sınırlama-Yer	218
1.16.2. Sınırlama-Zaman.....	221
1.17. Şart Hâli.....	228
1.18. Tarz Hâli	232
1.19. Tercih Hâli.....	249
1.20. Tezat Hâli	250
1.21. Vasıta Hâli	252
1.21.1. Vasıta-Aracı	253
1.21.2. Vasıta-Araç	257
1.21.3. Vasıta-İş, Uğraş.....	269
1.22. Yaklaşma Hâli	272
1.22.1. Yaklaşma-Nicelik.....	273
1.22.2. Yaklaşma-Yer	273
1.22.3. Yaklaşma-Zaman	277
1.23. Zaman Hâli	279
1.23.1. Zaman-Aşamalılık.....	291
1.23.2. Zaman-Başlama Noktası	292
1.23.3. Zaman-Dönem.....	294
1.23.4. Zaman-Sıra	301
1.23.5. Zaman-Tezlik	309
SONUÇ	313
KAYNAKÇA.....	324
EK	333
ÖZGEÇMİŞ	335

KISALTMALAR

- age.** : Adı geçen eser
akt. : Aktaran
BGA. : Batı Grubu Ağızları
bkz. : Bakınız
bs. : Baskı
c. : Cilt
ev. : Çeviren
DGA. : Doğu Grubu Ağızları
d.t. : Doktora tezi
ed. : Editör
h.e. : Hâl eki
iy.e. : İyelik eki
KGA. : Kuzeydoğu Grubu Ağızları
olms.e.: Olumsuzluk eki
s. : Sayfa
sfe. : Sıfat-fiil eki
tek. e. : Teklik eki
tn. : Tamlanan

İŞARETLER

- + : isme bağlanmayı gösterir.
- : fiile bağlanmayı gösterir.
- Ø : Damga morfem. Telaffuz edilmeyen fakat fonksiyonu korunan şekildir.
- <> : Ses ya da şeklin gelişim yönünü gösterir. Okun yönü, sesin ya da şeklin son hâlini ifade eder.
- : Bu şekil gereği.
- [...] : Cümle başında, kaynak eserde alınmayan yerler için kullanılmıştır.
- / : Alt işleve bağlı işlevi göstermek için iki şlevin arasında kullanılır. (Örn.: hedef-yer/yönelme.)
- // : Kelime içindeki ses grubunu gösterir.
- (*) : Şüpheli yaklaşılan durumlar için kullanılmıştır.
- V : Vokal

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Ağız Yöresi ve Araştırmacılar	18
Tablo 2: Ayrılma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	25
Tablo 3: Bedel Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	33
Tablo 4: Benzetme Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	38
Tablo 5: Birliktelik Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	47
Tablo 6: Bulunma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	42
Tablo 7: Değişme Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	78
Tablo 8: Hedef Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	81
Tablo 9: Karşılaştırma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.	138
Tablo 10: Kaynak Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	146
Tablo 11: Konu, Mevzu Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	168
Tablo 12: Nesne Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	173
Tablo 13: Nicelik Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	187
Tablo 14: Özne Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	199
Tablo 15: Sebep Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	203
Tablo 16: Seslenme Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	216
Tablo 17: Sınırlama Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	218
Tablo 18: Şart Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	228
Tablo 19: Tarz Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	232
Tablo 20: Tercih Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	249
Tablo 21: Tezat Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	251
Tablo 22: Vasıta Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı.....	253
Tablo 23: Yaklaşma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	273
Tablo 24: Zaman Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı	279
Tablo 25: Alt işlev oranları.....	313
Tablo 26: Eklerin Ağız Grupları ve İşlevlere Göre Kullanım Oranları.....	314

KAYNAK METİNLERDE GEÇEN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

Ünlüler

á	: önsü a.	ĩ	: yarı yuvarlak ı.
ă, ə	: artsı e.	ó	: önsü o.
â, à	: yarı dar a.	ô	: yarı dar o.
â	: yarı yuvarlak a.	õ	: yarı dar ö.
ê, é	: yarı dar e.	ú	: önsü u.
í	: önsü ı.		

Ünsüzler

ɸ	: yarı sızıcı b.	ɭ	: art damak l'si.
ç, ć	: yarı sızıcı c.	ɮ	: diş eti ünsüzü.
Ç	: aşırı patlayıcı ç.	ŋ	: diş, geniz, damak.
ć	: yarı sızıcı ç.	P	: aşırı patlayıcı p.
ġ	: art damak g'si.	S	: yarı ötümlü s.
ġ	: art damak sesleriyle hece kuran ön damak ünsüzü.	Ş	: yarı ötümlü ş.
ƒ	: gırtlaksı g.	T	: aşırı patlayıcı t.
ħ	: Nefesli h.	ʋ	: Dudak, damak.
ħ, ħ	: Hırıltılı h.	z	: Peltek z.
ķ	: Art damak k'sı.		

Diğer İşaretler

A	: a, e.	-	: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti.
D	: d, t.	˘	: Ünlüler üzerinde kısalık işareti.
I ⁴	: ı, i, u, ü.	˜	: Genzelleşme işareti.
I	: ı, i.	˘	: Ulama
N	: n, ŋ	VV	: Diftong
U	: u, ü.		

ÖZET

Başlık: Anadolu Ağızlarında Hâl Kategorisi

Yazar: Ali YUMURTACI

Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN

Kabul Tarihi: 23/01/2023

Sayfa Sayısı: xiv (ön kısım) + 332 (ana kısım) + 3 (ek)

Hâl kategorisi, dil bilgisi çalışmalarının genelinde, "çekim ekleri" başlığı altında yer alan bir konudur. İsim ile fiil arasındaki işlevi yüklenmesi bakımından ayrı bir ek sınıfı içinde yer alan hâl ekleri, birkaç çalışma dışında, yaygın dil bilgisi anlayışına göre işlenmiştir. Bu anlayış, tek şekil ve tek işlev esasına dayandığından isim ve fiil arasındaki diğer işlevleri dikkatten kaçırmaktadır. Bu da hâl kategorisindeki ana fonksiyonları beş ile on arasında sınırlandırmaktadır. Bu sayıları belirleyen değişkenler ise "yalın hâl" ve "ilgi hâli" başlıklarının yer alıp almamasıdır.

Hâl kategorisi ağız çalışmalarında da yer almakta ve yukarıda bahsettiğimiz yaklaşımdan farklı ele alınmamaktadır. İncelenen ağız çalışmalarında farklı bir yaklaşımla karşılaşılmamıştır. Özellikle üst işlev hususunda konunun işlenişi aynı olduğu için örnekler de genellikle tek işlevden seçilmiştir. Bu çalışmaların birbirinden ayrıldığı tek nokta örneklerin kelime ya da cümle/ isim fiil tamlaması şeklinde olmasıdır.

"Anadolu Ağızlarında Hâl Kategorisi" adlı bu çalışmada isim fiil tamlaması ve cümledeki diğer yardımcı unsurlar göz önünde bulundurularak işlev ve buna bağlı alt işlev tespiti yapılmıştır. Bu fonksiyonların belirlenmesinde şüphesiz, fiilin anlam özellikleri de etkili olmuştur. Bu vesileyle, morfofonetik olarak aynı olan şekiller arasındaki fonem farkına da dikkat edilmiştir. Aynı fonksiyonda görülen morfofonetik farklar, ya tamamen farklı şekiller ya da ses hadiseleriyle oluşan şekiller sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Ağızları, Hâl Kategorisi, Hâl Ekleri, İşlev, Alt İşlev

ABSTRACT	
Title of Thesis: Case Category in Anatolian Dialects	
Author of Thesis: Ali YUMURTACI	
Supervisor: Prof. Dr. Zikri TURAN	
Accepted Date: 23/01/2023	Number of Pages: xiv (pre text) + 332 (main body) + 3 (add)
<p>The case category is a subject that is generally included the title of "conjunction suffixes" in grammar studies. Case suffixes, which are in separate suffix class in terms of loading the function between the noun and the verb, have been processed according to the common grammar tendency, with the exception of a few studies. Since this tendency is based on one morphem and one function, it overlooks the other functions between the noun and verb. This limits the main functions in the case category between five-ten. The variables that determine these numbers are whether the headings "nominative" and "genitive" are included.</p> <p>The case category is also included in dialect studies and is not handled differently from the tendency we mentioned above. A different approach was not encountered in the dialect studies examined. Since the treatment of the subject is the same, especially in terms of the main function, the examples are usually chosen from one function. The point where these studies differ from each other is that the examples are in the form of word or sentence/determinative of noun and verb.</p> <p>In this study, named "Case Category in Anatolian Dialects", a main function naming and sub-functions related to it have been determined by considering the determinative of name and verb and even other auxiliary elements in the sentence. Undoubtedly, the semantic features of the verb have also been effective in determining these functions. For this reason, attention has also been paid to the phoneme difference between morphophonetically identical shapes. Morphophonetic differences seen in the same function have emerged either due to completely different suffixes or morphem formed by phonetic change.</p>	
Keywords: Anatolian Dialects, Case Category, Case Suffixes, Function, Sub-Function	

GİRİŞ

Anadolu ağızları hakkında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, derleme ve genel Türk dil bilgisi açısından ele alındığı gibi, Türk dilinin çeşitli ekleri de çalışma konusu yapılmıştır. Bunlar arasında hâl ekleri de vardır. Hâl ekleri, gerek cümle düzeyinde gerekse isim+fiil tamlamalarında zaruri olarak bulunduğu için üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur.

Hâl ile ilgili çalışmaların niteliği, genel olarak Türk dilinde yapıldığı gibi Anadolu ağızlarında da benzerdir ve kanıksanmış terimler üzerine bina edilmiştir. +(y)A için her zaman "yaklaşma-yönelme", +I⁴ için her zaman "belirtme-yükleme", +DA için her zaman "bulunma", +DAn için her zaman "ayırılma-çıkma" terimleri kullanılmıştır. Bazen de "belirtme hâli yaklaşma hâli yerine, yaklaşma hâli belirtme hâli yerine kullanılmıştır." gibi ifadelerle yer verilmiştir. Tüm bu karmaşanın nedeni; şeklin, yaygın olduğu işlevde kullanılmasından hareketle aynı adlandırmanın yapılması ve morfofonetik-morfofonemik karşıtlıkların göz ardı edilmesidir. Örneğin; sebep, kaynak, ayrılma, zaman işlevlerinde kullanılabilen +DAn şeklinin, her durumda ayrılma hâli olarak adlandırılması bunlardan sadece biridir.

Fonksiyon belirlemede sergilenen genel tutum, bir ek çoğunlukla hangi fonksiyonda kullanılıyorsa o isimle adlandırılması ve fonksiyon değeri olup telaffuz değeri olmayan şekillerin dikkate alınmamasıdır.

Yukarıda belirtilen durum için şu örnekler verilebilir:

Ertuğrul, Hasan'la sinemaya gitti.

Çocuk okula dolmuşla gitti.

Bu cümlelerde altı çizili +la ekleri morfofonetik olarak aynıdır ve yaygın anlayışa göre vasıta hâlidir. Aslında iki ekin fonksiyonu birbirinden ayrıdır. Birinci cümledeki ek bir "birliktelik" fonksiyonu taşıırken ikinci cümledeki ek "vasıta" fonksiyonu taşımaktadır. Yani bu ek, her iki cümlede fonksiyon farkına sahiptir.

Hâl kategorisi, Türk dili ve Türkçeye ilgili yapılan dil çalışmalarında mutlak surette yer almaktadır. Her cümlede ve isim+fiil tamlamasında morfofonetik-morfofonemik karşıtlık düzeni içinde yer alan hâlin -fiilin anlamı ve kavram alanından hareketle- çok sayıda işlev

belirtmesi mümkünken, sınırlı sayıda ve dolayısıyla belli terimlerle işlenmesi, konunun yetersiz ele alındığını göstermektedir. Yapılan çalışmalarda hâl, genel kabul görmüş tespitler ve terimler üzerine bina edilmiştir. Buna göre +A için her zaman yaklaşma-yönelme, +I⁴ için her zaman belirtme-yükleme, +DA için her zaman bulunma, +DAn için her zaman ayrılma-çıkma terimleri kullanılmıştır.

Çalışmalardaki hâl tariflerinde; hâlin, isim ve fiil ayrımı yapmaksızın, ismin kendi dışında kalan kelimelerle kurduğu ilişki (Ergin, 2009:129; Hatipoğlu, 1981:11; Banguoğlu, 1990:326; Alyılmaz, 1994:50; Kartallıoğlu ve Yıldırım, 2012:51; Vural ve Böler, 2014:149) ve cümle anlamına tesir etmesi özellikleri öne çıkarılmaktadır. (Vardar, 2002:84; Korkmaz, 2003:266; Uzun, 2004:169; Eker, 2009:335; Gülsevin, 2011:2016). Ediskun (1963:110, akt. Buran, 1989:19), Demirci, 2017:174; Özkan, 2018:55 hâl için ismin özellikle fiille ilişki kurduğunu belirtir. Tariflerden bazıları şöyledir:

“Hâl, ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İsimlerin, etrafındaki kelimelerle olan münasebetleri çeşit çeşit olduğu için birçok hâlleri vardır. Bazı dillerde hâllerin sayısı kırka kadar çıkar. Türkçe hâl sayısı bakımından vasat bir dildir (Ergin, 2009:129).”

“Tümcenin düzeni içinde adların (ve kimi dillerde ad soylu öteki öğelerin) yüklendiği görevi belirleyen, tümcede adın söz dizimi açısından rolünü ve öteki öğelerle ilişkisini gösteren, aynı zamanda anlam açısından ona belli bir özellik yükleyen kavram (Aksan, 2007:90).”

“Adlar cümle içinde bağımsız değildirler. Cümlelerin ad, edat, fiil gibi öteki öğeleri ile sürekli bir bağlantı içindedirler. Adlar, cümlelerin örgüsünü oluşturan bu bağlantıyı kurabilmek için, ilişkinin türüne göre çeşitli durumlara girerler. Adların girdikleri bu hâllere ad durumları denir (Korkmaz, 2003:266).”

Uzun, “çocuk öğretmeni okulda görmek” örneğini verdikten sonra şu açıklamayı yapar: Demek ki sözcükler dizimsel düzlemde birbirleriyle kurdukları bağlantı türüne göre (iş yapan, işe konu olan, işin yapıldığı yer gibi) bir “duruş biçimi” almaktadır. İşte bu duruş biçimleri durum, onları bu duruma göre biçimlendiren de durum belirleyicileridir (Uzun, 2004:169).

Birçok dilde isimler veya isimlerin teşkil ettiği kelime grupları cümle içerisinde başka öğelerle semantiğin isteği doğrultusunda bir araya geldiklerinde sentaktik olarak belirli bir sıra takip etmek zorundadırlar. Bunda fiilin (veya genel anlamda yüklem) rolü çok büyüktür. Cümle içerisinde fiilin ifade ettiği olay anlatılırken, isimler bazı morfolojik değişiklikler yaşamak suretiyle kendilerini cümledeki diğer öğelerle uyumlu hale getirirler. "Yönetim ve Bağlama Teorisi"nde bu duruma hâl eki yükleme anlamına gelen case assignment adı verilir. Kelimelerin takındığı tavrın veya girdikleri durumun dilbilgisel ismi durum veya hâl olarak tabir edilir. (Demirci, 2017:174)

Hâl kategorisi konusu müstakil olarak Buran (1989), Özsoy (1993), Mert (2002) ve Şahin (2003) tarafından hazırlanan çalışmalarda işlenmiştir:

Buran (1989)'ın Anadolu ağızlarında ve Şahin (2003)'in tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde ayrıntılı bir şekilde ele aldıkları hâl kategorisi işlenişleri bakımından ortaklık gösterir. Her iki çalışmada da hâl kategorisi, kullanılan terim bakımından çok küçük farklar olsa da aynı sayıda (yedi tane) verilmiştir. Ekin; zamirlerde, isimlerde... gibi kullanıldığı yerler verilmiş ve işlevleri belirtilmiştir.

Özsoy (1993), Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin Fiillerle Münasebeti adlı çalışmasının giriş bölümünde, terimler konusunda Türkçede bir anlaşma olmadığını belirterek Batı dillerindeki hâl adlandırmalarını tercih etmiştir. "Datif, lokatif, ablatif, akkuzatif, genitif, instrumental, ekvatif, direktif" için anlam bakımından toplam 142 fonksiyon tespit etmiştir.

Mert (2002), çalışmasında 21 üst fonksiyon tespit etmiştir. Mert (2002)'in yukarıdaki çalışmalardan farkı, her fonksiyonu bir hâl olarak belirtmesi olmuştur.

Dil Bilgisi Çalışmalarında Hâl

Hâl Tarifleri ve İşlev

Hâl ile ilgili yapılan tariflerde ortak yaklaşım, ismin diğer kelimelerle ilişki kurması ve cümle anlamına tesir etmesi olmuştur.

Bu yaklaşım bazı sorunları da beraberinde getirmektedir: Hâli belirlerken ismin ilişki kurduğu kelime türünün önemsiz olması, "sınıf kapısı, kitabın sayfası, Ali'nin evi" tamlamalarında bir hâl ilişkisi bulunduğu sonucunu doğurmaktadır. Hâl, tabiidir ki

cümleye tesir eder fakat cümle şart değildir. Cümlelerin önemi; fiilin kavram ilişkilerinden dolayı, isim+fiil tamlamasının yetersiz kaldığı durumlarda üst işlev veya alt işlev belirlemede ortaya çıkmaktadır.

Bir zihin faaliyetinde –birbirine bağlı olmak üzere- oluşan kavramlar varlık ya da harekettir. Varlık-hareket, şekil-şekil karşıtlığında yalnızca "iki kelime türü"nü oluşturan isim ve fiilden, ismi (örn. çiçek) düşündüğümüzde kok-, kokla-, bak-, kopar-... veya fiili (örn. düş-) düşündüğümüzde düşmeye kaynaklık eden bir yer (merdiven) , düşülen yer (zemin), düşme sebebi (dikkatsizlik) ve daha birçok kavram zihinde şekillenir. İşte bu karşıtlık ilişkisine göre oluşan bir isim+fiil tamlamasında ismin fiille olan ilişkisine göre aldığı duruma hâl, bu durumu sağlayan eklerle de hâl ekleri diyebiliriz. Ekleşme dizisinde, yandaş karşıtlık yani eklerin değişmez sırası bakımından isim+fiil tamlamasında isme eklenen son ek hâl ekidir. Buna göre ismin bir hâl bildirmesi için gerekli olan tek şey fiildir, diyebiliriz. Nitekim isim tamlamalarında unsurları birbirine bağlayan ek hâl eki değildir. Hâl ekleri, cümle yapısı¹ itibarıyla, cümle kuruluşunda rol alır fakat hâl için cümle zorunlu değildir. İsim ve fiil ilişkisine göre ortaya çıkacak hâl sayısı ana/üst işlev bakımından sınırlı olsa da alt işlev bakımından fiil sayısı ile doğru orantılıdır. Ayrıca hâl ekleri sadece “isim soylu” kelimelere değil, fiili isim kategorisine geçiren fiilimsi ekli kelimelere de eklenir.

Hâl kategorisinde işlevler de genellikle birbirine yakındır: Yalın hâl², ilgi hâli, belirtme/yükleme hâli, yönelme/yaklaşma hâli, bulunma hâli, ayrılma/çıkma/uzaklaşma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli. (Korkmaz, 2003; Gabain'den çev. Akalın, 2007; Gülsevin, 2011; Vural ve Böler, 2014). Banguoğlu (1990:328), "iççekim hâlleri (kim hâli, kimi hâli, kime hâli, kimde hâli, kimden hâli, kimin hâli) ve dışçekim hâlleri (kimle hâli, kimce hâli, kimli hâli, kimsiz hâli)", Gencan (2007:193), "yalın durum, -i durumu, -e durumu, -de durumu, -den durumu" terimlerini kullanmıştır. Eklerden

¹ Cümlelerin yapısı ile ilgili bkz. Turan, Z. (1999:310); “Cümlelerin Yapısı İle İlişkilendirilen “Basit” ve “Birleşik” Kavramları Üzerine”, Türklük Bilim Araştırmaları, 8. Sayı, Sivas.

² “Yalın hâl” terimi diğerlerinden farklı bir durum göstermektedir. “Belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma” terimleri bir işlev belirtirken “yalın hâl” bir şekil belirtmektedir. “Yalın hâl” terimi şekil temelli adlandırmalarla bulunabilir fakat işlev temelli terimlerle bulunması, bu terimlerin neye göre belirlendiği konusunda çelişki yaratmaktadır.

hareketle adlandırma yapan diğer araştırmacılar Ediskun, Bilgegil, ve Demiray'dır (akt. Özkan, 2018:66).

Alkayış, Ercilasun'un: "Ek hangi işlevde olursa olsun, tek isim kullanmak lazımdır ve şekli de dikkate alan bu isim, baskın işlevi ifade eden bir isim olmalıdır." ifadesini referans göstermiştir (Alkayış, 2012:284). Hâl kategorisinde çok terimlilik bir sorun olarak görülebilir fakat terimler işlevlerine göre isimlendirildiğinde bu çok terimlilik sadece bir farklılıktan ibaret olacaktır. Birçok işlevi tek bir başlık altında toplayıp çelişkiye meydan vermektense, doğru tespit edilmiş çok sayıdaki işlevin öğretim açısından da faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Fonksiyon ile ilgili farklı çalışmalar da vardır. Alyılmaz (1994), Börekçi (1994), Daşdemir (2000), Kara (2001), Mert (2002)'in çalışmalarında, konuya farklı yaklaşılmış ve fonksiyon tespiti de buna göre yapılmıştır. Anlam-işlev odaklı yaklaşıma göre Alyılmaz on dokuz, Börekçi yirmi beş, Daşdemir otuz, Kara otuz üç, Mert yirmi bir hâl tespit etmiştir. Bunlardan başka yakın zamanda Şıkşık (2019) tarafından hazırlanan çalışmada da yirmi beş hâl tespit edilmiştir.

İlgi Ekinin Hâl Eki Sayılıp Sayılmama Meselesi

Hâl kavramıyla ilgili kaynaklarda geçen bir terim de "ilgi hâli"dir. İlgi eki; hâlin ilişki kurduğu kelime türüyle ilgili ayırım yapılmayan çalışmalarda hâl eki olarak değerlendirilirken, Gencan (2007), Ediskun (1963'ten akt. Buran, 1989), Karahan (2011), Turan (2018)'ın çalışmalarında hâl eki olarak değerlendirilmemiştir. Ergin (2009) ise konuya temkinli yaklaşmıştır.³

İlgi ekinin hâl eki sayıldığı çalışmalarda tarifler, ismin başka bir isimle münasebet kurması ve diğer hâl eklerinden farklı olarak ismi fiile değil, başka bir isme bağlaması şeklinde özetlenebilir (Banguoğlu, 1990:328; Ergin, 2009:228; Vural ve Böler, 2014:151; Özkan, 2018:93).

³ Ergin (2009:229), genitif ekinin diğer hâl eklerinden farklı olduğunu, diğer bütün hâl ekleri ismi fiile bağlarken, genitif ekinin ismi isme bağladığını belirtmiş ve bu ekin gerçek bir hâl eki karakterinde olmayıp iyelik ekleri tipinde bir ek olduğunu ifade ederek ikinci derecede bir hâl eki olduğunu söylemiştir.

Karahan, hâl eklerinin ileriye doğru bir münasebet kurmasına karşılık ilgi ekinin fonksiyonunun, eklendiği kelimeyle sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Buna göre ilgi ekinin hâl kategorisinden ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş fakat herhangi bir sınıfa dâhil etmemiştir (Karahan, 2011:216-217).

Turan da aynı şekilde bu eki hâl kategorisine dâhil etmez ve Karahan'dan farklı olarak ek sınıfındaki yerini belirler:⁴

“Yardımcı unsur-asıl unsur ilişkisindeki isimlerin oluşturduğu bir tamlamada, yardımcı unsura/tamlayana belirten rolü yükleyen bir ek, isimlere fiile karşı bir durum yükleyen hâl eklerinden ayrı değerlendirilmelidir (Turan, 2018:104).” İşte bu farklılık nedeniyle ilgi eki, "isim tamlamasını kuran ekler" sınıfında yer almalıdır.

Ekleşme dizisinde her ek, bir yandaş karşıtlık içerisinde kendilerine ayrılan yerde bulunur. Hâl ekleri de bu düzende isim+fiil tamlamasında isme eklenen son ektir ve dolayısıyla bir isim tamlamasının tamlayanında bulunamaz.

Hâl Eklerinin Ek Sınıflamasındaki Yeri

Türkçenin ekleriyle ilgili yapılan sınıflama çalışmaları ve hâl eklerinin bu sınıflamalardaki yeri genellikle benzerdir. Buna göre Emre (1945), Ergin (2009), Banguoğlu (1986), Korkmaz (2003), Karaağaç (2011), Vural ve Böler (2014), Eker (2009) ekleri "yapım ekleri ve çekim ekleri" olmak üzere ikiye ayırmış⁵, hâl eklerini de çekim ekleri içinde göstermişlerdir.

İkiyle sınırlandırılan bu tasnifler dışında Gülsevin (2011) ekleri, hâl eklerini de dâhil ettiği "işletme ekleri"nin yanında "türetme ekleri, tür değiştirici ekler ve kategori ekleri" olmak üzere dörde, Başdaş (akt. Boz, 2019) ise "yapım ekleri, çekim ekleri ve ara ekler" olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu sınıflandırmaların ortak yönü; hâl eklerinin, cümle kurucu ekler olan çekim ekleri içinde değerlendirilmesidir.

Hâl eklerini ayrı bir kategori olarak ele alan çalışmalardan Delice (2000)'nin yaptığı ek tasnifi genel sınıflamadan farklıdır. İşlevin esas alındığı bu çalışmada ekler yediye

⁴ Turan (2018:104) bu eki isim tamlamasını kuran eklerin bir alt işlevi olarak belirtme eklerine dâhil eder.

⁵ Çalışmaların bazılarında çekim ekleri yerine işletim ekleri, yapım ekleri yerine de türetme/türetim ekleri terimleri kullanılmış olsa da kastedilen yine aynı ek kategorileridir.

ayrılmıştır: "Genişletme ekleri, durum ekleri, kurucu ekler, dönüştürücü ekler, yapım ekleri, bütünleşik ekler ve temsil ekleri". Delice, durum eklerini "tümleş durum ekleri ve yüklem durum ekleri" olmak üzere ikiye ayırır. Tümleş durum eklerinin kelimeye sözdizimsel bir değer katıp tümlece dönüştürdüğünü belirterek bu ekleri +I, +A, +DA, +DAN şeklinde gösterir. Yüklem durumu için de isimleri yüklem unsuruna dönüştüren "+Dır ve +İmiş eklerinden bahseder. Delice, ayrı olarak sınıflandırdığı bütünleşik ekler ve temsil eklerinden birincisini, kelimeleri türlü anlam ilgisiyle birleştiren ve kelime-kelime ilişkisinde asıl unsurun ayrılmaz bir parçası olması⁶; ikincisini ise çekim edatlarının yerine kullanılması⁷ bakımından hâl eklerinden ayırır.

Yukarıda verilen sınıflandırma çalışmalarının konumuzu ilgilendiren kısmıyla ilgili itiraz edilecek noktalar vardır:

Ekleşme dizisinin karşıtlık düzeninde⁸ kelime-kelime ya da kelime-ek ilişkisinde unsurların birbirine karşı işlevi vardır. Anlam unsuru yani kelime olan isim ve fiil ilişkisinden teşekkül eden hâl; isme, telaffuz edilen ya da edilmeyen bir görev unsuru eklendiğinde, anlam değişmese de, ismin fiille olan ilişkisinin kavram alanı içinde bir anlama yönelir. Ayrıca hâl eklerinin cümle kurucu ekler olarak görülmesi, bu eklerin yalnızca cümle kuruluşunda yer alabileceği fikrini doğurmaktadır ki bu da hâlin, isim+fiil tamlamalarında cümleye ihtiyaç duymadan da ortaya çıkabilmesini dikkatlerden kaçırmaktadır. Hâl ekleri; anlam değiştirmemesi, cümleye ihtiyaç duymaması, isim+fiil ilişkisinde ortaya çıkması sebepleri neticesinde ayrı bir ek sınıfı olarak ele alınmalıdır.

Hâl eklerini ayrı bir kategori olarak tayin eden ve bizim de esas aldığımız ek sınıflandırması Turan (2018) tarafından yapılmıştır. Turan, sınıflandırmada dikkat edilmesi gereken esasları belirttikten sonra ekleri; "yapım eki, çatı eki, olumluluk/olumsuzluk eki, fiilimsi ekleri, ek fiiller, teklik/çokluk ekleri, isim tamlamasını kuran ekler, hâl eki, soru eki ve çekim eki" olmak üzere ona ayırır. Hâl

⁶Delice (2000:231) bununla ilgili +Den önce, +Den beri, +A kadar, senin gibi örneklerini verir.

⁷Delice (age:232), Bu kitabı Ali'ye (Ali için) aldım.

⁸Turan, "şekil bilgisi/morfoloji"ye karşı teklif ettiği bu terimi şöyle açıklar: Söz içinde unsurların birbirlerini belirleyici ve sınırlandırıcı değer oluşturan karşılıklı bağımlılık ilişkisine "karşıtlık", sözün karşılıklar aracılığıyla oluşan ilişkileri bütünüyle temsil eden düzenine "karşıtlık düzeni" diyebiliriz. Bu düzenin, tekemmül etmiş sıralı bir dizi hâlindeki morfofonetik-morfonemik karşıtlıkla eklerle ve eklenmeye dayalı öne çıkan Türk dilindeki karşılığına ise ancak "ekleşme bilgisinin karşıtlık düzeni" diyebiliriz (Turan, 2018:99).

eklerinin isim ile fiil arasındaki işlevi yüklenen ekler olduğunu, bu işlevini de hem isim ile fiil arasında kurulan tamlamada hem de isimden fiil kategorisine geçişi sağlayan cevher ek fiiliyle fiil teşkilinde yerine getirdiğini belirtir. (Turan, 2018:104)

Çalışmalarda Verilen Hâl Örnekleri

Çalışmaların hâl ile ilgili bölümlerinde verilen örnekler çalışmalara göre farklılık göstermektedir. Hâl örnekleri bazı çalışmalarda (Korkmaz, 2003⁹; Sev, 2007; Gülsevin, 2011; Demirci, 2017) cümle; Kartallıoğlu ve Yıldırım (2014)'da, vasıta hâli dışındaki hâller için isim+fiil tamlaması; bazı çalışmalarda ise (Ergin, 2009; Timurtaş, 2012; Eker, 2009; Vural ve Böler, 2014) kelime şeklinde verilmiştir. Hâl kategorisinde işlevin belirlenmesinde isim+fiil tamlaması genellikle yeterli olsa da bazı durumlarda işlev anlaşılmayabilir. Bu açıdan cümle örneklerinin de kullanılması uygun olacaktır. Zira örneklerin sadece kelimeyle sınırlandırılması fonksiyonun tespit edilmesine imkân tanımamaktadır.

Telaffuz Edilmeyen Görev Unsurunun Göz Ardı Edilmesi

Türkçede ekler yerdaş¹⁰ ve yandaş¹¹ karşıtlık ilişkisiyle her birinin sırası belli bir şekilde ekleşme dizisi içindeki yerini alır. Gerek kelime-kelime gerekse kelime-ek ilişkisinde unsurlar, telaffuz değeri olan morfemlerle işaretlendiği gibi, telaffuz edilmeyen fakat işlevi olan damga morfemle¹² (Ø) de işaretlenebilir.¹³

Morfofonetik-morfofonemik karşıtlığın göz ardı edilmesi neticesinde bazı çalışmalarda bildiren bazı durumlar için "eksizdir" açıklaması yapılmaktadır. Hiçbir isim ve fiil ilişkisi yoktur ki bir hâl belirtmemiş ve bu hâl görev unsurlarınca işaretlenmemiş olsun. "İlkbaharda başlayacak." örneğinde +da ile işaretlenen "zaman hâli", "Sabah başlayacak."

⁹ Sadece ilgi hâli için kelime örnekleri kullanılmıştır.

¹⁰ Yerdâş ya da dikey karşıtlık. örn. fiilimsi ekleri.

¹¹ Yandaş ya da yatay karşıtlık. örn. zaman ekinde sonra mutlaka şahıs ekinin gelmesi.

¹² Damga morfem: Ekleşme dizisinde telaffuzu olmayan fakat görevi olan unsur. Farklı çalışmalarda bu morfem için "sıfır biçimbirim" terimi kullanılsa da, "damga"nın ekleşme dizisindeki işlevine karşılık "sıfır"ın bir yokluk/hiçlik ve dolayısıyla işlevsizlik fikri uyandırması sebebiyle "damga"nın kullanılması daha uygun görünmektedir.

¹³ Kelime- kelime ilişkisinde: oku-ma-yan+Ø+Ø (okumayan+çocuk+lar); kelime-ek ilişkisinde: okul+Ø, kitap+lar; konuş-Ø-tu+n+Ø, git-me-di+n+iz.

örneğinde +Ø ile işaretlenmiştir ve buradaki zaman işlevi morfofonetik-morfofonemik karşıtlıkta kendini göstermektedir.

Anadolu Ağızları

Anadolu ağızları bahsinden önce, başlığı oluşturan “Anadolu” ve “ağız” terimlerinin açıklanması gerektiği kanaatindeyiz. Bunlardan birincisi için; Anadolu neresidir, sınırı nedir, Anadolu terimi Türkiye'nin tamamını mı kapsamaktadır? gibi sorular ele alınmalıdır.

Anadolu'nun çeşitli tarifleri yapılmıştır. Meydan Larousse (1992:481-482)'de Anadolu maddesi şöyledir:

“Anadolu, Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan topraklarına verilen ad. Romalılar önce Batı Anadolu'yu alarak bu kısma, sonra da doğuya doğru genişleyerek bütün Anadolu'ya Asya eyaleti adını verdiler. Doğu Roma İmparatoru Konstantinos Porphyrogenetos Asya topraklarını 14 idari bölgeye ayırdığı zaman, bugünkü Batı Anadolu kısmı, Bizans imparatorluğuna nazaran doğuda kaldığı için buraya Themata Anatolica (Yun. Anatole, güneşin doğduğu taraf) adı verildi. Bu kelime Türkler arasında Anadolu olarak kökleşti.

Selçuklular Asya toprakları üzerine yerleşse de coğrafi bir terim olan Anadolu bir memleket adı gibi kaldı.

Osmanlı idaresi Kanuni devrinde eyalet teşkilatını kurarken, memleketi Rumeli ve Anadolu eyaletleri olmak üzere ikiye ayırdı ve yarımada'nın hemen hemen bütün batı yarısı Anadolu eyaletine alındı. Osmanlılar 19. yüzyılda sancakları kaldırıp vilayetleri kurunca Anadolu ismi coğrafi bir anlam kazanarak yarımada'nın bütünü için kullanıldı.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Anadolu adı, devletin sınırlarına kadar dayandı.”

Ana Britannica (2000:70)'da Anadolu maddesi için, “Küçük Asya olarak da bilinir. Ülke topraklarının %97'sini oluşturan, Asya kıtasından batıya doğru uzanmış, kabaca dikdörtgen biçimli yarımada.” açıklaması yapılmıştır.

TDV İslam Ansiklopedisi'nin genel ağdaki sürümünde Anadolu maddesinde,

“Türkiye yüzeyinin %97’sini oluşturur. Kuzeybatıda Marmara denizi ile Çanakkale ve İstanbul boğazları tarafından Avrupa’daki Trakya kesiminden ayrılan Anadolu; kuzeyden Karadeniz, batıdan Ege denizi, güneyden de Akdeniz ile kuşatılır.” bilgisi verilmiştir.

Görüldüğü gibi Anadolu sahası bazen siyasi bazen de coğrafi olarak tarif edilmiş ve sınırları buna göre çizilmiştir. Buran (1989) ve Karahan (1996)’ın Anadolu sahasını ele aldıkları çalışmalarında da durum aynıdır. Buran (1989:6), Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri adlı çalışmasında, çalışma sahasını Türkiye’nin siyasi sınırı (Anadolu ve Trakya) olarak belirlemiş; Karahan (1996) ise Anadolu ağızlarını sınıflandırdığı çalışmasında Anadolu’yu coğrafi terim olarak esas alıp Türkiye’nin Asya tarafıyla sınırlandırarak Trakya’yı çalışmasına dâhil etmemiştir¹⁴.

Bu çalışmada Karahan (1996)’ın sınıflandırması esas alındığından çalışmaya Trakya dâhil edilmedi.

Başlığı oluşturan bir diğer terim olan “ağız” ise çalışmalarda tanımlanmamış, tarifi yapılmamıştır. Bir bölge ya da şehrin incelendiği çalışmalar genelde şehrin/bölgenin tarihi, fiziki özellikleri, nüfus yapısı hakkındaki bilgilerle başlar. Daha sonra ses ve ekleşme bilgisi bakımından tespitlerle metin bölümüne yer verilir. Ağız tanımı/tarifi ağız çalışmalarında olmayıp genelde dil bilgisi kitaplarında ve sözlüklerde yer alır. Bu kaynakların bazılarında ağız tarifleri yapılmıştır:

Aynı lehçe içinde, daha küçük yerleşim bölgelerine özgü olan ve daha küçük ayrımlara dayanan konuşma biçimidir (Aksan, 2007:142).

Gemalmaz (1989:3) ağız terimini, bir dilin veya lehçesinin sınırları içinde, belli bölge veya topluluklara özgü anlatım yollarının bütünü." şeklinde ifade eder.

Vardar (2002:14) sözlüğünde, “Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri.” şeklinde tanımlayıp lehçeye karşı çok dar bir alanda yer aldığını belirtmiştir.

¹⁴ Karahan, çalışmasında bunu açıkça belirtmese de ağız gruplarını oluşturan illerden, Anadolu sınırının coğrafi olarak belirlendiği anlaşılmaktadır.

Ediskun (1999:19), “Belirli bir lehçeye bağlı olan kentlerde, kasabalarda hele köylerde, bir dilin kelimelerini söyleyişte de ayrılıklar görülür; bu ayrılıklardan da şiveler, ağızlar oluşur.”

İmer, Kocaman ve Özsoy (2011:19) da ağız, ölçünlü dil ya da aynı ölçünlü dilin birleştirdiği lehçe içinde birbirine benzeyen konuşma biçimlerinin/birey dillerinin toplamı olarak tanımlamıştır.

Korkmaz (1992:4) sözlüğünün ağız² maddesinde terimi, bir dilin veya lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlarda “dil alanı, söyleyiş farklılıkları, ölçünlü dilden az çok ayrılması gibi özellikler yer almaktadır fakat dilin alanının sınırları nedir, söyleyiş farklılıklarındaki farkın ya da ölçünlü dilden az çok ayrılmasındaki “az ya da çok”un ölçüsü nedir? İşte çeşitli tanımlar/tariflerdeki özelliklerin eksik ya da belirsiz yönlerini de ele alarak kapsayıcı bir tarif yapan Demir (2002:114)’in ağız açıklaması şöyledir:

“Aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir.”

Demir (2002)’in tanımına kadar olan ağız tarifleri; daha genel ve birbirine yakındır. Bazı özelliklerin ölçüsünün ne olduğu gibi eksiklikler içerse de terimin anlaşılması açısından belki de daha kullanılabilir. Genel tanımlar kapsayıcı olurken, ayrıntılı tanımlar başka sorular doğurabiliyor. Örneğin, okuryazar ya da yetiştiği bölgeden uzun süre ayrı kalan kişilerde ağız özelliği görülmezmi? Derleme sırasında okuryazar olmayan kişilerin konuşma biçimi; utanma kaygısıyla değişmezmi? Hatta bazı çalışmalarda derleme yöntemi belirtilirken konuşurların dişlerinin eksikliğine/tamlığına da değinilmiş ve kaynak kişinin dişlerinin tam olduğu gibi açıklamalar yapılmıştır. Buna göre tariflerde, konuşanın diş yapısı da belirtilmelidir?

Türk dili hakkında genel bilgi veren kaynaklarda ağız tanımı yapılırken bununla bağlantılı olarak şive ve lehçe tanımları da yapılır. Bu üçü esasen bir dilin belirli zamanlarda ayrılmış kollarıdır. Bu ayrılma zamanı lehçeden şive ve ağıza doğru; “en eski, yeni ve en yeni” şeklindedir. Bu ayrılık sonucunda da ses ve şekil bakımından farklılıklar ortaya çıkmıştır. İşte bu fark lehçede çok, ağızda azdır. Ağız ve şive arasındaki temel fark ise ağız sadece konuşma dilinde kullanılırken şivenin yazı dilinde de kullanılmasıdır.

İşte tüm bu özellikler dikkate alınarak ağız tanımı basitçe şu şekilde yapılabilir: Bir dilin en yakın zamanda ayrılmış, ölçünlü dile göre anlaşmayı bozmayacak şekilde ses ve söyleyiş farkları olan, dar bir bölgede görülen ve konuşma diline ait kollarıdır.

Ağız Araştırmaları

Bilindiği gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında yabancı araştırmacılar tarafından ele alınan ağızlar ancak 1940 yılından sonra yerli araştırmacılar tarafından incelenmeye başlanmıştır. Korkmaz (2005:199); 1860’tan 1940’a kadar olan dönemi “yabancı araştırmacılar devresi”, 1940’tan günümüze kadar ve daha verimli olan dönemi “yerli araştırmacılar devresi” olarak adlandırır. Korkmaz (2005:200), 1940’tan günümüze kadar yapılan çalışmaları tür bakımından: 1. derleme yayınları. 2. hem derleme hem araştırma niteliğindeki yayınlar. 3. belli konuları ele alan araştırma niteliğindeki yayınlar olmak üzere üç grupta toplamıştır.

Anadolu ağızlarında derleme çalışmaları önce kelime derlemesi olarak başlamıştır. 1932-1935 yıllarında devlet desteğiyle gönüllülerce yapılan bu çalışma sözlük düzenine sokularak 1939-1949 yıllarında TDK tarafından “Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi” adıyla dört cilt olarak yayımlanmıştır (2005:200). Çeşitli eksiklikleri sebebiyle 1952’de yeniden ele alınan çalışma 1963-1982 tarihlerinde kısaca “Derleme Sözlüğü” adıyla toplam on iki cilt olarak yayımlanmıştır (2005:235). Günümüzde TDK genel ağ sayfasında da yer alan sözlük yapılan katkılarla sürekli güncellenmektedir.

İkinci grubu oluşturan “hem derleme hem araştırma niteliğindeki yayınlar”; ağızları, derlenen metinlerden hareketle ses ve ekleşme bilgisi açısından ele alan çalışmalardır. Erzurum (Gemalmaz, 1995), Diyarbakır (Erten, 1994), Erzincan (Sağır, 1995), Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızı (Turan, 2006) yapılan çalışmalardan bazılarıdır.

Üçüncü grubu oluşturan “belli konuları ele alan araştırma niteliğindeki yayınlar” bir dil konusunu ele alan çalışmalardır. Korkmaz (2005:242); Caferoğlu, Buluç, Eren ve Aksan’ın çalışmalarını bu gruba örnek göstermiştir.¹⁵

Anadolu ağızlarıyla ilgili olarak derleme çalışmaları dışında sınıflandırma çalışmaları da yapılmıştır. Fonetik ve morfolojik benzerlikler/farklılıklar ölçü alınarak yapılan çalışmaların bazıları Anadolu ağızlarının tümünü kapsamakla birlikte bazıları da sadece bir bölgeyi kapsamaktadır. Karahan, “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı eserinin giriş bölümünde sınıflandırma çalışmaları hakkında bilgiler vermiştir. Biz çalışmamızda Karahan (1996)’ın yapmış olduğu sınıflandırmayı esas aldık. Buna göre Anadolu ağızları üç ana grup içinde toplanmıştır:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardauç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Van ağızları.
2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları.
3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Hâl Kategorisinin Ağız Çalışmalarında İşlenişi

İncelenen ağız çalışmalarında hâl kategorisinin birbirine benzer şekilde işlendiği görülmüştür:

İşlev için ortak olarak yalın, ilgi, yükleme/belirtme, yönelme/yaklaşma, bulunma, ayrılma/çıkma, eşitlik, yön gösterme, vasıta; farklı olarak da bağlama (Sağır, 1995), yapma¹⁶ (Erten, 1994), sebep gösterme (Gülensoy, 1988; Demir, 2006) terimleri

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, 2005:241-243.

¹⁶ Çalışmada yapma (yükleme) şeklinde yer almıştır.

kullanılmıştır. İşlev için kullanılan terimler hâl ekinin tek bir fonksiyonuna yönelik olduğundan ekin diğer işlevleri göz ardı edilmiştir. Aşağıdaki kelimelerde bazı ağız çalışmalarının hâl ekleri bölümünde verilen örnekler incelenmiş ve örnek ile işlev arasında uyumsuzluk tespit edilmiştir:

Ayrılma hâli: arpadan (Antalya, 330/67; E.M.D. ve B.R.)

Yönelme hâli: ava (Isparta, 149/20; Y.O.)

Vasıta hâli: arkadaşlarunan (Tokat, 237/12; Ö.E.)

Eşitlik hâli: şindiyeçe (Adana, 437/20; Y.F.)

Örnekleri gösteren metinlerdeki cümlelere bakıldığında:

ğatırın_ölümü arpadan dedî gibi adamın_ışı. (sebepl hâli), bi gün olan ava gider_imiş. (hedef hâli), biz arkadaşlarunan geldük buraya. (birliktelik hâli), acılı oleyim geçmedi kine allaha şükür, şindiyeçe bir acı görmedim (sınırlama hâli) olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili olarak, belirtilen çalışmalar ve daha birçok ağız çalışmasında görülen ortak tutum, hâl eki ile ilgili örneklerin kelime şeklinde verilmesidir. Hâl eki isim ve fiil münsasebetini ilgilendirdiğinden, örneklerin kelime şeklinde verilmesi terim-işlev uyumsuzluğuna sebep olmaktadır. Kaldı ki isim tek başına işlevi tespit etmeye imkân vermemektedir. Bu yüzden çalışmaların hâl eki örnekleri cümle ya da -en azından-isim+fiil tamlaması şeklinde verilmelidir.

Ağız çalışmalarında farklı işlevlerin göz ardı edilmesi, konunun kanıksanmış bir yaklaşımla ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Durum böyle olsa da hâl kategorisinde terimler tüm ağız çalışmalarında işleve göre belirlenmiştir. Fakat birçok çalışmada işlev belirten “ayrılma, yönelme, bulunma, vasıta” terimleri dışında işlev bildirmeyen “yalın hâl” terimi de yer almaktadır. Bu da gösteriyor ki aynı çalışmada terimler hem işleve hem de şekle göre belirlenmiştir. “Yalın hâl” ismin ek almamasından hareketle kullanılan bir terim olduğundan, terimlerin aynı anda hem işleve hem de şekle göre belirlenmesi bir çelişki doğurmaktadır.

Hâl Eklerinin Birbirinin Yerine Kullanılması Meselesi

Yukarıdaki maddeler genel dilbilgisi ve dolayısıyla ağızları da ilgilendirirken “hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılması meselesi” doğrudan ağızları ilgilendirmektedir.

Bu konu, bir açıklama ya da ayrı bir başlık olarak ağız çalışmalarının –özellikle Batı Anadolu ağızları- hâl bölümünde yer almaktadır.

Akar, “gaybaşımı geldim.” (Kaya başına geldim.) örneğini verirken "yönelme hâli yerine yükleme hâli kullanılır". açıklamasını yapmıştır (Akar, 2004:50).

Boz'un çalışmasında yukarıda belirtilen durum bir başlık olarak verilmiş; “onnan sora çarşıyı çıkılır, alışviriş yapılır.” örneğinde de +yı ekinin bir belirtme hâl eki olarak yönelme hâli yerine kullanıldığı ifade etmiştir (Boz, 2002:94)

Yukarıdaki örneklerde altı çizili ekler bizce belirtmeyi değil, “yönelme hâli”ni temsil eden eklerden birini göstermektedir.

Bu durum diğer hâl eklerinde de görülmektedir:

gızım aciK zorlandı okumaya da beşinci sınıfı bitirdi. (yönelme hâlinin bulunma hâli yerine kullanılması) (Boz, 2002:95)

bunun üzerinde äskide bıçaKları gullanırdık. (bulunma hâlinin ayrılma hâli yerine kullanılışı) (Boz, 2002:96). Bu örnekte şöyle bir durum da dikkati çekmektedir: “äskide (eskiden)” kelimesinde, gerek yöre ağızındaki +de ekinin gerekse ölçünlü Türkçedeki +den ekinin bulunma ya da ayrılma ile bir ilişkisi bulunmamaktadır. Buradaki +de ya da +den eki bir zaman fonksiyonu belirtmektedir.

galeciK tepesinden su bulmuşla. (ayrılma hâlinin bulunma hâli yerine kullanılışı) (Boz, 2002:98).

Bilhassa +ı :+a, genel ifadeyle yönelme hâl ekinin yükleme yerine kullanılması durumu; “fonetik” (Korkmaz, 2005:230; Buran, 1989:152), “geçişli fiillerin geçişsiz gibi işlem görmesi” (Günay, 1978:110), “yönelme hâliyle yükleme hâlini birbirine karıştırma” (Gülensoy, 1988:80) gibi sebeplerle açıklanmıştır.¹⁷

¹⁷ Gülensoy, bunu bir karıştırma olarak belirtse de "İsim Hâlleri Değişimi" başlığı altında konuyla ilgili açıklamalara yer verdikten sonra, bunun kesin sebebinin bilinmediğini ifade etmiştir.

Korkmaz, yükleme hâli ekinin +A ile karşılanması durumuna Çuvaş Türkçesinde rastlandığını, belirli yükleme hâlinin burada +A ile karşılandığını belirtmektedir. Bu ekin Çuvaş Türkçesinde aynı zamanda yönelme eki de olduğundan, bu iki hâlin tek bir ekle karşılandığını ve yüklemeyi karşılaması sebebiyle de Batı grubu ağızları ile ortaklaştığını belirtir (Korkmaz, 2005:228-229).

Bu sebeplerden farklı olarak İlker (2013:633-649) bu değişmeyi fiillerin zihinde kodlanması ve derin yapı-yüzey yapı ilişkisiyle açıklamıştır. İlker (2013)'e göre aynı nitelikteki fiiller beyinde birbirine yakın bir konumda kodlanır. Bu fiiller zihin faaliyeti sonucu derin yapıdan yüzey yapıya çıkarken biri için kullanılan tamlayıcı diğerinin yerine geçebilir. İlker (2013), "Bir şeye bakmak." "Bir şeyi görmek.", "Oğlan seni sevdim". "Oğlan sana yandım". cümlelerini örnek vererek bu fiillerdeki tamlayıcıların yüzey yapıda Bir şeyi bakmak. Bir şeye görmek; Oğlan seni yandım. Oğlan sana sevdim. şeklinde değişebileceğini ifade etmiştir.

İlker'in (2013) belirttiği başka bir durum da fiille ilişkili tamlayıcıların yüzey yapıya geçerken ortaya çıkan bir boşalma durumudur. İlker hadiseyi şöyle ifade eder: Yükleme yerine yönelmenin görüldüğü "Yaşıma mı söyleyeyim?" cümlesi, bu teorinin prensiplerini güçlendiren en önemli örnek olmalıdır. Burada, sözel süreçte yer alan söyle- fiili, muhatap isteyen ve fiili gerçekleştiren varlığın/insanın dışında başka varlık/insan/muhatap isteyen bir fiildir. "Ben, size/sana yaşımı mı söyleyeyim" cümlesi, tümleçteki yönelme ekinin, nesne üzerine taşınması ve nesnedeki yüklemenin de bu sebeple boşalması/düşmesi hadisesinden ibarettir.

İlker'in dil-zihin ilişkisiyle açıkladığı durumda, zihinde tamlayıcılarıyla kodlanan fiillerin yüzey yapıya çıkarken uğradıkları değişimler bizce, ya hata sonucu ortaya çıkar ya da karakteristik olduğu için sürekli ki bu da tamlayıcının yüzey yapıya çıkarken değişmediğini, zaten o şekilde kodlandığını gösterir. Aslında ortaya çıkan bu durumun (İlker:2013)'in belirttiği zihinde birbirine yakın yerlerde kodlanan fiillerden kaynaklandığı söylenebilir fakat buradaki seçim hâl kategorisini işaretleyen ek üzerinden değil, fiil üzerinden yapılır. Örneğin, "Yemeği çok sevdim." ile "Yemeğe bayıldım." ifadelerinde seçim "+i ya da +e" üzerinden değil, "çok sevdim ya da bayıldım" üzerinden yapılır.

Hâl eklerindeki nöbetleşme durumu ağızları ilgilendirdiğinden "bir ekin başka bir ek yerine kullanılması" ifadesi yerine ekin fonksiyonunun belirtilmesi yeterli olacaktır.

Nitekim ölçünlü dilde bir hâli işaretleyen şekil, ağızlarda farklı olabilir. Buna göre hâl eklerinin değişmesi, o ağzın konuşurları tarafından hâl için tercih edilen bir şekil olarak kabul edilmelidir.

Çalışmanın Konusu

İsim ve fiil arasındaki hâl ilişkisini belirleyip bu ilişkiye göre ortaya çıkan işlev ve buna bağlı alt işlevleri adlandırmaktır.

Çalışmanın Önemi

Hâl kategorisi, içinde ses ve ekleşme bilgisinin olduğu tüm çalışmalarda yer almaktadır. Hangi kademedede olursa olsun “hâl öğretimi” oldukça önem arz etmektedir ve bu yüzden hâl adlandırması doğru yapılmalıdır. Bütün eklerin işlevi olduğundan, tabii olarak, bu adlandırmanın da işleve göre yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın da hâl kategorisine ve öğretimine ışık tutma niyeti bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın Amacı

Anadolu ağızlarında hâl işlevlerini tespit edip bu işleve göre hâli adlandırmak ve ilgili hâlin hangi şekillerle işaretlendiğini belirlemektir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmaya Esas Teşkil Eden Malzemenin Tedariki

Anadolu ağızlarında metin derleme çalışmalarını basılı yayınlar ile lisansüstü ve lisans çalışmaları oluşturmaktadır. Bu çalışmalar, TDK kütüphanesi ve YÖK tez kataloğunun taranmasıyla tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar çok sayıda olduğundan lisans tezleri dışarıda bırakılmış; basılı yayın, doktora ve yüksek lisans tezleri olmak üzere bir külliyat oluşturulmuştur.

Anadolu ağızları ile ilgili birçok sınıflama çalışması yapılmıştır. Temsil etkisinin fazla olduğunu düşündüğümüz için çalışmada Leyla Karahan’ın ağız sınıflaması kullanılmıştır. Buna göre Batı, Doğu ve Kuzeydoğu olmak üzere üçe ayrılan ana ağız gruplarını meydana getiren iller ve bunlarla ilgili çalışmalar oluşturulan külliyata göre gruplara ayrıldı. Burada da önce merkez il ağızları, yoksa ilçe ağızları dikkate alınmış ve bunun

sonucunda 62 ili kapsayan 68 çalışma incelenmiştir. Çalışmamızdaki örnekler de bu eserlerin metin bölümlerinden elde edilmiştir. Mardin, Siirt ve Hakkâri ile ilgili çalışma tespit edilememiştir. Bu yüzden çalışmamızda, belirtilen illerle ilgili veri bulunmamaktadır. Bunların dışında konuyla ilgili fikir verici olduğunu düşündüğümüz makalelerden de yararlanılmıştır.

Metinler incelenirken bilinen işlevlerin dışında dikkati çeken farklı işlevler bilgisayar ortamında yazıya geçirilerek, ekin işlevi ile bu işlevin görüldüğü ağız, sayfa ve cümle numarasıyla birlikte belirtildi. Bir ağız için farklı çalışmalar da incelendiğinden, karışıklık olmaması adına sayfa ve cümle numarasından sonra, araştırmacının önce soyadı sonra adı kısaltılarak yazıldı. Hâl konusuna yaklaşımımız bu çalışmalardan farklı olduğundan, kaynak eserlerin hâl ekleri bölümünden yararlanılmamış, bir örnek alınmamıştır.

Taranan metinler için müracaat edilen araştırmacılar ve çalıştıkları ağızlar tabloda verilmiştir:

Tablo 1: Ağız Yöresi ve Araştırmacılar

	AĞIZ YÖRESİ	ARAŞTIRMACI
1. .	Adana	Faruk Yıldırım
2.	Adıyaman	Sadi Hıncal Nakiboğlu Esra Gülin Günay
3.	Afyon	Zeynep Korkmaz Erdoğan Boz
4.	Ağrı	Süleyman Efendioğlu
5.	Amasya	Ebru Silahşör
6.	Ankara	Hakan Akca
7.	Antalya	M.D. Erdem ve R. Bölük
8.	Ardahan-Damal	Yakup Erbaş
	Artvin	Turgut Acar

9.	Şavşat	Fadime Polat
	Yusufeli/Uşhum	Zikri Turan
10.	Aydın	Zeynep Korkmaz
11.	Balıkesir	Zeynep Korkmaz
		Hüseyin Kahraman Mutlu
12.	Bartın	Emin Eren
13.	Bilecik	Muharrem Özden
14.	Bingöl	Paki Küçük
15.	Bitlis	Ahmet Caferoğlu
	Ahlat	Servet Ertekinoğlu
16.	Bolu	Erol Öztürk
	Mengen	Zehra Tuba Dolapcı Perçin
17.	Burdur-Göhlhisar	Celal Eryiğit
18.	Bursa	Hatice Şahin
19.	Çanakkale-Lâpseki	Birsen Doğar
20.	Çankırı	Ahmet Caferoğlu
		Özkan Aydoğdu
21.	Çorum-İskilip	Ayşe Abaz
22.	Diyarbakır	Münir Erten
23.	Denizli	Zeynep Korkmaz
24.	Elâzığ	Ahmet Caferoğlu
	Kovancılar	Murat Doğan
	Palu	Ferda Çanak

25.	Erzincan	Mukim Sağır
26.	Erzurum	Efrasiyap Gemalmaz
27.	Eskişehir	Fatih Doğru
28.	Gaziantep	Ahmet Caferoğlu
		Hakan Sarıtiken
29.	Giresun	Ahmet Caferoğlu
	Bulancak	Tuncay Yaman
30.	Gümüşhane	Sabri Özcan San
	Gümüşhane-Kale Köyü	Çizel Gök
31.	Hatay-Dört Yol	Serdar Yazıcı
32.	Isparta	Osman Yıldız
	Gönen	Tuğba Ayęün
33.	İzmir	Zeynep Korkmaz
34.	Kahramanmaraş	M.Dursun.Erdem ve Esra. Kirik
35.	Karabük	Emin Eren
36.	Kars	Ahmet Bican Ercilasun
	Arpaçay	Enes Gökmen Demirkaya
37.	Kastamonu	Ahmet Caferoğlu
		Ergün Acar
38.	Kayseri	Ahmet Caferoğlu
	Hacılar	Mustafa Alan
39.	Kırşehir	Ahmet Günşen
40.	Kocaeli-Kandıra	Betül Bilyaz

41.	Konya-Cihanbeyli	Gülşen Polat
	Konya-Ereğli	Uğur Çavga
42.	Kütahya	Tuncer Gülensoy
43.	Malatya	Cemil Gülseren
44.	Manisa	Zeynep Korkmaz
45.	Mersin-Anamur	Gönül Erdem
46.	Muğla	Ali Akar
	Yatağan	Şule Aksakal Avcı
47.	Muş	Ahmet Caferoğlu
48.	Nevşehir	Zeynep Korkmaz
49.	Niğde	Ahmet Caferoğlu
50.	Ordu	Necati Demir
51.	Rize	Turgut Günay
	Çamlıhemşin	Ebru Sarıahmet
52.	Sakarya	Muharrem Öçalan
53.	Samsun-Alaçam	Fatih Kemik
54.	Sinop-Ayancık	Esra Merve Gümüş
55.	Sivas	Necati Demir, Ülker Şen
56.	Şanlıurfa	Sadettin Özçelik
57.	Tokat	Necati Demir
58.	Trabzon	Ahmet Caferoğlu
59.	Tunceli	Gülensoy T. Ve Buran A.
60.	Uşak	Gürer Gülsevin

61.	Van	Ahmet Caferoğlu
62.	Zonguldak	Emin Eren

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmada işlev, şekil ve ağız yöresi unsurları bulunmaktadır. Bu çalışma, işlev belirleme amacı taşıdığından başlıklar işleve göre oluşturulmuştur. Buna göre önce işlev-alt işlev sonra üst şekil belirtilmiştir. Üst şekle bağılı olarak ana ağız grupları ve bunlarda hangi alt şekillerin kullanıldığı belirtilmiştir. Örnekler verilirken ana ağız grubunu oluşturan ağızlar belirli bir düzen göre sıralanmıştır. Burada örnekler alt ağız gruplarını oluşturan illerin sırasına göre verilmiş olup aynı alt grupta bulunan iller alfabetik olarak dizilmiştir.

Elde Edilen Malzemede Karşılaşılan Zorluklar

Ağız derlemelerinde kaydın yazıya geçirilmesi hususunda farklılıklar görülebilmektedir. Aynı ses kaydı farklı araştırmacılar tarafından -aynı çeviriyazı sistemi esas alınsa bile- farklı değerlendirilebilir. Kaydı yazıya geçirirken araştırmacının ses hakkındaki bilgisi önemli olduğundan bu konudaki eksiklik, sesi karşılayan işaretlerle ilgili farklı değerlendirmelere sebep olmaktadır.¹⁸ Bunu kontrol etme imkânı bulunmadığından, çalışmamızda kayıtların doğru şekilde yazıya geçirildiği kabul edilmiştir. Çalışmayla ilgili, metinler yazıya geçirilirken karşılaşılan sıkıntı -ağız çalışmalarının genel sorunu olan- çeviriyazı işaretlerindeki farklılıktır. Bu durum, farklı ağızları aynı anda çalışan araştırmacılar için büyük zorluklara sebep olmaktadır. Burada bir ortaklık olmaması sebebiyle, bu çalışmada çeviriyazı işaretleri kaynak metindeki şekliyle verildi. Bu yüzden işlevi karşılayan ek için birden fazla işaret görülebilmektedir:

+(y)é/+(y)ê: bi tãnesi ünüversitiyé bu sen bitirdi erzurumda. (Kahramanmaraş, 184/58; E.M.D. ve K.E.)

manğalê eşdim, ortasına doldurdum, külü verdim yüzine. (Erzincan, 207/19; S.M.)

Çalışmamızda işaretlerle ilgili tek değişiklik “ñ’ye karşılık ŋ”dir.

İşlev Belirlemede İzlenen Yol

¹⁸ Çeviriyazı işaretlerinin ağız çalışmalarında uygulandığı konusunda bkz. Ertek, 2012:12-21.

İşlev belirlenirken fiilin ve cümlenin anlam özelliği dikkate alınmıştır. Bu nedenle işlevle ilgili örnekler cümle şeklinde verilmiştir. Buna göre şeklin fonksiyonu sebep ise “sebep hâli”, kaynak ise “kaynak hâli” şeklinde belirtilmiştir:

Ayrılma hâli: yalnız ben boşandım emme adamımdan ayrılmam dedim. (Balıkesir, 373/7; K.Z.)

Kaynak hâli: dağlar ğaraldı gardan, heber gelmedi yardan. (Muş, s.74; C.A.)

Sebep hâli: ağşam oldu mu koğusundan duramañ bunuñ. (Adana, 156/35; Y.F.)

İşlevlerin cümledeki çağrışıma göre belirlenmesi, terimlerin, hâl kategorisinin benzer yaklaşımla ele alındığı çalışmalarla ortaklık göstermesine neden olmuştur.¹⁹ İsim ve fiil arasındaki ilişki, cümlede üst işlevi belirlediği gibi alt işlevlerin de belirlenmesine yardımcı olmuştur. “Hedef hâli”nde hedef kelimesi -kavram alanının genişliği gereği- birçok anlamı içinde barındırmaktadır. Hedef işlevi bir işin amacı, gayesini bildiriyorsa “amaç”; bir mesajın, sözün gittiği yeri bildiriyorsa “bildirme”; varma, nail olma durumunu bildiriyorsa “ulaşma” alt işlevinde kullanılmıştır:

Amaç: he ava çıhmişlar nerde rast geliller vurillar. (Bitlis-Ahlat, 111/115; E.S.)

Bildirme: hurşid beg hocasuna şoyla cevap ver. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 118/10; T.Z.)

Ulaşma: böylece hazrât ı́ hıziya ıras gelen adam murādına ermiş vesselām. (Kırşehir, 264/100; G.A.)

İsim+fiil tamlaması, cümlede alt işleve bağlı işlevleri belirlemede de önem arz etmektedir. Hedef hâlinin alt işlevlerinden biri olan “yer”, bir makam ya da “yönelme” bildirebilir. Çalışmamızda “yönelme” işlevinde “yer ya da yön” değil, “yönünü değiştirme” fikriyle ele alındığından diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir.

Hedef-Yer/Makam, Huzur: adam makāmına gelmiş. (Adana, 15/15; Y.F.)

Hedef-Yer/Yönelme: Herkes efendim, kibleye yüzünü çevirir, hocasıde önde olmak üzere bu kişiye bñ, efendime söyliyem, duasını okurlar. (Tunceli, s. 25; C.A.)

Birbirini Çağrıştıran İşlevlerin Ayrımı

¹⁹ bkz. Alyılmaz, 1994; Börekçi, 1994; Daşdemir, 2000; Kara, 2001; Mert, 2002.

Çalışmada bazı işlevler ayrılırken zorluk yaşanmış bu sebeple çok sık değişiklik yapılmıştır. Hedef hâlinin alt işlevi olan “yer” ve buna bağlı “yönelme” işlevi ilk zamanlarda ele alınmamıştı. Bu yüzden yön bildiren her ifade için “yönelme” ifadesi kullanılmıştı fakat yönelme kavramında “değişiklik” ön planda olduğundan, yön bildiren ifadeler “yer” başlığına alındı, “yönelme” işlevi ise ayrı bir başlıkta değerlendirildi.

“Dönem” alt fonksiyonu da hem bulunma hem de zaman hâline bağlı alt işlev olarak ayrı ayrı bulunmaktadır. Buna göre “dönem” alt işlevi; hâl eki zaman bildiren kelimelerle ekleştiğinde “zaman”ın alt işleviyken, cevheri ek-fiille ekleştiğinde “bulunma”nın alt işlevi olur:

Zaman-dönem: çocuglugda, çaruğunan kerke sekizde çarşıya gëtdim. (Bolu, 125/4; Ö.E.)

Bulunma-dönem: on iki yaşindeydi bi gızım gızamuğ hastalından tifo velencidine tutuldu. (Kastamonu, 804/195; A.E.)

BÖLÜM 1: ANADOLU AĞIZLARINDA HÂL KATEGORİSİ

Anadolu ağızlarında, ismin fiille ilişkisinin üst işlevini bildiren 23, alt işlevini bildiren 54 olmak üzere 74 işlev; bu ilişkiyi belirleyen 32 şekil tespit edilmiştir.

1.1. Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli için kullanılan ekler: +An, +DA, +DAn, +(y)I⁴, +nAn.

Tablo 2: Ayrılma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Ayrılma Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	5	%15,6

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +An < +DAN

Batı Grubu Ağızlarında

+an

BGA.'nın beşinci alt ağız grubunda yer alan Sinop-Ayancık ağızında tespit edilmiştir. "d/" sesinin boğumlanma sırasını kaybedip yutulmasıyla ortaya çıkmıştır. buran < burdan gibi işaret bildiren kelimelerde görülmüştür.

būran dışarı gidiyoñ bişey alcan deyi de ōrayı varioñ unudūoñ tekrar gelioñ eve. (Sinop-Ayancık, 136/40; G.E.M.)

[...] ameliyat etcekleridi ōran çıkdım türkelüne türkelüne bu aşçı türkeline vārim. (Sinop-Ayancık, 146/6; G.E.M.)

ğaç günden beri zornān ğalkTım oran. (Sinop-Ayancık, 150/15; G.E.M.)

2. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

ocaħda ataş düşmüş yanmış bizim herif de ásgerdeydi. (Adıyaman, G.G.E./262/25)

+de

sabāla bi kaqtıydık, cavır gitmiş önümüzde. cavır gāmamış, ölülē yılmış ğalmış.
(Kütahya, 194/170; G.T.)

şimdi den aħıllı ossaydı, kel_oğlan elinde ğaçamazdı. (Kırşehir, 260/30; G.A.)

faħad eses ğadınığ ğocası asgerde gelmiş, ğardaşına dimiş ki hani benim hanım, senin
hanım kótü yolda bulundu, taş_ına öldürTdüm, diyo. (Kırşehir, 262/45; G.A.)

+TA

inecā' sırada, ğavahTa inip ğaçacāmiş, bi de bahsa kine iki üş dene dev geliyo ki, āzı
kópürerek bōle. (Kırşehir, 260/45; G.A.)

ezilmiş yatıyo. onu topraħTa çıħarmıř. (Kırşehir, 261/5; G.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+de

zeten kaş gündür evde çıħmıřıř. (Bitlis-Ahlat, 112/155; E.S.)

hocayı döve döve yirmi tane hayvanı elinde alıyor. (Tunceli, s. 35; C.A.)

+ta

üç gün yataħta kaħmamıřım. (Tunceli, s. 35; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+da

ben da orda ç'ıkđum da ağlayiveriydum. (Rize, 243/85; G.T.)

3. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

biz bāyamı üş gün vākan, burdan ğaşdıK. (Aydın, 75/25; K.Z.)

ōdan çıKđımız gibi hamam karpısında bizi davuľcuľa çağıcıľa bā'lēyodur. ađđınnan bizā
hadı oľan_ävinä. (Aydın, 90/5; K.Z.)

yalınız ben boşandım emme adamımdan ayrılmam dedim. (Balıkesir, 373/7; K.Z.)

yāni suyundan, yāhū yerinden havasından ayırıyō. (Bilecik, 493/10; Ö.M.)

e hamamdan çıkıom souk hava çok serin. (Bilecik, 495/50; Ö.M.)

burdan çıkāken köprüyü geçtin mi zaten u hemen tepede mezarlık vā. (Çanakkale-Lâpseki, 300/65; D.B.)

çocuū bi dene gucağımdan alivēmedi. (Isparta-Gönen, 170/71; A.T.)

“hādi giT yāv başımdan. giTdiñ biyo bi dā geri gālmā, bānim başım dādā soḲma” filān. (İzmir, 27/35)

borđan gidāriz Mōlāyā āşamā ğadan hızmaT işlē-veriz yüz ālli ğuruşa. (Muğla, 102/1; A.A.)

bēşinci sınıfdan terk oldug. (Bolu, 137/1; Ö.E.)

aralarından pēlivan ğibi sıyrılıp çıkmış, dağ başına. (Kastamonu, s. 4; C.A.)

zabāhlayin uykudan uyanu ğibi uyandı. (Kastamonu, s. 9; C.A.)

ulan bu kose beş yüz lira da, üç yüz lira da, üç garıdan etdi bu Ḳoseyi dutalım öldürelim diyo. (Çankırı, s. 85; C.A.)

allahına yavlar da, beni buñumdan ğurtarıvisin diy, duvā eTdim derdi. (Çorum-İskilip, 105/72; A.A.)

[...] yāni emme şu borđdan ğurtuļabilseler. (Samsun-Alaçam, 131/52; K.F.)

çocuūñ ahlından ğatiyen bişē çıñmaz öle ğeder. (Samsun-Alaçam, 122/22; K.F.)

beyle toprağdan galdırriñ. (Malatya, 260/1; G.C.)

adamcaız demişti ki bunları buradan sürgün etmesek rahat etmeyiz. (Sivas, 313/17; D.N. ve Ş.Ü.)

"zāten" diñür "babadan anadan olduñ, ğaşdıñ ğurbeTliē giTdik" diñür. (Adana, 122/85; Y.F.)

atın üstünde ğelir, atdan inmes, bacım bāa bir tas suy yetiştir der. (Gaziantep, s. 197; C.A.)

allah dinden imandan ayırmasıñ çoē irezillik ğörürdü eskiki insanlar sālam. (Hatay-Dörtyol, 93/35; Y.S.)

bunı hasdānadan çıhartdım ğötüydüm. (Kahramanmaraş, 223/47; E.M.D. ve K.E.)

ıce 'keperdir piricin g̃abīndan soyulur gibi ıce 'keperdir. (Nevşehir, 119/20; K.Z.)

ertesūn “amān bu delileri yolc_édelim de g̃etsin başımızdan” diller g̃ıziynan guvāsi. (Nevşehir, 123/30; K.Z.)

ordan darılıp bir birinnen ayrılıyollar, Yusufu yannarından g̃ögyollar. (Niğde, s. 11; C.A.)
cenazemi de burdan goymaᅇ götürün. (Niğde, s. 34; C.A.)

+den

[...] ne diyu unnar geli alır gederdi elimizden, bi şey g̃almazdı bize. (Balıkesir, 368/13-14; K.Z.)

ayrılmam ben annēmden. (Çanakkale-Lâpseki, 395/115; D.B.)

o ğarı ğarısıyla ordan çıkarmış; ciflikden ğari. (Isparta, 149/34; Y.O.)

bin_beşer_ÿüz lira para verdīlēdi öküz, araba parası diye memleketden gelince. (Sakarya, c.2, 71/35; Ö.M.)

[...] gençler tamāmen kōyden koᅇtulā. (Sakarya, c.2, 109/35; Ö.M.)

bōle vaᅇıt g̃eşdi ordan sōra, doᅇzyüzkırksekiz senesi terhiz_olduᅇ, üç_ay mezūñiyetden. (Bartın, 157/80; E.E.)

zabahlayın yerimden gaᅇdım. (Çorum-İskilip, 120/6; A.A.)

ondan sōna heP çōnu sel aldı bize evden başĝa yere daşıdıla sel alu deyī. (Sinop-Ayancık, 175/55; G.E.M.)

utanma Kaᅇtı, haya Kaᅇtı biz nedeceyih hepsi g̃etti elden. (Malatya, 312/35; G.C.)

ben ĝorᅇarım abırılın beşinden, k̃ómüşünü_de ayıracaᅇ eşinden. (Sivas, 321/18; D.N. ve Ş.Ü.)

pancar ekiyōduᅇ, anu_da elimizden aldılar allaha_şükür. (Tokat, 294/8; D.N.)

[...] o bölgeden uzaklaşana ĝader beklerdik. (Gaziantep, 243/55)

ben seFerlibilik çocūyum, babam seFerlibilikden gelmiş. (Ankara, 149/7; A.H.)

bunnarı silahlarını elinden_aldılar, biz ne yapalım. (Ankara, 156/11; A.H.)

ondan sona o parayı alıllar gelinden, def çalana verillerdi. (Kırşehir, 196/65; G.A.)

ondan s̄ocum hiçbir yāni irkek ğadıñ birbirinden ğaşmazdı, esgiden bir yanī saķıncama yōdu. (Konya-Cihanbeyli, 104/34; P.G.)

Kocaeli-Kandıra ağzında bir örnekte damak uyumu bozulmuştur:

ondan kere orden onu alıdık, ğuyardık ğovana, getiridik köve. (Kocaeli-Kandıra, 111/1; B.B.)

+dān

Ek ünlüsü, bölgenin birinci alt ağız grubunda karakteristiktir:

“āl_āl yapışahım çaiğan ğaçālim çayıñ_ōtasında bayrağ_açahım kim 'nā vaz geşmiş annäsindān bubasından biz nası biz nası vaz geçālim. (Aydın, 89/20; K.Z.)

bi baķāsıñ kı; merāme āñadaħım řōlā bōlā; ğurtuluyōz ālındān gidiyoz. (Aydın, 75/10; K.Z.)

“kāsāri ālındān_alen” demiş. (Muğla, 94/10; A.A.)

+TAn

ben de nōbetTen sabahtan ğavaltı, çayı ğazırlamak_ıçün erken geldim, bi saat. (Sivas, 234/13; D.N. ve ř.Ü.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

sanki çocug böle bi uyhidan uyani ha, bi rüyadan böle. (Diyarbakır, 65/113; E.M.)

tam kapıdan çıħarken, Dağkapi'dan çıħarken, gidecaħ köyine o zaman. (Diyarbakır, 66/11; E.M.)

hanı haramdan dışarı çıħılmı. (şanlıurfa, 143/155; Ö.S.)

biz de dalğunnuğunan fabru°kadan çıħdım, bu yanrı dorğu geliyem. (Erzincan, 388/22; S.M.)

lohusalığdan ğırħı çıħtuħtan sōra ğuranını ohudurlar çocün. (Gümüşhane-Kale Köyü, 154/4; G.Ç.)

Nığalayı Nığalayıç Ğarağurutdan, Ğağızmandan ğaçarah ğuvet getirmişdir. (Kars, 185/5; E.A.B.)

[...] Çııdı bağdan atı ğoluna tağdı cilavnı dizginni yavaş yavaş yoluna devam etti. (Kars-Arpaçay, 250; D.G.E.)

oğlum bağ hangisini beğanusan oninan evlan, vaz geç bu sevdadan. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 124/5; T.Z.)

[...] ikindinin darında Rusi súrđi burdan. (Artvin-şavşat, 102/10; A.T.)

biz neyedağ ki bu Ėizi abdi hafızdan ayritturağ. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 128/9; T.Z.)

[...] o sıra şamandan endi atından. (Artvin-şavşat, 102/30; A.T.)

Ėalduriyer, sepetdan, đavřani çışarıyer. (Artvin-şavşat, 108/170; A.T.)

birez müddet sora ğızın ağzından bir yılın çışeçağ, oğlanın ağzına ağeçağ sıra, iđdiyár belından ğilici çekdi, yılının başını keşdi. (Artvin-Ardanuç, 29/10; A.T.)

bu büyük kösá ati da tay diyá aldı oğlanın elından. (Artvin-Ardanuç, 35/1; A.T.)

+den

túrenden yéndik valézlerimizde vardı. (Bingöl, 117/100; K.P.)

üçten doğuza diyi sen de benden boş. (Diyarbakır, 65/136; E.M.)

veşan elden ğesse yaslı ğezerem. (Muş, s.79; C.A.)

ölünün yüzünden đan çekili sabsarı olur. (Muş, 104/20; Ö.ř.)

darılmayın binbaşilar, canı ciyerden ayırdılar. (Van, s.12; C.A.)

ondan sora urus çekildi bu melmeketden. (Erzurum, 548/10; G.E., d.t.)

bir atlı elimden aldı getdi. (Erzurum, 12/35; G.E.)

üzerimde bulunan altun sâheti ğörünce zörunan elimden aldılar. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

at da bu sefer oni alıp çölden çışartmış. (Gümüşhane, 315/170; S.S.Ö.)

Art ünlülü kelimelerden sonra ğörülen ön ünlülü ek, Elâzığ-Kovancılar ve Palu ağızlarında karakteristiktir:

[...] nasıl oldise dev sarayından uzağlaşer. (Elâzığ-Kovancılar, 144/23; D.M.)

beni yarımden ayıranın evine şivân düşe. (Elâzığ-Palu, 194/53; Ç.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

ordan arkadaşladan ayrıştuk. (Rize, 231/160; G.T.)

Tırabızondan çıkali yemedüm bi_ yağlı hamsi. (Trabzon, s.133; C.A.)

alursan gəl al, çig da gəl çobanlukdan. (Trabzon, s.146; C.A.)

poban beni pu zindandan çigarsa, pen kiderum. (Trabzon, s.164; C.A.)

Alla saburl'á versun, yarından ayrıl'mişe. (Rize, 258/15; G.T.)

Nazeddin Hoc'a şöle saruğuni ç'ikardi kafasından. (Rize, 230/120; G.T.)

bizi dá gultar bu dertdan_al bizum cenumuzi. (Artvin-Borçka, 135/5; A.T.)

bu dünya meşeğetinden çekálum elümüzi. (Artvin-Borçka, 135/15; A.T.)

+den

benden kemeri da aldi. (Rize, 243/105; G.T.)

çilem doldi ama can çıgmağ tenden. (Trabzon, s.141; C.A.)

ben nasıl ayrılalım, senun kibi ferkden. (Trabzon, s.148; C.A.)

asgerliğden teris_ öldüm memleğete geldim. (Artvin-Arhavi, 153/1; A.T.)

ne yapsam ki benden gitmez bu efkâr. (Artvin-Hopa, 156/20; A.T.)

Bazı örnekler damak uyumuna aykırılık göstermiştir:

pisiğın sahabi da korkmış ki punlar caydi benim elumden parami alacaklar. (Trabzon, s.154; C.A.)

ayrildum sevduğumden. (Rize, 210/20; G.T.)

+nan

onun sozunnàn çıgmassınız. (Trabzon, s.242; C.A.)

4. +I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+i

gel bu işi vazgeç, demiş. (Ordu, 171/3; D.N.)

biz insan diye bildiydik; pātşah nasdan utandığınan evi dışarıya çıhamıyor. (Kayseri, s. 59; C.A.)

5. +nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+nan

gız hamamdan çıkdı; o suretle dışarda geze^vken, kimseyi yanına gotüdümedi, ve gelenleri de yaninnàn govdu. (Kastamonu, s. 10; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+nan

diyerdi arvat men senin boyan baħdıhça aħkılım başımnan gidir. (Bitlis-Ahlat, 104/50; E.S.)

yoħsul niye ağlırsan, varinnàn düşen ağlar. (Bitlis, s.53; C.A.)

cida düşdüm vatanımnan elimnen. (Muş, s.93; C.A.)

hamamnan çıhmış. (Kars, 163/75; E.A.B.)

öle illac yaparmış ki bir hasdanın ağzinnan canı çıhmadan eyer o illacı yetişdirsən o hasda muaffak olup yahçılaşırmiş. (Kars-Arpaçay, 253; D.G.E.)

Palu gazasinnàn firar eden memullara yerlerine ğetmeğe emir verildi. (Elâzığ, s. 83; C.A.)

+nen

nazlı dilbar elin üzdü elimnen. (Muş, s.93; C.A.)

men ağlamıyım kim ağlasın, nazlı yarım ğetdi elimnen. (Van, s.21; C.A.)

gari de mennen üz çevirdi. (Van, s.28; C.A.)

bunnarı gelir, dögir; bu atları ellerinnen alillar. (Kars, 170/1; E.A.B.)

zavallı gız getirdi mekdübü buna gösderer gösdermez gızın elinnen mekdubu alıp atdı kanara... (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

1.2. Bedel Hâli

İsmin fiile karşı bedelini, karşılığını ifade eden bu hâl kategorisi, özel olarak belirttiği "karşılık/bedel" işlevi bakımından "nicelik hâli"nden ayrılmaktadır. Bedel hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +DA, +(y)I⁴, +I⁴nAn, +(y)lA, +lAn, +nAn.

Tablo 3: Bedel Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin sayısı	Bedel Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	8	%25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

ellibışbin lire işan çalışımu? (Zonguldak, 104/125; E.E.)

yirimbış ğuruş talla sürēdi benim _adam. (Zonguldak, 104/135; E.E.)

ġıza bi nellē lira masraf etmiş ve ġendisine üç gat bir bina yapmış. (Giresun, s. 92; C.A.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

“bu ġülü haça vericān” demiş. (Afyon, 39/75; K.Z.)

mesēla şunnarı dērsēn tānesi şunun _üş milyona mal _olur bize, şindi pālandı, bi milyon lira oldu kilosu. (Afyon, 170/25, B.E.)

uFacīdıK kesbuda ġiderdiK de odun satar ġelidiK yirimbış ğuruşa. (Balıkesir, 363/27; K.Z.)

yüz_ēlli Kuruşa adam ġelī. (Bursa, 193/33; Ş.H.)

vallā yüz _bin _niraya aldılā. (Çanakkale-Lâpseki, 456/75; D.B.)

MāmāT kırk _ata kırk kilim vēmiş. (Denizli, 56/85; K.Z.)

o zamanın paras _ıla, dört kileyi on ğuruşa ġetirī. (Isparta, 111/12; Y.O.)

ēkseriyeTle pahalıya oturu kütāyada. (Kütahya, 135/16; G.T.)

boğdan gidâriz Mōlâyâ âşamâ ğadan hızmaT işlê-veriz yüz âlli ğuruşa. (Muğla, 102/1; A.A.)

biz yirmi pañğılôtu aldıK. bi kilo sabına üç pañğılôtu aldıK. (Muğla, 100/20; A.A.)

herif öldüm bahāsına malını satamayo, evinde durduruyo. (Uşak, 218/40; G.G.)

hayvan otlaā diye orda bî çiftlik vârdı, çiftlêē sattık orayî, vârdik yâni. borca muķābil, bî ğuruş almadık. (Sakarya, c.2, 71/40; Ö.M.)

bênim yedi parsel yerim var, dëdim. on sêkiz, on dokuza vörün dëdim. (Bolu, 133/6; Ö.E.)

bi yuk odunu bi altuna vëdi. (Kastamonu, s. 8; C.A.)

u adamın da kimsesi olmadığından gulüğü u bi arğadaşına elli ğuruşa satmış. (Çankırı, s. 91; C.A.)

yarıya veriyi girazı gene deren yoğ. (Malatya, 263/10; G.C.)

ne veriysiz bu kapuda dedim. (Malatya, 242/5; G.C.)

bir aķılı bir ğuruşa satarmış. (Giresun, s. 90; C.A.)

en az elli milyon, atmış milyona gëdiyolar. (Sivas, 282/41; D.N. ve Ş.Ü.)

bi ğaş tene sırığ aldım, yetmiş kâğıda. (Adıyaman, 146/95; N.S.H.)

eĝer ki, malını borca sat, eĝer ki, erĥādaşa birç para ver. (Adıyaman, 143/20; N.S.H.)

millet de meresci de yanı ölü fiyatına alacak. (Gaziantep, 166/20; S.H.)

ordan sōna birisine e yirmi ğoyuna virdim. (Ankara, 178/49; A.H.)

üç ğişi bir arıya gelin, altı ğurbana biz bu malı alıyoğ dëller. (Kırşehir, 205/210; G.A.)

yim bêşer ğuruşa kesdik bunnan, doĥuz on ğişi bindik şıye arabıya at arabasına. (Nevşehir, 157/50; K.Z.)

Aşağıdaki iki örnekte uyuma aykırılık görölmüşür:

mumuğ kilōsunu am bir on iki biñ liriya alıyoz şimdi hāli hazırda. (Ankara, 196/39; A.H.)

ta vaĥdından belli bi liraydı yapıcı, hinci artdı bi yōmiyecı hinci bêş liriya çalışıyo. (Nevşehir, 126/15; K.Z.)

+(y)ä

ētäsi gün çıkıyorlā bazarı, altın horazabiñ liräyā sa'mışlā. (Denizli, 51/20; K.Z.)

+(y)e

aluduk ğırka, ğırk bēşe. (Ordu, 177/15; D.N.)

ēyi dutarsa bire on bēş, bire on sekiz, bire ondan aşışā düşmez bizim burda. (Sivas, 247/25; D.N. ve Ş.Ü.)

adamı mapısa soğdular, aşışā oldu yoharı oldu biñ niriye sulf oldular biñ niriye. (Kahramanmaraş, 269/64-65; E.M.D. ve K.E.)

nalı da iki buçuk ğaymeye verdim ağa dirdüm. (Konya-Cihanbeyli, 99/65; P.G.)

ertesı gün aynı ğene ğüderkene geçinin birisini pātşān ğızına yüz liriye satmış. (Niğde, s. 18; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

buğdenin ölçağı iKKi Kurişa alerduğ. (Bingöl, 191/15; K.P.)

çiçekleri demir parasına veriyem. (Van, s.8; C.A.)

o sitadın başındaki binalar varya, oranın yeri bi lëraya satıladı. (Şanlıurfa, 130/45; Ö.S.)

götürüp satacağdım ya otuz ğuruşa vereceksin, ya yimbeş ğuruşa. (Erzincan, 283/22; S.M.)

bir emele böğün burda üş bin liriya çalışıy, emele... (Gümüşhane, 329/30; S.S.Ö.)

böyük kösá eşşegi bin altuna aldı. (Artvin-Ardanuç, 35/15; A.T.)

bir kile arpa on yeddi ğuruşa ve bu on yedi ğuruşnan iki aylığ bir evin masraflarını çiharırdım. (Elâzığ, s. 87; C.A.)

+(y)e

on pärēye bi açuğ ekmağ gelürdi. (Bingöl, 191/20; K.P.)

bunnar da ēyceme kēflenir ki iki fiyatına aldığ. (Kars, 170/10; E.A.B.)

baba yirmi beşe satıyerim, dedi. (Artvin-Şavşat, 107/125; F.P.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

isdedim saşlarında, tanesi pi_liraya. (Trabzon, s.161; C.A.)

ben bildüğüm evelden yüz liraya bi ğelin edec'esun. (Rize, 240/45; G.T.)

bug'un iki yüz_elli bin liraya babama satarum_oni. (Rize, 207/200; G.T.)

+(y)e

alti yedi bine bağlandukten sora duğun zamani kararlaştırıyole, meselâ: “falan zaman duğun edec'eğiz.”(Rize, 270/25; G.T.)

3. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

önnarıñ eliñden gétúdüğleri ébilseleri yitbaşıl ar ğaça vérüseler. para ğarşılında. (Amasya, 299/66; S.E.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+da

dāyi, bunda ne istiysun? (Rize, 224/260; G.T.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

üç milyondan tütün alū_da ne para birikdirü. (Tokat, 313/9; D.N.)

[...] burayı da oñ ğaymadan_al metiresini didim. (Ankara, 182/30; A.H.)

+den

gendü ğafasına göre hesap yápiye yüz lira verdise yüz_alliden aliye böle borçlu çihariye. (Samsun-Alaçam, 130/37; K.F.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

Zeki, o şeyi de verirler üç buçukdan. (Ağrı, s.1419; Ef.S.)

5. +I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+ı

hinci sōmuş “kaçı” deyi. Nısi “üç liri” demiş. (Denizli, 48/5; K.Z.)

+u

dikiş olmasa yüz älli ğuruşu oraK biçi-veriz, tütünü gidi-verin. (Muğla, 102/5; A.A.)

6. +(y)IA

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)le

aldı götdü bir bezirgana beş lira yeymiyeyle çırağ verdi. (Niğde, s. 37; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)la

bin doğuz yüz on dört harbine geder igirmi beş lira hafdalıhla çalışdım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

orda bî duva okumayla; ben sana yirmi yük altun mı verecem. (Tunceli, s. 35; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+le

"o ğopug yeşi pağale vereceyim," dedüm "dütülüşsem. (Artvin-Arhavi, 154/15; A.T.)

7. +IAⁿ

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+len

bu uc'retlen bakarler. (Rize, 249/35; G.T.)

on, onbeş bin liıra masraflen şu aşabayı tāmiri yaptım. (Artvin-Arhavi, 152/15; A.T.)

8. +I⁴nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+inen

yūsek fiyat inen mayene étđ ūçun yatıramıyođ. (Nevşehir, 130/5; K.Z.)

9. +nAn

Doğu Grubu Ağzlarında

+nan

elimde bulunan paręyle aldığım tallalar beni gorutmadığından gırđ lira maaşnan varidat kitabetine teyin edildim. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

bir kile arpa on yęddi guruşā ve bu on yedi guruşnan iki aylığ bir evin masraflarını çığarırdım. (Elâzığ, s. 87; C.A.)

burdan gine ağması mümkün, yol yapacağ, milyonnarnan meydana gelen kopriyi tahrib edecek. (Erzincan, 239/27; S.M.)

1.3. Benzetme Hâli

İsim ve fiil arasında benzetme ilişkisi kuran bu hâl, morfofonetik olarak eklerle görev yüklenebildiği gibi, isim tamlamasında benzetme bildiren "gibi" kelimesinden sonra da +Ø ile ekleşir. Bu hâl; Alyılmaz (1994), Daşdemir (2000), Kara (2001) ve Mert (2002)'in çalışmalarında ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır.

Benzetme hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +DA, +(y)İ⁴.

Tablo 4: Benzetme Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Benzetme Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	4	%12,5

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Benzetme ilgisi kuran kelimelerden sonra kullanılmıştır.

Batı Grubu Ağzlarında

biz, ösüs kâdi gibi duruyôs. (Aydın, 75/10; K.Z.)

ama telsizile tüfejiyle filinta gibi böyle silahlarığla, ğaşdıla, bize sığındıla. (Isparta, 104/38; Y.O.)

ğar gibi oluy, ğar gibi. (Çorum-İskilip, 103/42; A.A.)

şimdi kardaş gimi oldu. (Malatya, 257/10; G.C.)

beyle harb eder gibi, silah atarak gideller. (Sivas, 275/9; D.N. ve Ş.Ü.)

ula bağıdım alaktrik yanar gibi, iki tene göz yandı mağaranın içinde. (Adıyaman, 212/45; N.S.H.)

hani sizin buriya geldiğiniz gibi, ānaşıldımı? (Ankara, 155/26; A.H.)

[...] af idersin süt dökmiş kedi gibi öle susdum hiç bi şey yo. (Ankara, 158/28; A.H.)

bağsa ki bir gız, güneş gimi pallıyor. (Kayseri, s. 58; C.A.)

arab üzenği bunnara girdi aç ğurd gimi. (Kırşehir, 360/195; G.A.)

bşlik simid gibi terlerik güneşde. (Nevşehir, 135/35; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

köpek kimin uluyuru. (Ağrı, s.1422; Ef.S.)

ğedip cennet kimi yerlere yettik. (Bitlis, s.66; C.A.)

ondan sōra anasinan da gül gibi geçinmağa başlilar. (Diyarbakır, 65/141; E.M.)

illaci orya damlatdığı zaman kezzap suyi kibi ğaynamiya başladı. (Erzurum, 547/95; G.E., d.t.)

bir meleh' misallı huyun varısa. (Kars, 171/40; E.A.B.)

ilim yollarında emsalin yoğdur

her daşın torpağın düşmana oğdur. (Artvin-Şavşat, 130/805; P.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

ğ'özlerumden eşşā yaş dere kibi akti. (Rize, 272/35; G.T.)

dallarından koparu da boyle bi yuva kibi bi şey yaparuk. (Rize, 220/95; G.T.)

bişmiş kelle gibi ne sırtarıp durıysün. (Trabzon, s.133; C.A.)

işikletdun yollari, sabah yulduzi kibi. (Trabzon, s.159; C.A.)

hava yeğlere dönsün gün gızarsun nar gibi. (Trabzon, s.142; C.A.)

ahir cezalilär kibi ğapandúk bir odaya. (Artvin-Borçka, 136/15; A.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

kınalar evelî hindiki kınaya benzemēyi nenem de. (Burdur-Göhlhisar, 244/46; E.C.)

tıPğı Nöriya bānzādi. (İzmir, 29/10; K.Z.)

köväñj dāresi vādır. davula benzîr. (Sakarya, c.2, 14/185; Ö.M.)

daha buna benzer, daha çok çeşitli yemekleğ de yaparız. (Karabük, 163/100; E.E.)

babama bir parça bēziyor dimiş. (Sivas, 363/61; D.N. ve Ş.Ü.)

gözleri de ğardaşıma beñziyödu anne diyö. (Tokat, 278/179; D.N.)

işde bizim lisanımız orya misaldır. (Adıyaman, 183/185; N.S.H.)

[...] o tüyü alsa iki irkāt allah rızası için namaz ğılsa gözlerini de yerine ğoysa, tüyü de çalsa anadan doğmuya döner gözleri, didiler. (Kırşehir, 362/245; G.A.)

+(y)e

sonra onnar böyüg anneiyne benzetiP gēmiş kapıyı çalmış. (Kütahya, 197/3; G.T.)

yöre halkının umūmiyetle bu edirav kóyleriñ hebisi birbirine uyar ğonuşmaları. (Ankara, 191/27; A.H.)

Doğru Grubu Ağızlarında

+(y)a

ēhtiyar bir kadın eşimi torununa benzetti. (Ağrı, s.1420; Ef.S.)

şimdi bu bağda enerkene aynı sevgilisi Dürretel hanıma benzeyen bir ğıza âşılı oldu. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

cennata benziyer bahari yazı

dilsızı syladı dılların Artvin. (Artvin-Şavşat, 130/805; P.F.)

Aşağıdaki örnekte damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

alu eluna evuru çevuru heç bişeya benzadamaz. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 118/6; T.Z.)

+(y)á

Artvin-Ardanuç'ta ön damağa yaklaşan bir "a"(á) kullanılmıştır:

"bu neyá benzán" dedi. (Artvin-Ardanuç, 8/15; A.T.)

+e

goca Aşlat gışın cennete benzer. (Bitlis, s.65; C.A.)

DGA.'da damak uyumu bakımından diğer ağızlardan farklılık gösteren Elâzığ-Kovancılar ağızında, diğer fonksiyonlarda olduğu gibi art ünlülü kelimedden sonra ön ünlülü ek görülmüştür:

baherler ki one yahın bi ET çünkü yoğun, yağlı bi ET. (Elâzığ-Kovancılar, 139/40; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

kalkan baluğuna benzer. (Rize, 203/75; G.T.)

bizum Karadenizde ‘olan baluklar, Akdenizun baluklarına ‘benzemez. (Rize, 203/60; G.T.)

bu ne kadar gúzalluk, benzersün gökde aya. (Trabzon, s.139; C.A.)

3. +de

"şekil" kelimesiyle ekleşerek benzerlik ilgisi kurmuştur.

Batı Grubu Ağızlarında

bu benim barmaqlā gibi bu şekildedir. (Balıkesir, 482/11; M.H.K.)

hiç allahdan duman şeklinde gözükme yo deyo. (Bilecik, 491/20; Ö.M.)

u şeklinde toplanullā. (Çankırı, 475/35; A.Ö.)

Doğu Grubu Ağzlarında

biz isgemli derdük. aynı masa şehlinde. (Gümüşhane-Kale Köyü, 156/25; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

ç'ay ağacı k'úc'úc'úk bi ağajdur boyle aynı şemsiye şeklinde olu. (Rize, 207/195; G.T.)

4. +I

Batı Grubu Ağzlarında

+i

Yazı dilinde +A ile karşılanan fonksiyonlar için BGA.nın birinci alt grubunda karakteristiktir:

çocuK kāndini bānzeyōmuş tıPğı. (Aydın, 79/35; K.Z.)

sen esgisini beñzer mi yola baK. (Balıkesir, 617/4; K.Z.)

bizim dil baş yiri uımaz. (Manisa, 7/5; K.Z.)

1.5. Bulunma Hâli

Bulunma hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +DA, +DAn, +DI⁴.

Tablo 5: Bulunma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Bulunma Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	5	%15,6

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.5.1. Bulunma-Aitlik

1. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

[...] çok şindi iki üç aylık ūşakda bile vağ. (Sinop-Ayancık, 136/43; G.E.M.)

pantol anca bir adamda vardı. (Malatya, 295/1; G.C.)

tüm para da ğarıda bende hiç haşlık yok. (Konya-Ereğli/Belkaya, 140/80; Ç.U.)

+dä

saat yok fakirlödä. (Çanakkale-Lâpseki, 276/15; D.B.)

+de

iki gişide var geçi göyun inek var gönşularda. (Balıkesir, 365/96; K.Z.)

kēçi vādı bizde kēçi sürüsü o tepede yukarda sabā Kadar Kaval çalādık. (Bursa, 192/12; Ş.H.)

şindi, şindi kızım yok şindi bizde. (Çanakkale-Lâpseki, 422/20; D.B.)

para sende mal bende dedim. (Bolu, 133/9; Ö.E.)

hanife diyör sende inanç yoËtur. (Hatay-Dörtyol, 257/70; Y.S.)

eñ bÛyÛg_ arāzi bizde ama dalğalıdır tābi... (Ankara, 186/46; A.H.)

o zaman harpten çılmış, harpten çılmıcağ elde de yoğ. (Kırşehir, 268/55; G.A.)

'ney_ annadım bende masal 'yoğ ki. (Nevşehir, 150/45; K.Z.)

babasının elinde olan mallarını hurut etmiş. (Niğde, s. 3; C.A.)

Doğru Grubu Ağızları

+da

en çoğharazı onnarda vardur. (Gümüşhane-Kale Köyü, 130/35; G.Ç.)

Aşağıdaki örnekte damak uyumuna aykırılık görölmüştür:

remazan bağan dedí, ismet vıllāhá billāhá benda metelliK yoğ. (Bingöl, 115/35; K.P.)

+de

şimdi daha her türlü hastalığ bizde. (Ağrı, s.1421; Ef.S.)

yèddi tenè eşşekda bende. (Bingöl, 106/10; K.P.)

ben yārimi tanıram, çifte ben var yüzinde. (Diyarbakır, 135/1; E.M.)

öyle zigıymet eşya var ki yani bir çifcide bunu olacağı hēş tāmın edilmez. (Kars, 161/30; E.A.B.)

elimde bulunan parıyla aldığım tallalar beni gorutmadığından gırh lira maaşnan varidat kitabetine teyin edildi. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

senin sarayın ak mıydı, hiç göKsünde mehremetin yokmiydi? (Tunceli, s. 115; C.A.)

+Te

çiğ sütTe kaymağ_olmaz. (Tunceli, s. 133; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+de

bizum Karadenizde ‘olan baluklar, Akdenizun baluklarına_‘benzemez. (Rize, 203/60; G.T.)

2. +dI

Batı Grubu Ağızlarında

+di

gözü görēmaz gälindi göz yoK. (Muğla, 98/30; A.A.)

1.5.2. Bulunma-Dönem

1. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

yetmiş yetmiş beş yētmiş_ altı yaşındayın. (Antalya, 198/2; E.M.D. ve B.R.)

ben atmış yedi yaşındayım ben yanğın bilmiyum. (Balıkesir, 367/154; K.Z.)

ben savaşa gätilmedim, savaşıñ gätildında ben on_ üç on dört yaşındaydım, yā işde bu. (Ankara, 177/19; A.H.)

on_ üç on_ dört yaşlarında bir gı; olan içeriye giriyor. (Kayseri, s. 46; C.A.)

+dá

tā gitmedi onbeş yaşında tā çocuk. (Zonguldak, 113/50; E.E.)

+dâ

ben de on bir yaşındayım. (Sakarya, c.2, 3/65; Ö.M.)

+de

ben kırk, kırk dōmluyum, yetmiş üçün içindeyiz. (Çanakkale-Lâpseki, 412/15; D.B.)

ben sinci atmış sekiz yaşimdeyim. (Bolu, 199/6; Ö.E.)

Aşağıdaki örneklerde damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

on iki yaşındeydi bi ğızım ğızamuğ hastalından tifo velencidine tutuldu. (Kastamonu, 804/195; A.E.)

yēnim biz eski zamanları bilmek biz daha elli yaşındeyek. (Hatay-Dörtyol, 145/90; Y.S.)

buradan ğaçtıĒ dört yaşındeydim o zaman. (Hatay-Dörtyol, 156/1; Y.S.)

ben doĒsan altı yaşındeyem evde odunum yoĒ dedim. (Hatay-Dörtyol, 183/195; Y.S.)

DoĒu Grubu AĒızlarında

+da

ben yetmiş yaşındayım o zaman terbiyesiyle bu zamanın terbiyesi bir deĒil. (Muş, 103/15; Ö.Ş.)

ele bir yar sevmişem, ondört onbeş yaşında. (Van, s.13; C.A.)

yüz ellı beş yaşında, torın sayısını ğatta dēdi: “bilmiyem.” (şanlıurfa, 177/10; Ö.S.)

yirmi yaşlarında anca varam. (Erzincan, 368/44; S.M.)

bān o zamanlarda belki on yaşında olurdum. (Artvin-şavşat, 102/5; P.F.)

+de

ben yēdi yaşındeydım babam vefat ētti. (ElāzıĒ-Kovancılar, 168/1; D.M.)

KuzeydoĒu Grubu AĒızlarında

+de

[...] şehirde yirmi yaşındaki bi delikanliye soş bunlaşun çoĒunun ismini bilmez. (Rize-Çamlıhemşin, 216/1118; S.A.)

atmış sekiz yaşındeyim. (Rize-Çamlıhemşin, 224/1321; S.E.)

o zaman on sekiz, on dokuz yaşlarında idum. (Artvin-Hopa, 158/1; A.T.)

2. +dI

Batı Grubu Ağzları

+dI

sen güçüdüñ beş yaşındıydız aramız beş sene o daha anlamıyı. (Malatya, 293/65; G.C.)

ben daha doksan yaşındıyım. (Malatya, 300/5; G.C.)

seksen yaşındıyım dedim. (Sivas, 298/51; D.N. ve Ş.Ü.)

+dİ

bin dokuz üz yürmİ dokuz doumlu, seksen bir yaşındıİn. (Antalya, 195/13; E.M.D. ve B.R.)

zaar ğaç yaşındıyásam. (Kahramanmaraş, 263/62-63; E.M.D. ve K.E.)

şindi de ğaç yaşındıyesám épéi yaşım da var. (Kahramanmaraş, 350/52; E.M.D. ve K.E.)

+di

atmış yaşındıyém. (Kahramanmaraş, 216/8; E.M.D. ve K.E.)

1.4. Birliktelik Hâli

Fiilin beraber yapıldığını bildiren hâl kategorisidir. Dil bilgisi çalışmalarında genellikle “vasıta hâli” içinde değerlendirilen bu işlev Alyılmaz (1994), Börekçi (1994), Daşdemir (2000), Kara (2001) ve Mert (2002)’nin çalışmalarında ayrı bir işlev olarak ele alınmıştır.

Birliktelik hâli için kullanılan şekiller: +A, +CA, +Cak, +DAn, +(y)I⁴, +(y)I⁴IA, +(y)I⁴IA_n, +INA, +(y)I⁴nAn, +(y)IA, +(y)IA_n, +(y)nA, +(y)nAN.

Tablo 6: Birliktelik Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Birliktelik Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	13	%40,6

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +A

Batı Grubu Ağzlarında

+e

birbillēne, sūngú sūngúye dōşüyola. (Çorum-İskilip, 102/3; A.A.)

zeten araşdırsan, bunlar hep birbirine de ahrabalardı. (Adıyaman, 171/90; N.S.H.)

öyleyinen iyiydi gōnşular bi birlerine iyiydi. (Konya-Ereğli/Belkaya, 99/169; Ç.U.)

bōle birbirlerine yardımlaşma varıdı. (Ankara, 192/59; A.H.)

[...] hadi ölüm saña bir ay izin diyo, yanındağı neferlere berāber. (Ankara, 149/24; A.H.)

nōrseñiz birbirimize mutuyuh. (Nevşehir, 134/45; K.Z.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

ıdđa ediler birbirina. (Van, s.3; C.A.)

+e

bunnar birbirlerine birez iddetli iddetli ğonuşanda, hasan bege tohunir. (Erzurum, 553/165; G.E., d.t.)

ğavut dediğimiz şey, yani bildiğimiz buğda, arpayı birbirine ğavuriller, çekiller onnandır. (Kars, 164/15; E.A.B.)

iki dene öküz yan yana sürüyodu. (Gümüşhane-Kale Köyü, 160/9; G.Ç.)

bu menfaatçılarnın sözüyla bu halk böğün birbirine ğarşı raķabata giriyor. (Tunceli, s. 142; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+e

birpirlerine doğuşdiler. (Trabzon, s.163; C.A.)

2. +CA

Batı Grubu Ağızlarında

+ce

sabânada aylece görümü varsa eltisi öyüne düşecek kayınababanın elini öpecek onlar da hepsi o sabası günü hediye verecekler. (Malatya, 257/5; G.C.)

3. +cAK

Batı Grubu Ağızlarında

+cek

yörünen şurda yanyana böyle yatarsıñ âyilecek. (Balıkesir, 386/24; M.H.K.)

erkeklē bütün avcī gederdi dāda dāyşan öldürü geliridi köycek. (Burdur-Göhlhisar, 352/28; E.C.)

köycek gēdiyōlar. (Tokat, 281/23; D.N.)

+ceG

hanı kendi şeyimizi âyleceG oldu mu yaparık. (Balıkesir, 472/8; M.H.K.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

buralıyım, şura annemgiliñ ēvi, bura da bizim, amcamıñ ōlindan evlendim. (Amasya, 92/2; S.E.)

esgi dūnner toplulukdan bi olur, yāni gōmşuluğ arasında yedi gūn. (Ankara, 159/11; A.H.)

+den

bizden aKṛāba hāl ōca. (Burdur-Göhlhisar, 292/69; E.C.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

biz onlardan bereber gelerdiñ. (Elâzığ-Kovancılar, 168/3; D.M.)

[...] belirli bir istişareden sonra giderler đız_evine. đızın_anasından babasından otururlar. (Muş, 145/10)

garıdan göca_ da yeniden düğün_ edêr muradına êreşêr. (Tunceli, s. 123; C.A.)

+den

gelini siye iyí mí, geliniden aray iyími? (Şanlıurfa, 187/75; Ö.S.)

neyse ikinci günü abêmden bereber çıhtıñ, tüfek bende. (Elâzığ-Kovancılar, 155/7; D.M.)

5. +I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+i

ōf of çocuklūmus hiç yānı biz bizi bē yazılarda yābanlardā, çalışmayınan ciêrim. (Kahramanmaraş, 322/30-31; E.M.D. ve K.E.)

+u

ğarım öldü yetmiş altıya da bunu evlendik on sene oldu bu geleli bunnan yaşıyök ğapdan ğaba döküldük. (Hatay-Dörtyol, 282/75; Y.S.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+i

sanñan yatdım, pilmiyēyimisin, akşam sarılduk pirpirini. (Trabzon, s.173; C.A.)

6. +(y)I⁴IA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)Ila

[...] sōnā ğaynanamıla ik_ üç sene geçindik. (Antalya, 679/28; E.M.D. ve B.R.)

[...] yanniş olmasın, çoh 'hocay_ıla da ūraşabilecek durumda dīni kŭltŭrŭm vardır. (Kırşehir, 214/65; G.A.)

+ile

benile eş_edinmeye başladı. (Isparta-Gönen, 171/136; A.T.)

bi_ğun vezirile tepdil gıyafet olup siyahete çıkmışlar. (Çankırı, s. 91; C.A.)

Mekkedden ticaret_çün hazreti Ömer arğadaşile birlikda, elli de_ava_ile İrana gelmişler.
(Çankırı, s. 96; C.A.)

+ÜIA

soñürä_ışde bunuñıla e_yi kötü evlendik. (Antalya, 422/22; E.M.D. ve B.R.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+ile

gel senile bi_ğidah. (Bingöl, 114/20; K.P.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+ile

geçen akşam yarile bézmde. (Trabzon, s.140; C.A.)

7. +(y)I⁴IAⁿ

Batı Grubu Ağızlarında

+ulan

o dı dedı ki: “bän burē gāldim dā ōluñuzuñan küsüştüñüz bän gāldim de_ğä.” (Aydın, 81/5; K.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)ilen

yüz, yüz_elli baş keçi ğoyni aldıñ ğomşilayilen. (Artvin-Borçka, 141/10; A.T.)

bizi aldı çuluğ çucuğilen doğri Sibi_rye_ğa! (Artvin-Hopa, 162/10; A.T.)

8. +INA

Batı Grubu Ağızlarında

+InA

yāhu ben senin_ine arğadaş dāl, ğardaş_olurum, dimiş. (Kırşehir, 257/10; G.A.)

Gırşeriniñ de yirmi bēş şurrası Gayseriden muāneden geliyor_umuş, onnar_ına.
(Nevşehir, 157/40; K.Z.)

+inā

dur bubācığım dur bān annāmi giden, ik_erkāT namaz gilen annāminā halällāşen gālen.”
(Denizli, 63/20; K.Z.)

+InA

benimiñe olursan saā on kırat buğda veririm. (Malatya, 272/20; G.C.)

yāhu ben senin_ine arhadaş dāl, ğardaş_olurum, dimiş. (Kırşehir, 257/10; G.A.)

Gırşeriniñ de yirmi bēş şurrası Gayseriden muāneden geliyor_umuş, onnar_ına.
(Nevşehir, 157/40; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+InA

anamına küşmuşdum o ki elimdaki etmegi ufağ ufağ doğriyer paluğlara atiyerdım.
(Artvin-Şavşat, 126/685; P.F.)

9. +(y)I⁴nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+InAn

ónnan bi ğulebe yápduğ ataş yáhdüğ aileminen ānandınını? (Samsun-Alaçam, 123/26;
K.F.)

bu kadını erkeğ_inen beraber o kızın yanına gönderrik. (Malatya, 312/15; G.C.)

biz bi şeye gëtdük herif_inen. (Sivas, 238/24; D.N. ve Ş.Ü.)

hanımına diyō_ki gel hanım bu_ğün senin_inen bir süprize gëdek. (Tokat, 271/5;
D.N.)

yēñi yıla da dëdiler ki "hanımınan gëdersen daha iy_olur." (Adana, 20/1; Y.F.)

devriki günde gelini gelir, aynı gine ğalabalığınan yeriyerek. (Adıyaman, 203/100;
N.S.H.)

hepsi bindiler, avratlarınan beraber gëtdik. (Hatay-Dörtyol, 136/15; Y.S.)

buriya gezmiye getirdi, hîbet ablaminan, âmet âbiye de şî beketmişler, güğümleri
yunacaqlar ımış. (Konya-Cihanbeyli, 121/33; P.G.)

ali acarınan beraber ustalığa başladık .(Konya-Ereğli/Belkaya, 92/40; Ç.U.)

er olannar beniminen gelsin, rahatını düşünenner ğarısının ğoynuna gitsin. (Ankara,
194/153; A.H.)

biz de haddinden fazla orah çalardıh herif inen bábár. (Kırşehir, 269/10; G.A.)

işde hincâder idâre êtdim a onnar ınan ortağ olalı. (Nevşehir, 121/30; K.Z.)

ben çocuqlarım ınan ğaldım bi odada, ğocam da öte'k odada yatırdı. (Nevşehir,
151/15; K.Z.)

+inän

peigambär nikâhi e'mişlä ikisi Bädikärinän. (Denizli, 64/75; K.Z.)

+UnAn

yav git de toPlumunan o yemē yediKden sōna bi bayramlaşma var. (Balıkesir, 391/173;
K.Z.)

bän ununan durman ğâri soñ ğalışim oısuñ” demiş. (Muğla, 97/30; A.A.)

ben dörd çocuğunan buriy geldim. (Bolu, 199/1; Ö.E.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+InAn

hani istiyasyonde o tiren şeflerinen biz KonişTuğ. (Bingöl, 120/180; K.P.)

bacılığımınan, analuğum bāni suya ağdılar. (Artvin-Şavşat, 124/640; P.F.)

yarın menşer ğünü ben de yarınan, benim sualımı yardan sorsunnar. (Elâzığ, s. 91; C.A.)

oğlum bağ hangisini beĠanusan oninan evlan, vaz geç bu sevdadan. (Artvin-
Yusufeli/Uşhum, 124/5; T.Z.)

hurşid beginan mah mihri ağşam olinca bir ağacın dibuna yatdila. (Artvin-
Yusufeli/Uşhum, 122/41; T.Z.)

mehmet bezirGaninan gediye. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 169/17; T.Z.)

sağdıç gelininan oynar. (Artvin-Şavşat, 113/295; P.F.)

gızlarinan helallaşdı görışdi. (Artvin-Şavşat, 116/400; P.F.)

+(y)inán

bu sewunkâr arhadaşınan bir zámanki ğalduğ. (Artvin-Ardanuç, 8/10; A.T.)

onnarnan ğardeşluğ_olmuşdi Abdullah Efendiyinán. (Artvin-Ardanuç, 22/5; A.T.)

+UnAn

ancağ çoluh çocüğunan gidebildik. (Erzincan, 367/4; S.M.)

şahin olan şikarına dolaşar, şeyda bülbül oynar ğızıl gülünen. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+inán

ğoli gömşilarinán o seņe para ile çalayı öldük bahara ğatar_orda ğaldük. (Artvin-Borçka, 141/15; A.T.)

10. +(y)IA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)la

ōlan tarâfi arâbiylá dāmatla beṛāber gayinvālide ōlanığ annesi bubası ğalış. (Afyon, 177/45; B.E.)

[...] kēndi cāmātıyla orda orda tēkrar bayramlaşır .(Antalya, 221/8; E.M.D. ve B.R.)

allah ğinē eşile dosdula göçürsün. (Burdur-Göhlisar, 331/114; E.C.)

pādişa gızını bi_gun bi_gaç hizmetçiyle birlikde ğezdümeye ğötürüyož, deye sokā çıkarmışla. (Kastamonu, s. 16; C.A.)

bem_babamla çeKdim ama. (Adana, 119/15; Y.F.)

+(y)le

ġonuřmayola benle. (Çanakkale-Lâpseki, 307/80; D.B.)

o düġüne gelen adamlar da münâsiP bir hediyeyle, hâline göre münâsiP bir hediye getirir. (Kütahya, 145/24; G.T.)

aylêyle bārâber gâldık, ėllî doġuzda. (Sakarya, c.2, 70/20; Ö.M.)

bir kirli keře, bi gaval, ġëndümle birlik hı^yba ėdiyön, dēdi. (Kastamonu, s. 10; C.A.)

[...] ġelinimiġ biri de annesîle haşhaş otuna ġetdi haşhaş yâpiyölar biraşarda. (Amasya, 307/86; S.E.)

benle barabar giden koņřularımız o yimeġi yerih, çayımızı içeri. (Malatya, 255/1; G.C.)

Doġu Grubu Aġızlarında

+la

işte milkiyet o elmanında ben kızla evlenince bineyi bane tēslim etdi. (Bingöl, 118/120; K.P.)

[...] sen gidacaşsın bunun ėniřtasının bacısına diyacaşsımık ismatla evlansın hele ister yoġ istemez? (Bingöl, 129/30; K.P.)

onu yolliyayduġ kenanla biraz benzın getüreydi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 130/22; G.Ç.)

bu çocuhla bir Ğun penceredan dışarisini seyr ediyikan sarayun oĞuna uç tane derviş Ğalmış. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 150/2; T.Z.)

târihin birinde biada, yane bezirġanla gezerken, bezirġan dēdiġimiz işte çok zengin bir adam... (Tunceli, s. 32; C.A.)

+(y)le

üvey anesi esma'nın başka biriyle dāçtıġını söylâmiş. (Muş, 124/25)

ġötür nenenle sâ an bu yēter.(Tunceli, s. 65; C.A.)

ġendime bişiririz kuru fasulyeyle karışık. (Gümüşhane-Kale Köyü, 133/10; G.Ç.)

sōna evlandim burde bi elaman Kızıyle. (Bingöl, 118/120; K.P.)

11. +(y)lAn

Batı Grubu Aġızlarında

+(y)lan

ikisi de pendikde duru is Tanbulda, böyüK gızlan böyüK_ölan. (Bilecik, 496/10; Ö.M.)

altıncı gün ben gitdim torunnālan ölümünü gördük. (Bilecik, 535/35; Ö.M.)

occucuK suylan bābar onu ederi. (Burdur-Göhlhisar, 334/287; E.C.)

işte şindi biz onlarlan gelip gidiyoz yani. akrabāyız baK, sen de akrabā, sen de. .
(Çanakkale-Lāpseki, 433/25; D.B.)

işte baK bizim arkādaşlalan baharda gittiğimiz yerlē. (Kütahya, 155/155; G.T.)

bunu çorbaylan beraber bişiri. (Kütahya, 144/316; G.T.)

[...] akrābālar kaKkar gider onnarlan bayramlaşır. (Sakarya, c.2, 173/105; Ö.M.)

+lān

sōnu o gecā güvejlān baraba ğalmışla. (Aydın, 78/20; K.Z.)

+len

biribirimizlen muhabbet hālinde oluruz... (Afyon, 184/5; B.E.)

Kırşehir ağızında ekler, damak uyumuna uysa da aşağıdaki örnekte uyum dışına çıkıldığı görülmüştür:

asger ğūlzar hanımlen harb_ide dursun, biz gelemim şay ismāyile. (Kırşehir, 362/240; G.A.)

DoĒu Grubu Ağızlarında

+lan

biri evli, biri de evlendi ayrıldı, işte iki oĒlanlan yanımda. (Diyarbakır, 106/13; E.M.)

ben zaten artık bunlan konuşmuşum. (Tunceli, s. 35; C.A.)

+len

o bir Ēızımın da Ēocasi gendini vurdı, beş yetimlen o Ēalmış. (AĒrı, s.1420; Ef.S.)

daha çocuhdan da zaten Ēoruk diyerdik Ēoruga binmişem abēmlerlen bereber. (Bitlis-Ahlat, 108/25; E.S.)

kōlülernen dōşürdük. (Gümüşhane-Kale Köyü, 158/11; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+lan

vay beyzâdem der baluklarlan ne gonişiyşünüz? (Trabzon, s.133; C.A.)

ben hangi uşaklarlan gonüşiyşdüm hé? (Trabzon, s.134; C.A.)

Aşağıdaki örneklerde damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

kaptan var_ idi bizlan barabar. (Rize, 202/1; G.T.)

ğel benlan ba‘raber. (Rize, 223/215; G.T.)

o kuyunun iç’indeki o gergeflan ta‘fşani, dedi, al gel bağa. (Rize, 201/160; G.T.)

+len

doğuz yiz otuz beştan beşi demirçi sanatümlen Sidere köyündā yani Dereciķ köyündā çalışmakdayidum babamlen billiķta. (Artvin-Arhavi, 152/1; A.T.)

babamlen Artvin'de bi dükānda çalışiyurđuk. (Artvin-Hopa, 158/1; A.T.)

hij görmeduğum bir ğadunlen gōya beñum aylemmiş kibi oturđuk. (Artvin-Hopa, 159/10; A.T.)

12. +(y)nA

Batı Grubu Ağzlarında

+na

onu bulğurunna, ğıymasınna acıK_ uñ_ ğatallar, topalaK_ yapallar. (Burdur-Göhlisar, 245/93; E.C.)

başkasinnā gezsē_ olmāz ama sēnne istēdi yēre gidēr. (Çanakkale-Lâpseki, 387/35; D.B.)

sālām vēdim, filañ kāndi dağğalanna görüşüyöla. (İzmir, 25/50; K.Z.)

bağğaldakı adamna peK_ dosTuzdur, herğün ekmēmizi o ayırveri. (Kütahya, 160/15; G.T.)

+(y)ne

bizimne berāber uşuyō bāK_ ganat dēdim. (Afyon, 213/200; B.E.)

şindi eñ şeysi bu al_ ihsan paşa ingilize yesir düşmüş asgerinne baraba urda yesirken. (Bilecik, 490/1; Ö.M.)

senne barabā durusa sayāmı? (Bilecik, 514/95; Ö.M.)

şimdī akrābalar_ artık biribirlenme. (Sakarya, c.2, 104/90; Ö.M.)

"ben senne evlenmeg_ isdiyurum" di'ür. (Adana, 122/90; Y.F.)

ben diyem gözüm görmezken bu dëyim birisiyne heç bari anlaşın da evlene dëyim.
(Malatya, 276/5; G.C.)

öle yapınca olan: ben senne arhadaş olmam, dimiş. (Kırşehir, 257/5; G.A.)

13. +(y)nAN

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

hërkez eşinnen dostunnan hīsım akrabāsınnan bayram bayremneşir. (Bursa, 169/28; Ş.H.)

biz de evde çolumuz çocumuznan işimizi dutarduk. (Bolu, 196/8; Ö.E.)

goca aslan bürcuğ garısıynan göğüs germiş her şeye. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

çocuklarımıznan oyun oynarduk çocuklarımıznan da denize kaçarları deniziñ peşine giderdim onnaran. (Sinop-Ayancık, 178/28; G.E.M.)

bu sene işdé bu sene ipiyim ūraşdı beünnen, iç bi iş görmedim, ötekiler gördüler ben_ onunan otudum boyna yazdı o. (Amasya, 94/51-52; S.E.)

[...] onnan eyi vañıt geçirdik o ğadıncāznan. (Gaziantep, 171/180; S.H.)

vallā ğomutanlarnan çoğ yaşadık. amā nasıl diyim pek böyle samimetlîmiz de yoğdu.
(Konya-Cihanbeyli, 146/24; P.G.)

şiy memmeT şahin var, ğafa oğlu dinilen onuğnan beraber ikimiz yazıldık. (Konya-Ereğli/Belkaya, 96/58; Ç.U.)

bağ, orda harpte on beş sene ğalmış ta ordan geliyomuş beklük tarafından bir argadaşyınan. (Kırşehir, 266/5; G.A.)

ğuccük çocūnan bi yire çihma heç_ iyolmuyo. (Nevşehir, 122/35; K.Z.)

anasıynan yemeği yeğler, dışarı ğezmiye ğideller. (Niğde, s. 20; C.A.)

+nän

o ğıza “bännän gidâminġ” dēyo ğıza ğāri. (Denizli, 58/15; K.Z.)

“o” didi “ahşkındır, o da gitsiġ sännän barabā. (Manisa, 11/30; K.Z.)

+nán

onünán dörT çey satdıġ dörT milyár para_etti. (Kahramanmaraş, 344/57-58; E.M.D. ve K.E.)

+naġ

ikinci seferinde akrabannaġ gidēsiniġ gösTēmeye. (Kütahya, 135/3; G.T.)

+(y)nen

seKreter_anı kiminen giTcem? (Balıkesir, 380/222; K.Z.)

biz duruoz dedeynen işde, bākurdan emekli. (Bilecik, 497/30; Ö.M.)

ben anneniznen işim yok, ben annēnizi görmeye gelmedim, ben sizi görmeye geldim demiş. (Kütahya, 13-14; G.T.)

başka zaman āhibet gibi ġonuşuyolā da sennen niye ġonuşmaÿyala ē!.. (Kastamonu, 438/1; A.E.)

Atatürknen märebe etti beni almadan. (Zonguldak, 101/1; E.E.)

herşiyisinen olana helvaynan öte_beri gider. (Çorum-İskilip, 95/12; A.A.)

ikisi bi evlü oldu yâ ben de gettim üş gişiyenen vardıġ. (Malatya, 288/1; G.C.)

su getüdükden sōra üş dōrt gişiyenen tarlada pancarı sularuġ. (Sivas, 237/88; D.N. ve Ş.Ü.)

[...] ondan sora bir suvan dōrarıĒ ġırmızı biberiyenen nānesiyenen gene eşkisiyenen onu dōkerik .(Hatay-Dörtyol, 275/145; Y.S.)

oā uzun_aş diriz_ıçine mercimek ġatarız, mercimēnen bişiriz. (Ankara, 174/94; A.H.)

gızı dōġdüler, elbirime söyledim ġet de ġıza söyle beniyenen ġaçah. (Kayseri, s. 70; C.A.)

öylēyse ben de siziyenen ġederim dedi. (Yozgat, 139; C.A.)

Doġu Grubu Aġızlarında

+ (y)nan

ğarı, çoluhnan, çocuhnan gider, çalışır, yapar, getirirdi. (Ağrı, s.1423; Ef.S.)

biz hesoynan çıhdu. (Bingöl, 129/40; K.P.)

oni cellatlarnan barabar yolli. (Diyarbakır, 73/24; E.M.)

ondan sōrā ğawut haşlamasi, o ğawut haşlamasını balnan yerdük. (Gümüşhane-Kale Köyü, 129/12; G.Ç.)

Kızı beganırlar İsa Kızın aylesina gedarlar işdamaya dört beş adamnan. (Artvin-Şavşat, 112/255; P.F.)

+nen

hanı bizimnen gelen havıslı erKadaş güve bağan ikram etdi. (Bingöl, 116/60; K.P.)

iki kere gëtdiler geldiler salih emminen barabar. (Bitlis-Ahlat, 103/10; E.S.)

geldim baqqala arhlarının içine bağdım o da mennen gelir. (Bitlis-Ahlat, 105/95; E.S.)

eger bir ağ çekersem, mehellënen yanarsız. (Bitlis, s.53; C.A.)

madem ki sen bahan bağtın, ben de sennen gelecağam. (Diyarbakır, 73/55; E.M.)

sennen bir ava gideyĥ de diyir. (Erzurum, 551/110; G.E., d.t.)

ëyleyse padişahım gel sennen seyyahata sığağ. (Gümüşhane, 309/10; S.S.Ö.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+nan

yarımnan konuşğan, sāt keldi yeğiye. (Trabzon, s.160; C.A.)

1.5.3. Bulunma-Durum

1. + Ø

Durum alt işlevi, Ø (damga) tamlanan ve buna eklenen +Ø hâl eki ile belirtilmiştir:

Batı Grubu Ağızlarında

ķōķūlan bi eşyā almıdan çıKdım yalıñ_ayaK, başı ğabaK²⁰ yoġa işdi hōlā. (Aydın, 85/50; K.Z.)

eee... misāFiri el_üstü dutā, gelen misāFire herbişey yapıp vèrebilüsüy. (Bartın, 149/25; E.E.)

faķir odada sā sola baķarķa iki adam boyunlarının zencilli ve golları baġlı şaşgın şaşgın durullarmış. (Giresun, s. 91; C.A.)

aç susuz, cılbak ġetmiyecēk. (Gaziantep, s. 241; C.A.)

onnar da hiş ödemezler, gine hālā duruyo, adamıñ yaPdırdı gibi duruyo. (Ankara, 185/35; A.H.)

yalıñ_ayah başı ġabah ġopacaġah da oturup ekmeκ yiyecāh. (Nevşehir, 134/5; K.Z.)

Doġu Grubu Aġızlarında

ondan sonra iki sene nişanlı ġaldım. (Aġrı, s.1421; Ef.S.)

o yana bu yana ara ara kaş günnen sora menem kaş gün ġalillar derenin içinde ēle aç elleri baġlı. (Bitlis-Ahlat, 104/40; E.S.)

Kuzeydoġu Grubu Aġızlarında

g'uç' hal dişariya ġelduk. (Rize, 202/35; G.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Aġızlarında

+e

iç_ıçeyiz, orta_ķoy, eli_böyük, bādın_şıh. (Sivas, 251/39; D.N. ve Ş.Ü.)

Kuzeydoġu Grubu Aġızlarında

+(y)a

baş yuka'riya onlan ba'raba ġidersun yāni. (Rize, 206/185; G.T.)

pirak beñi ġendi halüma da yım yemōġmu. (Trabzon, s.133; C.A.)

²⁰ yalıñ_ayaK, başı ğabaK + (Ø) bir hāl + (+Ø) de
tn. h.e.

3. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

aKlı başında bi adam _ossa. (Afyon, 193/185; B.E.)

ayaKda bütün millet ayaKda. (Balıkesir, 377/128; K.Z.)

halamın sôledîne göre, halam, ocân içine çıkdım, guranı kerim gucâmda deo. (Uşak, 213/70; G.G.)

eskiden sahlırlardı. adamlâ ğörmezlêdi. şindi her şeyi ğörüyolâ çocuğum açıkda, her yan açıkda. (Bolu, 311/1; Ö.E.2)

çaT çaT ayazda geldim. (Çorum-İskilip, 121/34; A.A.)

hep yohluhda olüymüş. (Malatya, 257/10; G.C.)

irahatik yanı darda değılik. (Malatya, 267/1; G.C.)

[...] çok telledim, sıkılıcında ğaldım. (Tokat, 235/10; D.N.)

ahlı başında bi adam her yerde dövülmek isdemez. (Adıyaman, 241/65; N.S.H.)

sıraynan löbet bekliyoduğ pusudaydık... (Ankara, 166/15; A.H.)

ayakda yolcu almak mejbüriyetinde ğalıyoz ve polislere şikâyed _oluyo. (Ankara, 180/5; A.H.)

mumuğ kiğösunu am bir on _iki biğ liriya alıyoz şimdi hâli hazırda. (Ankara, 196/39; A.H.)

fağad eses ğadımın ğocası asgerde gelmiş, ğardaşına dimiş ki hani benim hanım, senin hanım kötü yolda bulundu, taş _ına öldürTdüm, diyo. (Kırşehir, 262/45; G.A.)

ya bu durumda göndermem. (Konya-Cihanbeyli, 146/27; P.G.)

+dä

perşan haldä vädığ _orê. (Aydın, 85/55; K.Z.)

ğünün birisindä Yusuf çoK pirişan haldä ğahyu. (Manisa, 21/10; K.Z.)

ävet bulğarisTan'dan annaşmış durumdäydık Ta bunnar Һantalyı'dä bunnar şe_äpti düştüler, örâyä vërdler. (Sakarya, c.2, 72/65; Ö.M.)

+de

biribirimizlen muhabbet hâlinde oluruz... (Afyon, 184/5; B.E.)

heP para heP para, gurban da kesmez seyātya çıkā, milleT bungun, şu_ür yerinde ossa ğara ceket sırtında şalvarı ayānda zopa elinde öyle giTdim. (Balıkesir, 382/265; K.Z.)

oraya gitmek niyetindeyim allā nasīP_idēse. (Bilecik, 493/10; Ö.M.)

bōlē bi gün gece yatıyom', uyur uyumaz vaziyetindeim. (Isparta, 135/52; Y.O.)

ya ğoyun kesilir, ya böyüg sığır keseřlē, hali vaĸTı yerinde olan sığır kesē. (Kütahya, 144/315-316; G.T.)

onnan sōna bolluĸ yoĸdu orda, tūrkiyē baĸıp çoĸ dar vaziyetde. (Bartın, 156/65; E.E.)

bag mudurnuya semtine gadana tüm bu mugdallıĸlāñ içinde yani kōçek vaziyetinde deyil. (Bolu, 225/34; Ö.E.)

sepetcō el tetikde nēyle. (Kastamonu, s. 4; C.A.)

ġan ter_ içinde ġaldı başında da beyaz tōba. (Zonguldak, 134/55; E.E.)

beni sorup aramadıñ, sen, kendi kēfiñdesing, ben sana vezir olamassıñ demedim, adam olamassıñ dedim, ölüm vezir olduñ emme ġena adam olamadıñ, demiş. (Çankırı, s. 93; C.A.)

bize hiçbir yardımın olmadığı gibi, ġendin daĸı perişan bir vaziyetdesin. (Giresun, s. 99; C.A.)

[...] bi elinde çıra bi elinde ġaşuĸ yemek yerken böleydi. (Sinop-Ayancık, 120/5; G.E.M.)

évelkī_bi ná_arasın şindig háy_öul_évelden nē ēziyetlerdeydúĸ. (Amasya, 308/95-96; S.E.)

"başın bi derTde mi" di'yür. (Adana, 124/145; Y.F.)

Köroĸlu dedi, sen kefinde, düzenindesin. (Adıyaman, 188/315; N.S.H.)

ġendi hâlinde 'ġaynayı 'ġaynayı 'bişer. (Nevşehir, 119/10; K.Z.)

sōna evlerimiz tevlkede. (Nevşehir, 132/5; K.Z.)

+dê/+de

efendim, çok telaş içindeydim. (Kastamonu, s. 11; C.A.)

+ta

bi de ferece, bi de mārama, u sıcakta. (Çanakkale-Lâpseki, 276/10; D.B.)

biz kaldık şeyde açıkta. (Sakarya, c.2, 3/65; Ö.M.)

ayahta zikir çekerlerdi kan terin içinde galırlardı. (Malatya, 269/5; G.C.)

+te

elifō tam şaşgın bir vaziyette ike, olmiycağ bi şeyi sormuş. (Giresun, s. 87; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+da

yar yatmış yuhudadır, yastığı yüzüm ola. (Diyarbakır, 131/37; E.M.)

İran gezdim turan gezdim görmedim, g özelliğde mehbubluğda onca yey. (Muş, s.87; C.A.)

bezirğan bağdi ki, garinin gözelliğde emsali yoğdur. (Van, s.28; C.A.)

bülmim vallaha. Geziy ayahda. (Erzincan, 290/10; S.M.)

düşmandan naya Qorhmiyersin, naya ayahdasın? (Artvin-Şavşat, 107/135; P.F.)

bı köy vardır ki hala hazırda gene ismi üzerindedir, oraye yerleşiyor. (Tunceli, s. 24; C.A.)

+de

gerçekten hayretler içinde galdım. (Ağrı, s.1420; Ef.S.)

diyir orda paşa övlen istirehedde paşa atinan geldi. (Bitlis-Ahlat, 115/255; E.S.)

yatırken gefletde geldi erenner. (Muş, s.87; C.A.)

hemen şındı beş tene çocığı varsa beşini ohıla kaydettirmağ mecburiyetindesen. (Şanlıurfa, 133/15; Ö.S.)

+ta

eskí urfa ‘acebe onun üçun mı ayahta kaldıh? (Şanlıurfa, 130/45; Ö.S.)

+te

bu awculuhlarē bu vazeyette yaparuḥ. (Erzurum, 47/10; G.E.)

+Te

böle bi şey gati suretTe ğabul_étmeyiz. (Tunceli, s. 143; C.A.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

[...] öyle aĒlından dutuyür böyle olur. (Hatay-Dörtyol, 137/40; Y.S.)

şimdiki durumdan yétmişüş nufusum vardır. (Kahramanmaraş, 193/57; E.M.D. ve K.E.)

1.5.4. Bulunma-İş, Uğraş

1. +A

Batı Grubu Ağızlarında

+e

ben şindi sıf mes_üzerine çalışıyom. (Afyon, 181/5; B.E.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+e

erzurüm aşkale’de jenerator işine baħidım. (Şanlıurfa, 150/40; Ö.S.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

va‘zife başınāyim. (Rize, 208/15; G.T.)

2. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

anası oraKda babası oraKda ben hayvan güTmedeyim. (Balıkesir, 365/89; K.Z.)

[...] yedi ay çalışdimunun inşatda bi habar geldi ki hacı dursunun fikri bafrada çaKa! mustafa varıdı urda ölmüş. (Samsun-Alaçam, 127/132; K.F.)

avculuĥda ĥačan balıĥ böyüĥ olur. (Adana, 147/10; Y.F.)

çocuĥ doĥdoru olsa daha éyidi. para çoĥdı onda. (Adıyaman, 152/55; N.S.H.)

atın başını toparlayıp atı siĥıřdırmada ossun, at dırlayıp garlangıç ĥibi fırlayıp çıĥdı. (Gaziantep, s.211; C.A.)

+dä

buĥalmıř iřcäzindä yazıK. (Denizli, 50/75; K.Z.)

+de

[...] burdan giden de oräya bālanır, enişde gullanılır bu da. (Afyon, 170/35; B.E.)

oĥutmadıK, turizimde güvêvilêr de turizimde çalışır. (Antalya, 470/26; E.M.D. ve B.R.)

e ĥadın da zeytindeydiG o zaman ayvalıKda. (Balıkesir, 364/64; K.Z.)

on beş yaşında evlendim zaten orak peşindeydük orak biçiyoduK. (Sinop-Ayancık, 178/29; G.E.M.)

efendim şindi şöle çifcilikde iş yok da. (Tokat, 285/1; D.N.)

biçer sürdü amma éy biçerde emekli olmazımıs sığorta yödu biçerde. (Kahramanmaraş, 180/35; E.M.D. ve K.E.)

amele işlerinde çalıřdıĥ, ırĥaTıĥ işlerinde çalışdıK. (Ankara, 186/7; A.H.)

Doĥu Grubu Aĥızlarında

+da

bunnar orda eĥdiyarın dalına girir, sarılıp yatmada olsun, sabaĥ olur. (Erzurum, 12/75; G.E.)

[...] ava kuşa ĥadmada olsun onnarın kôya oĥradi. (Artvin-şavşat, 116/380; P.F.)

oturup oynamada dursun o yandan Kerem ĥaldi. (Artvin-şavşat, 119/475; P.F.)

+de

bir gün nizamiye növetindeyim. (Bingöl, 124/30; K.P.)

asla bir meslekde elin olmaşa. (Bitlis, s.67; C.A.)

köwde kimse yoh işde. (Erzincan, 291/44; S.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+de

uç şenē Arhavedē sañāt ve ticaret üzerinde çalışdım. (Artvin-Arhavi, 152/5; A.T.)

1.5.5. Bulunma-Tâbi Olma

1. +A

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

onnara teref degildi. (Kars, 173/5; E.A.B.)

2. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

[...] vakdi zamanı birinde şimciki ılıcanı oldu yerle selçüki imparatorluğunun itaati altındaymış. (Kütahya, 156/1-2; G.T.)

benim bir elim var ıdı. amıcası oğlundaydı. (Malatya, 266/5; G.C.)

bahan olmadı onun bunun kapısında günüm geşti hırsızlık da işte bundan... (Malatya, 290/60; G.C.)

gendi baş vezir olarağ ğalıyor, şeyin ğıralıñ yanında. (Adana, 13/55; Y.F.)

+dä

ğälämancä didim “şurda” didim “bi ānıñ älindä hızmakar duren” didim. (Manisa, 10/1; K.Z.)

+de

neişe hõle bi baḳTı “hadi evlātim dedi, benim māyetimde durceḅ dedi. (Kütahya, 192/110-111; G.T.)

ladik beş ağanın elindeymiş zemāniyle. (Malatya, 243/45; G.C.)

söz ağadan kesiliyodu. muhtar ağanın emrinde çalışıyodu. (Malatya, 281/25; G.C.)

benim bacım felan gişide evli. (Adıyaman, 202/70; N.S.H.)

bizde ona ümmet olmak ister_isek, onun izinde gétmeyi, onun emrine riayet etmeyi, bize bir vazife bilmek icab_eder. (Adıyaman, 240/60; N.S.H.)

sen biliḅ yā rabbī, izniḅde emriḅdeyim yā rabbīm. (Ankara, 157/50; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+da

biri evli, biri de evlendi ayrıldı, işte iki oğlanlan yanımda. (Diyarbakır, 106/13; E.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+de

onun mayetinde iki paşa ğeḅe, ollar da Rüm, máĝer_ollar. (Artvin-Borçka, 138/5; A.T.)

3. +dI

Batı Grubu Ağızlarında

+di

ananıḅ babanıḅ_èlindiyédik. (Kahramanmaraş, 243/87; E.M.D. ve K.E.)

1.5.6. Bulunma-Yer

1. +Ø

Batı Grubu Ağızlarında

õrda õ ğayfe dèdemindi, ama u zāman tapu yóḳTu, dèdemī orā cavır_öldürdü. (Antalya, 228/12; E.M.D. ve B.R.)

hurdacılar var ya mezallīḅ bitimi, orda, burda, şurda yuvayı geçivirince. (Ankara, 169/59; A.H.)

esgiden bura 'saban varıdı, ğara saban... (Ankara, 186/12; A.H.)

allahım allahım ben būra duruyoŋ emme nası duruyoŋ kimse bilmez. (Sinop-Ayancık, 131/71; G.E.M.)

ora koprü yödu vaħdıyla. (Nevşehir, 156/10; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

hele dedim baħım bu İstanbul daha neler neler vardır. (Ağrı, s.1420; Ef.S.)

değirman üsdi çiçek, oraħ getir gel biçek. (Muş, s.74; C.A.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

ağa kapıya durmuş. goyunları daramış. (Malatya, 253/5; G.C.)

koyün kenarına hayvannarı yıhıyolar. (Yozgat, 187; C.A.)

+e

bide orda bi dev dā varımış, suyun_õne otururumuş. (Ankara, 163/38; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

Artvin'a yaşıyerdım. (Artvin-Şavşat, 102/5; P.F.)

+e

köwe gétmez o. Māmur adam, köwe ne işi var? (Erzincan, 237/8; S.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

bakdi ki, bi odaya bi kız. (Rize, 198/50; G.T.)

kıç' tarafayidi. (Rize, 202/25; G.T.)

ayu oriya olduğunu kestudik. (Rize, 277/5; G.T.)

+á

onun kuy'rúná bi tiken vardır. (Rize, 203/75; G.T.)

+e

ba_{kt}i _ki efendi, bir funduk, fun‘duğun iç’ine dá bi el‘bise. (Rize, 198/60; G.T.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

işte unu_ğ yanında duruyon. gálnimnen duruyon. (Afyon, 202/25; B.E.)

Ha_ğı Bâ_y sabâla uyansa bak_sa _ki yanında kimsâ yok. (Afyon, 39/45; K.Z.)

bilmiyum cahilim ğolordu ğomuTanı da ardımdaymış. (Balıkesir, 380/219; K.Z.)

mülver ağâşları deris onnâdan öle yaparis bahçalâda burlâda çoktur. (Bursa, 193/13)

işē kötâyada bulundum, altındaşda. (Kütahya, 194/161; G.T.)

hepisänening yanı başında da garagol. (Kastamonu, s. 4; C.A.)

süd yourd bol bol kóyümüzde yerüz. (Kastamonu, 556/210; A.E.)

bu kitabdán o_huyödum da kitab şindi o_lacağda kitabda. (Amasya, 329/117; S.E.)

bu civarda yok yani. (Sivas, 281/17; D.N. ve Ş.Ü.)

ğórmemişim, su içerkene ğoyun da üs tarafdaymış. (Tokat, 300/41; D.N.)

"sen balı_ğ başında dur" di_yür, gidi_yür. (Adana, 119/10; Y.F.)

gidiyür deni_zi_ğ tâ ortasında bir ada. (Adana, 123/115; Y.F.)

edirafda en esgi kō bizim buramız. (Ankara, 159/3, 11; A.H.)

hoca dirdi, kitapda yazıyor dirdi, bōle. (Konya-Cihanbeyli, 112/3; P.G.)

+dá

onnan sōra ğomşularınan bārābār kóy odasında yatdú_k. (Bartın, 151/15; E.E.)

sekiz gün antalyada cāmide yatdúk, ordan taħsim_étdile bizi dōru gétduġ alanyaya.

(Karabük, 172/10; E.E.)

köy Şo yuhardamiŐ... (Malatya, 303/1; G.C.)

+dä

o odułada altinnä, busa'ıä här Őeıłä dołumuŐ odułan_ıçında. (Aydın, 76/5; K.Z.)

e n_āpalım? ninelē dedelē burlädamiŐ_ıŐtē. (Çanakkale-Lâpseki, 309/5; D.B.)

+dâ

ġocı cāminin yanında bir büyük ġaiġä vadī, Damyanuz ġaiġası. (Aydın, 89/25; K.Z.)

her Şey inaç, cānı ġonden inanursaġ bārusaġ her zāman yánındao. (Amasya, 303/149-150; S.E.)

+de

ikisi de pendikde duruō isTanbulda, büyüġ ġızlan büyüġ_ōlan. (Bilecik, 496/10; Ö.M.)

burdan çıkāken köprüyü geçtin mi zaten u hemen tepede mezarlıġ vā. (Çanakkale-Lâpseki, 300/65; D.B.)

hep evde burda pençere baġınıyom, Őēdiyom. (Çanakkale-Lâpseki, 272/35; D.B.)

orde ġāŐıdaki ġōŐu o dı geldi biz di geldik. (Muġla-Yataġan, 107/75; A.A.Ő.)

zamanıyile Hisar ġeliŐinde Elifōlu nāmında bir eŐġiya varmuŐ. (Giresun, s. 87; C.A.)

ġöl_ovanın yukarı tepecik kōyünde_oturuyorum. (Sivas, 234/1; D.N. ve Ő.Ü.)

ħasının bizde malı var_ımı. (Sivas, 239/62; D.N. ve Ő.Ü.)

yaşım benim sekilen iki, sekilen iki senedir burdeyim. (Gaziantep, 176/1; S.H.)

ġafesde duru ordāķı arılarıġ koħusu oġa Őiġer. (Ankara, 197/91; A.H.)

orda gaynadırdık, ğurudurduĥ, ondon sōna dibekde dōverdik. (Ankara,157/61; A.H.)

yūlōnda, Őu yūlūk ġayanın dibinde bāmız va. (Çorum-İskilip, 104/66; A.A.)

asker acemi birġimi zonuldaĥ ġarabükde yapdım. (Sivas, 234/9; D.N. ve Ő.Ü.)

gece zabaha yaĥın mūjderifde ġaldık. (Konya-Ereġli/Belkaya, 99/145; Ç.U.)

cāmide beŐ vakid varıŐın ama vakidiġin iġerisinde bulursun, ama cenābūl_āllah seniġ bütünnükle ġōġnüyüġ iġersindedir. (KırŐehir, 214/60; G.A.)

bilemem masal neyin, biz nekdepde ne oĥumadıĥ. (Nevşehir, 139/15; K.Z.)

+dē/+de/+dé

oglan zındandeydi yā; oġlanı ġız ġızlūce, ġidip sorıyo. (Kastamonu, s. 23; C.A.)

ben de dēdim buradēyim. (Gaziantep, s. 223; C.A.)

eġer ŐavŐatdēyese ardahan'ın iġindēyese onu ġēdiyim ġörüyüm dedim ġızla dedi ġētme baba ne yapıcıġ. (Hatay-Dōrtyol, 225/185; Y.S.)

[...] ġıtlık senesinde buradēydik. (Hatay-Dōrtyol, 235/15; Y.S.)

ġaç yīl dōdum dōaġlı bu köydēem ben. (Kahramanmaraş, 207/36; E.M.D. ve K.E.)

+ta

ĥē karāāġta ĥuyudibinde. (Sakarya, c.2, 2/45; Ö.M.)

Doġu Grubu Aġızlarında

+da

Őindī piyasada ticaretnen urġaŐisan, alışverişlerin yüzde ellisi Őaġat olmiŐ. (Şanlıurfa, 173/15; Ö.S.)

istanbul'daydı yardım_ētmiye bene geldi. (Erzincan, 290/7; S.M.)

iştè ha burda cāmi var̄̄idi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 132/54; G.Ç.)

+de

getirdikten sonra dogguz ay bu bizde sahlı galdı. (Ağrı, s.1424; Ef.S.)

ķari evde yoĥ. (Diyarbakır, 64/45; E.M.)

gaya dibi gayalıĥ, denizde doli balıĥ. (Van, s.10; C.A.)

köwde kimse yoĥ işde. (Erzincan, 291/44; S.M.)

köyümüzde çoĥ güzel buĥda olur_bizim. (Erzurum, 46/5; G.E.)

Parisi çoĥ sevdüğümnden bir hafta Parisde galdım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

sanduh üstünde ĥalem, benden o yare selem. (Tunceli, s. 132; C.A.)

Kuzeydoĥu Grubu Aĥızlarında

+da

Kemer ķöyi Ç'ayelinun o yanda. (Rize, 276/5; G.T.)

ķarşıda sari gaya, içinde sari maya. (Trabzon, s.135; C.A.)

ulà ĥarşımda ne dirdir eđüp durıŸsün oyle. (Trabzon, s.133; C.A.)

ĥitdi ķī, bi ĥumluĥda bī puĥara adaĥm v̄ar. (Artvin-Borĥka, 144/1; A.T.)

+de

bakdum bi 'ova, orta'sinde 'bóyúķ bi ĥól'. (Rize, 197/5; G.T.)

yerun_ altinde bi memleket. (Rize,199/85; G.T.)

evet, Turķiye hudutlari iç'inde. (Rize, 224/245; G.T.)

maĥl'um ya, eskiden Rizede ĥ'ay 'yoktu. (Rize, 221/130; G.T.)

yol istinde oğlancıklar, peline püştöfçükler. (Trabzon, s.135; C.A.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

örenğ ağılı diriz, o yandan bi türbe var. (Ankara, 184/36; A.H.)

+den

o sanduğun içinden²¹ üş tãna şişe var. (Kastamonu, s. 47; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

şuradan bi Mustafa Kurt isminde birisi var. (Rize, 246/20; G.T.)

5. +DI⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+dI

buradı dı ombeş gün düduk. (Aydın, 75/25; K.Z.)

unü da biricēzi ha biri korqudam dülē ilgöndiki görünmü una. (Balıkesir, 562/39; M.H.K.)

sōna bi vāzir var ımış ōdı. (Denizli, 50/65; K.Z.)

äviñ içindi odun añmıgı-mı vā ney ilen huren? (Denizli, 72/10; K.Z.)

nevşehīr. ne tarafdıydı? (Eskişehir, 445/28; D.F.)

“e sãn kaçınıcı ävdäsiñ”? “ışdä ätincı numaradın”. (İzmir, 28/55; K.Z.)

bunnañ efsānelēni ekseri yaşlılā bilir ya, bizim yalnız dibimizdi yorğun çelebi vā.
(Kütahya, 144/321-322; G.T.)

²¹ Şeklin, sözü aktarma anında yapılan bir değişiklik sonucu ortaya çıktığı düşünülebilir. Muhtemel cümle:"o sanduğun içinden üş tãna şişe çıktı." olmalıdır.

ninā-mi va, kim vāsā āvdi isimlānā görā “sālam sōlāñ” dir. (Manisa, 3/20; K.Z.)

üç ay ordı çalışdı. (Muğla-Yatağan, 125/25, A.A.Ş.)

otus seneden beri burdıyım. (Sakarya, c.2, 105/1; Ö.M.)

burdıydım aşā yokarı, ben ġürbetciliği çoğ az yaptım. (Bolu-Mengen, 121/1; P.D.Z.T.)

yayladiyek tosçu vurulmuş dediler. (Hatay-Dörtyol, 186/290; Y.S.)

beş ġoyunları var ıdı ben ordıyken. (Sivas, 239/52; D.N. ve Ş.Ü.)

Bazı örneklerde uyuma aykırılık görülmüştür:

akçukur'ā, zamandan beri burdiyız dā köyümüz 1958'de ayrılınca burıya akçukur ismi verildi. (Sakarya, c.2, 177/1; Ö.M.)

meer ğuyu yandımiş bu. (Ordu, 170/15; D.N.)

çifcılık yapıyōm, yok. hep burdīdim. (Tokat, 333/4; D.N.)

+du

burdu başçavış vādı nādi? (Manisa, 20/15; K.Z.)

Ķāmil bōdu dūmeyo. (Muğla, 96/15; A.A.)

1.5.6.1. Bulunma-Yer/Mevki, Makam

1. +DA

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+da

bi padişāğun kapisında bi nar varmış. (Rize, 197/10; G.T.)

2. +DI

Batı Grubu Ağızlarında

+dı

bilēder üsdüne māmeyi yapmış. çünkü o başımızdıydı. (Bolu, 125/17; Ö.E.)

+di

Batı Grubu Ağızlarında

bizim bölük beş Takımdan ibaretdi, ben bêşinci bölün başındıdim, fazlalık vardı. (Ordu, 178/1; D.N.)

1.5.6.2. Bulunma-Yer/Ortam

1. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

rüyāsında “pādişāñ bir gız_ävlādı olucäK, üş gün dilānciliK, üş gün hırsızlıK yapicäK”. (Afyon, 37/5; K.Z.)

döveni de goşardıñ hayvana dön de dön dön de dön, dön_ıscakda. (Balıkesir, 393/33; K.Z.)

māyenēda görüştük_ıñtı tā māyeniyi ğada hiş görmediK. (Eskişehir, 918/36; D.F.)

ıscakda düwene minēdiñ, bōle bi ağaç düwen diş dakılış. (Uşak, 218/15; G.G.)

çok ğan dökdü annem beş sāt amályatda ğaldı. (Karabük, 166/210; E.E.)

üç yüz lirası, üç yüz lira sehviye_para hesapda. (Adıyaman, 143/40; N.S.H.)

[...] aynı hindiki ğeydīmız gimi ğeyiyoĒ sırtını başını burda bir şeynen duramıyön ısıcaĒda. (Hatay-Dört Yol, 258/75; Y.S.)

ülen didi bin doğuz elliler de sen_ anayın ğarnında bile yōdun didi. (Konya-Cihanbeyli, 102/145; P.G.)

+de

yirmi beş_otuz gün güneşde beklē. (Isparta-Gönen, 173/25; A.T.)

bōle bōle bōle yapışdırısın hateşde. (Bilecik, 489/90; Ö.M.)

nur_çinde yātsñ bi daa çā ğeldi... (Amasya, 313/97-98; S.E.)

yessirdeymiş dedesinin ğılıcı. tellar bārTTırıyō. benim_inen dedemin ğılıcına ğeden yiit kimise gelsin diyo. (Tokat, 275/123; D.N.)

önun nişannısı_da yesirdeymiş. (Tokat, 279/201; D.N.)

işde, meselâ sabah erken koyduysa, öğlene kadar kaynaması lâzım, aır ateşde. (Çorum-İskilip, 136/24; A.A.)

hâ cenâzede, şimdi bak, cenâzede namazını gıldııdan sōna geliriz cenâze evine. (Ankara, 155/22; A.H.)

düğünde çalmış, çârmış oynamışlar, düğün dâlmış. (Kayseri, s. 45; C.A.)

Aşağıdaki örnek damak uyumuna aykırılık göstermiştir:

oriye geliyör dörtyol'a gönderiyolar, bir gece nazaratde galıyö. (Hatay-Dörtyol, 246/35; Y.S.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+da

ruyada sevdiğim geldi aynıma, felek kemendini atdı boynuma. (Bitlis, s.67; C.A.)

Ķiz da: yedi Ķardeşumi düşmana yolladum, duşumda biri şehit olmuşdi da ona ağliyam de. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 125/8; T.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+de

geçen akşam yarile bézmde. (Trabzon, s.140; C.A.)

2. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+den

babamız seferberlikden eskere gëtti eskerlikden şehid oldu... (Malatya, 271/1, 36; G.C.)

1.5.7. Bulunma-Zümre

1. +Ø

Doğu Grubu Ağızlarında

ama korog̃lunun tarafı namısa hayınnıh yoğ. (Erzurum, 554/195; G.E., d.t.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

ama biz onda deniz mantari derler. (Rize, 204/80; G.T.)

2 +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+de

şindî mäsleKde esnaf galmadı... (Afyon, 183/75; B.E.)

hayırlı bizde yoğ_o. (Balıkesir, 363/34; K.Z.)

delilci derle türKmennerde. (Balıkesir, 383/298; K.Z.)

türklerde bu kadar iş yok. (Sakarya, c.2, 3/80; Ö.M.)

mayıs, kirez, bizde orağ deller. (Sivas, 305/41; D.N. ve Ş.Ü.)

Hacı Zeyreğin bekçiliğini yaparağ gelmişler, hala anağdarı bizde. (Adıyaman, 200/40; N.S.H.)

onu böyle yapanlar olurmuş amma bizlerde o yoğ yalnız. (Hatay-Dört Yol, 271/45; Y.S.)

içimizde en guvetli kim deşollar. (Kayseri, s. 46; C.A.)

+te

Türklükte kin ğan olmaz. (Çankırı, s. 87; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+da

hêylannılarda ğasen isminde_biri vurılır. (Bingöl, 109/85; K.P.)

Aşağıdaki örnekler uyuma aykırılık göstermiştir:

orde ağğır sileh bölüğında idim. (Bingöl, 126/90; K.P.)

biz de yeni getduğ hele arĥedaşımız vār yoğ anları içinde. (Bingöl, 118/135; K.P.)

+de

fağat bunların içinde biblican adında bir kız kara danasının üzerine yemin_etmiş.
(Muş, 115/1; Ö.Ş.)

ğara lahana o zaman bizde yoğ idi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 137/39; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+de

bizde òle kaġnuna baş vurmak yok. (Rize, 207/200; G.T.)

iç'lerinde ġenř bi dul kadın var idi. (Rize, 225/310; G.T.)

ġeçıların içinde, tanırım gulayi. (Trabzon, s.144; C.A.)

3. +dI

Batı Grubu Ağızlarında

+di

yāni rabablān tarihi ařřā yoġarı bizim içimizdi yenidir. (Kütahya, 154/127; G.T.)

1.6. Deġişme Hâli

İsim ve fiil ilişkisinde, ismin fiile karşı durum deġiřtirmesini, bir şeye dönüşmesini ya da bir şeyin yerine geçmesini ifade eder. Burada deġişikliġin ulaştığı son durum, bir hedef, yön vs. olmadığından hedef hâlinden ayrı bir kategori olarak deġerlendirilmesi mümkündür. "Deġişme hâli" eki, isim ve fiil ilişkisinde genellikle "hâl, durum" gibi kelimelere eklenerek bu kategoriye oluşturur.

Deġişme hâli için kullanılan şekiller: +(y)A, +(y)I⁴.

Tablo 7: Deġişme Hâlini Temsil Eden şekiller ve Tüm şekiller İçindeki Oranı

Tüm şekillerin Sayısı	Deġişme Hâlini İşaretleyen şekillerin Sayısı	Tüm şekiller İçindeki Oranı
32	2	%6,25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

kösele deri üzerine fiyaTlā yūKSeldi, idāra èTmez duruma girdi, bıraKdıK. (Afyon, 181/1; B.E.)

bölgede muazzam fākrlık vardı şimdi şu ortamda gene ona dönmeye başladık o fākiliġe dönmeye başladık. (Bursa, 199/12; ř.H.)

gız da köpek suratına giriyo, gece dağlara çıkıp gidiyo. (Uşak, 226/10; G.G.)

çok şindi okumak şeyi aldı. milletvekilne, okumaya döndü şindi hēp. (Sakarya, c.2, 112/120; Ö.M.)

sōna gıramofona döndü, sona teyīP çıktı, şimdi teyip. (Sakarya, c.2, 120/110; Ö.M.)

şimdiyse onnar galkdı, saca döndü iş. (Bartın, 155/5; E.E.)

[...] è dērken o yeni isimlendirmede de alimpınara dönüyor. (Kahramanmaraş, 182/14; E.M.D. ve K.E.)

[...] bi da 'a doldurdum, bi da 'a dökTüm, gum parlaTdı çıktı, yıkanmışa döndü. (Konya-Ereğli/Belkaya, 98/106; Ç.U.)

+e

eñ kültürlüsünü dahi hani oturunca diñneyebilcē şekle soğduk. (Kütahya, 154/119-120; G.T.)

ateşler iyice kümür haline geldüğü zaman bakdın tamam. (Bolu, 137/8; Ö.E.)

evvelce de yüzde ğırh fālanıdı yüzde yüze çıhardılar millet ödiyemez hāle geldi. (Samsun-Alaçam, 130/41; K.F.)

baa kurun işçiye çevürtdüm. (Sivas, 281/13; D.N. ve Ş.Ü.)

onu gözeelce ince ince açarsın, yumak haline getürü açarsın. (Tokat, 239/85; D.N.)

o yördu eyicce çalpalañ çocüm çalpalañ çalpalañ ayran haline getirin. (Hatay-Dörtyol, 260/140; Y.S.)

[...] doğenle sürüyorduñ, öküz ünen herşey goliyliğe vardı. (Malatya, 290/65; G.C.)

o zaman, seksen yèdide onuñ yerine hemen ğarşıyaña müftüsü geşdi. (Adana, 139/80; Y.F.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

ol yeşil fidannar matraga dondi. (Bitlis, s.64; C.A.)

üş dört ay gış mövsümü geçdikden sora saç sağılları sap sarı olurdu, tütün hâline gelirdi. (Elâzığ, s. 87; C.A.),

+e

olsun deniz, olmasın gemiz; heyre dönsün serencemiz. (Kars, 161/1; E.A.B.)

yün egirêrduh, ipeg egirêrduh. ipek böcegi koyerduh, koze haline gelêrdi. (Elâzığ-Palu, 300/4; Ç.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

eşgi aşabalar tabî benzinliydi çalışmaz halâ gâldi. (Artvin-Arhavi, 152/15; A.T.)

+e

hava yellere dönsün gün gızarsun nar gibi. (Trabzon, s.142; C.A.)

2. +I

Batı Grubu Ağızlarında

+i

“hadi” demiş “sân bunuñ yerini vâzir _oñduñ” demiş. (Denizli, 50/80; K.Z.)

1.7. Hedef Hâli

Alt fonksiyon ve örnekleri bakımından çalışmadaki en geniş alanı "hedef hâli" kaplar. Farklı çalışmalarda yer alan "hedef", Buran (1989:200) ve Şahin (2003:178) çalışmasında yönelme hâlinin fonksiyonları altında sadece "amaç" işleviyle yer almaktadır.

Çalışmalarında "hedef hâli"ne yer veren Alyılmaz (1994:72), Börekçi (1994:120), Daşdemir (2000:103), Kara (2001:191) ve Mert (2002:103)'in bu hâl kategorisini ele alışlarındaki ortak fikir; fiilin yapılış amacını bildirmesidir.

Konuya farklı bir yaklaşım Özkan'da görülür. Özkan; Fillmore'dan aktardığı "Durum Dil bilgisi (Case Grammar) Kuramı"na göre, yüklemden hareketle "Eden (agent), Deneyimci (experiencer), Nesne (objective), Kaynak (source), Konu (theme), Hedef (goal), Araç (instrumental) gibi yedi evrensel rol bulunduğunu ve "hedef" rolünün fiilin bildirdiği

hareketin yöneldiği ya da sonlandığı tarafı ifade ettiğini belirtmiştir. (Özkan, 2018:49, 288). Özkan (2018) da bu rolün yönelme hâli ekiyle işaretlendiğini ifade etmiştir.

İlk bakışta sadece "amaç" fonksiyonunu akla getiren terim, hedef kelimesinin kavram alanını kapsayacak şekilde düşünülmüş ve buna göre adlandırılmıştır. İletişimde gönderici karşısında yer alan alıcı, bir hareketin amacı, yeri, yönü vs. birçok şeyin ismin fiille kurduğu ilişkide bir "hedef"e işaret etmesi alt işlev sayısının genişliğini açıklamaktadır.

Hedef hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +DA, +DAn, +(y)I⁴, +(y)lA, +(y)nAn.

Tablo 8: Hedef Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Hedef Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	7	%21,8

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

[...] bunun sonu yoK, kendi yidinden işçiye yidirceñ, kendi yaşantından on taddırceñ. (Afyon, 189/50; B.E.)

ğızınıñ älini bi çiçâK vemiş gül, pātışah ğupāmış dı. “bu gülä bänim ğız kim märişi ğızımı 'onü vēcēn” dimiş. (Denizli, 66/10; K.Z.)

anası ğızañnarımı örgätmiş düğün yołâmış. (Denizli, 61/30; K.Z.)

allah şükür benim de meñzerim çılığ. (Kahramanmaraş, 225/12; E.M.D. ve K.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

DGA.'nın bir özelliği olan "bahan, sahan" kelimelerinde ses olayları neticesinde ortaya çıkmıştır: "bahan" şekli genellikle Bingöl olmak üzere Erzincan ağzlarında da görülürken, "bān, baan²²" şekilleri; Diyarbakır, Bitlis-Ahlat ve Elâzığ-Kovancılar (birinci), Tunceli (dördüncü) gibi alt ağız gruplarında tespit edilmiştir:

²² Bu şekillerle ilgili görüşler için bkz. Başdaş, 2011:743-744; Buran, 1989:181.

Hele dedi oğlum gèT bā_ān bi eKmeK getü. (Tunceli, s. 69; C.A.)

götür nenenle sā_ān bu yèter.(Tunceli, s. 65; C.A.)

biz bu işi haledah, kimsá gètmeyin Kabil ètmeyin. (Bingöl, 110/105; K.P.)

burda bi düğün giderken burda eşkiden o gelin ğaya olarak yani biz èle ğahdıh duyduh.
(Ağrı, s.1419; Ef.S.)

girdi baħan èla bi diKKatli baħti. (Bingöl, 116/65; K.P.)

baħan ceħabını yazmışık dèmiş. (Bingöl, 123/25; K.P.)

tepede baħtım, durmuş bān baħèr, yav nasıl sıhtım, èle altına degdi. (Elâzığ-Kovancılar, 155/9; D.M.)

o büyük ğızı bāān getirin. (Tunceli, s. 122; C.A.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

ēsgi bayramları şindi bunnardan şē hamır yúuruduk çocuklara, bayram_ölacānda ğüÇÇük şöyle şöyle. (Antalya, 200/60; E.M.D. ve B.R.)

ōlan tarafından bi ğıza geydiriller_onu köyü gezdiriller. (Balıkesir, 370/69; K.Z.)

onu da hayvannarımıza veriyoz. (Uşak, 209/1; G.G.)

garibana bakan yog fakıra. (Bolu, 128/59; Ö.E.)

u adamın da kimsesi olmadığından ğülüğü u_ bi arğadaşına elli ğuruşa satmış. (Çankırı, s. 91; C.A.)

cana doħunmakırza deĝmek yok. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

ğız tarafı bāşış veriy dolmacısına. (Çorum-İskilip, 97/61; A.A.)

[...] hatda bende borclīdim tüccara biñ beş yüz lira u zamanıñ parasınañ borcum varıdı yine de evlendim. (Samsun-Alaçam, 130/31; K.F.)

baña bi yimurta bişürün. (Malatya, 242/5; G.C.)

dedim, benim menfa'atıma, olsa söylemem, zerārıma olsa söylemem. (Adıyaman, 144/50; N.S.H.)

[...] su içinciye ğadar ona bi sayġı ğosderdim. (Ankara, 153/12; A.H.)

şu kóy, şu kóy saġı ayid ona bi kāt yazallardı. (Ankara, 201/66; A.H.)

ġız saşının telinden bir tel ġopadıyor olana veriyor. (Kayseri, s. 48; C.A.)

adam ekma' getirmiş, azını olana virmiş. (Kırşehir, 257/5; G.A.)

işTe ben bu memlekte zenginim; malıma, canıma ġastıden çoġ. (Kırşehir, 264/90; G.A.)

sen ġayınına ġız virdiñ de baña 'virmedin di beni topıunan, tufēnen, pıçānan 'öldürecēm 'yitirecēm diyin ben bu ġocıya ondan zorıunan geldim. (Nevşehir, 154/35; K.Z.)

o bir ġardaşımın yanına ġidiyim bizim e ve hanıya zamaninde bir devrüş ġelmişiydi ya... (Niğde, s. 3; C.A.)

+ā

o şeyderdin, o, ġayınnamdan iyi ġayınnalık yapardı bā. (Çorum-İskilip, 118/32; A.A.)

baā diyo laġ didikce et, lıġ didikce su ver diyo. (Ankara, 163/65; A.H.)

+(y)e

ġızlaıı bōle yüzne bakılırdı, āy ġocaman oldu, ġünah bunu yeri düşünce verelim. (Afyon, 214/20; B.E.)

bardaġla bütün tepsiye ġöyōlar bardaġları herkeSe içiriyēlar. (Antalya, 315/26; E.M.D. ve B.R.)

cumartesi akşam, pazar ġün erkeklere olur. (Bilecik, 500/15; Ö.M.)

ķırķ çōrē ķırķ ġün bi adama vercēñ yerde ķırķ çōrek yapıyoñ kōlere. (Burdur-Gōlhisar, 289/20; E.C.)

eee... misāFiri elüstü dutā, ġelen misāFire herbişey yapıp verebilüsü. (Bartın, 149/25; E.E.)

o evde çalışmâyâne o gün ekmek vēmēmīyomuşlā, ‘aç ğaliyomuşla. (Zonguldak, 132/115)

[...] böyle pide gibi bi_şey çıkardı talebelere. (Sivas, 233/10; D.N. ve Ş.Ü.)

peygamber canına verelim muhammede salavat sallallay_muhammed deller üç kere. (Tokat, 238/44; D.N.)

ben derde dermanım, hesdeye şifayım. (Gaziantep, s. 229; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

Ķız da: yedi Ķardeşumi duşmana yolladum, duşumda biri şehit olmuşdi da ona ağliyam de. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 125/8; T.Z.)

ilim yollarında emsalin yoğdur
her daşın torpağın düşmana oğdur. (Artvin-Şavşat, 130/805; P.F.)

üşahlara bi kilo çerez Kemah’dan almış, çihmiş, gelmiş. (Erzincan, 290/21; S.M.)

ağır makinalılara gece yer ğazılır. (Kars, 168/55; E.A.B.)

+e

bize yemağ vërdiler ne dil bilituğ ne dilinden anniruğ yani. (Bingöl, 116/85)

bağma kötünün sölediğine, büle eyisini söyler. (Bitlis, s.58; C.A.)

işte bu domuz etni allah bize ħaram kıldı, şubut etni bize helal kıldı. (Elâzığ-Kovancılar, 139/41; D.M.)

yerden göge geder senin verdiğine şükür ederem yâ_rebbi. (Van, s.29; C.A.)

istanbul’daydı yardım_étmiye bene geldi. (Erzincan, 290/7; S.M.)

devlete mürëcët edecem. (Erzincan, 239/20; S.M.)

böyle babağıT tahire, zöhre ħanımın çoKmiydi? (s.115; C.A.)

Hàmit beg elİle yetimlere gönderilmişdir. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

d v gelduğundan, bismill' ah y  Allah deyi, buğa bi koveriyi. (Rize, 198/35; G.T.)

bug'un iki y z elli bin liraya babama satarum  oni. (Rize, 207/205; G.T.)

terhal padişaha pir mektup yazdi. (Trabzon, s.165; C.A.)

peşl  tificuğumn n adarım tomuzlara. (Trabzon, s.161; C.A.)

her işun bir  aresi var bana  are varmidur? (Artvin-Bor ka, 137/1; A.T.)

+e

c'ansuz  rdeğe atdum 'vurdum. (Rize, 197/10; G.T.)

d rt yanım c zel doldi, hankisine bağayım. (Trabzon, s.145; C.A.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+de

[...] diyo ki all nı peyđamberini seversen, sizde bi şiy sorac m. (Kırşehir, 264/85; G.A.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+den

kulun servetinden g z m z olmaz. (Kırşehir, 215/95; G.A.)

5. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)I

u fakirl ri  lmas ca hir veriyo g ri parı  oK veriyo. (Aydın, 84/15; K.Z.)

s ni du cıdır. (Aydın, 87/5; K.Z.)

anası đızađnarını  rg tmış d ğ n yoğ mış. (Denizli, 61/30; K.Z.)

đızları ne g ydirilcek ne alıncaysa, nişanlıklarını alırız, evvel  ondan sonra, geliriz. (Isparta, 141/14; Y.O.)

kız ağlayarakdan k e geliy , bubasına diy  ki, "hamamda yıkanamadım, temizlenemedim, beni sıra vermedil " diye, bubasına şe yapıy . (Isparta, 143/9; Y.O.)

bizim esgiden usûlümüz hemen on_ beş gün, yirmi gün veya bir_ ay hiç çocu su verilmezdi. (Kütahya, 142/256-257; G.T.)

bir_ havta müddeṬnen düvün sâbi bunnarı besler beyim, bi eviñ üçyüz beşyüz kişiyi bir havta bakması böyüg külfetdir. (Kütahya, 178/44-45; G.T.)

sōna o oĻan çocūna süd_ anasını vēdilä. (Muğla, 94/10; A.A.)

sorna onı ispatlı şahitli hoca nikahı ğıyālā o akşam. (Kocaeli-Kandıra, 122/35; B.B.)

zabahlın atını ‘bi binmiş, bi ğünde gelmiş o kōye, bi ğünde gelmiş. (Zonguldak, 131/80; E.E.)

işde onnarı hörmed_ ideriz, onnara meseĻā şı ğosderdiriz. (Ankara, 155/25; A.H.)

ōmālūĻ varmış yal'lı, yanna va' rıncı, 'şöyle bi elini saldırmış “samur samur giymisinĻ kuklümüsün ne” demiş. (Nevşehir, 146/15; K.Z.)

+(y)U

anası ğil bunu küs_ üdü, barışmadılar. (Afyon, 45/10; K.Z.)

türküyü başladı mı dedim. (Balıkesir, 382/273; K.Z.)

bunu²³ anası ğānındı ōrādān yoĻ ku, ey_ aĻnacaĻ (Manisa, 5/10; K.Z.)

en baş tokduru gotüdüle. (Kastamonu, s. 10; C.A.)

DoĻu Grubu AĻızlarında

+i

beni burda da kola sat. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 151/18; T.Z.)

KuzeydoĻu Grubu AĻızlarında

+i

seni inanamadum, ufācuĻum elleri. (Trabzon, s.171; C.A.)

1.7.1. Hedef-Amaç

1. +Ø

²³ Korkmaz, çalışmasında verdiği dipnotta kelimenin “buna” olduğunu belirtmiştir.

Batı Grubu Ağzlarında

gece güveyleri şehize bakmay gelir, oturulā gākālā, gidēlē varılā işde. (Bilecik, 512/20; Ö.M.)

yok. para yok, ekmek yok. īsan götüme para yok. (Çanakkale-Lâpseki, 457/10; D.B.)

īnci baķ. dedelāmiz burlara mal yapmā gēmiş. (Çanakkale-Lâpseki, 314/10; D.B.)

bān didim: “ğurbāti ğazan 'ma gidiyôm”. (Denizli, 67/1; K.Z.)

mıñarı su doğdurma giTdidim diñmiş. (Manisa, 5/10; K.Z.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

kesdim bi ğiza, sēkiz dāne davar kēsdik. (Antalya, 229/43; E.M.D. ve B.R.)

sabahdan burdan çayı Fılan işdik, bosdan ğazmıya giTdik. (Balıkesir, 364/70; K.Z.)

ayı dōdü, çeşmeye suya gidecīK, çeşme de yıraK. (Balıkesir, 376/101; K.Z.)

kāndim. bayrama yakındımdı ğurban bayramına çıktı. çıkdı mı dırnaqlām gene yaķarım. (Çanakkale-Lâpseki, 308/100; D.B.)

dilki giTmiş vāmiş bi gölā, 'başlamış gölün suyunu ātmeya. (Denizli, 54/10; K.Z.)

hincī_āvāndim bān dāliganiķāni, pādār oduna göndādi mārKPlā. (İzmir, 24/1; K.Z.)

bān ğarağoğa giTdim ni_ōlduna. (İzmir, 23/5; K.Z.)

ama yirmi ğün arayla konturola götürüyoZ, ğususi taķsiyenen. (Kütahya, 231/54-55; G.T.)

bırağın dedi, hād_olum bırağdınnan gitdi hemen ik_üş ğünnüne duruyōduķ hāde baķam yonana tāruza. (Kütahya, 185/96-97; G.T.)

bubası gidivemiş Şeye ķoru dedile inmemiş bile yanına pōracıa bi yere çalışmaya getmiş. (Kastamonu, 639/345; A.E.)

rābbim, peyğamberimizi sınamıya göndermiş onları. (Çorum-İskilip, 107/116; A.A.)

bu ğızı istemenin manasına adamın kapısına belki on dā'fe ğēttim. (Malatya, 288/1; G.C.)

öğlenleyin gelini almaya giderler gelini çıkaracakleri sırada kapı arkası istenir. (Malatya, 318/10; G.C.)

bunnar şimdi yola düşüyolar hoci^va danışmıa gèdiyolar. (Adana, 395/45; Y.F.)

oğlanı buldurmiya çalışmışlar zorunan bulmuşlar getirmişler beni içerde bekletiyöller... (Hatay-Dörtyol, 138/65; Y.S.)

ğışa da öyle yaparız hazırlık, turşu da yaparız. (Ankara, 152/97; A.H.)

bi de dönüş geldinde, mase^lā benim ölum geldi, kóy gelir gózún aydına. (Ankara, 155/40; A.H.)

dedi ki zabah çayına az geldi, öylen gayfeltisine birez fazla góndersin, pātışā selām eyleyin, didi. (Kırşehir, 360/195; G.A.)

“tandıra bi çörek çekim de şızımızı yohlamıya gèdelim” demiş. (Nevşehir, 123/5; K.Z.)

Allahın emri, gızıña düñürüm deyör. (Niğde, s. 4; C.A.)

gıralım gızıña düñür gelmişler. (Niğde, s. 24; C.A.)

+(y)á

boñ da ziráatá aldılar. o da ėle ğurtuldu. (Kahramanmaraş, 222/21-22; E.M.D. ve K.E.)

işTe biz sizin ğızınızı almáyá gèldik. (Kahramanmaraş, 245/4-5; E.M.D. ve K.E.)

almıá gèldişeniz bir ğonuşag, danışag... (Kahramanmaraş, 245/5; E.M.D. ve K.E.)

döñüşmē mi ğeldiñ gonuşmıyá mı ğeldiñ deyör. (Kayseri, s. 47; C.A.)

+ä

ötäkinnä varıkan çocuqlara dēyo^lā kı, “anañ bizi müsäfirliä almam-mı” deyö. (Denizli, 58/25; K.Z.)

“Aññ ämrinnän säniñ ğızı 'Çivrilli Mämäd Ağâya isdämiyâ gäldim.” (Denizli, 54/20; K.Z.)

Yonan burayı işgäl eTmā gädi çocüm. (İzmir, 28/1; K.Z.)

bñn inim gili di otümeä gidäm. (Muğla, 95/1; A.A.)

lahn gäyicäK, çamâşir yakimä gidiyos. (Manisa, 6/35; K.Z.)

âşşâK boz_âşşâK, âşşē ağım çırpı kâsmâ giddim. (Manisa, 11/30; K.Z.)

+â

[...] yüklenirsin sırtına gelirsin adapazarı'na satmâ. (Sakarya, c.2, 12/135; Ö.M.)

on_iki yaşındēdik bir_adam dúúr gēlmiş ba. (Kahramanmaraş, 319/28; E.M.D. ve K.E.)

+(y)e

büKme için hamüru yürusun güzēlcene, hamüru yürduKdan sōra on onbeş daKge dinlenmēye görsun. (Afyon, 229/50; B.E.)

ōle yüzümüzü baKmeye geliyollâ. (Burdur-Göhlhisar, 326/237; E.C.)

ğız_ıSdedik, gelini iSdedik, isdemeŷe giTdik. (Burdur-Göhlhisar, 246/35; E.C.)

taya binēdik dōru gemniye bâzar düzmeye atlâ vâdı rāhfan ānadım mı. (Bursa, 197/82; Ş.H.)

bi ameliliē gidēsini. (Isparta-Gönen, 169/41; A.T.)

ikinci seferinde akrabanañ gidēsini gösTēmeye. (Kütahya, 135/3; G.T.)

bi_kaş gün ekşimeye bırakılır. (Kütahya, 164/46; G.T.)

vesâitlē youdu da başka kōle misâfirlie gelişdi. (Uşak, 212/20; G.G.)

gece kontürolē geldinde bakmış benim yatak boş. (Uşak, 224/20; G.G.)

önce düvürlüē gidilŷâ. (Bartın, 149/1; E.E.)

bagmiye gidelēdi ullara, sıgır gütmeye gidellerdi unnâ. (Bolu, 118/7; Ö.E.)

sōra erkekler dünürlüē gidellē. (Karabük, 178/1; E.E.)

sizini nâmiñizi eşitdim, sizinen gorüşmiye geldim deŷo. (Kastamonu, s. 30; C.A.)

yalñuz şunu söyle, Türkuyenin güççuğū ve böyüğü ve ahıldānesi, sağallusu, şindik pop^ura bi dānesini berberciliē vēdük. (Zonguldak, 113/40; E.E.)

ğızı isdemiŷē giderkene önce bir yitiimiz var diye arıyarak gideller. (Tokat, 261/7; D.N.)

buyurun gönşular filan tekkeyi ziyarete gēdiyoh. (Tokat, 312/30; D.N.)

ağzı açılma demek, ölinin heyrine yimekler yapılır, ona denir. (Adıyaman, 196/80; N.S.H.)

halbuğu onaltı aylık asgerden izine geldim ben. (Gaziantep, 181/35)

[...] ikindiyn bir aracı ğadın söylüyor filan ğızını görmeye gelici diyin söyleniyör. (Hatay-Dörtyol, 137/20; Y.S.)

[...] türkmen aşireti geldi, gidelim onun hoş geldine varalım, dimişler. (Kırşehir, 274/10; G.A.)

beni burda gordüler, onun uçun seni öldürmeye gağdılar. (Niğde, s. 21; C.A.)

burıya gezmiye getirdi, hıbet_ablamanın, āmet_ābiye de şī beketmişler, ğüğümleri yunacağlar_ımış. (Konya-Cihanbeyli, 121/33; P.G.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

[...] kaç sene önca burda bi têhsila oKkıl için ben geldim burda elamanyaya oğurdım. (Bingöl, 118/120; K.P.)

şefler binmişler erabalarına, bizi eramaya çıhmişler. (Bingöl, 121/215; K.P.)

Kardeş biz seni fedayı olarak vétani beklemağ vazıfasına göndermişuğ. (Bingöl, 123/25; K.P.)

diyellerdi nölup diyerdim gëtdim inek sağmaya inek kıyduğuni vurdi onnan bële oldi. (Bitlis-Ahlat, 105/75; E.S.)

he ava çıhmişlar nerde rast geliller vurillar. (Bitlis-Ahlat, 111/115; E.S.)

oğlum dedim bağ böle hiçaz'a niyetim var getmağa, ne deyersiz? (Diyarbakır, 106/5; E.M.)

genc_olsam tabi giderim. Pare ğazenmëya gëtmmezmi? (Erzincan, 291/42; S.M.)

sabah namazına dedim kağtın, beni de kaldır. (Elâzığ-Kovancılar, 155/12; D.M.)

biblican gelmeden_önce yedi abësinden biri evde galip yemek hazırlarken diğlerleri de avcılığa çıkarmış. (Muş, 116/15; Ö.Ş.)

aşşagya  n dayze ağlama, kızıyı almağa geldiğ. (Şanlıurfa, 197/115;  .S.)

gardaşı bildi ki bu n bet beklemağa gidi. (Van, s.4; C.A.)

her g n ava gididi. (Van, s.5; C.A.)

patosa da verir k,  k zinen de s rer k. (Erzincan, 290/17; S.M.)

ġoydum_ iŖde gendimi; ben de adaylığa ġoydum; ġazandıđım kimin bunnari verdim mahkemiye. (Erzurum, 549/50; G.E., d.t.)

sabağ ki oldi, dilber senem uyandı gine sabağ namazına. (Erzurum, 14/10; G.E.)

in n  oğıysa onnarı da ve yahut o da tosunnarı da ġurbana veriysen. (G m Ŗhane-Kale K y , 155/21; G. .)

 yleyse padiŖahım gel sennen seyyahata sıhağ. (G m Ŗhane, 309/10; S.S. .)

bu adam her Ğun oğlinun birini  obanloğa Ğondariye. (Artvin-Yusufeli/UŖhum, 156/1; T.Z.)

Ķuyidan su  iharmaya Ŗu Ķadar para veriyam. (Artvin-Yusufeli/UŖhum, 169/16; T.Z.)

asġell đa ki getduğ, bizi istiğam b l ğuna verdil r. (Artvin-Ardanu , 8/1; A.T.)

bizim_ adamlar keŖilmiŖl r,  vrahi buraya gełmiŖ, buni sorm ya g lduđ. (Artvin-Ardanu , 23/1; A.T.)

sabağdan talima  ıhmiŖuđ, sağa sola d n Ŗler yapığı mi  kkeŖ yoğurdi g turdi alayda satardı. (Artvin-ŖavŖat, 107/125; P.F.)

yaŖlı olannardan biri “biz siznan dost olmaya g lduğ”der. (Artvin-ŖavŖat, 112/255; P.F.)

T rklerin durduğu Ŗehirlerde birer gulup a mamıza emir verdi. (El zığ, s. 81; C.A.)

bir g n geTd k oduna. (Tunceli, s. 69; C.A.)

Yane h r komŖu kendi geleneklerine g re, getirirler mezarda mezarlığta orada onun hayrına dağıtırlar. (Tunceli, s. 26; C.A.)

+ 

 iz bir g n dereye su getirm ğa gidir. (MuŖ, 123/10;  .Ŗ.)

+(y)e

kerenti çehmeye gèdirih. (Ağrı, s.1422; Ef.S.)

kimseyi kız isteme koltığıne oturtırmezmiş, ancağ bilse kız istemeye gelmiş, o zaman oturttırmış. (Elâzığ-Kovancılar, 143/5; D.M.)

istanbul'daydı yardim_ëtmiye bene geldi. (Erzincan, 290/7; S.M.)

gelir bizi tefdiş_ëtmiye. (Kars, 168/35; E.A.B.)

polislere annatdım ki “amcam_oglunu ben yolçu etmeğe gidirdim. (Kars, 165/25; E.A.B.)

bu arada babam vazıfesine gètdi, iki haftada üç hafdada geldi bizi bağdi köwde. (Gümüşhane, 335/5; S.S.Ö.)

damadımı ölümden gutardın, sonà da ölmesine ũraşdıñ. (Elâzığ, s. 101; C.A.)

Kuzeydoğru Grubu Ağızlarında

+a

ondan sōra beş_on bin de efendum yāni altınina kівirina zівirina ģider. (Rize, 217/10; G.T.)

bula ģeriden ģittile horon etmağa. (Rize, 238/15; G.T.)

‘gitti atmac’a sal‘mağa. (Rize, 208/20; G.T.)

bi karinun yo‘lina nasi verdun a‘nani. (Rize, 206/170; G.T.)

ē seķizinc’i belukte ağır makinaliya asker yazilduk. (Rize, 274/10; G.T.)

[...] herķes ģidiyur dā bu serķe barmağını ģörmasina. (Artvin-Hopa, 160/1; A.T.)

buña ģarşı herķes vataña, memleķete doğru çalışmak lāzim. (Artvin-Arhavi, 155/10; A.T.)

+(y)ā

buni, milleti topladi artuğ bu çocuğı āsmāyā emiş verđdi. (Artvin-Hopa, 164/20; A.T.)

+(y)e

tağudan kelir tav kibin, eğilur su işmeye. (Trabzon, s.135; C.A.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)I

ğızınıñ odasını musāfirli vāmış. (Denizli, 66/20; K.Z.)

zebzé satmıyı ğomşu köylere gidiyorlādı. (Eskişehir, 867/26; D.F.)

sabālası otumavil dutu-veriz dā miñäriz dā Mūhıya ğızıñ niķanı gidäris. (Muğla, 100/1; A.A.)

+(y)U

ōlu suyu gidākān “ōlum bādā ğırmı” derimiş. (Aydın, 85/70; K.Z.)

bān geş gälirin, siz düğünüñüzü hazır'lanıñ” dimiş. (Denizli, 54/25; K.Z.)

bunları alır, bitirriz, düğünümüzü başlarız. (Isparta, 141/20; Y.O.)

dikiş_olmassa yüz älli ğuruşu oraK biçi-veriz, tütünü gidi-verin. (Muğla, 102/5; A.A.)

4. +(y)IA

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)le

Mektebin yapılması için, köy deresünden ğum yapmah ğayesiyle derenün önünü ağaçlarla ğapatduğ. (Erzincan, 209/1; S.M.)

Rumların askerlerini peşine gidip, kovup, vatan yané elde_ etmek ğayesiyle, bunarın péşini takiv_ ediyorlar. (Tunceli, s. 23; C.A.)

1.7.2. Hedef-Bildirme

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

şindi biz bunnañ ikisi dā tämb_ēTdiK ilādä bi lāzım_olu bizä deiya. (İzmir, 26/10; K.Z.)

bir varmış biri yoğmuş, allahıñ ğulu bek çömuş, çoğ sevmeli çok ğünāmiş diyerek bebeler böyle anladırım. (Ankara, 181/18; A.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

remazan baħan dedí, ismet vıllâhá billâhá benda metelliK yoħ. (Bingöl, 115/35; K.P.)

hama iki sefer ğeynenam man ħaber vèrdi. (Bitlis-Ahlat, 104/55; E.S.)

sen bān yerini söle. (Diyarbakır, 64/55; E.M.)

Ana diyi sen niye bān sölemidin bu yıllardır? (Diyarbakır, 65/102; E.M.)

Rayf sahan annatmışdı. (Erzincan, 209/16; S.M.)

nene: ben oğlūn gördüm, otuz doħuz kelleden bir ğala yaptım da bir kelle yèri esgüg ğeldi, ğèt buni oğlān èyle söyle. (Gümüşhane, 313/110; S.S.Ö.)

ğız get o babayan de da gendi mirasını ğôtürsün, elin atını nera ğôtüriyer de? (Artvin-Şavşat, 105/100; P.F.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

hārkās halini buña añnadamaz_ımiş. (Afyon, 43/1, 33; K.Z.)

ğārşıdan ğālān aTıłara “buyuruñ, buyuruñ” dimiş. (Denizli, 56/80; K.Z.)

èletmedi, gidilmedi dèyom saa, doħdóra dèyom gidilmedi. (Bartın, 154/35; E.E.)

kendisiniğ hālī sultan reşat hāna iletilir, sultan reşat ferman çıkarır isdambula getirilmesini isder. (Bolu, 131/12; Ö.E.)

dèdim_ki gel ğüleşi burda yèniden yapıduralım dèdim adama. (Ordu, 168/14; D.N.)

şimdi saña kömbeyi anladacağım anlimısın! (Malatya, 246/10; G.C.)

ğelin bacı saa bi şey diyecem. (Sivas, 239/62; D.N. ve Ş.Ü.)

hanımına diyö_ki gel hanım bu_ğün senin_inen bir süprize ğèdek. (Tokat, 271/5; D.N.)

bi de hanımına sor baħıyıim. (Adana, 132/125; Y.F.)

bekir emmi dimiş, aman yavrum beni türk hastanesine ğaldır dimiş, ğafile başğanına. (Konya-Ereĝli/Belkaya, 99/140; Ç.U.)

sıçan süleyman āya haber viriñ dimiş. (Ankara, 156/30; A.H.)

yirmi seneden berli babamı yer altında sahlıyordum, o bāa söyledi. (Kayseri, s. 67; C.A.)

ne ağlamayım pātşah bāa şu teklifde bulundu. (Niğde, s. 21; C.A.)

+ä

ni habā vīmāniñiz mānā, heç ā’hmdı yoK mānim. (Aydın, 77/55; K.Z.)

ğayın bilādārā böyüKsä ābe dini, güçüKse kändi adınna ünnāsiñ. (Manisa, 6/35; K.Z.)

+ā

du bān sā (sāā) söyläi-virām biyo. (Manisa, 5/10; K.Z.)

saā söylüyem onlar beğendi mi tamam oliydı. (Malatya, 245/1; G.C.)

+e

bu géléne siyāsetÇilere sölēyürüz, gāymağamlara sölēyü şura bura hiç. (Antalya, 470/44; E.M.D. ve B.R.)

selam söyle ireyiz beye dedim. (Balıkesir, 381/228; K.Z.)

en sōna paşa gızımış; ğendüsünü zōrunan saraya ğötürüñ deye yāverine emir ā vemiş. (Kastamonu, s. 11; C.A.)

nēden ā etdünü öñi daha böyüğlere dīcān. (Amasya, 81/18; S.E.)

ulen nārarsıñız len didi bize biliyon mu. (Konya-Cihanbeyli, 99/71; P.G.)

Aşağıdaki örnekte damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

adam ‘tüccarımış oğlune diyé ki, “al bu parāyi” dēya, “İsdanbıla mala git” dēya. (Zonguldak, 130/55; E.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

[...] sen gidacañsın bunun ēniştasının bacısına diyacañsınık ismatla evlansın hele ister yoğ istemez? (Bingöl, 129/30; K.P.)

hurşid beg hocasına şoyla cevap ver. (Artvin-Yusufeli/Uşşum, 118/10; T.Z.)

nenedey oğullavuna hekiyayi başdan ayağı anladiye. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 121/34; T.Z.)

ğaddi da orada fadişaha dedi ki na söyladi na söylamadi bilmazuğ. (Artvin-Şavşat, 103/60; P.F.)

adam çobannara soriyer, bilmeyeruğ diyerlar. (Artvin-Şavşat, 106/110; P.F.)

bir gün emicanım oğluna dedim ki: (Artvin-Şavşat, 125/675; P.F.)

+(y)á

Abdullah Efendiyá söyládım ki, "aha beýlá beýlá!.. (Artvin-Ardanuç, 22/5; A.T.)

efendím ki şensín ben ne bilem işdem daha na söyliyem sená. (Artvin-Ardanuç, 27/10; A.T.)

+e

đız dokiz yaşıná geldiğında anası ölmüş. đadın, ölmeden önce đocasine vesiyetinde öldiğtán sonra kolinin kesilmesini söylemiş. (Muş, 123/1; Ö.Ş.)

bu çeko annesine dër, illa padişahın kızını bana iste. (Elâziğ-Kovancılar, 143/1; D.M.)

şindi ben sene bir hekat söyylim de, sen oni söyle. (Erzurum, 11/5; G.E.)

Aşağıdaki örneklerde damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

anasine dër ki anne bu güzel. (Elâziğ-Kovancılar, 154/3; D.M.)

sanduh üstünde galem, benden o yare selem. (Tunceli, s. 132; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

sorduk orda arkadaş'lara. (Rize, 225/290; G.T.)

orda adamun birisi bana bi hekâye anlatti yâni. (Rize, 233/5; G.T.)

şindi söyila aşçıbaşına (Trabzon, s.133; C.A.)

ya onnar cenabınıza ne cevab etdüler ki? (Trabzon, s.134; C.A.)

dëdüm onnara ki. (Trabzon, s.134; C.A.)

haman maçeráyi kirala nakleylediler. (Trabzon, s.164; C.A.)

bağlatmış döğri padişagun ğapisin de cellatlara emir veriyē. (Artvin-Borçka, 139/15; A.T.)

babam dedi ki "şeni" dedi "evlendürelúm!" deyi sóyledi bana. (Artvin-Borçka, 142/1; A.T.)

+á

"ey istigam bozuldi haydi geçá ğalħacōħ ğidácehsiz!" dediler bizá. (Artvin-Borçka, 134/1; A.T.)

+e

ondan sōra ğelur evde yāni annesine sóyler. (Rize, 217/15; G.T.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+ta

allahta duá étmiş, eli açılmış. (Kırşehir, 263/50; G.A.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

dedi, yav İşhak'dan sor. (Adıyaman, 147/125; N.S.H.)

sordular ıhdıyardan, ıhdıyar dediki: melmeketde Garaduman isminde bir adam var, melmeket ehlinin hepsini tüketti. (Gaziantep, s. 218; C.A.)

ondan soyna işte sáhapları kızdan sorar. (Malatya, 271/1; G.C.)

ğávır ğıralı da padişahdan üç sual soruyur. (Adana, 17/60; Y.F.)

siz de duydunuz mu diyi o ğalħ Usufdan sormuşlar. (Niğde, s. 11; C.A.)

+den

türkçe gidiyo elden, bi_ğün türklē bunu bizden sormaa gelir nası_olsa deye. (Kütahya, 151/13-14; G.T.)

gelinin gendi gendiyi asmış dedim senden cüvap soracağlar ben gidecâm ahâ. (Malatya, 242/25; G.C.)

dervişlerden sordum, hanı içerdeki görmemişler. (Sivas, 320/137; D.N. ve Ş.Ü.)

sōna bir gışiden sorduğ o adam bize dīdi ki “aslanım jandarma dāresine varıı, onnar sevķıder sizi” didi. (Nevşehir, 157/20; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

bune dawulçılardan sorarsın, zurnaçelerden. (Erzurum, 49/75; G.E.)

yarın menşer günü ben de yarınan, benim sualımy yardan sorsunnar. (Elâzığ, s. 91; C.A.)

Aşağıdaki örnekte damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

yasduğ sendan sorallar, hani döşek sultāni. (Muş, s.75; C.A.)

+den

değ anasına deyi: sen Mirze Mehmetden guvvetini sor, neden zaft olir. (Van, s.7; C.A.)

devletimizden alo deysen gelib~alıylá. (Gümüşhane-Kale Köyü, 154/3; G.Ç.)

isTe tam değirmençiden sorêrler. (Tunceli, s. 123; C.A.)

5. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+I

dēcā ki bāni gādaşım: “otuz beş nıre param vā”. (Aydın, 82/30; K.Z.)

sabālan paTşahı habā vemiş. (Denizli, 50/75; K.Z.)

Kāl_ōlanı dimiş ki hākimiñ gāsı, “bān hākimi bırağen dā sāni varen” dimiş. (Denizli, 68/1; K.Z.)

6. +nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+nan

Şahmayıl dēdi ki: bu niye gelmiy deyi, Garadumannān sordu. (Gaziantep, s. 213; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nen

babam arada bişe düşünir diyir dedi hele bi sorun özlerinnen men mi sahlamişam yoħsa onnar mi gelipler mennen ħebersiz giripler oraya. (Bitlis-Ahlat, 111/115; E.S.)

gardaşının aylesinnen sordi, benim gardaşım harda. (Van, s.5; C.A.)

1.7.3. Hedef-Dilek

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

yemiş içmiş muradına ermiş, Allah da bizim muradımıza erdirsin. (Çankırı, s. 85; C.A.)

gurban_ölüüm allaha òle uruHun teslim etdi. (Kahramanmaraş, 283/44; E.M.D. ve K.E.)

borçlara, dertlilere devā, hasTalara şifā vir. āmin diyen gullardan yap. (Ankara, 152/118; A.H.)

hayırlı nāsipler, hayırlı ħismetler vir yavrularıma yā rabbî. (Ankara, 157/45; A.H.)

+e

şindi bēy sizlere ömür_öldü, bān yalnız yaşeyom kendi başıma... (Afyon, 211/130; B.E.)

kesbuda eleTmişler sizlere ömür demiş doKdur, ölmüş bu demiş. (Balıkesir, 365/83; K.Z.)

allah bize de nāsib_etsin üle görmē. (Çanakkale-Lâpseki, 418/115; D.B.)

mefāt etdi tabi sizlere ömür. (Tokat, 373/4; D.N.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

ğeynetam dedi herif allah aşkına oğlan şimdi patlar. (Bitlis-Ahlat, 105/70; E.S.)

allah reħmet_etsin senin babana babam çoħ annatırdi. (Bitlis-Ahlat, 123/5; E.S.)

böle, allah onı yetiştirmäge murad etmiş ya bízim ma'neviyata da iman, ihtikatımız var. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

şimdi Kírat Káldi arap seyisa, mevlanun eşhuna azat et arap. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 122/42; T.Z.)

+e

pir pusà ver yaradanın eşgine, şu dünyada ayrılığ var ölüm var. (Elâzığ, s. 89; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+a

seytan kulayına kuşsun. (Rize-Çamlıhemşin, 204/753; S.E.)

+e

anamüze àdemüze rahmet vir. (Trabzon, s.134; C.A.)

1.7.4. Hedef-İhtiyaç

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

[...] afyonda neye îtiyaç vā, suya îtiyaç vā demişlē. (Afyon, 190/70; B.E.)

degirmanā gadar küfteligimizi yarmamızı Kışa ne ilâzım ısa hazırlirik. (Malatya, 256/15; G.C.)

“ameliyata nüzum  mar mı” didim. (Nevşehir, 129/30; K.Z.)

+ä

şindi biz bunnañ ikisi dā tāmb  ēTdiK ilādā bi lāzım  olu bizā deiya. (İzmir, 26/10; K.Z.)

+(y)e

ben görmedim birinin sorduğunu  kine bir gence ne lazım. (Adıyaman, 219/225; N.S.H.)

sōna böyük mināsip bi cāmiye ehdiyācımız var. (Nevşehir, 132/10; K.Z.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

bizavlara ot gerek, ineklere süt gerek. (Muş, s.81; C.A.)

bu adamın bi kere dünyada mala pariya ihdiyacı yoḥ. (Kars, 162/55; E.A.B.)

fakat gerekir ki bu kıza yataḥ gerek, elbise gerek, cejz gerek, giyim gerek, halı gerek, sandıh gerek, yene hayli ev mutbah eşyaları gerek. (Tunceli, s. 26; C.A.)

+e

benim işlerime lazım olan gerek lisanı ve gerekse yazmağı bir ezim örgendim. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+a

bağa hiç' bi şe l'azim, deyil. (Rize, 200/120; G.T.)

+e

haydı cidalum yavrum, pize duğun ne lazım. (Trabzon, s.150; C.A.)

2. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)ı

tānhāda muhabbāt imzāyı ni hācaT. (Aydın, 91/30; K.Z.)

1.7.5. Hedef-İntikal

1. (+DAn)...+(y)A²⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+a

²⁴Fonksiyonun bu şekilde gösterilme sebebi, +(y)A ile işaretlenen intikal işlevini yüklenen ismin önce veya sonrasında yer alan ve telaffuz edilmeyen bir isim unsuru barındırmasıdır. Bu isim unsuru da kaynak hâl ekiyle işaretlenmiş olup “hedef-intikal”de +(DAn)...+(y)A, “kaynak-intikal”de ise +DAn...+(A)’dır.

oğlana devrētđim okuyup yazma v̄arīdı, bānde okuyup yazmā falan _ yok. (Sakarya, c.2, 106/40; Ö.M.)

tācını tağdını, servetini ğasaba bağışladı, yıp içip mirazına ğeşdi. (Gaziantep, s. 205; C.A.)

bunnar benden sāa yadığar demiş. (Niğde, s. 3; C.A.)

+ā

benimiņe olursan saā on kırat buğda veririm. (Malatya, 272/20; G.C.)

+(y)e

onlā Ğoņurların Hakkı Efendiye bütün dezg'ahları birađıyollā, burdan sürüldükleri zaman. (Isparta, 115/15; Y.O.)

ayađkābīcīlık sanatī bize de ıaldı. ō ermenler onu terkedince bize ıaldı sanat. (Sakarya, c.2, 3/85; Ö.M.)

halı hareketi merhemetdīdi, zengūnerden istedyūnū alurdu, fikārelere verirdi. (Giresun, s. 114; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

Malatya'dan da Maras'a verdiler şeye valiliğa. (Diyarbakır, 105/37; E.M.)

nerden buraya intīkal ētmīř, nasıl olmiş? (şanlıurfa, 138/5; Ö.S.)

dededen toruna ğadar getti yani. (Gümüşhane-Kale Köyü, 162/40; G.Ç.)

+e

mert yağal nāmerd _eline geşmesin. (Kars, 161/1; E.A.B.)

elden _ele verildi ki üçer tene patetes. (Kars, 168/50; E.A.B.)

elimde bulunan pareyle aldığım tallalar beni gorutmadığından gırđ lira maaşnan varidat kitabetine teyin ēdildim. (Elāzıđ, s. 82; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

bu eşkiyā zenġinden aludi fakíra verudi. (Rize, 205/135; G.T.)

bitún yaş çalıştuġuni oġl_uşaġa mi biraġdun. (Artvin-Borçka, 136/1; A.T.)

+â

"benúm âtlarımı, bu kerġvâni sânâ bağışliyecâyim." dedi. (Artvin-Hopa, 169/10; A.T.)

+e

kuşrekleşlen evden eve kuşrekleşlen kızım Şimdi dozoş vaş heş Şe vaş. (Rize-Çamlıhemşin, 206/810; S.E.)

1.7.6. Hedef-İzafe, Yakıştırma

1. +Ø

Batı Grubu Aġızlarında

onuġ adın dı Darçın-Bây vemiş. (Denizli, 61/25; K.Z.)²⁵

nasıl yürük deceġ yau bura, ġazâda oturyom otus senedir. (Kütahya, 169/4; G.T.)

Doġu Grubu Aġızlarında

esas bunnarın Şeyde, ġırŐeherinden bir osman efende wardê, kör_osman derdiler. (Erzurum, 48/60; G.E.)

2. +(y)A

Batı Grubu Aġızlarında

+(y)a

[...] esgiden Őê altını vardı, Őôlê yirmilik mi ne dirler_ona, yúvarlaġ_altınnardan. (Antalya, 199/26; E.M.D. ve B.R.)

beyler derle onuġ súlaylasına beyler derle, hanı iki súlayladır köy bizim. (Balıkesir, 368/1; K.Z.)

en son nefer derlêmiř Őeye, biz er deyož yâ. una nefer derlêmiř. (Bilecik, 490/5; Ö.M.)

²⁵Ona Darçın-Bây adını vermişler.

aķçukur'ā, zamandan beri burdiyız dā köyümüz 1958'de ayrılıncaķ buriya aķçukur ismi verildi. (Sakarya, c.2, 177/1; Ö.M.)

aķaķ mantarı karagulak dēruz onlara. (Bolu, 309/3; Ö.E.)

birisining adına nēidim, birisining adına nōldum, birisining adına da nōlcayın, gomuş. (Kastamonu, s. 17; C.A.)

misir ekmē, biz una darı ekmē diyoduk. (Ordu, 171/15; D.N.)

hırhızlıh yapmayana gorhaķ derlermiş. (Malatya, 275/1, 40; G.C.)

buna bulğur seteni derük buna. (Tokat, 284/23; D.N.)

evler ğuruyolar, oranın adına da Müzmeken mahallesi diyolar. (Adıyaman, 199/5; N.S.H.)

eşkili çorba masraflı eşkili derik biz ona, dāme ğoruĒ. (Hatay-Dörtyol, 275/140; Y.S.)

ō gizli suyu yēr altından götördükleri suyu bōle ğendi çabalarından ona pörnek dērlermiş o zaman. (Kahramanmaraş, 301/49-50; E.M.D. ve K.E.)

atmış yaşımda manda dēmek, bizi ğimi ihtiyallara dēller. (Kayseri, s. 67; C.A.)

coruğ osman diller amıcama. (Kırşehir, 256/70; G.A.)

esgiden Giledis diller idin koyümüzün adına. (Nevşehir, 137/5; K.Z.)

+(y)á

buriyá mı yoħarı élma demişle işde da a. (Samsun-Alaçam, 128/1; K.F.)

+ā

oā uzun aş diriz içine mercimek ğatarız, mercimēnen bişiriz. (Ankara, 174/94; A.H.)

+(y)e

birē taslık, ölçeklere taslık deriz. (Uşak, 207/1; G.G.)

ha orta köye niye orta koy demişler diye sorarsan cōrafı yapısı ortıya uygun oldū için orta koy demişler. (Sivas, 248/6; D.N. ve Ş.Ü.)

ona tezek diriz, otegine de kerme diriS. (Ankara, 174/74; A.H.)

'bu tevi de gelin getirmiye deller pişembūn ğayrı. (Nevşehir, 141/15; K.Z.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

bağ yapardıh bağlardıh. onnan sora yığar ona patoz derdik. (Bitlis-Ahlat, 109/40; E.S.)

buriya mollōn deresi dērler. (Gümüşhane-Kale Köyü, 129/3; G.Ç.)

gözel seniñ bende göynün yoğusa, sen bana gardaş de ben sana bacı. (Elâzığ, s. 92; C.A.)

döğulmiş buudaya diyeruñ ki gendima. (Artvin-Şavşat, 110/215; P.F.)

+e

patātise de buralarda kartol deyler. (Gümüşhane-Kale Köyü, 145/21; G.Ç.)

sadece kürtçe ğonuşTugumuz lisanın dolayısıyla bize kürt kelimesi tañılmışTır.
(Tunceli, s. 142; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

insanun kaburgalarında olan‘lara kemik derler. (Rize, 203/60; G.T.)

İstanbulda ‘derler ç’ahoya is‘kofri. (Rize, 203/70; G.T.)

dişarla rúzg’rina keşişleme derler. (Rize, 202/10; G.T.)

+e

biz hepsine umumiyetle sipar deruk. (Rize, 203/75; G.T.)

3. +DA

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+da

biz ç’aho deruk onda. (Rize, 203/70; G.T.)

Rizede vato derler onda. (Rize, 204/85; G.T.)

ama biz onda deniz mantari derler. (Rize, 204/85; G.T.)

tırakunya, işte aynu baluk da biz takonya deruk onda yāni. (Rize, 204/90; G.T.)

onda ç’apari derler. (Rize, 204/95; G.T.)

biz ‘onda eskiden tulum derduk. (Rize, 200/140; G.T.)

4. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+I

“sāni ni dēlā” demiş. “bāni Abahı Tiñ Toñ dēlā” demiş. (Aydın, 84/10; K.Z.)

urasını ni dirlā, tāzğā ğonu. (Manisa, 8/5; K.Z.)

yāprağ sarmasını sarı fasılyé diyög biz _onı pişiriyöh... (Amasya, 120/155; S.E.)

bu köyün _adını önceleri cöTden dēllerdi. (Kahramanmaraş, 384/3; E.M.D. ve K.E.)

+U

āfā böyünü sölüyoğ āfā dij. (İzmir, 30/25; K.Z.)

küçünü gönām dēris. (İzmir, 30/25; K.Z.)

ibli u tāncārādāki işēñ içinā ğorla, unu haşıł derlā. (Manisa,8/1; K.Z.)

ğar yāyò ğar da çıı dēller onu. (Kahramanmaraş, 282/19-20; E.M.D. ve K.E.)

şindi onda da höl höl diridi oynardık, çelik çomağ diyolar bāzı yerde de biz _onu met dirdik. (Ankara, 153/32; A.H.)

1.7.7. Hedef-Karşı Olma

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

áyđinnih _oısun dēyin. nazara ğarşı. (Amasya, 341/71; S.E.)

işTe ben bu memlekeTde zenginim; malıma, canıma kaşt _iden çoğ. (Kırşehir, 264/90; G.A.)

+(y)e

goca aslan bürcuğ ğarısıynan göğus ğermiş her şeye. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

hanı gelen bir tehlikeye ğarşı engel ola. (Adıyaman, 179/75; N.S.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+e

uşağ bize bela olmuş. (Van, s.7; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

hukumata 'karşı ç'ok fişek_ atdum. (Rize, 205/125; G.T.)

ben utandığumdan karşuluk veremedum oğa. (Rize, 226/320; G.T.)

bu ça'lışmada intirazim yok ç'avuşlarima karşi. (Rize, 245/10; G.T.)

dört çifdeluk kotrani saldurursun dalgaya. (Trabzon, s.142; C.A.)

dediler ki, "biz muslimana biz tufeg atamazuh." (Artvin-Borçka, 140/5; A.T.)

dedi ki, "Türk biza hârb_ ediyór, biz gırh beş seşe sizden" de "ne harac_ aldúk, ne biz asker_ aldúk. (Artvin-Borçka, 140/1; A.T.)

1.7.8. Hedef-Meyletme

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

yumurtaya tavua çok düşkünnemiş. (Bilecik, 490/15; Ö.M.)

hem_ o meraklı buna. (Kütahya, 152/36; G.T.)

"ben şana tãlibim" di'ür. (Adana, 122/90; Y.F.)

+(y)e

popaz gadinın güzelliyne gapılarak onbeş lirayı çıkarup gariya vermiş. (Giresun, s. 100; C.A.)

Kırşehir'de görülen örnekte ek ön ünlülü kullanılmıştır.

evin içindã hizmetçi dimiş ki ân abilasına bu getirdi hizmatçıye meyil veriyo dimiş. (Kırşehir, 261/5; G.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

çoğ peşına düşmişuğ hê evlanmeğa göyni yoğ. (Bingöl, 128/5; K.P.)

dağa mennen yoğdur ona bir fayda, beyhude narıma yanmasın demiş. (Bitlis, s.67; C.A.)

ële bi yar sevmişem, her gelen ona bağar. (Van, s.10; C.A.)

gızın gözi oğlanda, oğlan da gıza yanığ. (Van, s.10; C.A.)

ağanın gızına göz gömiş. (Erzincan, 324/40; S.M.)

merakliydim ava. (Erzincan, 210/3; S.M.)

şimdi bu bağda çerkene aynı sevgilisi Dürreçel hanıma benzeyen bir gıza âşîğ oldu. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

binmiş idi ağ devenin boynuna, mayil oldum yuzundaki benGuna. (Artvin-Yusufeli/Uşum, 120/26; T.Z.)

ana, falan mağleda bir gız gördüm, sarayda, ahlım orıya gaddi, hasdayım, dedi. (Artvin-Şavşat, 116/385; P.F.)

gözeller gözeli aşka yandım. (Artvin-Şavşat, 127/740; P.F.)²⁶

+e

senin kimi hayine nasıl gönül vereyim. (Muş, s.76; C.A.)

ğel gönül gurbete varma, her gözele meyil verme. (Van, s.17; C.A.)

Adile hanım Adile, men gurbanam o dile. (Van, s.25; C.A.)

ben kurban canım kurban, o yarın sürmesine. (Tunceli, s. 132; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

ç'ok eskiden atmac'aya ç'ok me'rağ idile. (Rize, 206/185; G.T.)

²⁶Çalışmamızda manzum parçalarda uyak kaygısı taşıyan dizeler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Örnek: Gözeli görünce hep sâni andım

AşKın bendan esirgema yarabbüm.

āşik oldi bu Nazeddin Ho‘c‘anun kī‘zina. (Rize, 230/130; G.T.)

kis sana vurulalı, kayib ętdum dünyayı. (Trabzon, s.147; C.A.)

ę kız kurban olayım, o enni omuzlara. (Trabzon, s.161; C.A.)

biz da obaniyüz biz de danğoya meşağliyüz anadún mi? (Artvin-Arhavi, 141/20; A.T.)

2. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+ı

bi var ımış bi yoğumuş bi őrä‘mān ğız var ımış. bi tüccarı yurułmuř. (Denizli, 62/1; K.Z.)

3. +nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+nan

onun ıda olannan ıavashlı oldunu bi tek bābōrek biliyōmuř, hēř kimse bilmiyōmuř.
(Tokat, 279/202; D.N.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+nan

boynan hayran olum, pırlanta gerdanlığ yağışır. (Diyarbakır, 75/16; E.M.)

1.7.9. Hedef-Münasiplik, Uygunluk

1. +Ø

Batı Grubu Ağızları

oranığhı ora yağışır, buranığhı bura yağışır. (Nevşehir, 137/15; K.Z.)

Nevşehir ağzında bir örnek ulamadan kaynaklanan karışma hadisesi sonucu ortaya çıkmıştır:

gendiń öre bi herif aldı. (Nevřehir, 129/40; K.Z.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

o da babasının yedi yemekleri bildi için, bi krallara lâyıķ sofra hazılamış. (Karabük, 161/20; E.E.)

şindi ben, ben demeg şeytana yâhuşu. (Samsun-Alaçam, 122/15; K.F.)

çocuklara göredir eyle şişmanlarlar unu yaparūh iri iri top top gıztartma derūk bişürük salçalı nelü sulu yaparūh. (Malatya, 308/20; G.C.)

alanya beyi diyor ki benim ölüm sana daha layıķ. (Sivas, 320/150; D.N. ve Ş.Ü.)

+e

bacı yazzıhtır, kızım size göre olacaķ Kibi değil. (Malatya, 258/45; G.C.)

ne olacaķ hocam herkeş kendi göre bi şey hazırlamış geçiniyor. (Sivas, 250/15; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

Mirze Meħmedin anasi de: bu sefer öldürmaği menim boynuma. (Van, s.6; C.A.)

çoķ söz çoķ ęurana yaşıır diyir. (Erzurum, 553/165; G.E., d.t.)

isdarsan mıllatca verecağız oy

yapan o mimarı görüyırım toy

Qaldır oni Atama layıķını Qoy

Atatürk'e benzamamış bu heykel. (Artvin-Şavşat, 132/855; P.F.)

+e

arabi farisi dilin olmaşsa, bülbüle münasib gülün olmaşsa. (Bitlis, s.67; C.A.)

yane her komşu kendi geleneklerine göre, getirirler mezarda mezarlığta orada onun ğayrına dağıtırlar. (Tunceli, s. 26; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

burdan arkasinun ç'ayi buriya 'olmaz. (Rize, 248/10; G.T.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+ı

hiş bi ğızıñ ayānı babış dāng_ğālmıyō. (Manisa, 16/5; K.Z.)

1.7.10. Hedef-Tâbi Olma

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

[...] doksan yaşında_öldü, õlesiye bobāmā hizmet_ètdim yāni baqđım. (Antalya, 470/29; E.M.D. ve B.R.)

herkez orucunu dutuyo köümüz gūzeldi ibādetine namazına apdasınaōrucuna uygundu. (Bursa, 169/24; Ş.H.)

bēn boşnaklara gēldīm. boşnaklar çok tabiatlı. (Çanakkale-Lâpseki, 420/20; D.B.)

[...] av kopeyi ğibi pēdişaha gulluğ eden zaptiyelere şerefini buyruñ etmek istememiş... (Kastamonu, s. 4; C.A.)

çocuhlara mōhteçliğim yoğ. (Malatya, 291/1; G.C.)

ordan ona mürvit olmağ istiyīr. (Sivas, 320/139; D.N. ve Ş.Ü.)

ayilesine sōlüyo, ayilesi yav diye, benden başğa sana kim gelür diye, senin_ğibi yarım adama. (Tokat, 234/12; D.N.)

dokuz kōy bālı burıya. (Tokat, 300/18; D.N.)

múridlerim gelsin, baña kim tābıse onu ben ğurban_idecem dimiş. (Ankara, 147/4; A.H.)

allahā yani tābi dēler. (Ankara, 147/13; A.H.)

namaz ğılmam, ğalbim temiz diyorduñ o sözünle her_an şeytana uyduñ. (Kırşehir, 235/15; G.A.)

+(y)e

edebe uysun, ādaba uysun o maKsaTla, dā evvel yaşılā gidēmiş, şindi îce genceldi iyi oldu. (Afyon, 192/150; B.E.)

dünyeye geliken sünnet oluyuş diyu, mu_ammede gul oluyuş diyu. (Balıkesir, 379/179; K.Z.)

gerediye bağılı. (Bolu, 129/1; Ö.E.)

Osman efe başım gozüm Alla^hāmanet deyip tüfek elde nöbetçilere parlatmış bi iki. (Kastamonu, s. 4; C.A.)

[...] bi maallesi vá diyelá uriye bālu gine urda vardı u oşu da yandı yá esgi oşu. (Samsun-Alaçam, 129/12; K.F.)

su_şehrine bālı kızıl_taş köyündenim. (Sivas, 259/1; D.N. ve Ş.Ü.)

bizde ona ümmet olmak ister_isek, onun izinde gétmeyi, onun emrine riayet etmeyi, bize bir vazife bilmek icab_eder. (Adıyaman, 240/60; N.S.H.)

buriye bāl heral maraşa bāl. (Kahramanmaraş, 423/8; E.M.D. ve K.E.)

belediye olunca bin doğuz_atmış yedde gölyazı ismi olarak verildi, şu anda da belediye büyükşere bālandı. (Konya-Cihanbeyli, 147/13; P.G.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

baħacam ki devlet baba nedecek. Geçim burıya bağılı. (Erzincan, 239/21; S.M.)

bağda gezdi dolaşdı ğız bunu görünce ğızda vezirin oğluna nişanı. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

çocoğ koydan çihmiş getmiş baħşa bir şehirde bi ağanun yanuna hizmetçi girmiş. (Artvin-Yusufeli/Uşum, 156/8; T.Z.)

çenabı hağ benim ğızımı çoğ sevdüğünden senin oğluña yazmışdı. (Elâzığ, s. 101; C.A.)

+e

ama ona işçilik eden_adam onun yanına onun hizmetine vèdikleri adam birez yaşlıdi ğırğ elli yaşlarında, o birez türkçe bilirdi. (Bitlis-Ahlat, 110/70; E.S.)

bir iğit her negeder gehriman olsa bi gözele gul olur. (Van, s.17; C.A.)

bu guluplar Saḫariya herbine geder hökümete ve millete canı göyülden çalışdılar. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

Tunceli iline bağlı. (Tunceli, s. 23; C.A.)

Elâzığ-Kovancılar'da art ünlülü kelimededen sonra ön ünlülü ek kullanılmıştır:

üç kardêş varmış. önce bunlerin büyükleri bi ağanın yanına çalışmeye gidêr. (Elâzığ-Kovancılar, 151/1; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

dertliyim siğilmişiyim büyük bāri hudaya. (Artvin-Borçka, 136/15; A.T.)

+e

ḥoc'am ben da size dāhilim, dedi. (Rize, 230/120; G.T.)

pēa'mberimuzun dinine gir'mezden buni se'verdi. (Rize, 265/5; G.T.)

2. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

[...] rüyamda senin_ile senin nikān altında girmek isdiyōm. (Tokat, 233/8, II; D.N.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

(y)ı

Ekin başında kısa ünlü Çanakkale-Lâpseki ağzında görülmüştür:

kēndim de burayı_ēvlendimdi işte. (Çanakkale-Lâpseki, 450/25; D.B.)

+u

“bānā fakir dē beyānmādi. bān nasıl varın_onu” dedi. (Aydın, 85/40; K.Z.)

1.7.10.1. Hedef-Tâbi Olma/Boyun Eğme

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

“bān gadārim ırzāyın. Abah Tiņ Toņu varın. (Aydın, 84/20; K.Z.)

Doğu Grubu Ağzlarında

der vıy anan sahan đurban_ola. (Muş, 103/15)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

parasından sebab o zağmet katlanılmaz. (Rize, 275/40; G.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

canım feda olsun vatana. (Balıkesir, 380/210; K.Z.)

una da dēdi, oruyada rāzı olman dēdi. (Bolu, 133/10; Ö.E.)

hēç ordam_bir çay ğaşını dāhi aldıysák şereFim allahıñ cenāb'_allaha sındık.
(Osmaniye, 575/40)

allaha ğurban olıyım. (Sivas, 239/54; D.N. ve Ş.Ü.)

bu bakımından canını watanına seve seve veren şehit olmuş, bir evliya_imiş. (Sivas, 272/39; D.N. ve Ş.Ü.)

adam geliP ayāna düşüyôr, yalvarıyor işde. (Adana, 12/25; Y.F.)

"eere ğala şekli var_ısa her cēzāma rāzıyım." diyur. (Adana, 25/5; Y.F.)

+e

diyor_ki benim ölüm, almalıdaki pir ölümü kendine bend_etTi. (Sivas, 320/141; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

sadık edamsın senin o küçügimde bunnan sona Alaha emenet yoherde aşāğde bañan emenetdir. (Bingöl, 124/55; K.P.)

sen orde növetçimizsin canini ve Ķanıni vètan vazıfesına feda edacaħsın. (Bingöl, 123/25; K.P.)

imkanımız yoħdur git teslim ol ona... (Bitlis-Ahlat, 171/165; E.S.)

ğurban olım onnara. (Gümüşhane-Kale Köyü, 145/17; G.Ç.)

oğruna baş ğoyduğum, göyül vèrip sevdüğüma ğavah ğızı'ni Kelvezir'in oğluna vèrecekler. (Gümüşhane, 318/280; S.S.Ö.)

ben emruvuza itaat ettim. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 142/12; T.Z.)

Ey! Acara millati na diyersiniz şindi Rusa mı teslim oliyersiz yoħsa Tũrkami teslim oliyersiz? (Artvin-Şavşat, 104/90; P.F.)

orada senelerce bu ıħdıyara köleliğ etmekden artıħ İsmâyil beğ de candan bıħmışdı. (Elâzığ, s. 102; C.A.)

+e

ahan sene ğurban olim, dört tene oğlum var, iki tene de ğızım var şimdi hayatta. (Ağrı, s.1420; Ef.S.)

ğurban olam allanın işlerine, el ğızı nanca datlıdur. (Tunceli, s. 124; C.A.)

Kuzeydoğru Grubu Ağızlarında

+a

baba, 'nõlu, kur'ban_olâyim sağa. (Rize, 197/20; G.T.)

ulà baluğlar sizün için çigardũm kitaba rãziysanız deyun bã doğrusini. (Trabzon, s.134; C.A.)

çocuhlara mağğum_olduğ ğisaltduğ dilũmuzi. (Artvin-Borçka, 137/5; A.T.)

+á

boğulmaı ğ'ózũmun oğniná aldum. (Rize, 202/15; G.T.)

+e

ğarağõle teslim_olunca ğız bu sefer isdedi. (Artvin-Arhavi, 153/5; A.T.)

1.7.11. Hedef-Tahsis

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

şimdik te dünyüyu bañ verseler şoriya altını yih dönüp bañmam oñudan olmadı beni. (Malatya, 290/85; G.C.)

Doğu Grubu Ağzlarında

gız saşların örmeşler, seni man vermeşler. (Bitlis, s.68; C.A.)

Ꞑumantanım sen fılân erꞐadaşa demişsin ki gêt ismât sehan hemamın enahtarlarini zimetini sehan têslim êtsın. (Bingöl, 125/80; K.P.)

[...] gel bu Ꞑızı sahan Ꞑaçırañ. (Bingöl, 128/20; K.P.)

diyir ki vıla silo ne güzel süpürge bağılırsan bi tene de man bağla man vër. (Bitlis-Ahlat, 103/1; E.S.)

diyir ki sa'adet teyze gızın vër man. (Bitlis-Ahlat, 103/5; E.S.)

anam hêç utanmırsan gızımı vërem san. (Bitlis-Ahlat, 103/5; E.S.)

hanciya deyi ki, 'ami bân bi oda var? (Diyarbakır, 73/29; E.M.)

bennen beraber gelirsen, gidañ eve sân zekâtını verim. (Diyarbakır, 67/60; E.M.)

deyi sen onu öldürsen dâ gelmese, ben sahan on altın verecagam. (Diyarbakır, 67/78)

diyi yāv o begim , hele bu altundur bahan verdin? (Diyarbakır, 66/15; E.M.)

o ne guşlardır ki yavrusun emer, yar man gönderdi şemsinen gemer. (Van, s.22; C.A.)

sân ik_ältun verim, bi sehetde bu sandığı yap. (Van, s.28; C.A.)

sabbañ olsun, gêt köyün muñdarini gör, belke sân bi_ış vëre. (Van, s.26; C.A.)

burda mân bi_ış veresen çalışım. (Van, s.26; C.A.)

işda o sıra bu yer davası ki çıñmışdı bu uç vilayet bânumdur diya Turkiya Rus vermedi. (Artvin-Şavşat, 102/10; P.F.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

ama Şimdi gidip te verm̄c̄ekler bana, h̄ey, yazıql̄ar _olsun. (Çanakkale-Lâpseki, 415/30; D.B.)

tuttum orman _iŐletmesin̄e ȳeȳmiyeli çalışırken bana kadro verd̄iler, m̄emur _olarak, m̄emur _olarak atandık. (Sakarya, c.2, 70/5; Ö.M.)

kendi şahsıma āyit. (Bolu, 133/8; Ö.E.)

avcı _başı o gunkü avların hepsini avcılara b̄aŐlamıŐ. (Kastamonu, s. 17; C.A.)

cenāballah ona peygamberlik ihsān _eTdi. (Çorum-İskilip, 107/127; A.A.)

geçmişlerimizin ruhlarına b̄aŐlallar. (Sivas, 271/27; D.N. ve Ő.Ü.)

bana tek tüfej verdiler. (Adana, 146/15; Y.F.)

siz bu gızı bana ver̄iñ, size Şo ğader altın ver̄iyim. (Yozgat, 153; C.A.)

+ä

bi p̄aça 's̄ar̄miyā v̄idi bizä 'altın, gümüş. (İzmir, 26/1; K.Z.)

+(y)e

ben m̄āsuz odunu böldüryödum oduncuya _da, Şurdan Őurlara ayırv̄e bize dedim. (Kütahya, 154/114-115; G.T.)

kimsiyē āyit diyil bag. (Bolu, 133/8; Ö.E.)

hepsini bunun uŐaklarına ezenle viydiler _idi. (Kastamonu, 637/305; A.E.)

bize bā, bāça vemedi. (Çorum-İskilip, 142/3; A.A.)

gıza bi nell̄e lira masraf eTmiş ve ğendisine üç gat bir bina yapmış. (Giresun, s. 92; C.A.)

uŐā dimişler ki, biz de türkmenik, siz de türkmeniniz, aşiret t̄akip _ediyoh̄, bize bir yurt ğosterin, dimiş. (Kırşehir, 274/10; G.A.)

DoĒu Grubu Ağzlarında

+(y)a

tutmiŐ o türk āniŐtesi o Kızına t̄eslim etmiş. (Bingöl, 117/115; K.P.)

Malatya'dan da Maraş'a verdiler şeye valılığa. (Diyarbakır, 105/37; E.M.)

hağ buyurdu Cebreile incil endi İsaya. (Muş, s.101; C.A.)

sen ağlama üreğime derd olur, beşe yerler bayguşlara yurd olur. (Van, s.24; C.A.)

bennen teref diyir "bu kütüğü Yemen padişahına hedaye olarak götürürmüsün?" (Kars, 161/20; E.A.B.)

oğlum, atuvan arpam yoh, sana yerum yoh, ben sani nasıl musafir edem! (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 121/31; T.Z.)

bezirGana verilen ata eyla bahmiş ki atlavun piri. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 149/15; T.Z.)

Şars, Ardağan ve Artvin'i Rusa dört gün içerisinde satmışdı. (Artvin-Şavşat, 102/5; P.F.)

üç kişidirlar, ğızı bana nişanlıdur. (Artvin-Şavşat, 118/470; P.F.)

Ali, yüz tene kövü üş tasildara bödüler. (Elâzığ, s. 83; C.A.)

beş bin_nira da nişanna verdim, sekiz bin de düğün masirafına verdim. (Erzincan, 284/40; S.M.)

[...] damadın giyeceği herhangi bir malzeme çalınmışse onu getirme sorumluluğu ezedbaşına aittir.

Allah bana bir evlat vermedi, ona yanıyım. (Gümüşhane, 310/20; S.S.Ö.)

ğeeet.. benim ne sana yerim var, ne de atân yerim var, demiş... (Gümüşhane, 312/90; S.S.Ö.)

o zaman deli halil paşa ona büyük bir madalya tahmişTı. (Tunceli, s. 141; C.A.)

+(y)e

bize ev tuttular. (Ağrı, s.1421; Ef.S.)

o da tutmuş iKKi Katini işçilere yer ayırmış. (Bingöl, 118/115; K.P.)

hama birer torba altun veri özlerine. (Diyarbakır, 73/23; E.M.)

askerden gelene kurban kesmişem. (Muş, 105/65; Ö.Ş.)

anası yol_ için biblican'e topraktan bir_ eşek hazırlamış. (Muş, 115/5; Ö.Ş.)

ticaret sahası varse kendine doğyun, geçi davar beslemiş. (Muş, 152/25; Ö.Ş.)

soyra biye bi tanğ verdíler. (Şanlıurfa, 150/40; Ö.S.)

uşağı çoğ sevdi, aldı gucağına ğetirdi eve, dedi: ana bu uşağı sağla bize. (Van, s.6; C.A.)

bi gat da kendisine elbise aldı, evine doğri ğitdi. (Van, s.9; C.A.)

demoğrat hñkñmeti elli ikide bize bu binaları yaptı. (Kars, 173/1; E.A.B.)

Oltuda bñlñh'lere tahsim _etmişdir, Halit Paşa. (Kars, 185/20; E.A.B.)

o řarılardan bir gelininan bir da neneý bir da bñnım eřim řocuđı bize verdi. (Artvin-Şavřat, 102/20; P.F.)

gel, bunun yarısı sene yarısı bene. (Erzurum, 11/25; G.E.)

Aşağıdaki òrnekte damak uyumuna aykırılık ğörñlmñřtñr:

iřte mılkiyet o elmanında ben kıızla evlenince bineýi bane tñslim etdi. (Bingöl, 118/120; K.P.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

Allāhun emrinlan, dedi, ben buni sağa veriyrum. (Rize, 200/115; G.T.)

bu kada kilometroya iki 'bakım iş 'ç'isi olusa bundan ne 'háyir beklēyisun? (Rize, 250/95; G.T.)

o kuç'uğını da vere'c'kle vezirun_oğ'lina. (Rize, 200/150; G.T.)

yuklen bilduğu kadar buna kırmızı lire vermişler. (Trabzon, s.153; C.A.)

"zati bana biy loğma dñřacağ!" dedi. (Artvin-Borçka, 145/15; A.T.)

alti yavrumi emanet heryal kı bena birağdun! (Artvin-Borçka, 135/10; A.T.)

"ğomşiya iki tane meyķep verşsun bana biy tane deşsun" dedi. (Artvin-Borçka, 146/5; A.T.)

+e

'verdi e'line tñfei mñfei. (Rize, 197/20; G.T.)

feķet çe'c'uk meķtebe gittuğu zamanlarda bi iki metel'úđı de c'ebine almişti. (Rize, 243/95; G.T.)

g'ú'zeli 'aldı kendi da kıótileri verdi bize. (Rize, 199/75; G.T.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+i

'báni bi odu hazırlağ. (Denizli, 64/85; K.Z.)

1.7.12. Hedef-Tesir

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

enişdemiğ birisi baña çoğ zulumlar eTdi. (Adana, 133/150; Y.F.)

[...] saralı hastalıa yağalananlar gelip orada ziyaretlerini yaparlar, şifa bulurlar. (Sivas, 270/3; D.N. ve ř.Ü.)

+e

yoğsuzluk millete iyice çökmüş_ümüş. (Konya-Cihanbeyli, 103/18; P.G.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

yağı az olsa imana zarar. (şanlıurfa, 157/145; Ö.S.)

eyvağ hanım sultan, başımıza ne hallar geldi. (Van, s.26; C.A.)

olur adam, cana olmasın de gelen mala gelsin. (Erzincan, 238/2; S.M.)

bu iş Beyböreg'in anuruna toğunmuş. (Gümüşhane, 316/200; S.S.Ö.)

duman baştı dağlara, yayıldı ovalara. (Tunceli, s. 132; C.A.)

+e

demek ki bunun geçeden beri bizim bu vėrdiđimiz gorđu üregine düşmüş yanı. (Ağrı, s.1422; Ef.S.)

sen ağlama üregime derd olur, bełe yerler bayguřlara yurd olur. (Van, s.24; C.A.)

bunnar birbirlerine birez iddetli iddetli ğonuşanda, hasan bege toğunir. (Erzurum, 553/165; G.E., d.t.)

Kuzeydoğu Grubu Aĝızlarında

+a

ula, nól'di saĝa?, dedi. (Rize, 198/50; G.T.)

neler ğaldi şu ğeç yaşımda başuma. (Trabzon, s.142; C.A.)

İstanbulda süt pişer, ğogisi púriya düşer. (Trabzon, s.135; C.A.)

memleketa telaş düşmiş, ğáince ğelúmuzi. (Artvin-Borçka, 136/20; A.T.)

+e

kar yağar kara'mişe, su ne etsun yanmışe. (Rize, 258/20; G.T.)

1.7.13. Hedef-Ulaşma

1. +Ø

Batı Grubu Aĝızlarında

on üç girmiş çocuĝ. (Afyon, 38/30; K.Z.)

Duzludu 'mayinä olduĝ Çırpıcı vādık. (Denizli, 52/1; K.Z.)

2. +(y)A

Batı Grubu Aĝızlarında

+(y)a

bi çıraĝ, dörT beş sene sōra sāten ĝalfalıĝa çıkar... (Afyon, 280/15; B.E.)

[...] isdambuła varır, oĝmėydánına bi dēnek ğurar. (Antalya, 197/71; E.M.D. ve B.R.)

yüce daĝ başından aşardım daĝa, ğavışırdım müslüman ğardaşlara. (Balıkesir, 372/126; K.Z.)

çocuĝ böyümüş, on üç on död yaşłana vāmış. (Denizli, 48/1; K.Z.)

[...] ben işte üç dört yaşına girince ana oĝulna verdler ğazırlık, oĝulna verdler. (Sakarya, c.2, 2/45; Ö.M.)

sāt dokuzda, onda boluya varu. (Bolu, 139/4; Ö.E.)

onnâ ermiş muradına, biz de erelim muradımıza. (Kastamonu, s. 10; C.A.)

bak, böyle böyle ombeş yaşına giriy. (Çorum-İskilip, 105/74; A.A.)

hani anasını isdemiycemiş bi daha, oruya varınca. (Çorum-İskilip, 98/105; A.A.)

bōlece hazrât ı hı zıra ı ras gelen adam murādına ermiş vesselām. (Kırşehir, 264/100; G.A.)

babası ölmüş oğlan çocu on altı yaşlarına yetişmiş, demiş: (Niğde, s. 20; C.A.)

+ä

HaKğı Bâ y üydüK-billä (üyüdüKdän sōna, BE) sandī āşmış ğız kaKmış yerinā gālmiş. (Afyon, 39/70; K.Z.)

dilki giTmiş vāmiş bi gölā, 'başlamış gölün suyunu ātmeya. (Denizli, 54/10; K.Z.)

kövā vādım, cāminin ūñünā diñāldim. (İzmir, 25/50; K.Z.)

+(y)e

çok şükür allāhıma bu güne erdik. (Çanakkale-Lâpseki, 306/40; D.B.)

ha baķam de baķam, oniki günde edirneye vādık. (Kütahya, 190/33; G.T.)

gocası gaķmış ılıncaķdan çocu almış, dōru zabā garşı, evine ğelmiş. (Giresun, s. 93; C.A.)

ve bunlar birbirlerine varacaķlar. (Sivas, 264/91; D.N. ve Ş.Ü.)

zabanan da vardılar mezere, ğoca bi delük aşmış, gelmiş geri ğetmiş. (Tokat, 234/19; D.N.)

şu çevrede zaten burası ismi dēşmedi. demek ki tarihe dayanıyō. (Tokat, 287/6; D.N.)

köye varıncaK, köyün ğāvesine varıyur. (Adana, 121/65; Y.F.)

ulen ayvaz uyma köroğlunun sözüne, naił oldum ğaşıñınan gözüne. (Konya-Ereğli/Belkaya, 142/14; Ç.U.)

Doğ u Grubu Ağızlarında

+(y)a

arif olan çabuğ etsin bu muamma sırrına. (Bitlis, s.55; C.A.)

neylesin dünyā malın, sevdiğina kavuşan. (Diyarbakır, 129/23; E.M.)

bī şekilde sonuca vardiğdan sonra dızı isterler. (Muş, 145/15; Ö.Ş.)

orada vez'eder, çocıh dünyaya gelır. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

ğehve sukunata vardi. (Erzurum, 15/40; G.E.)

yyela içiyela muraduna geçiyela. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 126/20; T.Z.)

yetişdi imdada pir baba galdı. (Artvin-Şavşat, 126/710; P.F.)

kimse bunların sırrına kolay kolay akli érmez. (Tunceli, s. 30; C.A.)

garıdan göca_ da yeniden düğün_ edér muradına érèşér. (Tunceli, s. 123; C.A.)

ben de seksenyèdi yaşına girmişim daima bu inançile orde_bulunuyoruz. (Tunceli, s. 146; C.A.)

benim mâşım yüz on liraya geder çıhđı. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

+(y)á

sabağdan bu müjdeyá ğavuşannar seviniyellár. (Artvin-Ardanuç, 29/20; A.T.)

+(y)e

onlar_ermiş muradine biz çıhalım kerevetine. (Muş, 118/60; Ö.Ş.)

ğètdim padişaga damat_etdim; yatmış ğahmır. (Kars, 163/80; E.A.B.)

özünnen bey havar divana oğlan, menzile varılmaz bełe yolunan. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

kızı alıp götürér, muradine érer. (Elâzığ-Kovancılar, 145/65; D.M.)

hemen dev çeköye kavuşcağ, çeko suyi geçer. (Elâzığ-Kovancılar, 143/15; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

ordan mali geçürduğ ğarşiyè doğri çıkdúk selâmeta, çıkdúk Başkýoy'a. (Artvin-Borçka, 141/15; A.T.)

o zamanın hökminde kiralun tahtına her ğim keçse hökümdar o olurdi. (Trabzon, s.165; C.A.)

+e

ķılıçumila talmışam, ğāyet kemale varmuşam. (Trabzon, s.143; C.A.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+de

bi yêrden gëlmedik, biy yêrde varmadığ. (Kahramanmaraş, 179/4-5; E.M.D. ve K.E.)

4. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)I

Bārgāmā gāliyô. Ayasuĥıñ gāliyô dıķān, gālüi Ġarpiñarı gāliyôru. (Aydın, 74/5; K.Z.)

bi çocuĶ dünnāyı gälmiş. (Denizli, 65/5; K.Z.)

o ğızı demişi kim ðrā'mān, “annāñi 'var dı bān baĶ_isdārin de” demiş. (Denizli, 62/1; K.Z.)

gelin, işē, olan tarafını varı otuĶdurusuñ... (Kütahya, 138/133; G.T.)

bizim burdu ğız'la on yaşını girdi-mi dünür gāli. (Manisa, 3/1; K.Z.)

anasını vāmiş da “hanı altın dökülüyo dediñdi dökülēmaz” demiş. (Muğla, 99/35; A.A.)

zeñġin de_ō'madıķ elā gülā yāşım seksen_ÿēdi, bu yāşımızı bulduķ. (Sakarya, c.2, 120/90; Ö.M.)

būran dışarı gidiyon bişey alcan deyi de ōrayı varıon unudüon tekrar gelion eve. (Sinop-Ayancık, 136/40; G.E.M.)

1.7.14. Hedef-Yer

1. +Ø

Batı Grubu Ağızlarında

gitdik canım izmir_ısdambul gëtdik gëldik tabi. (Antalya, 221/2; E.M.D. ve B.R.)

Foçağdan, otüdum bir ai, bübüç ai; Gülüşlü vā, Gülüşlj giddim. (Aydın, 75/25; K.Z.)

“cāmī varen di kim ākıdan çıkāsa soñ çıkanı veren” deyo. (Aydın, 84/5; K.Z.)

durduq, Sāfārbārlik açıldı. ÇanaKğalā giTdiK ğari. (Denizli, 52/15; K.Z.)

bi ayāç vādı. ayāciñ üzārin çıKdım baKdım. (Manisa, 15/25; K.Z.)

ondan soñra fāndim bi soquıyo gıriyo yatıyo ğoinun. (Manisa, 19/10; K.Z.)

birisi ğolun ğoğ sähāti kāmānd da’mış. (Muğla, 98/5; A.A.)

he ölē, he ömerli’deydım burdā, onđān sora her āftā buray gelirdim. (Sakarya, c.2, 107/55; Ö.M.)

beni bu yerin buray getirdi. (Sakarya, c.2, 174/130; Ö.M.)

üş tene daş bura dikecez üş tene de burda dikecez... (Malatya, 300/20; G.C.)

nēyse, ğızıñ oriye vardıK şindi, saña yalan baña essah. (Adana, 333/40; Y.F.)

dört fāne şi yapallar için ceviz ekeller. (Ankara, 189/23; A.H.)

o tūrbe para mura ğollardı, o parayı başğasına virmezdi oranıñ adamı olmayınca. (Ankara, 184/40; A.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

buğün gaş ğündür senin köyen gelmişem. (Van, s.26; C.A.)

biz senin evēn hoş her zaman gelmeyrük. (Gümüşhane, 341/20; S.S.Ö.)

şimdi ben sanun dizuvan başumi Koyip Kırh Ğun yuħliyicam. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 146/9; T.Z.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

sarayıñ āltına bir mahzan ğāzdırmışmış. (Afyon, 38/10; K.Z.)

söru çıKdıK dōru Bozluğana. (Aydın, 85/55; K.Z.)

birini halası götördü somıya. (Balıkesir, 365/86; K.Z.)

köün ismi bureya müratı göndermişler üç kârdeş oldū sōlenir. (Bursa, 198/2; Ş.H.)

arķamıza yüklenik de çapa ķazādık, bālādık sırtımıza. (Çanakkale-Lâpseki, 457/5; D.B.)

[...] bütün esvablarını soyunmak giyinmek şartile, o başa o elmasla da dakılır muħağğak. (Kütahya, 137/107-108; G.T.)

uşaa hamama gidēdik. (Uşak, 212/15; G.G.)

[...] ben işte üç dōrt yaşına girince ana okulna verdler hazırlık okulna verdler. (Sakarya, c.2, 2/45; Ö.M.)

el ğızānı boynuma dakādım. (Bolu, 118/10; Ö.E.)

bubası gidivemiş şeye ķoru dedile inmemiş bile yanına pōracıa bi yere çalışmaya getmiş. (Kastamonu, 639/345; A.E.)

esgiden, ğafamıza fes furunuduk, altun fes. (Çorum-İskilip, 128/12; A.A.)

kimisi yüzüne çalardı. (Çorum-İskilip, 130/51; A.A.)

ğavlan ācına şeyi asmışlar. (Ordu, 168/11; D.N.)

emmim, nasıl yitellersiniz siz oğlanı diye dabancayı çekince gız evinin saçağına tah tah tah daradı. (Malatya, 284/10; G.C.)

üzün örter birazcık kına avucuna mendilnen basarlar. (Malatya, 258/20; G.C.)

ondan sonra peynir inen şeyi basıyoķ beyle bidonlara. (Sivas, 287/19; D.N. ve Ş.Ü.)

burada haftada altı, yedi tene otobüs ğalħıyodu isdanbula. (Sivas, 233/3; D.N. ve Ş.Ü.)

ertesi ünü ğamamda yapduķları el işlerinden başlarına geçürüler. (Tokat, 237/32; D.N.)

ğartalı şey éTdiKden sōra boazına zil daķmıřlar. (Adana, 23/25; Y.F.)

beygirinen buradan isgenderuna gētdik. (Hatay-Dōrtyol, 78/100; Y.S.)

orayı temizleneceK, oruya dükkannar yapılacağ iki boy dükkān yapılacağ oruya. (Ankara, 191/49; A.H.)

giTdi ya avrupaya da giTdik, bes sene ğaldım... (Ankara, 155/13; A.H.)

altına dōrt beş kişi girer merdivanı. (Kırşehir, 243/10; G.A.)

[...] zabānan çenteleri 'kibarca sırtımıza sardı. (Nevşehir, 157/45; K.Z.)

+(y)á

fahıllınañ geldim ben dünyáyá. (Samsun-Alaçam, 122/5; K.F.)

+ä

belinä so'muşta dividä gördü'lärinä yazmışla. (Denizli, 50/5; K.Z.)

+(y)e

birbilē uyuyanları dikēlē, gara sürēlē yüzlēne uyutmamáK için, bôyneninen sabahı edēlē. (Afyon, 228/50; B.E.)

serom furdulā işde yarayı gurutsalādı, dizlēme pılatın gıoycaqlādı amā yarayı gurutamayınca aķıntı yapıyo. (Bilecik, 494/20; Ö.M.)

nikah ğıyılca ānda dāmaT ğiredi eve. (Burdur-Göhlisar, 289/166; E.C.)

bureye bōle şureye misir ekēdik şureya çavdā būdey ekēdik işte. (Bursa, 168/8; Ş.H.)

gem dakādık āzına eyer vuruduk dōru gemniye gidēdik. (Bursa, 197/82; Ş.H.)

pıransayı gömüyoruz gumuñ içine, guyuluyoruz. (Uşak, 209/10; G.G.)

zabahlēn camie ğitmişler. (Çankırı, s. 91; C.A.)

[...] biz şindi burdan yalıye inemiyuz. (Giresun-Bulancak, 220/100)

çukruk mu bōle bez ipli i düdüe sarıp sarıyo. sarma yani. (Sinop-Ayancık, 180/84; G.E.M.)

artova bazarına ğótürüyoğ, çiflie ğótürüyoğ. (Tokat, 282/9; D.N.)

yüzüne alı örtellerdi, türkü söyler söyler ğınayı yaħarlar. (Adana, 144/5; Y.F.)

şele hefifden ğatlarığ, tepsiye düzerik, tepsiye düzdikten so'ña yanmış yağı hızlı olarak, üsdine tökdüğümüzinen, o ğat ğat açılır. (Adıyaman, 165/275; N.S.H.)

hanı o duvarın üstüne şele bir mişmiş ağacı, kölgesi de vurmuş, ordan da su geçor. (Adıyaman, 144/45; N.S.H.)

son zamannarda nası olduysa ele geçirmişler, gözlerine mil çekmişler. (Kırşehir, 276/10; G.A.)

bildin bulğuru 'çıharır, sininiñ üsdüne dokerik. (Nevşehir, 119/20; K.Z.)

çalışmaya başga yire gidecekler. (Niğde, s. 18; C.A.)

onu çektikten kiri o tulün içine o peyniri basarız. (Konya-Cihanbeyli, 106/25; P.G.)

+(y)é

cemile abla, şimdi bazirtesi günü çarşuyé gëtdük mü, çarşüda e_böle oturiyok. (Ordu, 169/1; D.N.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

Meter'den gelirken burıya uğramış, demiş ya Hacı bize doğru hêç gelmir. (Ağrı, s.1419; Ef. S.)

yado gil sürıyaya getTiler çoğlar gëtdi yediüz gişidan fazla getTiler h̄arb etTiler. (Bingöl, 111/140; K.P.)

bağda yarpağ galmadı, yarama bağlamağdan. (Bitlis, s.55; C.A.)

ruyada sevdiğim geldi aynıma, felek kemendini atdı boynuma. (Bitlis, s.67; C.A.)

oni geynim yazın bi yastuñnan barabar ömer emigilin koyuni çoğ vardı ot dağına aparıllardı. (Bitlis-Ahlat, 104/35; E.S.)

sabanın gahirdiñ bi kere ordan yol da çoğ ordan geldik ah̄lata. (Bitlis-Ahlat, 108/5; E.S.)

oğlum dedim bağ böyle hicaz'a niyetim var getmağa, ne deyersiz? (Diyarbakır, 106/5; E.M.)

öulağına ezan verirler. (Muş, 106/70)

tabi kadıncıgaz bunu orada öle sahlamış, gizlemiş mağaranın bi tarafına. (Şanlıurfa, 139/35; Ö.S.)

tel bağlilar ayağına, ip bağlilar, deveyi perone soñiler. (Şanlıurfa, 170/10; Ö.S.)

gët bele hemen pıçağ atısan birañisan, pıçağı boynına vurısan birañisan. (Şanlıurfa, 171/30; Ö.S.)

Mirze Mehmet bunun boynuna bir giliç vurur, deyi öldürür. (Van, s.3; C.A.)

odıya buyurun. (Erzincan, 289/8; S.M.)

yendim aşşağı ğuyudan su çekim ki, buralara sepēm. (Erzincan, 207/20; S.M.)

terlamıza, baħcamıza bi_şey ekmiş_olsaħ, gelür eşer kâfir bi_şey arar, topraħdan bulur. (Erzincan, 211/10; S.M.)

hangi yaraya töyhdüğün zaman, derhal yara ğyleneceg. (Erzurum, 546/75; G.E., d.t.)

illaci orya damlatdığı zaman kezzap suyi kibi ğaynamiya başladı. (Erzurum, 547/95; G.E., d.t.)

annin dakına yumruğı yersen aħlın başān gelir! (Gümüşhane, 397/1, II; S.S.Ö.)

[...] bu_śsaħ ğoluma basdı ignāyi. (Artvin-Ardanuç, 8/15; A.T.)

onnarın annına para yapışdiriylerdi. (Elâzığ, s. 88; C.A.)

bu feķirlik yüzunnēn on altı yaşında Emerkaya ğaħdım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

+á

sabaħdan ğarib mezerliyina gömiyeħlār. (Artvin-Ardanuç, 28/25; A.T.)

+(y)e

yado ğil sūriyaya getTiler çoħlar ğetdi yediüz ğişidan fazla getTiler ğarb etTiler. (Bingöl, 111/140; K.P.)

bağda yarpaħ galmadı, yarama bağlamaħdan. (Bitlis, s.55; C.A.)

ruyada sevdığım ğeldi aynıma, felek kemendini atdı boynuma. (Bitlis, s.67; C.A.)

oni ğeynim yazın bi yastuħnan barabar ömer emigilin koyuni çoħ vardı ot dağına aparıllardı. (Bitlis-Ahlat, 104/35; E.S.)

sabanan ğaħirdıħ bi kere ordan yol da çoħ ordan geldik ahлата. (Bitlis-Ahlat, 108/5; E.S.)

oğlum dedim baħ böle hicaz'a niyetim var ğetmağa, ne deyersiz? (Diyarbakır, 106/5; E.M.)

đulađına ezan verirler. (Muş, 106/70)

tabi kadıncığaz bunu orada öle saħlamış, ğizlemiş mağaranın bi tarafına. (Şanlıurfa, 139/35; Ö.S.)

tel bağlilar ayağına, ip bağlilar, deveyi perone soħiler. (Şanlıurfa, 170/10; Ö.S.)

gèt béle hemen pıçağ atisan bıraħisan, pıçağı boynına vurisan bıraħisan. (Şanlıurfa, 171/30; Ö.S.)

Mirze Meħmet bunun boynuna bir giliç vurur, deyi öldürür. (Van, s.3; C.A.)

odiya buyurun. (Erzincan, 289/8; S.M.)

yendim aşıağı ğuyudan su çekim ki, buralara sepēm. (Erzincan, 207/20; S.M.)

terlamıza, baħcamıza bi_şey ekmiş_olsağ, gelür eşer kâfir bi_şey arar, toprağdan bulur. (Erzincan, 211/10; S.M.)

hangi yaraya töyhdüğün zaman, derhal yara eyleneceg. (Erzurum, 546/75; G.E., d.t.)

illaci orya damlatdığı zaman kezzap suyi kibi ğaynamiya başladi. (Erzurum, 547/95; G.E., d.t.)

annin dakına yumruğı yersen aħlin başan gelir! (Gümüşhane, 397/1, II; S.S.Ö.)

[...] bu_şsağ ğoluma basdi ignáyi. (Artvin-Ardanuç, 8/15; A.T.)

onnarın annına para yapışdiriylerdi. (Elâzığ, s. 88; C.A.)

bu fekirlik yüzunnèn on altı yaşında Emerkaya ğağdım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

Kuzeydoğru Grubu Ağızlarında

+a

ç'akmaksuz túfeĩ 'aldum; ayran_ile doldurdum, yoğurt_ile bas'turdum omu'zuma 'asdum. (Rize, 197/5; G.T.)

arpa eğdum bostana, ben varmam külüstana. (Trabzon, s.145; C.A.)

Angarinun dāğına yağan yağmur qar olsun. (Trabzon, s.145; C.A.)

Ĥopeden Arħaveden, ğel ğidalum pazara. (Trabzon, s.136; C.A.)

ğapdan dönduğ feneri, ğüzel Boğaza bağun. (Trabzon, s.138; C.A.)

orğdan aldum yaylağa ğiden yolumuz var, "orğdan ğeçeceğim!" değdum. (Artvin-Arhavi, 154/10; A.T.)

+(y)á

korktum ondan geldum buriyá. (Rize, 197/20; G.T.)

+(y)e

yayliye nisan_ayinde yuşuşleş. (Rize, 258/5; G.T.)

geldum bi 'eve. (Rize, 197/5; G.T.)

beni dunya yuzine ç'ikarac'asun. (Rize, 200/135; G.T.)

tezden ac'ele ç'ikardi tekrar ayni vaziyette ordan başlardi sirtine. (Rize, 215/35; G.T.)

iske'minun uze'rine baş'ladi. (Rize, 208/40; G.T.)

'takdi be'line, ç'ikāyi şeyden yu'kari. (Rize, 199/80; G.T.)

3.+DA

Doğu Grubu Ağızlarında

+de

bi de bellerinde şal sarardılar. (Gümüşhane-Kale Kōyü, 156/37; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+da

almiş, paruyi komiş onda. (Rize, 243/100; G.T.)

ç'ikardi kendinunķini oni da takdi onda. (Rize, 209/60; G.T.)

yetmiş, seksen dāne kanc'a koruk_onda. (Rize, 204/95; G.T.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

bu çengelli biz; bunu bōne sokāsin āřtdan ip dakāsin... (Afyon, 172/105; B.E.)

ayı burdan daķmıř dişini ōlum ařřā giTmiş. (Balıkesir, 376/105; K.Z.)

[...] iřde çocūņ bařından ğırĝ kēre řey geçūruyōņ su dōķūyōņ... (Amasya, 295/29; S.E.)

ordan gelmiş. izol ovasından gonmuş. adı izolun namına izol olmuş. (Malatya, 314/1, 80; G.C.)

ben ucundan ısırırım, sen çekersıņ" di'ür. (Adana, 121/60; Y.F.)

+den

onan sōra dizlēmden inne furdurdum, on gün arayla üçē dene. (Bilecik, 493/5; Ö.M.)

seniñki gibi Bey_ōlu zızın bilāñden sarılmış. (Nevşehir, 133/35; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

boynumdan üş dene iğne wurdu, hēç_eyi olmadım. (Erzincan, 385/23; S.M.)

burdan urdum kılıcı misirden çıhTi uci. (Tunceli, s. 112; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+dan

kulaūmdan tut‘tile ‘attile ‘beni timarā‘neye. (Rize, 197/15; G.T.)

enişdeyi asdiler, kuru gülğen dalından. (Trabzon, s.147; C.A.)

sokakta óyle gezerken ehdiyar bi göca ğarı, kadın geldi bilāğimden yapışdı. (Artvin-Hopa, 158/10; A.T.)

+den

sokakta óyle gezerken ehdiyar bi göca ğarı, kadın geldi bilāğimden yapışdı. (Artvin-Hopa, 158/10; A.T.)

5. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)I

ortayı bōlā bi isgāmbā ğodu'lå, başımı kını ğoıdulå. (Aydın, 90/5; K.Z.)

“soyun soyun älbisāñä çıK ağacıñ başını” demiş. (Aydın, 93/35; K.Z.)

keKlīdi, orda ğalmıssım ben niriyi gidecēmi bilememissim. (Balıkesir, 370/51; K.Z.)

“bi yo du dividä ğalāmā bālini sokān di bāñ dolaşen yołlara” demiş. (Denizli, 51/10; K.Z.)

ğız dı arkasından Cin dağını gi'miş. (Denizli, 61/15; K.Z.)

mıñarı su doğdurma giTdidim diñmiş. (Manisa, 5/10; K.Z.)

undan sōna birāz oturuP çay işdiKdān sōna baş'lanı bōlā ğız_ävi bez örtälä. (Manisa, 4/30; K.Z.)

başğa māmlikā'lāri gidicā-miñ yōsa bōdan bitiriP geriyāmi gidiceñ? (Muğla, 96/20; A.A.)

+U

burū kō_ü geldim. (Burdur-Göhlisar, 321/181; E.C.)

“sāni gövü götürüyon” demiş. (Denizli, 50/70; K.Z.)

iki tākārlā'li öküz_arabasinnan bizim köyü götürüP gi'mâei. (İzmir, 30/30; K.Z.)

çamırın üsTünü meşeleri döşediK_mi onuñ üsTüne_de beylimiz vā. (Kütahya, 214/19-20; G.T.)

beziñ_üsdünü altın yüsüK ğorus äyā zāñgin_ olusañ bi di altın ğorus. (Manisa, 3/5; K.Z.)

“yēkādi ğuruTdu kēdirdi. beş yüzlüK daKdım bojnunu”. (Muğla, 97/10; A.A.)

şimdi üsdünü de yátırını yápdılar eviñ_ içinde. (Amasya, 165/39; S.E.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+ı

ğētdiler sorna, āhırı ğaşdı. (Erzincan, 283/15; S.M.)

+ú

buradan sózi alduğ gelduğ köyü. (Artvin-Ardanuç, 25/5; A.T.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+i

ati yukledim şeker, at cəlur teker meker. (Trabzon, s.150; C.A.)

6. +nAn

Batı Grubu Ağızları

+nan

halamın annatdī da, enmişlē oraya gidēkenen hemen gavır halamın yakasinnan yapışmış. (Uşak, 214/85; G.G.)

1.7.14.1. Hedef-Yer/Makam, Huzur

1. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

onğan sōna varmış hökumata şikāt yapmış. (Afyon, 46/10; K.Z.)

beni hākim huzuruna çardı evine aKçaya. (Balıkesir, 373/6; K.Z.)

beşi bi, urusun patişān gatına varmışlar. (Çankırı, s. 105; C.A.)

bu gızı istemenin manasına adamın kapısına belki on dá'fe gëttim. (Malatya, 288/1; G.C.)

adam makāmına gelmiş. (Adana, 15/15; Y.F.)

ibraimi çağırıyor huzuruna. (Konya-Ereğli/Belkaya, 109/482; Ç.U.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

gidir padişahın huzuruna. (Kars, 161/25; E.A.B.)

Kara Kazım Paşa işdadı ki bān geçeceğim ihdidara, fadişahluğa. (Artvin-Şavşat, 104/70; P.F.)

[...] Haḡ aşığı Hama ordan Kaḡdi dorğu fadişahın huzuruna galdı. (Artvin-Şavşat, 119/510; P.F.)

+e

sultan vehdedinmiş o zaman üş tene paşa girmiş bunun dayiresine mekāmına girmiş dabanca zorinan yazdıḡları fermani padişaha imzalatmışlar. (Bitlis-Ahlat, 111/95; E.S.)

ikisi kōlkola gidiler padişahın huzurine oğlu babasına diyir ki. (Muş, 144/125)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

ç'airdile buni huzura. (Rize, 200/115; G.T.)

padişahun huzuruna ge°turdiler. (Rize, 201/180; G.T.)

ç'iktum 'tabur kumanda'nina. (Rize, 231/170; G.T.)

2. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+u

“paTşañ huzürunu ğafdansız çıkılmas geyiñ” deyo. (Denizli, 49/45; K.Z.)

1.7.14.2. Hedef-Yer/Yönelme

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

benim ğabrimi bunnarın arkası dön timer yönümü demiş. (Tokat, 303/19; D.N.)

şöyle, elimi aşdım doğamı iTdım zamanda ondan sōna yöneldim ğible. (Ankara, 179/119; A.H.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

[...] adam gumanda èdiyō ya direKsiyon gibi sağa sola biz terbiye dèriz, dizgin dèriz. (Afyon, 171/75; B.E.)

ğıyya, koşeye bakmış, hemen dolaba yönelmiş, bi de ne gorsün: (Kastamonu, s. 6; C.A.)

garıyı bu yola sövkettim. (Malatya, 242/20; G.C.)

[...] tekrar kılıcı salladığı zaman ortada ikiye bölüyü suyu bu tarafa dönderiyi. (Malatya, 298/10; G.C.)

ordán hazreti omer kırbıza geçmiş. (Malatya, 314/5, 80; G.C.)

ırmağ daha öbür tarafa birez eilim yaparsan gemin deresi, şar yeri, o köyler var. (Sivas, 273/55; D.N. ve Ş.Ü.)

[...] işde aniden gemi tersine dönmüş o adıya döru yol almış. (Sivas, 264/119; D.N. ve Ş.Ü.)

[...] her biri bi yere dağılıyo yalnız göçüyo babamgil o tarafa göçüyo işte dörtyola bunnar da oralarda ğalıyür dayılarımnen. (Hatay-Dörtyol, 277/210; Y.S.)

pātşah nirēyi oda minasıp gordiye orıya soħmuş yönünü arhasına dönüp baħmadan ğeri ğelmiş. (Niğde, s. 22; C.A.)

burda da iş imkanı olmayınca millet hepsi oralara akın_eti. (Konya-Cihanbeyli, 146/17; P.G.)

+(y)e

ğibleye ğarşı dönē. (Kütahya, 137/78; G.T.)

şehire yöneldi, oħuma çoalı. (Amasya, 131/159; S.E.)

ele deyiken bu gız bür ğün pencereye çıkmış, babası melmeketine yönü dönmüş ağlamış: (Gaziantep, s. 194; C.A.)

bu ğüleşçi onnarı o ğüleşTen annıyan evelisi yaşlılardan bir_ adam ikisini de getirir ójünü ğıplıye çevirillerdi. (Kırşehir, 200/80; G.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

kılbaya doĝru dönün. (Ağrı, s.1422; Ef.S.)

bu terefa Koşdıh o terefa Koşdıh nēra gideceyuħ tiren nērdan oraya kalħar. (Bingöl, 117/90; K.P.)

atların üzünü çevirdiler Erek daĝına dogri. (Van, s.4; C.A.)

o siniyi çeviri, aĝuli çörek gadınna teref ğidi. (Van, s.7; C.A.)

saĝa dönüym kimse yoħ. (Erzincan, 207/22; S.M.)

gidir ki, eħdiyar da, yebe öbür tarafından bu tarafına dönir. (Erzurum, 12/70; G.E.)

sabaħdan talima çıhmişuħ, saĝa sola dönüşler yapıdıh mi Ökkeş yoĝurdi gaturdi alayda satardı. (Artvin-Şavşat, 107/125; P.F.)

+(y)e

sazan balıĝı kış aylarında daha çoħ çukur, bataħ, çamur, derin yerlere geçēr. (Elâzığ-Kovancılar, 138/7; D.M.)

herkes efendim, kibleye yüzünü çevirir, hocasıde önde olmak üzere bu kişiye bi, efendime söyliyem, duasını okurlar. (Tunceli, s. 25; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+**(y)a**

ç'ikan rüzg'ar bizi 'aşti aç'ığa efendum. (Rize, 202/10; G.T.)

bir ara gözi masaya ilişkinçə. (Trabzon, s.133; C.A.)

+**e**

ordan ğittuk İskenderune. (Rize, 231/165; G.T.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+**I**

ğoca därej dōru märmiləri. (Manisa, 9/40; K.Z.)

benim bi dişim āırdı dōhdura gētdim, üş dişimi birden aldıdum, çenem bi tarafı ērildi. (Amasya, 302/134-135; S.E.)

arvadı o yanı gēdiy bu yanı gēdiy eskide dohdur yōğ udı ebe mebe var ıdı ebe diyi ki hamama gidersin, bi kabağ alırsın ocağa tandırlığa gömersin. (Malatya, 258/30; G.C.)

daa çıkıyo, yeñiden daa çıkıyo oyannı dönüyo, bu yannı dönüyo baltıyı bulamıyō. (Tokat, 266/10; D.N.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+**ı**

o yannı baħdım, bu yannı baħdım yoħ. (Erzincan, 343/7; S.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+**i**

o vakit o yoli geçerken oyanı ğırdım, buyanı ğırdım da kōpeğ peşinde olurşe peşumi ğowalamasun. (Artvin-Arhavi, 154/20; A.T.)

1.8. Karşılaştırma Hâli

En az iki kavramı ilgilendiren herhangi bir durumun fiille kurduğu karşılaştırma ilişkisidir. Bu karşılaştırma nitelik ve nicelik olabileceği gibi zaman bakımından da olabilir. Nitekim zaman kavramı gibi görünen bir isim+fiil ilişkisinde zaman işlevi, karşılaştırma hâli içerisinde alt fonksiyon olarak da bulunabilir. Bu özelliğiyle de "zaman hâli"nden ayrılmaktadır. En çok görüldüğü şekil olan +DAn morfeminden başka, "göre, nazaran" kelimeleriyle birlikte +A morfemiyle de işaretlenmiştir. "Karşılaştırma hâli" Alyılmaz (1994), Börekçi (1994), Daşdemir (2000)²⁷ Kara (2001), Mert (2002) ve Karaağaç (2011)'in çalışmalarında işlenmiştir.

Karşılaştırma hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +DA, +DAn, +I⁴nAn, +nAn.

Tablo 9: Karşılaştırma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Karşılaştırma Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	6	%18,7

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.8.1. Karşılaştırma-Durum

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+e

şimdiki ävlilikler filân äskisine nazaran îyliK yerine kötülük getiren bi şey amâ hâli vakti müsâyiT varlığı yerinde gazancı yerinde olan insannar için iy. (Afyon, 216/60; B.E.)

2. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

evde gıztartmakdan tâ lezetli olur. (Bilecik, 541/40; Ö.M.)

iki gelincâzim var ama kızlâdan iyi gene. (Çanakkale-Lâpseki, 451/60; D.B.)

²⁷ Daşdemir (2000:120) kategoriyi "Kıyaslama hâli" olarak adlandırmıştır.

dullanu ğıpgürmuzu o sabunlādan iyi aaru o esgi pamuğ gibi oldu. (Kastamonu, 638/325; A.E.)

[...] gendü içün bir_iki yeteceg ğadar bişey yáparsa yápiye, yápmasa u aşālardan asfatdan aşāda óvalarda oliye yáni. (Samsun-Alaçam, 131/66; K.F.)

mesela normalı bundan birez dağ hamuru, küçük küçük yuvarlaruğ. (Sivas, 305/27; D.N. ve Ş.Ü.)

ğöçebeymiş_ama aşiret ālarından büyük alişan bey. (Sivas, 313/8; D.N. ve Ş.Ü.)

çamlıbel burdan souğdur efendi. (Tokat, 240/10; D.N.)

"tamam yav ondan ğolay ne var" di'yür balına. (Adana, 123/115; Y.F.)

aha buriye otur ordan dağa ğapalı. (Kahramanmaraş, 327/15; E.M.D. ve K.E.)

bizim bu Adıyaman'da bi oğlan evermeĥ, bi köv_almahdan daha zor. (Adıyaman, 167/15; N.S.H.)

kivrelik bizde en yakın ahrabandan daha sicaĥ, daha yaĥın, daha itimadlı, daha itikadlı aile demekdir. (Adıyaman, 204/125; N.S.H.)

'ama onda bundan zevkliydi o, bu zamanda o zaman zevkliydi. (Ankara, 168/76; A.H.)

saman buydaydan ğıymatlı bize... (Ankara, 182/18; A.H.)

pātışah ondan golay ne var deyor. (Kayseri, s. 48; C.A.)

+dān

vāzirdān böyüK dövläT m_olü ğāri. (Denizli, 50/80; K.Z.)

+den

aF_edersin, bu benden aç ben bundan acım. (Balıkesir, 383/288; K.Z.)

şindi her şeyden üsdün, bu günümüze şükür. (Bilecik, 498/45; Ö.M.)

zayıflık hepsinden_iyi. (Çanakkale-Lâpseki, 392/25; D.B.)

köyü de şeerden iy. (Uşak, 218/25; G.G.)

benden fiĥāresin, dedim ben_de ğaylı. (Çorum-İskilip, 144/82; A.A.)

o izine gelen bir askere garşılamağ, oña ilgi görsetmek şimdikinden kat kat üstün üdü, fazlıydı. (Malatya, 279/1; G.C.)

şimdiki gençlerin evlenmesi eksikinden çoğ çoğ zor. (Malatya, 279/5; G.C.)

dilenciden daha kötü olmuşlar. (Sivas, 263/56; D.N. ve Ş.Ü.)

geliyo olan oğuldan atın yanına giriyo ki at her günkinden daha şiddetle ālıyō. (Tokat, 273/51; D.N.)

aman neneciim, şekerden dadlı neneciim ben seni çoğdan beri görmiyom, bu darān sāyibi nerde, didi. (Kırşehir, 360/175; G.A.)

ana hepisini de benden de i bilirsiniz a, 'öyle duruyorsunuz kile, ne baharsınız gayrı. (Nevşehir, 151/50; K.Z.)

benden gurnaz heş kimse yōdu, amma bu tosbā benden on sekiz yaş fazla oldūnu söyleyor. (Niğde, s. 8; C.A.)

Aşağıdaki örnekte damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

zabağdan pātşah gağmış ki ne gorsün, ğendi koşgunden daha iyi bir koşg yapılmış. (Niğde, s. 22; C.A.)

Doğru Grubu Ağzları

+dan

ha o zamanların o soğan ekmeği altın tasdaki elmasdan baldan daha datlidi, daha lezzetlidi. (Bitlis-Ahlat, 177/10; E.S.)

kız ondan daha bi kat akılli, terbiyeli. (Elâzığ-Kovancılar, 154/18; D.M.)

+den

dağa çıhsam şeytannarın yahşiyam, süde gelse heppisinden yahşiyam. (Bitlis, s.56; C.A.)

ikkı gözliden bēter yerir. (Şanlıurfa, 175/40; Ö.S.)

sen benden daha ēyí bīlisen. (Şanlıurfa, 134/25; Ö.S.)

ēlin ēyisindenise, bizim kötümüz daha ēydir. (Gümüştane, 389/50; S.S.Ö.)

üçi de birbirinden güzel, mahir. (Erzurum, 11/15; G.E.)

onun_ anasi da doğanda demiş ki, uşāğ_ eceba benim çocuğum, inşallah benden beter deyil hoş demişler, senden beter. (Erzurum, 12/60; G.E.)

bu hePPından iyi. (Tunceli, s. 66; G.T. ve B.A.)

ötme keklik öTme ben de öterim, derdimi söylesem senden beterim. (Tunceli, s. 109; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

o istedu'ğundan daha eyisi. (Rize, 201/165; G.T.)

babasi da oyle bi adamdu ki, karidan aşşā af_ edersunuz. (Rize, 213/20; G.T.)

evl'adundan daa eyi seversun ya ğelini ya. (Rize, 240/55; G.T.)

İzmirunki ondan daa ustun geldi, İstanbuldan yāni. (Rize, 234/40; G.T.)

+dān

suvāridān daa eyi bilu. (Rize, 203/55; G.T.)

+den

ben bu'larun ikisinden de daa g'üzelim. (Rize, 199/75; G.T.)

ehl'ağ hususunda atmiş yedi vil'āyetun iç'erisinde Rize vil'āyetinden bi tāne daha nāmusli 'yoktu. (Rize, 207/210; G.T.)

Eğizdere bizden daa şeydu. (Rize, 249/35; G.T.)

bu İstanbulden daa ustun olduğuni bahs_etti yāni. (Rize, 233/5; G.T.)

Hağkın benden dertli guli varmidur. (Trabzon, s.141; C.A.)

karip karip çalarlar, benden sevdalimidiler. (Trabzon, s.145; C.A.)

sen da benden efgārli kızları çāirsun. (Trabzon, s.147; C.A.)

ölüm daha hayırlı, boyle dertli cezmeden. (Trabzon, s.152; C.A.)

3. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

imam onnan kolay ne var demiş. (Giresun, s. 93; C.A.)

biz yeşil_ırmānan, bağı görüyoğ, aramız elli metre yok. (Tokat, 413/7; D.N.)

o günkü vücutuTuğ dayantısıyan bu günkü dayantısı bi birine dek deyil. (Konya-Ereğli/Belkaya, 100/178; Ç.U.)

+(y)nen

tabî bizim biranın geyimi deyişiyur oranın geyimiynen. (Adana, 25/15; Y.F.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nen

ikisi de birbirinnen ögmeli. (Bitlis, s.62; C.A.)

her kesdenin bir derdi var menimkinnen bəm bəter. (Muş, s.99; C.A.)

esilsiz adamın bağda gülünnèn, yabanda lale dermek yaşıdı. (Muş, s.105; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+nan

çecug da temiş ki, hiş tüşünma, punnán kolayı yoktur. (Trabzon, s.163; C.A.)

onnán kolay pir şey yokdur. (Trabzon, s.163; C.A.)

o da onnàn kuvvetli hoca; onun saruğunnàn peyug onun sarū. (Trabzon, s.176; C.A.)

1.8.2. Karşılaştırma-Nicelik

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

kiloya vurursah şimdiK ikiyüz gırğ kilo ediyi. (Malatya, 250/5; G.C.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)e

kafasi diyer sazanlere göre birazcık daha küçük. (Elâzığ-Kovancılar, 138/20; D.M.)

her masıraf şindi çoğ evvelkiye göre. (Erzincan, 370/45; S.M.)

2. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

bundan da güçcüm bēn o vaqıt. (Isparta-Göner, 171/190; A.T.)

mayalı ekmek, öteki eşgili dedimiz, daā onuğ gibi, bundan accık büyük. (Uşak, 342/20; G.G.)

onnardan ufağları varıdı asan üseyinden başğa. (Amasya, 328/116; S.E.)

ağşamdan gınıyı yağarlar sabahdan olur güççükler büyüklerin yanına gálir el öperler kúskün olanın yanına giderler ondan güççüse onun yanına gótürürler. (Malatya, 272/5, 37; G.C.)

+den

vállā ónu bilmıyon gāli eşgilē bizden yaşlılā vā. (Bursa, 244/2; Ş.H.)

sen benden küçüksündür bēki, ben_ altmış yaşındayım. (Çanakkale-Lâpseki, 436/10; D.B.)

[...] yani benden büyücek ya benim herif gıtlığın ucunu biliyör... (Hatay-Dörtyol, 272/60; Y.S.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

Padişāhun konağından daha be°yük. (Rize, 242/60; G.T.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+den

şhirden dört veyāhut beş saat yukarda olan vatandaşlar. (Rize, 214/15; G.T.)

3. +I⁴nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+ınan

anamınan aramızda on altı yaş vā. (Uşak, 204/105; G.G.)

4. +nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+nen

hē bēlki de daħa varım da biréz yaşıım da bēlki de böyüğ_olabilir, daħa bēnnen yáşıtlar da alımıó. (Kahramanmaraş, 350/53-54; E.M.D. ve K.E.)

[...] onuñ çocū bennen yaşıdıdı. (Ankara, 192/97; A.H.)

şo bennen böyük, biz ona aba dērik. (Nevşehir, 140/55; K.Z.)

1.8.3. Karşılaştırma-Zaman

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

eski vahit ögde ebe şekerı alıp savuşur oğlan evine erkende gider. (Malatya, 245/5; G.C.)

ével_imkání mı var, anañ babañ vērirse varıñ, vērmezse varıñ, vērmezse ölseñ ğēne vāřamazdıñ_oña, vērmedikden sōna. (Kahramanmaraş, 373/40-41; E.M.D. ve K.E.)

2. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+de

eskide dolmaları onnan yapardıñ irinti deniydi. (Malatya, 244/1; G.C.)

3. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

vaħdıla, bundan biñ dört yüz sene evvel, İranda Nüşiravan adında bi pādişah varmış. (Çankırı, s. 96; C.A.)

bundan atmış yetmiş yıl öncesinde bir deprem, heyelan olmuş. (Malatya, 283/1; G.C.)

+dän

äväldän 'sır vēdiK, hāh ğaiğbeTdi. e bun da ğaiğbicäK. (İzmir, 27/40; K.Z.)

+den

ilK gecesi olan tarafı ğız tarafına gelmezdi önceden. (Çorum-İskilip, 96/29; A.A.)

ama insannar mutluydu şindikinden dā iyiydi bence. (Eskişehir, 444/16; D.F.)

öle diyıldardı evelden. (Ordu, 169/12; D.N.)

bunlar yetmişden evel her _alda. (Sivas, 233/14; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

aile yapıları terbiye edepleri örf adet bugünkü asırdan daha éyiymiş. (Muş, 152/30; Ö.Ş.)

bundan yüz yıl önce şura yol, şu araydı. (Gümüşhane-Kale Köyü, 162/34; G.Ç.)

bu adamlar, ğında ombēş çenezá ondan aşşağı heç bizdán çenezá çılmazdı. (Artvin-Ardanuç, 8/1; A.T.)

+den

evelden atın üstünde gelini götürürdüler şindi onlar kalktı arabaynan. (Gümüşhane-Kale Köyü, 161/24; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

bi ‘zaman bundan uş dört sene evelisi. (Rize, 202/25; G.T.)

ondan eve‘lisi ‘yoğ _idi. (Rize, 248/5; G.T.)

+den

ben bildüğüm evelden yüz liraya bi ğelin edec‘esun. (Rize, 240/50; G.T.)

halk geç‘iminde ç‘ok ğeriydi şindukinden. (Rize, 275/30; G.T.)

mağl‘um ya, eskiden Rizede ç‘ay ‘yoktu. (Rize, 221/135; G.T.)

1.9. Kaynak Hâli

İsmin fiile karşı "çıkış, oluşma, uygulama noktası"nı ifade eden bu kategori; Alyılmaz (1994)'da "çıkışlık", Börekçi (1994) ve Daşdemir (2000)'de "çıkma hâli", Kara (2001)'da

"kaynak (çıkma) hâli" olarak adlandırılırken yine işlevsel bir yaklaşımla ele alınan Şahin (2003)'in çalışmasında "çıkma hâli" adı altında, "malzeme bildirir, karşılaştırma bildirir..." gibi işlevleri belirtilerek işlenmiş, ayrı bir adlandırma yapılmamıştır. Buran (1989), "çıkma hâli'nin işlevlerinden "İş, hareket ve nesnenin başlangıcını, çıkış noktasını bildirir." ve "Eşyanın neden meydana geldiğini bildirir." şeklinde açıklamıştır. Kaynak hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +An, +CA, +DA, +DAn, +(y)I⁴, +I⁴IA, +(y)IA, +lAn, +(y)nAn.

Tablo 10: Kaynak Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Kaynak Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	11	%34,3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

sen isde buna, neler isde. (Uşak, 205/175; G.G.)

2. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

işTe o _günün şēsine göre kendisi kafasında māni uyduru, sōle işTe, selāmünaleyküm veli _dayı, bilmem, bölē, şimdi hatırımda ğalmadı. (Kütahya, 146/40-41; G.T.)

bardağları gorlar şerbet dağımını da üstüne örterler. oğlana verirler oğlanda bahşiş alırlar. (Malatya, 245/10; G.C.)

amma kitapda oğuyámem. yağan sōlemiyék. ā ohudümü belledimi önnan ğılarım namazımı işde. (Kahramanmaraş, 242/36-37; E.M.D. ve K.E.)

+de

benim sende bir menfaâtım var ısa saña bayramlaşmaya geliyim ve halîni hatirîni soruyim. (Malatya, 262/20; G.C.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+da

dayımın oğlunda da yèddi tene oğlum, iki tene gızım oldu, onlar da öldi. (Ağrı, s.1420; Ef.S.)

3. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

biz de bâbalarımızdan eşiTdik. (Bilecik, 497/15; Ö.M.)

sen garişdır gē, bundan yirm şişe, gavanoz çıkā. (Bilecik, 536/5; Ö.M.)

bizim duyđımız İtiyarlādan Kara çukura bi sāt iki birāder gēmişlē yörük~olarak. (Bursa, 172/2; Ş.H.)

tā bubasından ğrendim. (Çanakkale-Lâpseki, 276/5; D.B.)

bi gün ğonşulādan duımuş çocuk bubasıñ avcīdīna. (Denizli, 48/1; K.Z.)

onü _da olan tarafından bi sofralık gidē, akşamdan. (Kütahya, 136/59; G.T.)

ğıs tarafından iki tāne işē, yenge. (Kütahya, 137/75; G.T.)

benim yok emme ğomşularımdan alurun. (Kastamonu, 556/210; A.E.)

herkes seniñ sırtından geçinmeyi isder. (Samsun-Alaçam, 168/87; K.F.)

kitabdan oğuyòdum da kitab şindi oğacağda kitabda. (Amasya, 329/117; S.E.)

[...] sahıbindan ne hayır gördüm, senden de hayır görem. (Malatya, 274/15; G.C.)

söz ağadan kesiliyodu. muhtar ağanın emrinde çalışıyodu. (Malatya, 281/25; G.C.)

kirvelik birisi çocuğunu sünnet edecek öbürü de bunun elini dutacağ bu gardaşdan babadan evladdan fargedilmez. (Malatya, 296/15; G.C.)

şimdi ise sondaj çalışmaları meta tarafından yapılmakda. (Sivas, 270/11; D.N. ve Ş.Ü.)

biliyom _da òrdan bòrdan biliyom. (Tokat, 237/41; D.N.)

ha, ben işde ordan çobannıhdan yetişdim. (Tokat, 412/36; D.N.)

şindi beyimiñ ilk hanımımdan üç gızı var. (Adana, 133/155; Y.F.)

gétđi, anasından, babasından izin aldı. (Adıyaman, 176/10; N.S.H.)

bir kaç gün sonnà alalım bu gızdan heberi. (Gaziantep, s. 194; C.A.)

nēdim hasdı́asa allahdan geldi ğulundan ğelmedi ki. (Kahramanmaraş, 262/41; E.M.D. ve K.E.)

o zaman babamız ğvlenmiş, birine almış tahā ondan da üç olmuş, ó da ölmüş. (Kahramanmaraş, 318/14-15; E.M.D. ve K.E.)

taħvim yaprāndan bi kere oħudu muydu, tamam alırdım ben ğafıya. (Ankara, 165/61; A.H.)

gızdan üş dene olan çocū dünyaye ğelıyor. (Kayseri, s. 58; C.A.)

+dān

av daķımlāna isdāmiş annāsindān. (Denizli, 48/5; K.Z.)

+den

asgerde zopa, yüzbaşının birinden iki yumruk yedim, hālā unutmuyom onu. (Uşak, 224/15; G.G.)

buşdan aşāda su ğaydı midádān, ordan da midesi tēħlike vādı iki yerinden. (Bartın, 151/5; E.E.)

hiç birisinden bi şey yog yardım yog. (Bolu, 140/27; Ö.E.)

şerifānım dolma yapmayı nasıl örenebiliriz senden? (Çorum-İskilip, 135/1; A.A.)

öyle geliy_ki başıma, kókúnden geliy. Bu başım kútük gibi. (Çorum-İskilip, 139/68; A.A.)

içimden bairmaķ geliya do bi sıkıntı bi sıkıntı bair anne ölüyoğ anne ölüyoğ diye. (Sinop-Ayancık, 126/22; G.E.M.)

[...] ordan top tüfek sesleri ğeldini, nenelerimizden dedelerimizden duyardık. (Sivas, 258/5; D.N. ve Ş.Ü.)

ben seniğ garnıya ğirdim, terzilerden eşitdim. (Gaziantep, s. 196; C.A.)

[...] olanıñ biri demirçelikden emekli, birisi de ekincilerde aşçı, gızlarda gocada. (Hatay-Dörtyol, 82/205; Y.S.)

çocūm böyle ağamgilden davar isteyekler bende ev sābiyim. (Hatay-Dörtyol, 252/190; Y.S.)

ālıyom sōlüyüm ediyom dutúyüm elimden nè gèlir allā havalē _ètdik. (Kahramanmaraş, 349/34-35; E.M.D. ve K.E.)

senden bilgi alacak. èsgilerden, otur yánna. (Kahramanmaraş, 254/12; E.M.D. ve K.E.)

[...] buna allah tāleden emir gelmiş peygamberlere. (Konya-Ereğli/Belkaya, 92/48; Ç.U.)

olum benden ne dilerseñ dile, ben seni ne dirseñ yapıcām. (Ankara, 163/50; A.H.)

hā, ğuran şiyinden, oğurduñ. (Kırşehir, 269/10; G.A.)

+tan

bèn sizden mi isteycem, allahtan _isteycem, dēdim. (Çanakkale-Lâpseki, 393/75; D.B.)

Doğru Grubu Ağzlarında

+dan

[...] bèlkı evda adamdan bi_şe öğreniruh. (Bingöl, 121/195; K.P.)

yoh demiş, oğlumdan izin aldım. (Diyarbakır, 76/35; E.M.)

dağlar garaldı gardan, heber gelmedi yardan. (Muş, s.74; C.A.)

oráyá vardığında yedi tane kız kardeşle karşılaşmış ve onlardan yardım _istemmiş. (Muş, 116/30; Ö.Ş.)

bir insanda akıl olsa arudan hisse gapar. (Van, s.21; C.A.)

ziraatdan görunge alduh, ekdük omı basdı. (Erzincan, 239/21; S.M.)

öğüt _almışam anadan, atadan. (Erzincan, 395/78; S.M.)

abdi hafız bu ağaçdan yaz Kış istadugi meyvay aliyemiş. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 127/8; T.Z.)

bahçadaki Kuri ağaçdan Gaturiyam, diye. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 128/11; T.Z.)

oyunnar oynanır, türkilar dōđlanır, yengadan türkiyan çerez bişe işdanır. (Artvin-Şavşat, 113/295; P.F.)

buradan sózi alduğ gelduğ köyú. (Artvin-Ardanuç, 25/5; A.T.)

heş bir tarafdán heber alınmadı. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

Aşağıdaki örnekler damak uyumuna aykırılık göstermiştir:

kimdan örgendin ğezmeyi. (Muş, s.80; C.A.)

durnalar durnalar telli durnalar, mendan yàre selam edin durnalar. (Muş, s.81; C.A.)

dila bendan na dilarsan, demiş. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 151/17; T.Z.)

yoħsa parayi nerdan buldi de. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 170/27; T.Z.)

+den

dédi senin mektıvların kimden gelir? (Bingöl, 124/35; K.P.)

benden taraf_aam bu ğafileyi İstanbul padişama hedaye olarak götürürmüsün? (Kars, 162/50; E.A.B.)

dedesinden almışdır bu hikeyeyi. (Kars, 163/90; E.A.B.)

pederden aldığım haberler beledir. (Kars, 185/20; E.A.B.)

sanduh üstünde ğalem, benden o yare selem. (Tunceli, s. 132; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+dan

koc'akaridan 'istedi bi su. (Rize, 199/90; G.T.)

Allahdan güneş isderuz, hatunnardan gaymag isderuz. (Trabzon, s.143; C.A.)

o ğidārmış da emilleği ğetúruřmuş_ Alldahdan. (Artvin-Borçka, 144/1; A.T.)

+den

ēy! insan_oğli insan, 'dile benden ne dilersun. (Rize, 200/130; G.T.)

efđari olmiyan isdesun benden. (Trabzon, s.141; C.A.),

bağayım bu köylüden biraz para alamammi. (Trabzon, s.155; C.A.)

+tan

iki yúz bin lira da bangadan, c' uradan, Şurdan burdan, koparatiftan alabilsun yāni. (Rize, 212/30; G.T.)

4. +lAn

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+lan

Kābill'an doğen kızı ç' işkin_ oldi. (Rize, 263/10; G.T.)

5. +nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+nān

[...] “buba” diyo “ sānnān yidi ğat ğālinnig_ isdārim” diyo. (Manisa, 16/25; K.Z.)

+nen

gız başladı ağlamıya, ağlıyınça gızın ğözünnēn bir yaş düşdü Őah Mayılın yüzüne. (Gaziantep, s. 210; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+nan

miski enber ğül goğusi al yanannān ğelir. (Van, s.17; C.A.)

bunnan çoğ faydalandım. (Kars, 166/45; E.A.B.)

+nen

bunnar ğelip sennen aldığu sız burda defderá yazın. (Bingöl, 119/140; K.P.)

ben kendi başıma sennen zimeti istemirem. (Bingöl, 125/75; K.P.)

dağa mennen yoğdur ona bir fayda, beyhude narıma yanmasın demiş. (Bitlis, s.67; C.A.)

bağdım ğeynatam ğelir, ğeynatam ğelir annemnen isdir. (Bitlis-Ahlat, 103/5; E.S.)

yā_ rebbi her bir iş sennēndir. (Van, s.29; C.A.)

bennen teref diyir “bu kütüğu Yemen padişahına hedaye olarak ğötürürmüsün?” (Kars, 161/20; E.A.B.)

1.9.1. Kaynak-İntikal

1. +An...(+A)

Batı Grubu Ağzlarında

+en

Sinop-Ayancık ağzındaki bir örnekte yutulma sebebiyle görülmüştür:

böyüklören ğalmış yavrum. (Sinop-Ayancık, 213/94; G.E.M.)

2. +DAn...(+A)²⁸

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

uvada o zamadan ğalma, äsgidän baiıarı sarıq, donnarı süpürgü gibi yēdä uzun. (Aydın, 86/5; K.Z.)

anamdan yoK bubamdan yoK ğocadan zateñ yoq. (Isparta-Göner, 172/206; A.T.)

halı zāten bize cöurlādan ğaldı. (Isparta, 115/1; Y.O.)

camı, selçuklulardan ğalma bī eser. (Tokat, 241/16; D.N.)

bu Hacı Zeyrek Efendi nenem Emißen Abbasoğlu elli sene geldihden so'ña işde ğuşahdan ğuşağa devredilmiş buranın bekçiliği. (Adıyaman, 200/35; N.S.H.)

babamdan ğalañ bi hatıra tarlam var onu mu satayım dior. (Konya-Cihanbeyli, 97/28; P.G.)

[...] orda o da camı selçukludan ğalma onuñ örneği de işTe bizim caminin örneği de o caminin örneği. (Konya-Ereğli/Belkaya, 96/50; Ç.U.)

+den

orular ermenilēden galma şiden galma... (Afyon, 190/85; B.E.)

ē nēnemden _ōrendim _onnarı nēnemden. (Antalya, 311/30; E.M.D. ve B.R.)

²⁸ Bkz. Hedef-İntikal.

bizim, onü dêdelerimden ğalañ bilmeyem kendi çocuklarımın düyünü biliyom. (Antalya, 229/35; E.M.D. ve B.R.)

zenğinden alıya, fıkârâye verıye. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

halı hareketi merhemetdîdi, zenğünerden istedüyünü alurdu, fıkârelere verirdi. (Giresun, s. 114; C.A.)

bengü dinimizden ğalmayúmuş âbi. (Samsun-Alaçam, 144/31; K.F.)

yav aqlım, dödum bitdim dedeminden ğalma _ yer. (Sivas, 250/1; D.N. ve Ş.Ü.)

ben duydüma göre babamdan duydüma göre böyüklerden, bu yatırın ismi verilmiş kóye diyerekden. (Ankara, 159/4; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

Malatya'dan da Maraş'a verdiler şeye valılığa. (Diyarbakır, 105/37; E.M.)

atadan mirasdır buna alışgan, bütün savaşlarda ölen oğlun var. (Van, s.33; C.A.)

+den

Doğu Grubu Ağızlarında

ben ğala dedemden kalan bi evde otırıyam. (Şanlıurfa, 134/50; Ö.S.)

nerden buraya intikal etmiş, nasıl olmuş? (Şanlıurfa, 138/5; Ö.S.)

ê bu tiro ismi bölgenin yêrli insanlarından kalme. (Elâzığ-Kovancılar, 140/56; D.M.)

dededen toruna ğadar getti yani. (Gümüşhane-Kale Köyü, 162/40; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+den

çünkü mertluk ganında dededen mîras agam. (Trabzon, s.142; C.A.)

bu eşkiyâ zenğinden aludi fakíra verudi. (Rize, 205/135; G.T.)

bi tâne kâğve vardur, var peyamberden 'kalma. (Rize, 206/180; G.T.)

1.9.2. Kaynak-Referans Noktası

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

[...] baḥ oḷum haramıñ bunyası bi rivāyet göre kırk gün bi rivāyetde kırk sene sürer dērdi. (Samsun-Alaçam, 127/142; K.F.)

yā öle biz yāni benim gördüüm göre şü. (Kahramanmaraş, 233/76; E.M.D. ve K.E.)

sanga diyem gelini de heç kimse açmıycağ oğlan açacağ kov adeti. (Malatya, 257/5; G.C.)

[...] biz sizi soral, siz bizi sorun on göre araştırağ. (Malatya, 247/1; G.C.)

ız-çoğ 'herkeş hāli'n göre duuñ yapar. (Nevşehir, 121/20; K.Z.)

hinci vara teni'n göre uydurmuş çorabı da bilemōlar. (Nevşehir, 137/25; K.Z.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

tāranana göre yaparsıñ, boy boy deriK biz boy ğaynadırık. (Balıkesir, 367/145; K.Z.)

yalınız çifçilik Te, ve bu toPrağlarda edindiim intibāa göre, toprāmız verim bakımından çok zengin, munbiT ve kuvetli toprak. (Kütahya, 145/13-14-15; G.T.)

hedı cebine sok bi milyar biş yüz lire para. parıya göre. (Bolu, 294/26; Ö.E.)

gendü ğafasına göre hesap yapıye yüz lira verdise yüz alliden aliye böle borçlu çıñariye. (Samsun-Alaçam, 130/37; K.F.)

ö ēsgi hēsaba göre sōlū yāni yeñi hēsaba göre ausdōsuñ ön dördü. (Amasya, 124/246; S.E.)

gayrıñ o gızın durumuna bağı gōñü var mı gōñü yoğ mu oruya varıyoğ. (Malatya, 275/1; G.C.)

öyle annatıyolar duydūma göre. (Tokat, 299/5; D.N.)

[...] ğalan mahsuluña göre bir gün baĒmış adam bi ti buyda dökülük orıya allah allah bu ambara bu vağıtaça. (Hatay-Dörtyol, 84/245; Y.S.)

şurıya dört direk dikeller mesela horantaña göre. (Hatay-Dörtyol, 272/55; Y.S.)

keserdik aynı çarī bóyle ayāmıza göre sırim yapardığ onu, diledik. (Ankara, 200/31; A.H.)

köyün en ğuruluş şekli benim duyduğuma eñ ilk gelen o gişilē ondan soğna işTe ediraftan gelen yörükler bütün yörük buraya gelen başğa bi şey yok. (Konya-Ereĝli/Belkaya, 94/7; Ç.U.)

+ä

ninä-mi va, kim vāsä ävdi isimlänä görä “sālam sōlāñ” dirlä. (Manisa, 3/20; K.Z.)

+(y)e

alabilişine göre, parañ çoısa altının āşāñ çoısa, her şeyiñ hazırısa, hēmen edērsiñ. (Antalya, 315/27; E.M.D. ve B.R.)

undan sōna da şimdik tepsiye göre şu tepsi gibi tepsiye göre ince beze yazāsıñ hamırdan. (Bilecik, 488/85; Ö.M.)

halamın sōledine göre, halam, ocān içine çıkdım, guranı kerim gucāmda deo. (Uşak, 213/70; G.G.)

[...] hērkezin kāndine göre bi şivesi vār. (Sakarya, c.2, 15/5; Ö.M.)

sōnā o köye göre anası oturacağ yağlı ekmek kolar yapacağ. (Malatya, 258/5; G.C.)

daha öncesi büyüklerimizden edindimiz bilgilere göre onların alı oldūndan onun yerine de köy ğurulmuş. (Sivas, 270/16; D.N. ve Ş.Ü.)

biz de tabi eşiddümüze göre orāya bir etibar edip gidiyoz. (Sivas, 272/21; D.N. ve Ş.Ü.)

bir rivāyete göre asgermiş. (Adana, 140/1; Y.F.)

çünkü, kültüre dayanarağ söylüyo bunı. (Adıyaman, 17970; N.S.H.)

bağlaFayı sacını, ziniye göre örteriz. (Ankara, 189/35; A.H.)

Doĝu Grubu Ağızlarında

+a

diyir dedi ki bēle olmişlar dört kitaba göre bunnarın ketli helaldır diye ruhsat vērmiş. (Bitlis-Ahlat, 11/95; E.S.)

eğer verdilerse hemen orde verdihlarına dair bir fatiha oğınir. (Muş, 145/15; Ö.Ş.)

icabına, halına vağdına göre bir atdır, efendim, koyundur, ineyhdır. (Erzurum, 52/35; G.E.)

tabi buni duyduğ, digneduğ da ona göre gelduğ. (Artvin-Ardanuç, 26/5; A.T.)

+e

sadece kulağtan eğittigimiz rivayete göre üç günde üç aylığ böyümış. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

bu tārife göre boyun varısa, ağlı ziyede_ısen, soyun varısa. (Kars, 171/40; E.A.B.)

3. +CA

Batı Grubu Ağızlarında

+ce

bēnim yaşıım Şimdi yēdmiş beş āmma yēdmiş_ıaltı yaşıındayım āmma yedmiş beş yaşıında yāni senece. (Bursa, 194/1; Ş.H.)

[...] emme sizi bilemiyem bēnce hic bi ğıymeti yoğ yá. (Samsun-Alaçam, 122/10; K.F.)

bızce iyi bir ğumandanmış. (Sivas, 272/38; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+ce

yeni belediye reysisinin emri mucibince: Musdağıl caddelerde çöp, tezek, tırık namēyle bi Şey ğalmeyacağdur. (Erzincan, 215/24; S.M.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

otuz_dokuzdan bugünü sen_đesāb_et. (Sakarya, c.2, 170/25; Ö.M.)

burdan on kilometre ařşāda çeltiklerimiz var. (Bolu, 139/1; Ö.E.)

Şimdi sıhat bakımından ağşap evler dağa_ēyi. (Sivas, 249/38; D.N. ve Ş.Ü.)

acabā hüçüT bahımından mı dēdi, ahlāk bahımından mı dēdi, orasını bilemüyüm.
(Adana, 153/50; Y.F.)

dünyada ikinci şihlîh bahımından, denetim bahımdan. (Konya-Cihanbeyli, 148/27; P.G.)

baña köroğlu diller dağda gezerin, esen ürüzgardan hile süzerin. (Konya-Ereğli/Belkaya,
142/7; Ç.U.)

+den

her şeyinden annaşılır. durumundan annaşılır. (Sakarya, c.2, 181/140; Ö.M.)

ordan sōna rūmj seneden hisābını yap kaç yaşımda oldūnu. (Ankara, 177/2; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

bir da temalından söyleyem. (Artvin-Şavşat, 102/15; P.F.)

+den

zaten lezzetinden de tatlı su balığı olduğımı anlıyorsun. (Elâzığ-Kovancılar, 138/10; D.M.)

+tan

kitaptan sóy‘lemez; kendi kafalarından sóylerler ğiderler yāni. (Rize, 207/215; G.T.)

5. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+ı

härkäs parasını görä bu yatağ aıldııa. (Aydın, 86/15; K.Z.)

+u

onu göre bi isim alıyo; aşşāya olmağ üzere tatpik edilmeg soretile; boumların atları
yokdur. (Kütahya, 152/59-60; G.T.)

6. +I⁴A

Batı Grubu Ağızlarında

+IIA

o zamanın parası ıla, dört kileyi on ğuruşa getirī... (Isparta, 111/12; Y.O.)

7. +(y)IA

Batı Grubu Ağzlarında

+la

yāv şindi çifciliñ durumu bizim bënim anlamla sıfır. (Kahramanmaraş, 183/35; E.M.D. ve K.E.)

+le

namaz ğilmam, ğalbim temiz diyorduñ o sözünle her_an şeytana uyduñ. (Kırşehir, 235/15; G.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)la

eskileri duydumuz kadarıyla şu amcalân soyismi olannar çelikler buranın yerlisi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 162/49; G.Ç.)

8. +IAñ

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+len

ben benum bıl' duğumlen oriya bi şe ettum da. (Rize, 252/15; G.T.)

9. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

zamānın parasıynan işde ağır bi para sōler, o da üç biñ bēş biñ lira ğadağ bi para sōler. (Zonguldak, 119/30; E.E.)

[...] hatda bende borclīdim tüccara biñ beş yüz lira u zamanıñ parasinañ borcum varıdı yine de evlendim. (Samsun-Alaçam, 130/31; K.F.)

o ğünün yazısıynan ne yazdıysa onu yerleşdirmişler de, ne dërdi ya? (Adana, 23/30; Y.F.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nan

senin  rkekligin barmağınn n bellidir. (Van, s.8; C.A.)

+nen

ordan memn nl g nen, iŖde ğızımızdan ir zı mısız, irazıyuh. (Erzincan, 211/11; S.M.)

1.9.3. Kaynak-Yer

1. + 

Batı Grubu Ağızlarında

hep evde burda pen ere bakımıyom, Ŗediuyom. ( anakkale-L pseki, 272/35; D.B.)

2. +An

Batı Grubu Ağızlarında

+an

n re  ıra iŖnan  aluynan topl ruk d laran  le ıŖık nereydi? (Sinop-Ayancık, 161/139; G.E.M.)

+en

ben giTmeyodum bu aylı ı emeklili ı Ŗe aylını almaya geld  zaman da gider marketleren oran burdan alu koliler g t r d ... (Sinop-Ayancık, 203/75; G.E.M.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

sab  ğaŖı Ŗ hin T p yi h cum itc miz sırtDa bi  z n s si g ldi. (Manisa, 9/30; K.Z.)

 vet buranıĝ y rlisim babam da y rlisi. d dem de yapalakda g lme. (KahramanmaraŖ, 328/35-36; E.M.D. ve K.E.)

Doĝu Grubu Ağızlarında

+da

Ŗindi herkes tebaĝında yeyiy, asgere baĝıylar, temizliyer. (Erzincan, 234/17; S.M.)

o d nemde hacı bektaŖ horasan'ın niŖabır Ŗeherında hareket  diyor. (Tunceli, s. 142; G.T. ve B.A.)

erzurumda kaç da gel, sular gibi aķ da gel. (Tunceli, s. 132; G.T. ve B.A.)

+de

şubut balığı murat nehrinde çıhan bi balıh. (Elâzığ-Kovancılar, 139/30; D.M.)

bizim bu murat nehrinde eskiden çamur gelêrdi. (Elâzığ-Kovancılar, 140/64; D.M.)

bizim buranın, adanın suyinde turna çihêr, sazan çihâr, yayın balığı var. (Elâzığ-Kovancılar, 168/13; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+de

Ereylî bālarinde, çok güzêl çilek çigar. (Trabzon, s.138; C.A.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

arefe günün̄den_ evvel gurbannıK_ olceK hayvan_ alınır bazardan, bazarlıKlan_ alınır. (Afyon, 193/155; B.E.)

[...] toplakdan bir hasdalık geldi tēFekler de söndü. (Antalya, 265/40; E.M.D. ve B.R.)

o işlê gideceK dādan çam keseceK_ ölüm, onu da yonacaK_ da, e'meK bulacādı. (Balıkesir, 393/15; K.Z.)

bursadan mı geliyoñuz ōrhan_ēlden mi nēden geliyoñuz nēden gidiyoñuz. (Bursa, 166/1; Ş.H.)

yenice kōlü dīlim, beyçayırından gēdim. (Çanakkale-Lâpseki, 271/1; D.B.)

tekrar o çocuğu ordan su içir̄isin̄. (Isparta, 125/19; Y.O.)

derken ordan bi su çıkmaa başlamış. (Kütahya, 156/6; G.T.)

o vakiT bazādan güv̄esi hā şeyä gāt̄miş yemişlā. (Muğla, 94/1; A.A.)

bu suy gayalıkdan geld̄i içün belkaya deye ondan dediler. (Uşak, 203/80; G.G.)

uzaKdan bañınca şöyle ğar_ gibi gör̄ünüdü. (Çorum-İskilip, 103/42; A.A.)

aral̄ından, ırılıKdan ışık da gör̄üküy. (Çorum-İskilip, 149/45; A.A.)

erzurumun horasandan gelmişler. (Sivas, 247/17; D.N. ve Ş.Ü.)

kóy dışından alış verişimiz olmazdı. (Tokat, 261/3; D.N.)

şindi iki oduncu var_ımiş bınnar devamlı odun gètiriller_ımiş dādan. (Adana, 11/1; Y.F.)

Ėurřudu da gızların içine góruk, sènnen biz de bir taraıdan gózlerik. (Gaziantep, s. 233; C.A.)

ō gizli suyu yèr altından gètürdükleri suyu bōle gèndi çabalardan oña pörnek deşlermiş o zaman. (Kahramanmaraş, 301/49-50; E.M.D. ve K.E.)

şiyden orta asyadan gelirken selçuklular devamlı bu bizim bu yöreden geçellerimiş. (Konya-Ereğli/Belkaya, 95/47; Ç.U.)

[...] çay içerdik bi amca geldi yaşlı bizim gibi o da boruğ kemerhisardanımış. (Konya-Ereğli/Belkaya, 97/77; Ç.U.)

orda durduğ bāmıza gitdik, bāmızdan üzüm alāhan yaralılar. (Kırşehir, 244/10; G.A.)

or'dan, tulumbalar gelir 'zirātdan. (Nevşehir, 149/10; K.Z.)

ordan su çıhacağ_olur_ısa çoğ isdifāde iderik. (Nevşehir, 130/5; K.Z.)

ęapıdan, bacadan, ęovuędan, ęursuędan_ıççığ bağallardı. (Konya-Cihanbeyli, 105/63; P.G.)

gızım, ğèt de şu puğardan su ğetir. (Yozgat, 153; C.A.)

+dān

sōna dołařıkan, dołařıkan, sareyię pāncārāsindān bi ğız baęıyomuř. (Denizli, 50/5; K.Z.)

ordān gāřdiK giddik, māmlikātimizdān bi adam gōdük. (Manisa, 15/35; K.Z.)

+dān

nèrden başladı, nèren başladı midedān başladı. (Zonguldak,138/10; E.E.)

+den

annāannem ğāřı üldünde bèlekden bi ğadığ gètirdi. (Antalya, 229/50; E.M.D. ve B.R.)

ediremiTli nurlu dede Fılan varıdı, onnar varıdı, türkeliden varıdı. (Balıkesir, 366/112; K.Z.)

şindi gāziantebden gelen hacı uçā doldurmāyomuş. (Burdur-Göhlhisar, 293/108; E.C.)

rūmelidēn gēlmişlā işte, bizīm ihtiyarlā. (Çanakkale-Lâpseki, 403/10; D.B.)

dertliniñ de inēyi olmaduğuna ğöre süt yoğurd nerden geliye diye bu kóylüler merāh étmişler. (Bolu, 129/10; Ö.E.)

bu oyunu Gastamonulu Gırk_çeşme mehellesinden Ehmed isminde birisi süslemiş. (Kastamonu, s. 4; C.A.)

keyi omuzune alıp ırmā atmā ğiderkene, gedikden bü_çöh ğelinçi çıhıyo... (Çankırı, s. 85; C.A.)

Mekkedēn ticaret_çün hazreti Ömer arğadaşile birlikda, elli deva_ile İrana gēlmişler. (Çankırı, s. 96; C.A.)

alışveriş o ğada da bilmiyoduğ bācedēn çıkarsa yiyoduğ ğızım biz. (Sinop-Ayancık, 177/17; G.E.M.)

bu kóylüm kēşligden, birdanım birdanım yāyrum birdanım. (Amasya, 309/2-3; S.E.)

ben daanşarın çāluca kóyündenim. (Sivas, 296/6; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

haman davarlar dağdan geldi, gocasinnan beraber. (Van, s.27; C.A.)

üşahlara bi kilo çerez Kemah'dan almış, çıhmış, gelmiş. (Erzincan, 290/21; S.M.)

dağlardan ot biçip getiriydük. (Gümüşhane-Kale Köyü, 144/7; G.Ç.)

bayburtdan atnan getirirdiler māzemeyi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 162/41; G.Ç.)

ordan bi ğarıyla evlenmiş. (Kars-Arpaçay, 254; D.G.E.)

Kuyidan su çiharmaya şu Kadar para veriyam. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 169/16; T.Z.)

Bazı örnekler damak uyumuna aykırılık göstermiştir:

hama nerdan Ğatudugini heç sormiyam. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 128/10; T.Z.)

bu çocuğla bir Ğun penceredan dışarisini seyr_ediyan sarayun oĞuna uğ tane dervış Ğalmış. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 150/2; T.Z.)

tam o sirada rum bunlayı penceredan dinliyemiş, buni eşitmiş. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 128/11; T.Z.)

+den

genel_oláráđ eczaneden alırđ bitkiden yapırığ. (Muş, 107/90; Ö.ř.)

ağanın_evinden tay getirmeye gitmiş tay getirene kadar iki çocuğum öldü. (Muş, 107/105; Ö.ř.)

kız evinden gelen olmaz. (şanlıurfa, 196/85; Ö.S.)

Mektebin yapılması için, köy deresünden Ğum yapmağ Ğayesiyle derenün önünü ağağlarla Ğapağduğ. (Erzincan, 209/1; S.M.)

eyleyk köyünden, süleyman oğli binali zengin. (Erzurum, 46/5; G.E.)

esas bunnarın şeyde, gırşeherinden bir osman efende warde, kör_osman derdiler. (Erzurum, 48/60; G.E.)

Erdoğdu köyünden mahmut_oğlu hıdır çağlar'ım. (Tunceli, s. 23; G.T. ve B.A.)

Bazı örnekler damak uyumuna aykırılık göstermiştir:

sesin ahırdan geldiğini farketmiş. (Muş, 124/35; Ö.ř.)

ismını de orden almış. (Elâzığ-Kovancılar, 140/59; D.M.)

+tan

peki dedı, sen bilisen, gel 'Antap'tan seni gönderim. (Diyarbakır, 106/13; E.M.)

sabahtan ilk onca yanuvan kim Ğâlusa haman oldu. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 142/13; T.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+dan

alusun havuriya pablikadan bi maa'şuni. (Rize, 239/40; G.T.)

tağudan kelir tav kibin, eğilur su işmeye. (Trabzon, s.135; C.A.)

dağdan celur dağ cibi, eğerli aslan cibi. (Trabzon, s.159; C.A.)

ceci celiyor cemi, vona burnundan beri. (Trabzon, s.150; C.A.)

biri zati asgër_ oldi oldan meğdup gelişer. (Artvin-Borçka, 137/5; A.T.)

+den

etmeümüzi ‘şeyden dā, un; ofisden aluruk. (Rize, 254/10; G.T.)

Rizenun ‘neresindensun? (Rize, 207/5; G.T.)

hu hu hu_ sanā, çöşmelerden su_ sanā. (Trabzon, s.140; C.A.)

Rus döp_ atti Pařih tepesuñden. (Artvin-Arhavi, 154/5; A.T.)

+tan

zāten Túrkiyenun ç’ođi hoc’a‘lari Oftan ç’ikar. (Rize, 207/210; G.T.)

1.9.4.1. Kaynak-Yer/Makam

1. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

işde ğaymakamlıkdān_ işde yardım mardım gelir, onnarılı_ işde idārē_ étTiK
gètTig_ èveli. (Antalya, 422/20; E.M.D. ve B.R.)

devlet tarafından geldi. (Tokat, 281/28; D.N.)

+den

ikisi yanımda, ö işde çiftçilig yapıyolar, ekiyolar, dikiyolar yávrım, nè yāni gēndimin de
hókümetden mayışım mar. (Amasya, 130/116; S.E.)

ereğliden gonyadan müftülükden paşaportumuzu aldık. (Konya-Ereğli/Belkaya, 96/64;
Ç.U.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+den

nedicē Rusleḡ tarafından, Çar hükümeti tarafından emir verildi. (Artvin-Hopa, 162/5; A.T.)

+ten

sol kulağum otti mi, ya urdiden bi hâber işitec'eğum, ya hükümetten bi hâber gelur boyle. (Rize, 271/25; G.T.)

1.9.4.2. Kaynak-Yer/Tatbik Yeri

1. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

hep annından ölçersin. (Balıkesir, 374/24; K.Z.)

[...] hasan ğolundan bacāndan vurulaydı diyu hasanı bis gurtarıdıK diyu. (Balıkesir, 382/259; K.Z.)

garı vurulmuş topuğundan. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

ğuyrundan ğaPdı gibi siñirine ğılıcı vuruşun depesiniñ üsdüne doñuzu yıKmış. (Adana, 19/1; Y.F.)

+den

burden ameliyet oldum burda bi şī yok çok şükür. (Eskişehir, 914/7; D.F.)

o zamanaca goca aşdı gapıyı, bilā'inden dutdu. (Yozgat, 154; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

tezden ac'ele ç'ikardi tekrar ayni vaziyette ordan bağlardi sırtine. (Rize, 215/35; G.T.)

+den

belinden bağlamişler oni. (Rize, 238/15; G.T.)

1.9.4. Kaynak-Zümre

1. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+de

asar, eski bir köy yani dünya kurulduhta beri eşittiğime türkmenlerde gelme... (Malatya, 300/1; G.C.)

2. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

hıristiyandan bir gişi, ermandan bir gişi. (Aydın, 86/10; K.Z.)

Ali Bē giliñ akırbasındandır. (Aydın, 87/5; K.Z.)

ōlan tarafından bi ğıza geydiriller_onu köyü gezdiriller. (Balıkesir, 370/69; K.Z.)

işde dāmadı içeri goyunca ōlan tarafından birisi, görümcesi_mi olu eltisi_mi olu elini, eline verüle dāmadın. (Çorum-İskilip, 100/146; A.A.)

yānıccular gēlü ġıS tarafından, ġúyāñıñ ělbisesini aļular, gēlūler. (Amasya, 299/63; S.E.)

malatyanın hidayet mahallesinden karşlı oğullarından yusuf oġlu ibrām. (Malatya, 243/45; G.C.)

ōlan tarafından ōlan, damadın ġız ġardeşi, yengesi veyahut yakını kim var_ısa bir iki tane gedeller. (Tokat, 366/28; D.N.)

samır āñıñ babası mırtaza beá, ġozan_oullarından bir ġız alıyōr. (Adana, 22/1; Y.F.)

mēsela tēkeli_ōla oōllannarından murtazā ali mēsela ġavız_ali. (Kahramanmaraş, 337/12; E.M.D. ve K.E.)

biraz onnara ġıTdim, araPcadan da ōrendim onnardan biraz. (Ankara, 148/43; A.H.)

bu ġüleşçi onnarı o ġüleşTen annıyan evelisi yaşlılardan bir_adam ikisini de getirir óġúnü 'ġıplıye çevirillerdi. (Kırşehir, 200/80; G.A.)

+den

birisi soyadı mı oġuyunca hēmen sen de bizdensin teşekür ēderim dēdi. (Antalya, 221/15; E.M.D. ve B.R.)

annem boralı cēbecilērdēn. (Sakarya, c.2, 1/20; Ö.M.)

hā arap kökenden diyolar önnar, arap kökenli diyolar arapzāde deḡlēđī_önnara. (Sakarya, c.2, 4/105; Ö.M.)

ēēe... ben cúnruk aylesīndeniyim. (Bartın, 153/1; E.E.)

sādece bizim ayleden üş_gişi ölmüş. (Sivas, 249/43; D.N. ve Ş.Ü.)

[...] biz o sülāleden gelip_ de şey olaraḡ hicipgil deller bize. (Sivas, 324/4; D.N. ve Ş.Ü.)

yelli hanelerindenim, ḡayır, buranın yellisīm. (Tokat, 287/11; D.N.)

tabī imam āzam, mesebinden. (Adana, 15/10; Y.F.)

yazar naḡmeyi yā muhammed dir, beni de ümmeḡinden ḡabul eyle dir. (Konya-Ereḡli/Belkaya, 103/297; Ç.U.)

girciglerden kurd sülēmen var_ımış, onu idiyollar. (Kırşehir, 366/40; G.A.)

ḡız evinden kimse ḡalmaz. (Nevşehir, 121/30; K.Z.)

Doḡu Grubu Aḡızlarında

+dan

senden de olur şehet; ondan da gırılan olur. (Erzurum, 48/50; G.E.)

Kuzeydoḡu Grubu Aḡızlarında

+dan

ç'ec' uḡun tarafından da olu. (Rize, 217/30; G.T.)

tamām, sen da heralim o eḡrabādansun. (Rize, 237/25; G.T.)

+den

bu işi yapan bu kóyden şimdi hāl'ā hazırda. (Rize, 211/20; G.T.)

1.10. Konu, Mevzu Hâli

"Konu, mevzu hâli"; isim ve fiil arasında bir ilgi, alaka, konu ilişkisi meydana getiren bir hâl kategorisidir. Diḡer çalışmalarda rastlamadığımız bu kategori, Şahin (2003)'in

çalışmasında "yükleme, yönelme, bulunma ve çıkma hâlleri"nin işlevleri altında "konu bildirir" işleviyle yer almıştır.

Konu, mevzu hâli için kullanılan şekiller: +(y)A, +DA, +DAn, +(y)I⁴, +IA, +nAn.

Tablo 11: Konu, Mevzu Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Konu, Mevzu Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	6	%18,7

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

şindiki aklım olsa da her şeyi yapduracın ama eveli ancag çoluğa çocuğa aklım erdi. reçbelligden bi şeye ağılım ermedi. (Bolu, 199/9; Ö.E.)

orda gumandarlık da duragósun, biz gelemim çacuhlara. (Kastamonu, s. 50; C.A.)

ana bobaya bakmağla yükümlü oldūna dayir ondan faydalanıyōduk. (Tokat, 314/5, II; D.N.)

yatırdīmıza dāir mağbuzunu alırdığ. (Kahramanmaraş, 235/54; E.M.D. ve K.E.)

+(y)e

kösele deri üzerine fiyaTlā yüKSeldi, idāra èTmez duruma girdi, bıraKdıK. (Afyon, 181/1; B.E.)

è gēçinmesine bağar hayırlısıynan. (Karabük, 170/25; E.E.)

ev hāline gēlinciK pāylaşma oļu. (Amasya, 130/121; S.E.)

şindi Hürşut gızın gētdiyine ēyce inandı. (Gaziantep, s. 238; C.A.)

şimdi gelin getirmiye gelemim. (Hatay-Dörtyol, 75/10; Y.S.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

fāKat babām buna hēç mūsada_ etmirdi. (Bingöl, 114/20; K.P.)

böle, allah onı yetiştirmeğe murad etmiş ya bizim ma'neviyata da iman, ihtikatımız var. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

2. +dA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

bunnarda bilgi varmı? (Balıkesir, 389/111; K.Z.)

onda haklısın. (Adıyaman, 142/15; N.S.H.)

+de

ayleme yardım etme konusunda işde hayvancılık üzerinde yardım ediydim. (Sivas, 234/5; D.N. ve Ş.Ü.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+da

bu ça'lışmada intirazim yok ç' avuşlarima karşı. (Rize, 245/10; G.T.)

ehl'ak hususunda atmış yedi vil'āyetun iç' erisinde Rize vil'āyetinden bi tāne daha nāmusli 'yoktu. (Rize, 207/210; G.T.)

+de

halk geç'iminde ç' ok ğeriydi şindukinden. (Rize, 275/30; G.T.)

3. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

arazisi olduğca munbiṬ, yalınıs sulama bakımından suyu azdır. (Kütahya, 145/11; G.T.)

babası bundan şüpe etdii için kestirmek_ isdemiş. (Karabük, 162/35; E.E.)

fakat bu misafrin pādişah oldūndan habarı yok. (Kastamonu, s. 17; C.A.)

[...] ikisi ğonuşmuşla, şūdan būdan handa. (Zonguldak, 130/55; E.E.)

biraz sudan sılıntımız şindī ğış yāmıllarda ğar bol_ olursa ē iki üç_ ay bi azalıyo, ondan sōra yetiyo. (Ankara, 168/16; A.H.)

yoldan çoĥ memnunuĥ. (Nevşehir, 130/20; K.Z.)

“ne diyecāĥ” diyo, “ne taraflardan ġonuřacāĥ” diyo. (Nevşehir, 130/5; K.Z.)

bā gelirdi böle işde, şordan burdan dirdi ondo sōcum. (Konya-Cihanbeyli, 99/61; P.G.)

+dān

Yusuf Bāyiġ habarı yoġ-udu bu işdān. (Manisa, 21/20; K.Z.)

+den

ōlanla ġörüřüyolā devamlı da şimdi kızġardeřlerime ġeldīnden file haberi yoġ.
(Çanakkale-Lāpseki, 437/20; D.B.)

şindiki aklım olsa da her şeyi yapduracın ama eveli ancag çoluġa çocuġa aklım erdi.
reçbelligden bi şeye aġlım ermedi. (Bolu, 199/9; Ö.E.)

işde camīlenin beK bişiyden habarı yoġ. (Çorum-İskilip, 143/52; A.A.)

ġız vermenin dúúnden baĥs eddük ya. (Tokat, 237/30; D.N.)

sēnden bilgi alacaġ. ēsgilerden, otur yānna. (Kahramanmaraş, 254/12; E.M.D. ve K.E.)

çocuġlarının kesildiyinden asġerin ĥabarı yoġ tabiī. (Kayseri, s. 59; C.A.)

+Ten

leşbellikTen bāĥsedicēm dēřsēm; mısır ākiyom, eskiden buydáy ekiyödük. (Sakarya,
c.2, 171/40; Ö.M.)

Doġu Grubu Aġızlarında

+dan

ġētTuĥ ĥesan beni aldi, ben biřēdan ĥaverim yoġ. (Bingöl, 128/25; K.P.)

[...] baston elinde gelip ēle nēce vurdisa baston ortadan kırıldı. (Bitlis-Aĥlat, 105/65;
E.S.)

üzeyir begin atından ĥeberi ĥeř yoġ. (Erzurum, 551/90; G.E., d.t.)

[...] kösāların bundan ĥeř ĥeberi yoġ. (Artvin-Ardanuç, 37/5; A.T.)

hama zōzi açmazlar, ĥavadan sudan ġoniřılır. (Artvin-şavşat, 112/255; P.F.)

+dán

bu zengínliđindán kimsenin haberinin_olmesini isemirmiş. (Muş, 124/15; Ö.Ş.)

+den

evde olup bitenlerden háberi yoğ. (Diyarbakır, 63/30; E.M.)

düşmanın bizden háberi yoğ. (Kars, 168/55; E.A.B.)

[...] hele benim sazımı maña getirin buna birgaç türkü söylüyümde belkede türküden bişey anniyada defola geçde. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+dan

kağvede dedikudi, eğseri balukdan bahs_ederuk. (Rize, 206/180; G.T.)

sabire kızla' rından fermanlidu fer'manlı. (Rize, 206/160; G.T.)

sen bā ondan haber ver. (Trabzon, s.133; C.A.)

dórdini de bağlatmış_ordâ o ağşam_arına padişañun bundan háberi yoğ, anadun!.
(Artvin-Borçka, 139/15; A.T.)

+den

bi şēden haberum yoğ_idi. (Rize, 231/190; G.T.)

dā bi şeyden haberün yoğ. (Trabzon, s.133; C.A.)

4. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+u

onu habarımız olmadı bizim. (Balıkesir, 367/156; K.Z.)

5. +(y)IA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)la

ōle ğalmış_işte uñdañ sonā. suyla alağası yoğ yani. (Çanakkale-Lâpseki, 301/175; D.B.)

+le

yöremizle ilgili hikâye, efsane türü öyle bir şey yok. (Sivas, 270/4; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+le

en başte sazanle başleyelim. (Elâzığ-Kovancılar, 138/4; D.M.)

6. +nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+nen

sen biliyoñ burdan kimiñ soru ne bile şeylernen ilgili hã. (Kahramanmaraş, 345/17; E.M.D. ve K.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nan

ğel otur gel yanıma, belki de halımnan bile sen. (Van, s.16; C.A.)

+nen

ana senin ne işin var menim guvvetimnen. (Van, s.7; C.A.)

1.11. Nesne Hâli

Nesne hâli, cümlede nesne görevindeki kelimeyi belirten hâl kategorisidir. Alyılmaz (1994), Daşdemir (2000), Kara (2001), ve Mert (2002)'in çalışmalarında ayrı bir kategori olarak ele alınmıştır. Alyılmaz (1994:54), nesne hâlini, yüklemi geçişli olan bir cümlede, öznenin yaptığı işten etkilenen varlığı bildiren bir kategori olarak tarif ederken bu kategoriyi "belirtisiz nesne hâli ve belirtili nesne hâli" olmak üzere ikiye ayırır. Daşdemir (2000:131) yükleme (nesne)²⁹ hâli adıyla işlediği bu kategori için "eylemin etki alanında kalan unsuru veya eylemin konusunu gösteren hâldir." der. Kara (2001:224), "eylemden etkilenen ya da eyleme konu olan ögeyi gösteren bir durumdur." diye açıklar. Hâl kategorisini işlerken genel adlandırmayı kullanan ve bunların işlevlerini belirten Buran

²⁹ Daşdemir, doktora çalışmasında (2000:131) bu kategori için "yükleme (nesne) hâli" terimini kullanırken, yüksek lisans çalışmasında (1995:59) doğrudan "nesne hâli" terimini kullanır.

ve Şahin, konuyu yükleme hâli başlığı altında "nesne görevinde bulunur." açıklaması yaparak işlevini belirtmiştir. (Buran, 1989:156-157³⁰; Şahin, 2003:130)

Nesne hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +(y)I⁴.

Tablo 12: Nesne Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Nesne Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	3	%9,3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

ben atmış yedi yaşındayım ben yanğın bilmiyum. (Balıkesir, 367/154; K.Z.)

“kağ gızım baken çai, gāvā bişirām”dir. (Manisa, 3/10; K.Z.)

ön den fasilliyi ekerdim, biber ekerdim, gumpir ekerdim, gabağ ekerdim. kimsede bitmiyenler bende biterdi. (Bolu, 120/45; Ö.E.)

iş bilmiydim, güc bilmiydim. (Malatya, 291/1; G.C.)

evde şimdi döşşek dikiyodum ben. (Ankara, 151/67; A.H.)

bi motur işde birinden mayıs alacam paraynan. (Ankara, 174/85; A.H.)

bi merdivan getirillerdi. (Kırşehir, 243/10; G.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

gidi, şēr dışında bi güzel bi çuhur kazı. (Diyarbakır, 67/56; E.M.)

yağı çoğ olursa iman kurtarır. (Şanlıurfa, 157/155; Ö.S.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

³⁰ Buran, Şahin'den farklı olarak işlev hakkında "Cümlede belirtili nesne görevindedir." ifadesini kullanmıştır.

bir gemi yap. (Rize, 279/10; G.T.)

hem pin saray yaptum idi. (Trabzon, s.143; C.A.)

pana pir mergep vereceksun. (Trabzon, s.164; C.A.)

1.1. +Ø {+dAn → [Ø (Tamlanan) + Ø]}³¹

Batı Grubu Ağzlarında

sofu bilir sofunuñ hālinden, ĩsan bāçasına dersenñ gülünden. (Balıkesir, 372/116; K.Z.)

“o bi ğabak vāmıñ, bi dene baña vi onnan, süs ğabā, ben büfē ğöycan_onu” dēyi.
(Zonguldak, 134/40; E.E.)

iñ çoñ, zengin fañır halından bilmez. (Samsun-Alaçam, 162/118; K.F.)

bu niye benzedi biliyōn_mu, doğ acın halinden bilmez şeklinde. (Tokat, 315/34; D.N.)

yāni uzun ğartallar var ya, yahuT da o biyaz ğartallardan. (Adana, 23/20; Y.F.)

[...] söylenen türkülerden bilmem hiç. (Adana, 135/1; Y.F.)

bēyle gonusduñdan sōna uçup ğēdiyeler, şahmayıl derin oñumuşdu, bunnarın dilinden añnadı. (Gaziantep, s. 217; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

bize yemañ vėrdiler ne dil biliruh ne dilinden anniruh yani. (Bingöl, 116/85; K.P.)

biz onnarın dilinden bişē annamiruh. dēdi. (Bingöl, 122/225; K.P.)

ince bulğurdan ğaynardı, normal bulğurdan da bişirirdik süd ğatar yerdik. (Gümüşhane-Kale Köyü, 135/59; G.Ç.)

³¹ +DAn eki gereği bir +Ø (damga) tamlanan ve bu tamlanana eklenen +Ø hāl ekini ifade etmektedir..

Kaynanasiynan, baldizinun saçlarından, atların Kuyruklarına bağlıyerlar. (Artvin-Şavşat, 124/655; P.F.)

cuma gècesi yahêrlerdi üç tene mum yahêruđ, bal muminden yahêrler. (Tunceli, s. 145; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

biraz da yağdan alalum da. (Rize, 242/50; G.T.)

biz bi tavanun balığlarıYık onnar benüm dilümden annar. (Trabzon, s.133; C.A.)

hayvanattan da ç'ift, yāni erkek dişi alac'asen barabar ğemiylan. (Rize, 269/165; G.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

o üş ğızı bubasını üş kâpıs sölâmiş. kâsmişlä kâpızlara. (Aydın, 76/1; K.Z.)

hoc_äfändi ğapıyı diñäli, ğapıya duTdu ya ğäri. (Aydın, 91/25; K.Z.)

allahıñ verdî cana kimse alımaS. (Burdur-Gölhisar, 318/280; E.C.)

[...] pādışah dı olana ğıs sanmış aşığ_olmuş. (Denizli, 51/25; K.Z.)

“ilan onuñ_çini sağıldi vakiT ilana bi sandiñ_çini ğo.” (Denizli, 63/25; K.Z.)

av dakımlāna isdâmiş annäsindän. (Denizli, 48/5; K.Z.)

ona göräsiyâ ğadâ beyänmiş. (Denizli, 48/20; K.Z.)

o dedi “yök! ben_inmem, bana yenimahalleye götür” dedi, serhoş adam. (Kütahya, 149/35-36; G.T.)

bi adam götürü una. ğızıñ bubası ğabul_idä una.. (Manisa, 3/5; K.Z.)

tabî fazla bānim bilmiyom unnañ lisannarına. (Manisa, 5/15; K.Z.)

sān bu bizim lışannarımıza arımēnān nēdi bulusuñ. (Muğla, 96/40; A.A.)

şöyle usulcacúk gidellē, ğıza górelle. (Karabük, 162/50; E.E.)

bu sözü söyleyince çağır bu insan óğluna, dedî; gidip insan óğluna çığırdı.
(Kastamonu, s. 8; C.A.)

koylü gadun buña marak ętmiş, yanındakilerin birine bu gadun kim deye sormuş.
(Kastamonu, s. 13; C.A.)

sā“būba” dedim, “bañamı çığırdım?”. saña çığırdım” dedi “napacañ būba?” dedim.
(Zonguldak, 107/260; E.E.)

gapiya zorlamışlar. (Çankırı, s. 84; C.A.)

u ya mahmud deye bağran adama çärmış. (Çankırı, s. 91; C.A.)

faķir de bu adama sēyredermiş. (Giresun, s. 91; C.A.)

siyah tuman giyyoz o zaman eşsea sürdüm o depenin başına dolandırdım... (Malatya,
290/70; G.C.)

örtesi ğún akşamı ğızın ğınasına okılar. (Tokat, 265/24; D.N.)

evet akşamdan arabasına ayallıyo. (Tokat, 263/29; D.N.)

meselâ bir adam çocuğuna çağırđığı zaman, la Ahmet ğop ğop... (Adıyaman, 200/20;
N.S.H.)

buna ğızartma diye tâbir ederiz. (Adıyaman, 243/120; N.S.H.)

Garaduman Abu güneşe heber vèriyki pādıśaha öldürdük, Şahmayıl da sağ göznen
ğördük. (Gaziantep, s. 218; C.A.)

goca_ğarı gelip bu hocanın gızına çarıyor. (Kayseri, s. 57; C.A.)

+â

è tarhanâyâ akşamdan_ıslarık gözelle sabahleén éler ocaâ görü. (Kahramanmaraş, 388/48-49; E.M.D. ve K.E.)

+ä

“bänä fakir dē beyänmädi. bän nasıl varın_onu” dedi. (Aydın, 85/40; K.Z.)

“soyun soyun älbisänâ çıK ağacıñ başını” demiş. (Aydın, 93/35; K.Z.)

ğızınıñ_älini bi çiçäk vemiş gül, pātışah ğupāmı ş dı. “bu gülä bänim ğız 'kim_mārışı ğızımı 'onü vēcēn” demiş. (Denizli, 66/10; K.Z.)

sabälän gälmişlä, hākimä çärmışla. (Denizli, 49/35; K.Z.)

ğayınna dir ki “ğälinimä gätirin ğäri”dir. (Manisa, 4/40; K.Z.)

havtē ğâdan işlädimizä bazar günü alırız, masarafımıza görürüs gäliris. (Muğla, 105/1; A.A.)

o vakiT bazâdan güvəsi hâ şeyä gätimiş yemişlä. (Muğla, 94/1; A.A.)

[...] ortä_yerine bir bu_ğädä bi täpsinin_içine käşkeä Koyarsın. (Sakarya, c.2, 16/30; Ö.M.)

+(y)e

[...] ben_öle dedeim de bibirine dürtüyöllar biliyöllar_onnar da. (Antalya, 197/72; E.M.D. ve B.R.)

hâydi size bekliyorum. (Burdur-Göhlisar, 320/88; E.C.)

öretmen boyuna işe ôrediyo, “hadi tenefüse, girin içeriye, yaz bakam, oku bakam: baba.”

(Uşak, 205/145; G.G.)

hayvan otlaā diye orda bî çiftlik vārdı, çiftlĕē sattık orayĭ, vārdik yāni. borca muķābil, bî ğuruş almadık. (Sakarya, c.2, 71/40; Ö.M.)

ondan sōna heP çöunu sel aldı bize evden başğa yere daşdıla sel alu deyi. (Sinop-Ayancık, 175/55; G.E.M.)

birbirimize gine hĕç elden biraħmıyōħ... (Amasya, 91/82-83; S.E.)

o izine gelen bir askere ğarşılamaħ, oħa ilgi ğörsetmek şimdikinden kat kat üstün üdü, fazlıydı. (Malatya, 279/1; G.C.)

şöyle bi dud Ącı var, onuğ köküne çekilir otururum millete sĕyrederim. (Adana, 145/10; Y.F.)

Garaduman dedi ki türküynen aħnat ğendine. (Gaziantep, s. 213; C.A.)

getirmedim ğerçi de pariye verdi adam çoĔ severdi, ğahveye verdi baħa. (Hatay-Dörtıyol, 191/410; Y.S.)

o zaman babamız ĕvlenmiş, birine almış tahā ondan da üç olmuş, o da ölmüş. (Kahramanmaraş, 318/14-15; E.M.D. ve K.E.)

birinden de óküzü şĭderdi yanĭ sürerdĭ, dūrterdi eved ókúze ğitsiñ diyi. (Ankara, 155/18; A.H.)

Bazı örneklerde damak uymuna aykırılık ğörölür:

sa ĄTi ğurmeye unutmuşün. (Eskişehir, 562/52; D.F.)

[...] gèderken båründen cebiþe üç lira beþ lira para soğar þu paraye al deyin dèmez, cebiþe soğar. (Hatay-Dörtyol, 80/150; Y.S.)

orda bu esire oriye sübüddürürlermiþ bilmem ne yapallarmıþ... (Hatay-Dörtyol, 171/140; Y.S.)

+(y)é/(y)é

bi tānesi ünüversitiyé bu sen bitirdi erzurumda. (Kahramanmaraþ, 184/58; E.M.D. ve K.E.)

þarþiye vardidiğ_ordan da kimsié bulamadığ. (Kahramanmaraþ, 233/77; E.M.D. ve K.E.)

sałçiyé yalnız sałçiyé yāyınan yapallar, dökeller_üsdünü. (Kahramanmaraþ, 253/63; E.M.D. ve K.E.)

Doğu Grubu AĞızlarında

+a

su_satana çağır da bir su getirsin de içek´.(Erzurum, 547/115; G.E., d.t.)

+e

teybe sesemeze aldırmanen biþeye varme yane? (Erzurum, 51/5; G.E.)

+(y)é/(y)é

manĖalè eþdim, ortasına doldurdum, külü verdim yüzine. (Erzincan, 207/19; S.M.)

Kuzeydoğu Grubu AĞızlarında

+a

hıziranun beþinda hayvanlara yemliyárek, g´úzel yemlarlar. (Rize, 270/5; G.T.)

G´elibolu, Demirtepe dèyilen yerde askerluğa biturduk. (Rize, 247/65; G.T.)

şu dağa aldı duman, vona küçücük liman. (Trabzon, s.137; C.A.)

aldı dağlara tipi, kız yuturursun ipi. (Trabzon, s.159; C.A.)

+e

pir kün Musa peyğānberē pir turbeye varmış körur. (Trabzon, s.143; C.A.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)I

mävliT_ okunur, güvèyi goyaṛlā, èrtesi gün de cumāmız_ olur, gāl̄ni süslèler... (Afyon, 186/30; B.E.)

serom furdulā işde yarayı ğurutsalādı, dizlème pīlatin ğoycaḳlādı amā yarayı ğurutamayınca aḳıntı yapıyo. (Bilecik, 494/20; Ö.M.)

ġız evi sadece ğāve tutādı, bi ayakġaplarını çöğürüydü. (Isparta, 117/27; Y.O.)

zaten uşaı çok yakmışlā, bizim kō tarafını da . (Uşak, 214/90; G.G.)

hèr salı gün oldu mu, yemeklî hazırlādık, biliṛdik misāfir gelcēni. (Uşak, 212/20; G.G.)

yav sōme kelimesi gel̄ince bıraḳ sen hocayı hacıyı. (Ordu, 181/3; D.N.)

herkes seni depelemej isder. (Samsun-Alaçam, 168/86; K.F.)

o inēġi babâ kestirdem demiş. (Malatya, 287/20; G.C.)

fasülyeler suvarruḳ, keleklerimizi suvarruruḳ. (Sivas, 236/47; D.N. ve Ş.Ü.)

buyurun ġonşular filan tekkeyi ziyarete ġèdiyoḡ. (Tokat, 312/30; D.N.)

bu ismin hanısını muvaffak görürlerse, yimekli, daġvetli ġurarlar. (Adıyaman, 156/55; N.S.H.)

üş dene gapı, gapının birini açıyor. (Kayseri, s. 46; C.A.)

çayi de parasını viren virir. (Kayseri-Hacılar, 183/247; A.M.)

asğer milleti de ormana gashedğini tasdiğ_çtdiler. (Kayseri, s. 59; C.A.)

ama onu irrekten düzellerdi. (Kırşehir, 247/65; G.A.)

en sonahı çocüm sevkiyi bili'yön? (Kırşehir, 268/1; G.A.)

[...] yolda geçderkene keseinin āzını aşmış... (Niğde, s. 3; C.A.)

Aşağıdaki örnekte dudak uyumuna aykırılık görülmüştür:

askerdéyken onı bizè öretmişlerdi. (Mersin-Anamur, 133/9; E.G.)

Meliha 'pek_ıçer onı gī! (Nevşehir, 120/50; K.Z.)

Berdel de benim ğardeş_ona verdi, bende onı aldı. (Konya-Cihanbeyli, 150/7; P.G.)

+(y)U

burdan çıkāken köprüyü geçtin mi zaten u hemen tepede mezarlık vā. (Çanakkale-Lâpseki, 300/65; D.B.)

onu da hayvannarımıza veriyoz. (Uşak, 209/1; G.G.)

gız da ben saña dileduğnu vēr'ün dedi. (Kastamonu, s. 10; C.A.)

bu yüzüñü gırgıncı ğın zabahlayın ğazın birine yutdūñ ve o ğazing guyruğnu biraz kesing de beñ fargına varayın, demiş. (Kastamonu, s. 15; C.A.)

dağallaradı, nişanlı oldōnu millet ondan bilüleridi. (Çorum-İskilip, 98/82; A.A.)

ondan sōna heP çöunu sel aldı bize evden başğa yere daşdıla sel alu deydi. (Sinop-Ayancık, 175/55; G.E.M.)

[...] karınçayı bir kutuya gomuş altı tene de buğda atmış üç aydan sōna kutuyu açmış ki buğdanın üçünü yemiş üçü duruyu. (Malatya, 272/10; G.C.)

múridlerim gelsin, baña kim tábise onu ben ğurban _idecem dimiş. (Ankara, 147/4; A.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+I

oni bōle zoğ zoğ çekiyürdük. (Ardahan-Damal, 107/35; E.Y.)

Hâl eklerinde damak uyumu kuvvetliyen aşığıdaki örneklerde uyum dışına çıkıldığı görülmüştür:

dedi verecegem birez buğdayi abeme, birez de man ğalacağ. (Bitlis-Ahlat, 103/30; E.S.)

he yani oni gösteriller vurillar o daği çıhana ğede kaç teneyi vurdılar. (Bitlis-Ahlat, 115/245; E.S.)

kör bōle bi yoğli elinen parayi. (Diyarbakır, 66/15; E.M.)

deyi birinin cüzdanını çaldım. (Diyarbakır, 66/41; E.M.)

vala nēse geli, kağvede bi çayını içi. (Diyarbakır, 67/89; E.M.)

bu çeço annesine dēr, illa padişahın kızını bana iste. (Elâzığ-Kovancılar, 143/1; D.M.)

gidıp o devin bağçesinden o ağacı bana getirecağ... (Elâzığ-Kovancılar, 143/10; D.M.)

yoğ canım kimsenin malını yemedim. (Erzincan, 237/3; S.M.)

olan bu altını köve götürürsem, şehire götürürsemse beni hırsız diye yağallar. (Erzurum, 11/15; G.E.)

dabancayi çiharir oni o tarafa tağ tağ tağ geriye çevürir. (Erzurum, 696/55; G.E.)

t z bana azuĥ tozuĥ hazırlayın, ben tek başıma gidip bu aĥ ġavah ġızını alacım, d miş.
(G m şhane, 310/45; S.S. .)

tam o sırada rum bunlayı penceredan dinliyemiş, buni eşitmiş. (Artvin-Yusufeli/Uşhum,
128/11; T.Z.)

sepetin altından kaldırıyer davşanı kulaĥlarından duduyer. (Artvin-şavşat, 108/160; P.F.)
sorfayı yere koyiler. (Tunceli, s. 66; G.T. ve B.A.)

Bazı  rneklerde de dumak uyumunun dışına  ıkıldıĥı g r lm şt r:

adam iġirmi Kilo g tmişdir biz orde oni bekleruĥ. (Bing l, 119/165; K.P.)

diyi oĥlum oni da g rd n? (Diyarbakır, 65/101; E.M.)

bu da arĥasında bizm reben k yli t‘akıbedi buni gidi. (Diyarbakır, 66/31; E.M.)

sazan durgun suyi, derın suyi,  amur, bataĥlıĥ yerleri sevdiĥi i m barajle birlikte
 oĥalmeye başledi. (El zıĥ-Kovancılar, 138/5; D.M.)

şindi ben sene bir hekat s ylim de, sen oni s yle. (Erzurum, 11/5; G.E.)

 oban buni taniye. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 120/25; T.Z.)

oni veruruĥ ataşa. (Artvin-şavşat, 110/230; P.F.)

Kuzeydoĥu Grubu Aĥızlarında

+i

bi karinun yo‘lına nasi verdun a‘nani. (Rize, 206/170; G.T.)

Arap ‘ayi doĥri doĥriya ‘bilmez y ni. (Rize, 207/215; G.T.)

bu hayati nel’an ge ‘irdum? (Rize, 211/55; G.T.)

Bir ok  rnekte dudak uyumu da bozulmuştur:

ç' airdile buni huzura. (Rize, 200/115; G.T.)

aç koynuni cireyim, cennetün kapısıdır. (Trabzon, s.151; C.A.)

o sebepten göremedik oni. (Trabzon, s.134; C.A.)

o ğatar ki seviyerdun dornuni nási bırahdun. (Artvin-Borçka, 136/1; A.T.)

padişak ki ğapiye çihiyē da oni ki ğoriye. (Artvin-Borçka, 139/20; A.T.)

+U

helbetde kendünü de görecöm, diye likontaya atılır. (Trabzon, s.133; C.A.)

pirak beni ğendi halüma da yīm yemöğmu. (Trabzon, s.133; C.A.)

1.11.1. Nesne-Diğerlerinden Ayırma

1. +Ø {+dAn → [Ø (Tamlanan) + Ø]}

Batı Grubu Ağzlarında

guycen, kendi yidiimden yidircen demiş dedi. (Uşak, 226/25; G.G.)

gelü de buradan kendi çüşmemden dakāsam hortum yakın. şoruya gadar geliye. (Bolu, 135/17; Ö.E.)

bu āymı ékmek bu senüñ ğazandu_üñ_ékmek uñ bundan haramdan yiyecēn ğendü ekmēñ ye daa iyi. (Samsun-Alaçam, 127/151; K.F.)

çörēböyüün çörēnden yaparuğ yanına. (Tokat, 236/9; D.N.)

ertesi_ünü hamamda yapdukları el işlerinden başlarına geçürüler. (Tokat, 237/32; D.N.)

böyle taĒdanıñ üstünde şu çaĒmaĒ daşı deller o daşlardan çaĒallar böyle uçlarına... (Hatay-Dört Yol, 270/5; Y.S.)

babasını bozmamak uçun ğene de yidi ğarnın doyurdu, yemeğın zehirsiz yerinden. (Gaziantep, s. 215; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

ğet bizim heyvannardan bir guvatli at getir.(Van, s.28; C.A.)

getiriller, on_iki deve yükü öyle ğiyetli ğumaşlardan yüh' dutiller ki sorma. (Kars, 162/35; E.A.B.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

ha bu kavelden ç'alac'asun. (Rize, 229/105)

Ġerze Sinop suyundan, doya doya içalum. (Trabzon, s.138; C.A.)

her meyvesi var_ama, üziminden yeğünmi. (Trabzon, s.139; C.A.)

2. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+I

bi dānesīni beğberçilie vėdük. (Zonguldak, 113/40; E.E.)

cılbanıP girerken sırtı pul pul olanı yağalıyeP ğetirecēñiZ. (Adana, 12/40; Y.F.)

+U

ben_ işin dōrusunu konuşurum yavrım. (Çanakkale-Lâpseki, 437/25; D.B.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+i

hee aldım beş yüzünü yollirim. (Ağrı, s.1419; Ef. S.)

padişahun oğli getmiş bu yuzuklardan birini gizlin almiş. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 153/9; T.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+i

o kuç'uğuni da vere'c'kle vezirun_oğ'lina. (Rize, 200/150; G.T.)

1.11.2. Nesne-Grup, Küme

+Ø {+DAn/+nAn → [Ø (Tamlanan) + Ø]}

Batı Grubu Ağzlarında

[...] ıspanak gonur otlarımızdan yāni içine nē varısa göycēñ. (Afyon, 229/60; B.E.)

ēsgi bayramları şindi bunardan şē hamır yúuruduğ çocuklara, bayram ölacānda güÇÇük şöyle şöyle. (Antalya, 200/60; E.M.D. ve B.R.)

çorba da öle bi hazır çörbalardan işde kēndimiz öle fazlā haSır şē çörba yapmayıs. (Antalya, 424/63; E.M.D. ve B.R.)

onnara o eKmeKden birer soğum burda dādır. (Balıkesir, 370/77; K.Z.)

börek götürünce bize düün aşından, çörba, pılav, banağası, hoşaf, havlıç görłā. (Bilecik, 513/50; Ö.M.)

benı bāk, biz de gözleme deriz dē istēseniz yi şurdan bi Tenē. (Çanakkale-Lāpseki, 331/5; D.B.)

ben o tiplerden bilmiyörüm ki. (Sakarya, c.2, 177/10; Ö.M.)

duva bildüglēnden ohuyön gızım. (Amasya, 83/69; S.E.)

acı biber şöyle o süs bibellerinden hanı süs olarah. (Amasya, 327/89-90; S.E.)

gız şaşının telinden bir tel gopadıyor olana veriyor. (Kayseri, s. 48; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

inanmēsınse bağ, ayni tabutten bi tane yapmışım. (Elāziğ-Kovancılar, 144/48; D.M.)

dawⁿşan, kekleyk, aw geçesi, bunnardan awlarıh. (Erzurum, 47/5; G.E.)

ondan sōra ğara yemeklerden dolma sarariz. (Gümüşhane-Kale Köyü, 134/28; G.Ç.)

Hint gumaşınnan, Yemen gumaşınnan buna bir ğafile gumaş göndereh. (Kars, 162/30; E.A.B.)

esgi türkülerden bir türkü söylyeçeğiz. (Kars-Arpaçay, 264; D.G.E.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

o ç' iç' ililerden efendi. (Rize, 199/90; G.T.)

demeşin elbiselerden pisdanlık aldı, çember aldı, biz aliyuruz tamam. (Artvin-Borçka, 143/15; A.T.)

işlerinden bi ât seşdi, bindi bû âdâm âtine geşdi gitti o memlekâte. (Artvin-Hopa, 169/15; A.T.)

1.12. Nicelik Hâli

Çalışmamızda ayrı bir kategori olarak alınan nicelik hâli, bir ismin belirli ya da belirsiz olarak miktarını, ölçüsünü bildiren bir hâldir. Farklı çalışmalarda da karşılaştığımız bu kategoriye Daşdemir (2000:121) miktar hâli, Kara (2001:205) ölçü hâli şeklinde adlandırılmıştır. Biz, bu hâlin alt fonksiyonlarını da karşılaması açısından Alyılmaz (1994) ve Mert (2002)'in de kullandığı "nicelik hâli" terimini tercih ettik. Şahin (2003)'de tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde işlediği hâl kategorisinde bu kategoriye yalın hâl ve eşitlik hâli başlıkları altında sırasıyla, kezzik bildirir, miktar bildirir işlevleriyle ele almıştır.

Nicelik hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +ACA, +CA, +CanA, +CI⁴K, +(y)IA, +lAn, +(y)nAn.

Tablo 13: Nicelik Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Nicelik Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	8	%25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.12.1. Nicelik Miktar

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

kendi yîcek gadā ekiyolā. (Uşak, 204/95; G.G.)

u sıralarda popazın çokluk olmasıyle, üçüncü bir popaza rasladı. (Giresun, s. 100; C.A.)

[...] çocuğ daşa bāsdımı derenin kenarında tam yirmi sahat zor bulduğ gumun altında, epey gótürmüştü. (Malatya, 315/15; G.C.)

[...] tabi gālañ eşyān olursa da arĒandan yavaş yavaş getirirdi adam aç gālmıyacaĒ gādar öte beri gēderdi. (Hatay-Dörtyol, 272/50; Y.S.)

satmıya olmaz, satmıya olmaz, kendimiz yiyecek gāda gārşılāyoz. (Ankara, 169/47; A.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

sadece kulahtan eşittığımız rivayete göre üç günde üç aylık büyümüş. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

vızır vızır, hafdada bir, çipinen gelir gidir. (Erzurum, 550/60; G.E., d.t.)

bunnan çoh faydalandım. (Kars, 166/45; E.A.B.)

getiriller, on iki deve yükü öyle kıymetli gumaşlardan yüh' dutiller ki sorma. (Kars, 162/35; E.A.B.)

bu arada uç defe ses duydum. (Artvin-Şavşat, 126/685; P.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

şindi o'rayi seneden beş defâ kesersâ. (Rize, 248/10; G.T.)

pen biraz agılda noksánim. (Trabzon, s.175; C.A.)

bu ne kadar güzalluk, benzersün gökde aya. (Trabzon, s.139; C.A.)

2. +AçA

Batı Grubu Ağzlarında

+eçe

[...] o yoldan yoğarı ta epeyeçe varıdı nèreyeçeydi bilmiyom da dezzengile çığıyördü heral. (Hatay-Dörtyol, 273/85; Y.S.)

3. +CA

Batı Grubu Ağzlarında

+ca

şindi Ėullanılayâ amma ier hafTalāca u ekmeği yicēsen, pağ maya bozoyo. (Bilecik, 540/30; Ö.M.)

duzunu da çoKca Ėatarız. (Burdur-Göhlisar, 280/262; E.C.)

biraz yumırta Ėatarız Ėararınca, oni da yoğorürüz, ısağ sunun içerisinde bişürürüz. (Karabük, 167/10; E.E.)

[...] bunnan memnun olan pādiṣa^h hayatını gurtaran müneccime bir dā bir şey sormamak ve gucünü hiç bi suretle üzmemek şartile, fazlaca mükāfat vererek müneccimi azād etmiş. (Kastamonu, s. 16; C.A.)

çeşme az aḫıydı. beyle saḫatlarca bi sitil dolurdu. (Malatya, 273/25; G.C.)

[...] gözleme bişiriz ramazannarda ney bolca. (Ankara, 174/105; A.H.)

unu da bolca 'g_oruḫ, altını 'yaḫarıḫ. (Nevşehir, 119/10; K.Z.)

+ce

elinde epeyce gāldı, başKa bi işe atıldı... (Afyon, 183/80; B.E.)

faḫat bee ısdambuḫ ōlece vērseḫ gétmen. (Antalya, 195/18; E.M.D. ve B.R.)

bassı su ḡyduḫ mu bi şiy_olmaz_u, senelerce duru. (Balıkesir, 394/62; K.Z.)

suy günnēce bunu öḫgediyō çocuā. (Uşak, 205/120; G.G.)

sulu zaturē yaḫalanınca, bu sefē ēyice hasdalandı. (Zonguldak, 133/1; E.E.)

ipiyce baKduḫ, dīnedük. (Çorum-İskilip, 150/75; A.A.)

şindi Hürşut gızın ḡetdiyine ēyce inandı. (Gaziantep, s. 238; C.A.)

burdan döktü asgerler senelerce burda asgerler tūla kiremit döktüler. (Hatay-Dörtyol, 81/180; Y.S.)

yoḫsuzluḫ millete iyice çökmüş_ümüş. (Konya-Cihanbeyli, 103/18; P.G.)

Doḫu Grubu Aḫızlarında

+ca

aylarca ḫayvanlarla odın çekmaḫa başlarlar. (Şanlıurfa, 141/80; Ö.S.)

gazanın arḫasında bulunan Şiḫ_el_efendinin tülbesine sığınaraḫ hafdalarca herb edildi. (Elâziḫ, s. 82; C.A.)

Bir örnekte damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

gétduḫ orda ēpica yol getduḫ baḫduḫ orde bi_ev görükTi. (Bingöl, 120/195; K.P.)

+ce

ële yani épeyce ğalmışlar. (Ağrı, s.1420; Ef.S.)

orada senelerce bu ıhđıyara köleliğ etmekden artığ İsmàyil beğ de candan bığmışdı.
(Elâzığ, s. 102; C.A.)

Ön ũnlũlũ ek Elâzığ-Kovancılar'da karakteristiktir:

sude bolce bulınér. (Elâzığ-Kovancılar, 139/27; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+ce

babalari defalarce doğdorlara ğóturdunm. (Artvin-Borçka, 135/20; A.T.)

4. +CAnA

Batı Grubu Ağızlarında

+cene

şimdi bu, kel_ oğlana iyicene sinirlenmiş. (Kırşehir, 259/30; G.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+cene

tuz atıp iyicene tuzli de yapér. (Elâzığ-Kovancılar, 161/120)

5. +CI⁴K

Batı Grubu Ağızlarında

+cIk

mayalı ekmek, öteki eşgili dedimiz, daā onun gibi, bundan accık bőyũk. (Uşak, 342/20;
G.G.)

ben sā yemek getiriyim_ ecik dimiş... (Ankara, 156/20; A.H.)

eccik kerma ğoruşdum, eccik bundan, eccik de kómúr_ alıyoz_ işde bunnarnan
dutuşduruyoz. (Ankara, 174/67; A.H.)

+ciğ

gaş gun ğėdiyollar, icığ şurda ekmeg yiyelim değyollar. (Kayseri, s. 58; C.A.)

bir yazın böyle ı'zicîh iş_inen güc_ünen, gışın da dam_ınan ūraşırđ. (Nevşehir, 120/65; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+cık

o buğdayı biz acık acık gilgille ıarışık idare ettik bir iki sene. (Elâzığ-Kovancılar, 105/85)

+cılı

kafası diğer sazanlere göre birazcılı daha küçük, bi de gözleri biraz çekiktir. (Elâzığ-Kovancılar, 138/20)

4. +(y)lA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)la

domatizi satıyoz parası yoğ kasasıyla gidiyör. hiş bişesi yoğ (Burdur-Göhlisar, 293/11; E.C.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+la

ama kazanlarla yemeg bişirdiğ, ağçı Kemal'i getirdiğ. (Diyarbakır, 105/26; E.M.)

5. +lAn

Batı Grubu Ağızlarında

+len

allāha binlēlen şükür, ānadıđ mı. (Afyon, 201/1; B.E.)

6. +(y)nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)nan

un veridilē ınsan başına kiloynan. (Balıkesir, 375/47; K.Z.)

đirk_elvası yapılır đazannānan hayır đursuđ deye. (Balıkesir, 370/62; K.Z.)

doꞑuz ꞑazan bekmez ꞑaynatđımızı biliyom ben doꞑuz ꞑaan ama Őindi kiłoyan topleyoruz. (Bursa, 227/40; Ő.H.)

hızmetlerini, hışmetlerini ziyadasıynan edesinişiz. (Gaziantep, s. 235; C.A.)

piriç pilavı ġazannarnan yapılır, ġuzular kesilir, ekmeġ_aşı yapılır, yinir orda işde muabbet yapılır. (Ankara, 165/3; A.H.)

bu ġıh tayların anası dinen Şey de, orduynan asġer çekse tümünü yır ġine elde olmazımıŐ. (Niġde, s. 22; C.A.)

+nän

ġäyät ziyädäsinnän yimiŐ_imiş kändini bilmöz sārhoŐ_olmuş. (Denizli, 51/10; K.Z.)

küçälärinnän viriyo_fändim anadıñmı? (İzmir, 26/1; K.Z.)

+nen

[...] ondan sona halebe, bādada deve ġótürüller_imiş, deve yúkúynen, devecilik burdan budaday alıllar_ımış. (Kırşehir, 197/15; G.A.)

Doġu Grubu Aġızlarında

+nan

milyonnan –bële otırış yahından başsay- milyonnan çekik vur. (Şanlıurfa, 129/20; Ö.S.)

burda eyle bal olurdu ki ġazannarnan ama Şimdi yoş. (Gümüşhane-Kale Köyü, 129/14; G.Ç.)

1.12.2. Nicelik-Zaman

1. +Ø

Batı Grubu Aġızlarında

rüyāsında “pādiŐař bir ġız_ävlādı olucäk, üş ġün dilāncilik, üş ġün hırsızlık yapicäk”. (Afyon, 37/5; K.Z.)

bükme için hamüru yürusun ġüzēlcene, hamüru yürduKdan sōra on onbeş daKge dinlenmēye ġörsun. (Afyon, 229/50; B.E.)

bi_ay dönerdik dúvende. (Balıkesir, 424/11; K.Z.)

otuz üç sene dâcılıK yaPdım. (Balıkesir, 374/19; K.Z.)

om beş gün bi ısdanbola iş görüşmesine yolleyelō. (Burdur-Göhlhisar, 282/37; E.C.)

aylāca, günlēce, defālāca isdemişlē. (Isparta, 122/3; Y.O.)

heş,şindiki gibi kōk mazdıK. bi hafta ya bi haftada banyoyu zor bulūduK. (Isparta-Gönen, 205/76)

çok ğan dōkdü annem beş sāt amályatda ğaldı. (Karabük, 166/210; E.E.)

kırk ğún kapısını kitlēle, kırk ğún dēyince, kırk birinci ğún eşşein ğapısına başlāla açmāya. (Zonguldak, 120/45; E.E.)

[...] çocuğ daşā bāsdımı derenin kenarında tam yirmi sağat zor bulduğ gumun altında, epay gōtürmüştü. (Malatya, 315/15; G.C.)

iki ğún kepçe çalışdırdım. (Sivas, 247/2; D.N. ve Ş.Ü.)

artuK bi saat mı ğaynar, yarım saat mı ğaynar, ğaynamaynan pişiyō. (Tokat, 264/62; D.N.)

hep bēle gece ğündüz hep bōle önüne getüriyō allah tarafından. (Tokat, 233/3, II; D.N.)

yēdi sēkis sene ğalıyor, on sene ğalıyor. (Adana, 11/20; Y.F.)

ğırK ğün odun kesdirecēm. (Adana, 18/90; Y.F.)

bunnar gider bi zamannara, altı ay veyād da bir sene, eviñ bitçesine gōre zıñ yetişmesine gōre bunnar dutallardı... (Kırşehir, 199/45; G.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

yirmi ğün yatağda ğaldım. (Ağrı, s.1421; Ef.S.)

ondan sonra iki sene nişanlı ğaldım. (Ağrı, s.1421; Ef.S.)

men ölecağam; üş ğece benim mesarimi bekleyin. (Van, s.3; C.A.)

düğünner burda bir hafta düğün olıydi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 131/41; G.Ç.)

bu bize yirmi dört sāt gider. (Gümüşhane-Kale Köyü, 139/65; G.Ç.)

Parisi çoğ sevdüğümden bir hafta Parisde ğaldım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

gece günüz ağlıyıp sızlıyıp allahım ruhumu al, beni burdan gurtar. (Elâzığ, s. 102; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

evvelki başından geç enlerin ‘hepsini anlattuktan sonra kırk g’ún kırk gec’e duğun etiile. (Rize, 201/175; G.T.)

İrmi yedi yıl yaşadık yollarda helâllaşdık. (Artvin-Borçka, 136/20; A.T.)

gece gündüz duwam_udur dizilsun benum leştum. (Artvin-Borçka, 135/15; A.T.)

üç senē Arhavedē sañāt ve ticareşt úzeřinde alışdım. (Artvin-Arhavi, 152/5; A.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

đit sen bir hamam dut, oraya bizim garılar geleecek de, üş saşlığına dut. (Kayseri, s. 57; C.A.)

+(y)e

undan sōna on dörT güne izmire vadık deyo. (Bilecik, 491/20; Ö.M.)

ombeş seneye falan anca bulüyō. (Kütahya, 154/128; G.T.)

bırağın dedi, hād_olum bırağdınnan gitdi hemen ik_üş günnüne duruyōduđ hāde bağam yonana tāruza. (Kütahya, 185/96-97; G.T.)

nēyise ben biřgünnüē vėrdim işi, gendümü aldım yere. (Ordu, 168/22; D.N.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+e

o üş günnügüne gidenden sōna, tekrar on beş gün sōna da onbeşe ağırurlar. (Erzincan, 211/9; S.M.)

3. +CA

Batı Grubu Ağızlarında

+ca

bir_ayca yatırdıK hastānede. (Burdur-Gölhisar, 233/93; E.C.)

+ce

ğadiriñ dedessi hurdulā da iki senece geldim iki senece geçindik. (Burdur-Göhlhisar, 309/15; E.C.)

orda ğalduumuz müddetce. (Bartın, 156/60; E.E.)

buğdayını çihartmağ için rüzgârda savururlardı günlerce öyle zaman olurdu ki... (Malatya, 261/10; G.C.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+ca

saatlarca heç birini biri Kaçuramiyer, aħşamdan ayrıldıyerlar da gâliyer bu adam. (Artvin-Şavşat, 106/15; P.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+ça

oğada üç şenē asğellūm müddetçā çalışdım. (Artvin-Arhavi, 152/5; A.T.)

4. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

şimdi bi dozer girdī zaman biñ kişiniñ yaPdīni iki sātda güldür güldür kKdıriP geçiP gidū. (Balıkesir, 486/36; K.Z.)

olsa maaş işi olmoyo da iki yüz yetmiş milyon üç ayda. (Çanakkale-Lâpseki, 398/45; D.B.)

fakat bi hafdada soldu. (Uşak, 225/5; G.G.)

on iki sahatda giderdūğ. (Bolu, 120/34; Ö.E.)

evveli vesâit olmaduğundan ehtiyarı iki ayda yayan yürüde yürüde İstanbula getirmişler. (Çankırı, s. 93; C.A.)

yahudu yola çılmış, iki ayda ancağ Medineya gelebilmiş. (Çankırı, s. 96; C.A.)

yoh bi daa ön beşe üç ayda emekli olduğ. (Amasya, 322/137; S.E.)

yimák yaptım sizün için vahtında yetüremedüm. (Malatya, 272/20; G.C.)

üş gün zarfında ölü sahibine gonşular daha ataş yağdırmaz. (Malatya, 296/25; G.C.)

fırına süreñ beş dağgada bişiyür bāzi fırınlar üç tepsili dālmı? (Hatay-Dört Yol, 261/165; Y.S.)

hemen beş dakkada gurudu şey ney, söyle onuñ adını, ekin falan ney gurudu. (Ankara, 158/13; A.H.)

faħad kısa bi zamanda burda çadırna felān oturulacağ birdurum yoğ. (Kırşehir, 212/1; G.A.)

+de

[...] bi hafta on gündē çıkārdık yaylamıza. (Antalya, 262/51; E.M.D. ve B.R.)

burayı deyō türk deyo, yedi senede söksün deyo yedi saatde dā ĩlan ĩtsin deyo. (Bilecik, 490/15; Ö.M.)

afyonda ingilizin Ėıralı geliyoķun, burayı deyō türk deyo, yedi senede söksün deyo yedi saatde dā ĩlan ĩtsin deyo. (Bilecik, 490/15; Ö.M.)

ħa baķam de baķam, oniki günde edirneye vādık. (Kütahya, 190/33; G.T.)

başımızdan gećeni aĖnadacag olsak iki günde bitmez. (Bolu, 199/2; Ö.E.)

zabahlın atını ‘bi binmiş, bi günde gelmiş o kōye, bi günde gelmiş. (Zonguldak, 131/80; E.E.)

onbēs günde oħumaynan namaz Ėılısiy uşām. (Zonguldak, 143/25; E.E.)

nolā on dāķgede yaparĭ. (Adıyaman, 148/150; N.S.H.)

la gızım bu gadā yuvķayı gać günde yĭceñiz, dört ġatar, tavana ġadar. (Ankara, 459/37; A.H., d.t.)

peyganber efendimiziñ şeyinde mescidinde sekiz gün biTdikden soĖna da otabuSunan türkiyeye üć günde geldik. (Konya-EreĖli/Belkaya, 99/154; Ç.U.)

hemen üsdünü açınca uyur üs sātĭñ ĭçinde uyur iki bućuh üş sātde, on sona dolaba Ėoruz eşĖimesiñ diyi. (Ankara, 171/55; A.H.)

'ötön beniñki bir günde gürudu, sıcağ oldūna temusda. (Nevşehir, 119/15; K.Z.)

+te

o Çanağkale Boaza, hemen hemen vallā bi dört saatte filen varıyōdu oraya gemi. (Isparta, 104/31; Y.O.)

Doğru Grubu Ağzlarında

+da

burdan gağarduh dört sahatda Kemah'e ēnerdim. (Erzincan, 283/20; S.M.)

bu arada babam vazıfesine gētdi, iki haftada üç hafdada geldi bizi bağdi köwde. (Gümüşhane, 335/5; S.S.Ö.)

Kars, Ardağhan ve Artvin'i Rusa dört gün içarisında satmışdi. (Artvin-Şavşat, 102/5; P.F.)

+de

sadece kulağtan eşittigimiz rivayete göre üç günde üç aylığ böyümüş. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

sān ik_āltun verim, bi sehetde bu sandığı yap. (Van, s.28; C.A.)

Afyonğaraiserinin cepesini yedi senede alırsez yedi günde aldım belleyin. (Kars, 167/5; E.A.B.)

igirmi senede ödemeg şertiyle. (Kars, 173/1; E.A.B.)

igirmi iki günde İstanbula vardığ. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

Kuzeydoğru Grubu Ağzlarında

+ta

o adamlarun da evi bu k_oyden tam sōsadan bi buç'uk saatta ç'ıkılır. (Rize, 250/90; G.T.)

5. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dān

"om_ beş gündān düğünü yapağım" deyuru. (Muğla, 98/20; A.A.)

+den

sultan süleyman KarınÇayı çağırması “bir günden kaç tene getiriyiň?” (Malatya, 272/5; G.C.)

6. +nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+nan

cümertesı günü özüllü oħuluna gidiye iki saatlınan. (Amasya, 380/16-17; S.E.)

+nen

bir havta müddeTnen düvün sâbi bunnarı besler beyim, bi eviň üçyüz beşyüz kişiyi bir havta baķması böyüg külfetdir. (Kütahya, 178/44-45; G.T.)

1.13. Özne Hâli

Özne hâli genellikle hâl kategorisi dışında tutulmakla birlikte, terimin, bazı çalışmalarda yer aldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda "özne hâli"ni gösteren şekiller hususunda yaklaşım genel olarak aynıyken³², Kara (2001) farklı bir görüş sunmuştur. Buna göre Kara, "+e, +ile, +den" morfemlerinin sözde özne yapan özne hâli şekilleri olduğunu belirtmiştir (Kara, 2001:207-208).

Özne konusundaki tartışmalara girmeden³³, "Bir cümlede özne ya vardır ya da yoktur." düşüncesinden hareketle biz de "özne hâli"nin, tüm alt fonksiyonlarıyla "+Ø" ile işaretlendiğini çalışmamızda gösterdik. Birçok örnekte "özne hâli" gibi görünen "+dAn" morfemi, kendisinden sonra telaffuz edilmeyen bir tamlanan bulunduğundan, bu tamlanana eklenen bir +Ø ile fiile bağlanmıştır.³⁴

Her durumda "+Ø" ile işaretlenen bu hâl kategorisi; özne görevindeki kelimedenden sonra ve ismi fiil kategorisine geçiren cevheri ek fiilden önce olmak üzere iki şekilde görülür³⁵.

³²Buna göre özne hâli her koşulda "+Ø" ile işaretlenir.

³³Özne konusu için bkz. Turan, Z. (2010). Öznenin Cümledeki Kimlik Problemi. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0 (13). retrieved from <https://dergipark.org.tr>

³⁴ävâli zaman bi pâtişâlardan var ımiş. (Afyon, 46/1; K.Z.), ... pâtişâlardan (biri) + Ø
tn. h.e.

³⁵Özne hâli için cevheri ek fiilli örnekler çok olduğundan sadece "durum" alt işlevinde gösterilmiştir.

Anadolu ağızlarında "benzetme, bütünlük, diğerlerinden ayırma, durum, grup-küme, konu, seslenme ve zümre" alt fonksiyonlarıyla tespit edilmiştir.

Tablo 14: Özne Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Özne Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	1	%3,1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.13.1. Özne-Diğerlerinden Ayırma

+Ø {+dAn → [Ø (Tamlanan) + Ø]}

Batı Grubu Ağızlarında

[...] arkadaşlardan biri, piyâd_ali, önümde develeri çekip geder. (Antalya, 222/46; E.M.D. ve B.R.)

şahnalardan birisi de rüyasında görmüş. (Bolu, 129/14; Ö.E.)

ğeca devening işinden birisi gaybolmuş. (Çankırı, s. 96; C.A.)

yalınız içinden imanlının bi tanesi gédmiş, mâlimet vermiş. (Sivas, 299/37; D.N. ve Ş.Ü.)

büdaydan başğa bi şey olmuyō_ki. (Tokat, 294/16; D.N.)

ayilesine sölüyo, ayilesi yav diye, benden başğa sana kim gelür diye, senin gibi yarım adama. (Tokat, 234/12; D.N.)

1.13.2. Özne-Grup, Küme

+Ø {+dAn → [Ø (Tamlanan) + Ø]}

Batı Grubu Ağızlarında

[...] esgiden şē altını vardı, şōlē yirmilik mi ne dirler_ona, yúvarlag_ altınnardan. (Antalya, 199/26; E.M.D. ve B.R.)

ğonşulardan vardı, nene dedi durma dedi abidin çoğ_alıyu düşmüş de dedi. (Balıkesir, 365/90; K.Z.)

bizim esgi türkölēmizden, kütâyaya aid nelē var. (Kütahya, 151/24; G.T.)

ōle_eski şeylerden yok. (Sakarya, c.2, 180/95; Ö.M.)

haTdā, aynı daşdan şeyde_ va. (Çorum-İskilip, 151/112; A.A.)

ölüm adetleri, o gün sağdan soldan, dostlardan aḥbaplardan gelir_ aynı gün yimek.
(Adıyaman, 196/70; N.S.H.)

ğirmızı bi şī örtülürdü búruncúk diriS bizim evlerde var şindi onnardan her_ evde var.
(Ankara, 173/61; A.H.)

yimilik böyük paşa kuñklerinden döşenirse éy_ olur. (Nevşehir, 130/25; K.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

bizum Karadenizde ‘olan baluklar, Akdenizun baluklarına_ ‘benzemez. (Rize, 203/65;
G.T.)

eḳseri peḳ te yok şindi olardan. (Rize, 274/15; G.T.)

arkadaşlardan da işte Şevket var_ idi. (Rize, 231/155; G.T.)

ince belli kızlardan, acep celin olurmi. (Trabzon, s.147; C.A.)

1.13.3. Özne-Seslenme

+Ø

Batı Grubu Ağzlarında

ōlu suyu gidākān “ōlum bādā ğirmı” derimiş. (Aydın, 85/70; K.Z.)

dur bubacıgım dur bān annāmi giden, ik_ erkāT namaz ğilen annāminā halällāşen ğālen.”
(Denizli, 63/20; K.Z.)

“aman hārif ḳapıy_ aç baḲ sänā ni ğāTdim?” (İzmir, 27/35; K.Z.)

len_ ölum burie ge! ğave nası ossuḡ? (Kütahya, 159/63; G.T.)

āmed_ ā ge, asgēlikden aḡnadıyon ğē! (Kütahya, 165/6; G.T.)

nēye bakıyaḡ lan, dērdi. (Bolu, 127/42; Ö.E.)

āḡam, benim üçün nēre yaḡma ğenduḡu. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

oḡlum, İngiltere ğıralıynan ğedüp imtihan olabilümüsün ğēdi. (Kastamonu, s. 23; C.A.)

[...] ey zümrüdü anġa ğuşu, gel baḳım zümrüd_ ğuşu. (Sivas, 265/143; D.N. ve Ş.Ü.)

hanımına diyō_ki gel hanım bu_gün senin_inen bir süprize gèdek. (Tokat, 271/5; D.N.)

çoban çoban gel baalım, geliyō. (Tokat, 277/162; D.N.)

sen burda ne aroñ lan? (Adıyaman, 168/40; N.S.H.)

meselâ bir adam çocuğuna çağırıldığı zaman, la Ahmet gop gop... (Adıyaman, 200/20; N.S.H.)

sen üç haftadır nêrdēydiñ, Sultan hanım. (Gaziantep, s. 195; C.A.)

buyuruñ. nê gonusucuñ canım, gonus. (Kahramanmaraş, 197/3; E.M.D. ve K.E.)

nêrdiēsiñ lan mîsdaFa. (Kahramanmaraş, 234/5; E.M.D. ve K.E.)

hayırlı nâsipler, hayırlı ğismetler vir yavrularıma yâ rabbî. (Ankara, 157/45; A.H.)

ey arş_ı rahman sâbı gözüme bi çäre vèresin. (Kırşehir, 362/240; G.A.)

gız anşâ gah ne yatıp duruyoñ bā gidecāñ guru dōkmîe. (Nevşehir, 125/35; K.Z.)

vay ğardaşım hoş geldin alim... (Konya-Cihanbeyli, 98/42; P.G.)

Doğu Grubu Ağzlarında

Allah'im Cemal'a báyaz bir taħsı. (Ağrı, s.1422; Ef.S.)

diyi oğlum sen bilisen. (Diyarbakır, 65/144; E.M.)

durnalar durnalar telli durnalar, mendan yàre selam edin durnalar. (Muş, s. 81; C.A.)

at dèmiş ki yigit yum gözlerîn, dèmiş, oğlan gözlerini yummuş. (Gümüşhane, 315/175; S.S.Ö.)

ola oğul etma eylama! (Artvin-Şavşat, 116/405; P.F.)

çiğ bir yûca dağa yaslan ey goğul. (Artvin-Şavşat, 129/785; P.F.)

hele dedi oğlum geT bā_ñ bi eKmeK getü. (Tunceli, s. 69; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

ēy! insan_oğli insan, 'dile benden ne dilersun. (Rize, 200/130; G.T.)

kar'daşım, sen kal. (Rize, 218/5; G.T.)

dāyi, bunda ne istiyusun? (Rize, 224/265; G.T.)

vay beyzâdem der baluqlarlan ne gonişîşünüz? (Trabzon, s.133; C.A.)

kör ibret al sen ey ğāfil. (Trabzon, s.143; C.A.)

lā ilāhi sen bilürsin gör bizum halumuzi. (Artvin-Borçka, 135/1; A.T.)

"Yâ rebbi bâñâ bi ğiz veş dâ ğoy ejderâ olsun, div_ olsun!" demiş. (Artvin-Hopa, 164/1; A.T.)

ô! insân_oğli geldunmi? (Artvin-Hopa, 166/5; A.T.)

1.13.4. Özne-Zümre

+Ø {+dAn → [Ø (Tamlanan) + Ø]}

ne_diyûñ ben saña, sâten türkten kimse yoğ. (Kütahya, 215/45-46; G.T.)

mesela dāmatsa, dāmādiñ akırabāsı gessin, veyāhut da muhdar ossun, veyāhut da āzâlardan, dayısı. (Uşak, 207/10; G.G.)

[...] āvlilerden_de giden olur da bu kafası bozuk_olannar gider. (Sakarya, c.2, 174/120; Ö.M.)

yok, bizim aşiretlerden onlara doñunmamışlardır. (Sivas, 312/59; D.N. ve Ş.Ü.)

efendim memleketimiz Nevşer vilâyetiniñ Ürgüp' gazâsınıñ Garacören koyünden, Deñ_Āsan_öllarından Hasan Üsēn, dōm biñ üçyüz yim_dört. (Nevşehir, 156/5; K.Z.)

Doğu Grubu Ağzlarında

tepada azlardan birisi yarâ aler. (Bingöl, 109/85; K.P.)

sona köylilerden bazıları dediler bu vado nêrdesse gelsinler. (Bingöl, 113/180; K.P.)

o evdaki Kalan Kızlardan o ortencesi yanî o ortence Kız bu sêfar da o gêtmiş. (Bingöl, 201/25; K.P.)

derkân ğızlardan biri geğirmiş. (Muş, 115/1; Ö.Ş.)

ezedbaşlarından damadı yemeğe çağırır üç günün sonunda damadın babası yemek đurar evde. (Muş, 147/60; Ö.Ş.)

müncilmlerden bi tenesí dèyi ki o sene doğacaḡ biri gendínin taḡtını, tacını devírecah. (Şanlıurfa, 138/20; Ö.S.)

ey hamamci bu hamama gözellerden kim gelir. (Van, s.21; C.A.)

Türklükden gayırısı gelmez yadına. (Van, s.33; C.A.)

bunlerden biri de murat nehridir. (Elâzığ-Kovancılar, 139/44; D.M.)

[...] herkeşin bir şeyi vardı orda dosḡı Ermanilardan Mollo Hüsen var_ idi burda kōyin ilarda sōzi gečan adami. (Artvin-Şavşat, 102/15; P.F.)

dervişlardan biri obiruna soriyimiş ki: (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 150/2; T.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

yetmiş yaşında ehtiyarlardan başka hiç' bi şe bulunmazdı. (Rize, 214/10; G.T.)

Rumlerden hiç' kimsá 'kalmadı. (Rize, 207/220; G.T.)

[...] şindi gız darapinden aliyüler şimdi. (Artvin-Borçka, 143/15; A.T.)

1.14. Sebep Hâli

İsmin fiile karşı gerçekleşme sebebini bildiren hâl kategorisidir. Alyılmaz (1994), Börekçi (1994), Daşdemir (2000), Kara (2001) ve Mert (2002)'in çalışmalarında müstakil olarak işlenen sebep hâli; Buran (1989)'in çalışmasında yönelme ve çıkma, Şahin (2003)'in çalışmasında ise yönelme, çıkma ve araç hâlleri içinde "sebep bildirir" işleviyle bahsedilmiştir. Sebep hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +DA, +DAn, +(y)I⁴, +I⁴IA, +(y)I⁴nAn, +(y)IA, +(y)lAn, +(y)nAn.

Tablo 15: Sebep Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Sebep Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	10	%31,2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

hanım dīkinä, “sän nä oīñiḡ” dī. (Afyon, 41/15; K.Z.)

ni habā vīmāniñiz mǎnā, heç_a’ımdı yoK mǎnim. (Aydın, 77/55; K.Z.)

hāmān yaķaġadınan didim “yav sǎn habarsız ni aşıdıñ”? (İzmir, 25/35; K.Z.)

bu toġdur da başġa yere havale  tdi, g demedik g ndi de hasde g t remedi ben ne yaġan s l m. (Kahramanmaraş, 295/55-56; E.M.D. ve K.E.)

ana hepisini de benden de ĭ bilirsiniç_a, ‘ yle duruyorsunuz kile, ne baharsiniç *ġ*ayrı. (Nevşehir, 151/50; K.Z.)

2. +(y)A

Batı Grubu Aġızlarında

+a

ne_bileyim kıızım. bi_kız_ runa. (Çanakkale-L pseki, 434/70; D.B.)

eġer dedim, ġlaķā gelirse, ġorku bokuna sıkcez ġ ri, bilerekden deil, Allah v  Şimdi. (Isparta, 107/133; Y.O.)

bi mesleg sahibi olamadılar ona yanıyem. (Bolu, 199/12;  .E.)

bu deġigannı ġuşların cıvıltısına uyandı. (Kastamonu, s. 39; C.A.)

o k pekden de ġorġuma geçemeyon, bi daş_ıtdım hele k pek ıralandı. (Zonguldak, 134/45; E.E.)

yahudi b yle topraġ bi ev, eski hırķa bi adam, ġeldina pişman olmuş. (Çankırı, s. 96; C.A.)

ondan s na millet bu beyas_sineK d vasına mısıra d şd . (Adana, 142/20; Y.F.)

‘ t n beniñki bir ġuinde *ġ*urudu, sıcaġ old na temusda. (Nevşehir, 119/15; K.Z.)

+(y)e

ondan s na ġ ri, y  bu çocuk niye baġırıyo? (Isparta-G nen, 170/113; A.T.)

anamın  ldine mi yıkıyoy sen bu evi, demiş. (Kocaeli-Kandıra, 113-15; B.B.)

vall  yatıyodum unun s sine ġaġdım, iġneden geldim. (Bolu, 133/14;  .E.)

 T y  neye aldın sekizen biñ lir  v rib de ‘taġsid ‘taġsid? (Zonguldak, 111/405; E.E.)

bu üç ğardaş şindi oráyá parā almā geldüüne, kelōlana seslendüüne pişman olullağ.
(Zonguldak, 121/80; E.E.)

mevtālar, sāhi bu adam niye geldi. (Çorum-İskilip, 106/91; A.A.)

ben ğederime ağlıyum. (Gaziantep, s. 204; C.A.)

[...] gece ğeliyo buazını beylecene sıhıyo, sen benim kómrümü neye aldıydın diyö.
(Amasya, 342/91-92; S.E.)

sen gızı nasıl istedin, ne demáge istedin? (Malatya, 289/35; G.C.)

niye beyle ediyisin ulā ırıza dey ki yeter. (Sivas, 239/78; D.N. ve Ş.Ü.)

mubarek kişinin yüzü gözü hōrmetine işde şu hastalī, şu belayı, şu derdi bizden al ya rabbi
diye allaha dua ediyö yani. (Sivas, 273/44; D.N. ve Ş.Ü.)

bunnarıñ yanda böyüdüne bunnarı isdiyo. (Nevşehir, 128/60; K.Z.)

DoĒu Grubu Ağızlarında

+(y)a

[...] benim vurulduğum uğruna öldüğüm ðız vallā budur. (Muş, 144/125; Ö.Ş.)

dêrler: “ibrahim ‘aleyhiselam, oğliyı götirdi kesecah, kurban edecah, bir rüya uğrina, bir heyal uğrina. (Şanlıurfa, 145/210; Ö.S.)

Allah bana bir evlat vèrmedi, ona yanıyım. (Gümüşhane, 310/20; S.S.Ö.)

Kız buni tıyınca, bu beni niya almadi diya ustini başini yirtip, huşid beĒa iftira etmeye
Kağdi. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 120/30; T.Z.)

derdun nadu, niya ağliyesin? (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 125/8; T.Z.)

Hz. Peygamber yüz hürmatina
Aşkın bendan esirgema yarabbüm. (Artvin-Şavşat, 128/755; P.F.)

düşmandan naya Kōrhmiyersin, naya ayahdasın? (Artvin-Şavşat, 107/135; P.F.)

+(y)á

bunnar niyá ğetdilar? (Bingöl, 122/220; K.P.)

buna niyá bi şe düşünmiyersús? (Artvin-Ardanuç, 12/5; A.T.)

[...] artuḡ bahari neṛdá górusa dógacaḡlar niyá geçuḡdun deyi. (Artvin-Ardanuç, 12/10; A.T.)

+(y)e

dedi bu keşişe söylediḡi kimi keşiş ayaḡa ḡaḡdi o da ayaḡa ḡaḡdi dedik niye ayaḡa ḡaḡdız. (Bitlis-Ahlat, 110/75; E.S.)

diyi oḡlum ḡáyrdır sen neye geldin? (Diyarbakır, 64/54; E.M.)

padişahım niye èyle derinden bir of çekdin? (Gümüshane, 310/15; S.S.Ö.)

ecel meydanına niye girersen, bémırad ölürsen o ḡıyalınan. (Kars-Arpaçay, 249; D.G.E.)

ben işte bî gecedir sizde misafir kalıyorum bu yandan cāmiye gittiḡinizde gülerek gittiniz, o yandá gelirken niye ağladınız. (Tunceli, s. 33; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoḡu Grubu Aḡızlarında

+a

bi karınun yo‘lına nasi verdun a‘nani. (Rize, 206/170; G.T.)

+e

bu sefer pervānelerine da kapılıp hepimiz ‘birden boḡılac’aktuk orda. (Rize, 202/35; G.T.)

ufaḡdan sevdum pir yar, yanarum ateşine. (Trabzon, s.152; C.A.)

o alev gözleṛe yandıḡı vuruıldıḡım. (Artvin-Hopa, 156/10; A.T.)

3. +DA

Batı Grubu Aḡızlarında

+da

doḡsda bir ārızaḡı olmaḡ sonradan olma ḡadar insana batmıyö biliyómusun? (Kahramanmaraş, 183/55; E.M.D. ve K.E.)

o ḡadınıḡ intizārında ayaḡlarım topal oldu. (Kırşehir, 263/55; G.A.)

+de

ben bu yıl perışan oldum hastanelēde nārde göstermācān, ğocadım, ğocadım.
(Çanakkale-Lâpseki, 314/10; D.B.)

o da sağdım, ama inek yeñi buzağı doğurmuş, buzàğnın heybetinde yanına varamadım;
ikisi de birden enmiş. (Gaziantep, s. 227; C.A.)

ağşamına ğarı ğoca üzüntüsünde yatamamış. (Kırşehir, 258/35; G.A.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

erzurum çok ğırmış souKdan çok ğırılmış bizim asger. (Bilecik, 492/50; Ö.M.)

çok ĩdi orası ammā soukdan duramadım gülüm bē. (Bilecik, 495/50; Ö.M.)

tabī biráz da ormancı oldūğundan açık biz bi kölü biráz da pasiv geliyoz
yaş ĩtibārile yaşlı geTdik. (Burdur-Göhlisar, 293/103; E.C.)

aşhklarından bubasını güccük ğız, “bānā saT” demiş. (Denizli, 65/1; K.Z.)

şindi hasdalıĝ çok yatmakdan oluyo biraS da. (Eskişehir, 446/64; D.F.)

anām osandıñ mı bacım benim gibi ğızından? (Isparta, 151/13; Y.O.)

orlādan bilet alceñ; yāni parasızlıkdan deil. (Isparta, 109/200; Y.O.)

şindi bān o adamıdan da utanıyon. (İzmir, 26/55; K.Z.)

dumandan görämädilā. (Manisa, 9/35; K.Z.)

bu suy gayalıkdan geldī için belkaya deye ondan dediler. (Uşak, 203/80; G.G.)

evlere giremedük ğorhudan, dē mi öle oldu? (Bartın, 151/15; E.E.)

on iki yaşindeydi bi ğızım ğızamuk hastalından tifo velencidine tutuldu. (Kastamonu,
804/195; A.E.)

bu esger MusTāFa aşlıhdan ölüyomuş mizefennen ikisi. (Zonguldak, 104/145; E.E.)

ĝelen ĝiden bazarçılar bā gulüşdü, ben de utancımdan dutdum kesdim. (Çankırı, s. 83;
C.A.)

su ĝetir, susumdan yandım, deyo. (Çankırı, s. 85; C.A.)

u adamın da kimsesi olmadığından gulüğü u__bi arğadaşına elli guruşa satmış. (Çankırı, s. 91; C.A.)

dağhallarıdı, nişanlı oldōnu millet ondan bilüleridi. (Çorum-İskilip, 98/82; A.A.)

seferbellik gelmiş, aşlıktan ölmüşle. (Çorum-İskilip, 107/134; A.A.)

şimdik uranın ormanı olmadūndan gece gündüz unnar hep çalmayle u__meşi harcadılar urda. (Ordu, 175/10; D.N.)

bı sınır davasından dooş édiyok. (Ordu, 177/29; D.N.)

ağşam oldu mu kohusundan duramañ bunun. (Adana, 156/35; Y.F.)

teze caminin havlusunda ajlıhdan millet ölmüş bu akçadağ tarafının adamı hep millet oT yiyi. (Malatya, 251/15; G.C.)

şindi barajdan gölova muazzam zarar görüyo__da kár olmuyo. (Sivas, 233/19; D.N. ve Ş.Ü.)

mutfağ aşçı oldūndan__dolayı bizim uzman çavuşlarımız bana gıcıklık yapıyodu. (Sivas, 234/10; D.N. ve Ş.Ü.)

ne bilim bobamın ahullulūndan. (Tokat, 262/1; D.N.)

yani şimdi de yāmurdan kendümüzü görumağ__uçun yāni. (Tokat, 304/18; D.N.)

bu severT babasından göruhusundan, beni gelir döver diye gaçiyür gidiyür. (Adana, 120/30; Y.F.)

ben ufacim nazardan amma heç iflah olmadım. (Hatay-Dörtüyol, 95/90; Y.S.)

fağır zaten gorkusundan uyyamamış. (Giresun, s. 91; C.A.)

bunnarı almışlar yola düşmüşler, gitmişler şöle bi hayvan__izine gelmişler, suyu birimiş yāmırdan. (Ankara, 156/14; A.H.)

biz insan dīye bildiydik; pātşah nasdan utandığından evi dışarıya çıhamıyor. (Kayseri, s. 59; C.A.)

bu at sidiğından çocū olmuş. (Kayseri, s. 45; C.A.)

bu da avcılıımızdan ireli geliyo, mekán avcılıımızdan ireli geliyo. (Kırşehir, 212/10; G.A.)

benim işim tüz biter ev ufah oldündan. (Nevşehir, 121/5; K.Z.)

çalışırım, kōde 'durmadımızdan gafamızı beceremek. (Nevşehir, 147/5; K.Z.)

bu garının başga çocü olmadığından bu çocü bir yaşınnan başlıyırur yirmi yaşına ğadar yatağdan galdırmıyor. (Niğde, s. 35; C.A.)

onuñ uçu, ondan sebebiyenen. (Konya-Cihanbeyli, 103/26; P.G.)

memişālar çölde canavardan ırāt idememişler. (Konya-Cihanbeyli, 124/34; P.G.)

+dān

allahdān nē yāpałım? (Antalya, 199/50; E.M.D. ve B.R.)

+dān

allahdān nē yāpałım? (Antalya, 199/50; E.M.D. ve B.R.)

+dān

bilmāzli'dān ālinā ö'müş. (Denizli, 66/25; K.Z.)

“bön āşam ğāri gülmāKdān ça'len didiK” dir'lā. (Manisa, 4/45; K.Z.)

+den

emme bunu aņlıadan yoK fakirliKden. (Balıkesir, 375/65; K.Z.)

dedelerimizin bilgisizlīnden bir, baK o zamannar, var manāıP varımış. (Balıkesir, 390/164; K.Z.)

yālımız şehire uzak oldımızden dolayı biz ēlimizdeki mālımızı topleb para yapıdıramadık. (Bursa, 169/13; Ş.H.)

yirmi üç sene, anı kalp krizinden gitti. (Çanakkale-Lâpseki, 271/5; D.B.)

urda sivrisinekten durāmamışlā. (Çanakkale-Lâpseki, 315/15; D.B.)

ālem gülmekden donunu işēyo. (Kütahya, 214/7; G.T.)

ben şu sebebden bi zaman süründüdüm. (Bolu, 199/17; Ö.E.)

yılana orda cenabu haggın lutfinden dil ğelmiş. (Kastamonu, s. 35; C.A.)

mırtaza ā, hızlı geldüğünden ve yorgunluğundan bahsile biraz dinlendükdan sōna, ğendüne yetşeceyni söylemiş. (Kastamonu, s. 12; C.A.)

o yüzden onuçun, hiç kōye çıhasımız gelme'ya. (Zonguldak, 134/70; E.E.)

görümceden ayrı çekerduk. (Çorum-İskilip, 118/29; A.A.)

orda bunu dōmüşler biliyon mu tayın yüzünden. (Adana, 19/5; Y.F.)

so'na zamanla artı devletin zayıf düşmesinden mi, nasılsa, bu yol boyundan esgi anayolda, kervan yolda burada köyün içinde. (Adıyaman, 244/1; N.S.H.)

sevücümüzden artıh havalara uçardıh. (Malatya, 250/5; G.C.)

[...] süleyman hazretleri harpde şehit düşdüden orada çoğ fazla, aşırı derecede atış yapılır. (Sivas, 271/22; D.N. ve Ş.Ü.)

[...] gendi onun için götüdüdü öylēdi yavrım Allāh şerlerinden halas eylesin bunnarıñ. (Hatay-Dörtyol, 79/120; Y.S.)

Garaduman benden gorñiy gelmiy diye cu'ap verdi. (Gaziantep, s. 213; C.A.)

bende tohdurluğ çoğ da ben de hókúmeTden gorñuyom... (Ankara, 185/54; A.H.)

o zıcağlarda hep mide hasdalı hasil_ēdiyo bu suyun yüzünden. (Nevşehir, 135/30; K.Z.)

Doğru Grubu Ağzlarında

+dan

he ajlıhdan zayıflamışıñ. (Bitlis-Ahlat, 112/150; E.S.)

dediler gēt çemnen su getir bize, biz susuzluğumuzdan öldük. (Bitlis-Ahlat, 173/1; E.S.)

fırlamasınan karşı korñusundan çeki gidi. (Diyarbakır, 65/140; E.M.)

bundan çatlıram sevmirim manasındadır. (Muş, 105/60; Ö.Ş.)

gurbanım der bahçalıyam bağlıyam, yardan yaralıyam sinē dağlıyam. (Muş, s.93; C.A.)

bu dağlar ğışdan ağlar, siyah göz yaşdan ağlar. (Muş, s.77; C.A.)

penceresi beş barmağdan, öldüm yara yalvarmağdan. (Van, s.22; C.A.)

demek çocuğ bahımsuzluğdan şey_ oldu. (Erzincan, 290/8; S.M.)

ola, dedi, acımdan ölirem, daha gelir misen varmi? (Erzurum, 15/35; G.E.)

şaşdan, saşaldan üzi görünmey ki, bir tek gözleri parlay. (Gümüşhane, 320/320; S.S.Ö.)

önce belet olarah, Bardızı aldıhlarından aynı Soğannı dağlarına hareket eden ordumuz o gece çoğ bungalmış. (Kars, 185/1; E.A.B.)

soğuhdan telefiyet vèrmişdir. (Kars, 185/1; E.A.B.)

muşderi olmaduğundan çayı yapıyerim e'çay bayatlanıyer. (Artvin-Ardanuç, 27/15; A.T.)

[...] ortadan keşecağ sıra ğıs ğorhusundan. (Artvin-Ardanuç, 29/15; A.T.)

bu Türk millati acından Kıriyer, çaruğunan geziyorlar. (Artvin-Şavşat, 104/95; P.F.)

çocuhsin degilsin meydanun dengi, Korhisundan getmiş yuzinun rengi. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 125/11; T.Z.)

+dán

malımız acindán ğirilacağ. (Artvin-Ardanuç, 12/5; A.T.)

+den

anamız senİN derdinden ğetti evlendi, hağ, annadın? (Diyarbakır, 76/47; E.M.)

demezler mi ki, selden domruğ ğapılır. (Erzincan, 209/5; S.M.)

e, vallah, benim anam da, sewündüğünden sıçramış ğağmış. (Erzurum, 12/65; G.E.)

Parisi çoğ sevdüğümden bir hafta Parisde ğaldım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

orada senelerce bu ıhdiyara köleliğ etmekden artığ İsmâyil beğ de candan bıhmışdı. (Elâzığ, s. 102; C.A.)

zöhre ölüyorum derdinden. (Tunceli, s. 113; G.T. ve B.A.)

Aşağıdaki örneklerde damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

o zemana o köyün ğurultusunden ben da Kıpiye çıhmışdim hanı macarayı sèyredèriğ. (Bingöl, 131/85; K.P.)

gövdesi ğeniş oldığından dolayı boyi éle düz uzun deyildir. (Elâzığ-Kovancılar, 138/11; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dan

ben utandığumdan karşuluk veremedum oğa. (Rize, 226/320; G.T.)

bir testan yazdum efğari gamdan. (Trabzon, s.141; C.A.)

geçe günduz ağlamakdan zati ateşşús pişdük. (Artvin-Borçka, 135/1; A.T.)

nedense biraz babamdan kızdım. (Artvin-Hopa, 158/1; A.T.)

+den

uşaklarınun başını ‘yedi, bi koyunun yú‘zinden. (Rize, 229/75; G.T.)

sizun dilleri‘nuzden babasi ‘koverdi ‘kaşdi. (Rize, 206/175; G.T.)

tabî biz de sevinmeümüzden tapanc‘āyi bo‘şattuk. (Rize, 248/30; G.T.)

Şindi bunlar aralarında geç‘imsi°zlukden bunlara bi destan koştuk. (Rize, 207/195; G.T.)

sevin‘dünden ç‘ilburi da yemedi. (Rize, 218/20; G.T.)

hamsi kokuşisi; sevinduğunden gözleri yaşarur. (Trabzon, s.133; C.A.)

e kız senin terdinden pıgün keldim meciye. (Trabzon, s.161; C.A.)

5. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)i

“neyi götürdün” deyâşi ğadā hākimiñ mäsäläsinä añnadıyo. (Denizli, 50/65; K.Z.)

tek kórkmuyonmu? neyi görkmaluymuş görkulumu be. (Sinop-Ayancık, 115/133; G.E.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+i

puş‘luklan vuruldum oni yanarum. (Rize, 205/125; G.T.)

6. +I⁴A

Batı Grubu Ağzlarında

+üle

Şenay hālan göz_üle bi hemen hastalanı_vēdi, nazar oldu, güçcükden yedi aylık yörüdü. (Isparta, 125/6; Y.O.)

7. +(y)I⁴nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+inen

tıraş olūhana ciled_inen yüzünü kesdirmiş. (Kırşehir, 244/20; G.A.)

o niyetinen biñ dokuz yüz seksen yedide kırk yaşında niyetlendik burdan yazıldık. (Konya-Ereğli/Belkaya, 96/57; Ç.U.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+ınan

munzur dağı ırğalanır garınan, baş yasdığa gomamışam yarınan. (Elâzığ, s. 91; C.A.)

8. +(y)IA

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)la

o adamcāz ne maKsadla yaradmış bilmiyoñ tabi. (Kütahya, 151/1-2; G.T.)

ğorunmağ maħsadıyla, orası ormanlığ bir yermiş. (Adıyaman, 244/5; N.S.H.)

edebe uysun, ādaba uysun o maKsaTla, dā evvel yaşlılā gidēmiş, şindi iče genceldi iyi oldu. (Afyon, 192/150; B.E.)

bizi 'buria yannişlila sevk_ıtmişler, bizi burdan sevk_ıdij” didik. (Nevşehir, 157/20; K.Z.)

+(y)le

orası çiftlikti, hālam sattı. ōlelikle biz gidip gelmiyoz, fazla. (Kütahya, 164/40-41; G.T.)

bu suretle sallānduñ. (Kastamonu, s. 37; C.A.)

koylerning yakın mevğisinde bi ırmağ olduğı munasebetile, o ırmağdan geçēyken, gole düşüyo. (Kastamonu, s. 50; C.A.)

gorhüyle vuramadı ğadın köpege, terkisine bindi ğeğti; ğadın dolanıp dağ başında üzüm evine indi. (Gaziantep, s. 203; C.A.)

sen amasayā mı taşındınıS mı sen vazife dölâyisīle mi ğeldiñ? (Amasya, 323/140; S.E.)

Doğu Grubu Aĝızlarında

+(y)la

ve ayrıca daha daha evel bazı şeylerde birbirini, çoĝ samimi olmasıyla, kız ile oĝlan da_ā küçükken on on iki, on üç yaşında iken. (Tunceli, s. 27; G.T. ve B.A.)

+(y)le

ali bu sesle uyĝudan uyanır. (Muş, 124/35; Ö.Ş.)

ama şimdi, barajlerin yapılmasıyla barajler erozyoni önlediĝi için su artıĝ temiz aĝer. (Elâzıĝ-Kovancılar, 140/63; D.M.)

täsildallar palunun yerlisi olmaĝ tolaysile üssata iştirak etmişlerdi. (Elâzıĝ, s. 83; C.A.)

9. +(y)lAn

Batı Grubu Aĝızlarında

+lan

kökülan bi eşyā ałmıdan çıKdım yalıñ_ayaK, başı ğabaK yoła işdi hōlä. (Aydın, 85/50; K.Z.)

Doĝu Grubu Aĝızlarında

+(y)lan

sadece kürççe ĝonuşTugumuz lisanın dolayısıyla bize kürt kelimesi taĝılmışTır. (Tunceli, s. 142; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoĝu Grubu Aĝızlarında

+len

yeyl'aya aric'iluk sebebilen giderum. (Rize, 261/55; G.T.)

10. +(y)nAn

Batı Grubu Aĝızlarında

+nan

birisi yir, biri baħar, hep gıyâmet bunnân gopar, gavgaya başlamışla. (Çankırı, s. 117; C.A.)

garı saf olduğunnân, gocasına bir duz torbasu vermiş. (Giresun, s. 87; C.A.)

nehirin gıyısında durmuş, geçmek gâbil olmadağinnân, nehire dalmag_ısdemiş. (Giresun, s. 90; C.A.)

+nen

uşâmı veremnen életdilē ö veremnen_öldü giden. (Zonguldak, 110/385; E.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nan

Türk köyi olduğunnan bizim geçmişlerimiz de zatân... (Ağrı, s.1419; Ef.S.)

diyellerdi nölup diyerdim gëtdim inek sağmaya inek kıyduğuni vurdi onnan béle oldi. (Bitlis-Ahlat, 105/75; E.S.)

diyir susuzluğunnan yandım, susuzluğunnan yandım. (Bitlis-Ahlat, 168/75; E.S.)

zevalli babasi telaşasinnan şaşırđı. (Van, s.29; C.A.)

tasıldallar bulunmadığinnân gaymaķam Fehmi beğ mal müdürile billeşerek verğuların bekeyede galmaması için beni dehi tasıldar ettiler. (Elâzığ, s. 83; C.A.)

+(y)nen

zenğinnèn dağlar bile gorħar. (Bitlis, s.58; C.A.)

feleğın elinnen yandıħ nara biz. (Bitlis, s.67; C.A.)

biri Anķara'da, biri Almanya'da getmiş, hükümet göndermiş kendini vazifenen, en küçüğüm. (Diyarbakır, 106/11; E.M.)

ğarpuz kesmeynen ürek ferahlamaz. (Gümüşhane, 390/60; S.S.Ö.)

bu fekirlik yüzunnèn on altı yaşında Emerķaya gâħdım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+nan

pisik korkusunnân gerisin geriye kaçmış. (Trabzon, s.154; C.A.)

1.15. Seslenme Hâli

Temel fonksiyonu seslenme olduğundan "özne hâli"nde bulunan alt fonksiyondan ayrılır. Tek şekilde +Ø ile gösterilir.

Tablo 16: Seslenme Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Seslenme Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	1	%3,1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

+Ø

Batı Grubu Ağzlarında

“ana bân hırsızlıġâ gidicân” demiş. (Afyon, 38/30; K.Z.)

ğoşulardan vardı, nene dedi durma dedi abidin çoġ_ālıyu düşmüş de dedi. (Balıkesir, 365/90; K.Z.)

faırlıġ var çocūm, dōru dēmi ısmayıl? (Balıkesir, 383/290; K.Z.)

“arkıdâş” demiş “sân bāne ävār, bân sāne ävären” demiş. (Denizli, 61/15; K.Z.)

allah! ellēmize kına yaġdık. (Isparta-Gönen, 172/222; A.T.)

yılan lışane gelüp: ey adam_öġlu, beñi burdan indü deye söyledi. (Kastamonu, s. 7; C.A.)

efendim, çok telaş içindeydim. (Kastamonu, s. 11; C.A.)

yaş geri gitdüġçe, yaş unuttum hē şeyi bilemîyom_öl. (Zonguldak, 116/50; E.E.)

u ya mahmud deye bağran adama çärmış. (Çankırı, s. 91; C.A.)

náydicōġ_lan? (Çorum-İskilip, 125/11; A.A.)

şerifânım dolma yapmay nasıl örenebiliriz senden? (Çorum-İskilip, 135/1; A.A.)

niye beyle ediysin ulā ırıza dey ki yeter. (Sivas, 239/78; D.N. ve Ş.Ü.)

camı ġaşda yapıldıydı osman. (Tokat, 281/20; D.N.)

[...] lan uşaklar deyi kórolu bizi beklemesin. (Tokat, 374/43; D.N.)

ölum ali seni de götürüyümmü? (Adana, 119/1; Y.F.)

gız bu nēy dedi. (Gaziantep, s. 196; C.A.)

hanife diyör sende inanç yoĒtur. (Hatay-Dörtyol, 257/70; Y.S.)

gülüşan'ım dimiş, sen bu gafaynan çok kóyü bulutlu dōruĒ dimiş. (Konya-Cihanbeyli, 96/6; P.G.)

DoĒu Grubu AĒızlarında

ey, Zeki ben Şey o adamların árĒábelerimiznen hēç aram yoĒ, hēç gēttiĒim yoĒ. (AĒrı, s.1419; Ef.S.)

Ēanciya deyi ki, 'ami bān bi oda var? (Diyarbakır, 73/29; E.M.)

diyi ana, senin ondan da Ēāberin var? (Diyarbakır, 65/101; E.M.)

baba, dedi, allah senden razi olsun. (Erzurum, 15/45; G.E.)

oĒlum, atuvan arpam yoĒ, sana yerum yoĒ, ben sani nasıl musafir edem! (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 121/31; T.Z.)

ana, falan maĒleda bir Ēız gōrdum, sarayda, aĒlım orıya gāđđi, Ēasdayım, dedi. (Artvin-Şavşat, 116/385; P.F.)

bu diyer ki, "Ola ey sersemlār, mayıs Ēeldi daha hełā bahar Ēelmādi! (Artvin-ArdanuĒ, 12/1; A.T.)

"ēy felan ĒāĒa! sāna ēĒilüĒa gālduĒ. (Artvin-ArdanuĒ, 26/1; A.T.)

ben sene gel diyemem. (Tunceli, s. 132; G.T. ve B.A.)

KuzeydoĒu Grubu AĒızlarında

o Ē'ē' ililerden efendi. (Rize, 199/90; G.T.)

teğim ey közelüm, seni kimler tonatdı. (Trabzon, s.135; C.A.)

ey kiz senun yüzünden, kayib ēttum o yāri. (Trabzon, s.151; C.A.)

düşmana da vermesun evladum, kımseye vermesun. (Rize-Çamlıhemşin, 177/49; S.E.)

1.16. Sınırlama Hâli

Sınırlama hâli bazı çalışmalarda şu şekilde tarif edilmiştir:

Bir işin, hareketin sınırını, hududunu bildiren hâldir. (Alyılmaz, 1994:80)

İsmin anlamına göre zaman, yer, yön veya miktar bakımından sınırlama ifade eder. (Börekçi, 1994:128)

Miktar bakımından yeri, zamanı veya şahsı sınırlandıran hâldir. (Daşdemir, 2000:126)

İsimlerin zaman, yer, yön, nesne, miktar gibi açılardan başlangıcını ya da yayılabilecekleri son sınırı gösteren bir durumdur. (Kara, 2001:212)

İşin, hareketin, konunun başlangıç veya bitiş sınırını belirtir. (Mert, 2002:181)

Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gerçekleşmesinin sınırlı oluşunu göstermek için, sınırın adı olan söz, sınırlama çekimine sokulur. (Karaağaç, 2011:81)

Yukarıdaki tanımlardan da hareketle "sınırlama hâli", ismin herhangi bir fonksiyonda fiile karşı sınırını bildiren hâl kategorisidir.

Sınırlama hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +(y)ACA, +ACAk, +(y)ACI, +(y)I⁴.

Tablo 17: Sınırlama Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Sınırlama Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	6	%18,7

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.16.1. Sınırlama-Yer

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)a

gelü de buradan kendi çüşmemden dakāsam hortum yakın. şoruya gadar geliye. (Bolu, 135/17; Ö.E.)

daha bu baraj geleneç işte oruya gēder baraj da geldi böyle bütün türbeleri kapattı. (Malatya, 301/15; G.C.)

yeTmiş mi būrañ ayancıktan köbrü başına ğada ğurba`a yāmiş. (Sinop-Ayancık, 175/55; G.E.M.)

ta yuKarıya ğadar hayvanı çıKarduK dedi. (Sivas, 272/26; D.N. ve Ş.Ü.)

derelerde, kor derelerde altından yukarıya hep ondan. (Sivas, 285/35; D.N. ve Ş.Ü.)

peyganber efendimiz ufağımız, gine şama, mekgeden şama şiy çekellerimiş işTe böyle kervancılık yapallarımız, alavre. (Konya-Ereğli/Belkaya, 102/255; Ç.U.)

+e

mengene sêkiz kilōmetre, geredēye otuz kilōmetre mi, yirmi kilōmetre mi ore yanı bilmiyon. (Bolu, 130/20; Ö.E.)

dearmene gadar bahçiydi. (Malatya, 289/20; G.C.)

dedim, ben diyom, hem de yirdēn göğē ğādēk yağniş. (Adıyaman, 144/55; N.S.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

sağ tarafa bahın öyle devam eder, Ağrı'ya ğádár. (Ağrı, s.1423; Ef.S.)

tepadan sırt üzeri çaya ğadar suya ğadar onnar ğurtuldi. (Bingöl, 111/135; K.P.)

[...] orda beklēruh tā bütTin Kāfleler gelena Kader. (Bingöl, 119/155; K.P.)

biddis deliKlidaşa kádár rus geldi. (Van, 376/5; G.E.)

burdan manisaya Kádár éle béle ayağda. (Van, 476/5; G.E.)

neriye çin geldi, abu Kemah'a çin Ermeni geldi. (Erzincan, 344/15; S.M.)

bu madenden ta vana gidiller. (Erzurum, 548/10; G.E., d.t.)

ayağı çarılılı olarak ordug'ahdan telim'aha gider telim etmiye. (Kars, 168/40; E.A.B.)

ordan buriya geldih' ticarat için. (Kars, 170/5; E.A.B.)

o evdan benum sarayuma kopri Kurarsa Kizumi verurum. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 127/6; T.Z.)

+(y)e

meni o teppeye ğede geçirtti. (Bitlis-Ahlat, 106/100; E.S.)

bu tırkiyadan gidan tırrenler oráye Kader gidimiş. (Bingöl, 116/85; K.P.)

bizim salonumuz büyük başten başe böyükti. (Elâzığ-Palu, 175/1; .F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

arkasından ářağa, saşlari tel tel olur. (Rize, 258/15; G.T.)

ğel Ekizdereden yoka riya teğ İspir, 'ana kada hiç' baķım yok. (Rize, 250/100; G.T.)

+e

hiç kapidan eve odunumi ğotuyemem bulağğotuyu. (Rize-Çamlıhemşin, 195/500; S.E.)

[...] bunlara zaman bulamaduķ biz evden işe işten eve. (Rize-Çamlıhemşin, 228/1416; S.E.)

2. +(y)ACA

Batı Grubu Ağızlarında

+aa

ğayseriyee, antebee, marářaa, şeher řehereá, av afşınaa, işde bir ğünüş neře bir bürbür derT varırır. (Kahramanmaraş, 201/27-28; E.M.D. ve K.E.)

+ece

gelinleri de burdan evünece bōáden aldın mı ötäiye ğadar yürüyerek gidelleridi. (Çorum-İskilip, 129/30; A.A.)

yarı yirece, yeriyerek geldük. yarı yirece taKsiyenen geldük. (Çorum-İskilip, 117/1; A.A.)

+(y)ee

ğederim ekin bimiye ta nereleree on daĒĒalıĒ, onbeş daĒĒalıĒ yerlere. (Hatay-Dörtyol, 92/5; Y.S.)

[...] o yoldan yoĒarı ta epeyee varıdı nereyeeydi bilmiyom da dezzengile ıĒıyördü heral... (Hatay-Dörtyol, 273/85; Y.S.)

ğayseriyeçē, antebeçe, maraşaça, şēher şēhereçá, av afşınaça, işde bir günüş nēse bir bürbür dērT varırır. (Kahramanmaraş, 201/27-28; E.M.D. ve K.E.)

3. +(y)AcI

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)áci

kóyden şurda bi yáhn bi dépe var, oriyáci yarış yápaııardı. (Amasya, 83/57; S.E.)

4. +(y)I

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)ı

bubası öndän çardırvandın aşşāyı mārdimānınan enmiş işmiş çı'mış. (Denizli, 70/15; K.Z.)

“filan dādan bizim bōdrumuñ altını ğadar” diyo “bi lām ğazcäksinüz mäsälä” diyo. (Manisa, 16/15; K.Z.)

+(y)i

yani germiyan, aşşā_yûkarı bu deñizliyi ğadā falañ uzanıyo bunuñ şēleri, tēsirleri afyonu beraz kenarda bırakmak sūretiiñle deñizliyi ğadā gidiyō bizim bu şive. (Kütahya, 153/83-84-85; G.T.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+ı

işte bu bahırcılıh ordan bu yanı gele yavaş yavaş, yavaş yavaş kaybolı. (Şanlıurfa, 134/40; Ö.S.)

1.16.2. Sınırlama-Zaman

1. +Ø

Batı Grubu Ağızlarında

bi kere şıhıñ_eliñi öPdüñ mü, yorulunc_ādar gezmeK var, ölünc_ādar geçinmeK vardı. (Balıkesir, 373/13; K.Z.)

baba şunnarı o odunnar bitic_ādar bunnara bize ev verelim de... (Balıkesir, 382/287; K.Z.)

burda büyüdüm de, bubam_ asgerde ölüncé ğadañ, babannäm de ölünce ğadan, burda amcam vādı, amcamın yanına yollamışlā beni yavrım. (Çanakkale-Lâpseki, 302/15; D.B.)

o su tūke'neñ_āder yuğuruñ. (Nevşehir, 126/5; K.Z.)

Doğu Grubu Ağızlarında

o zaman kader páreni vèirler. (Bingöl, 119/145; K.P.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

yázdán kışa nè koyácāz_ öle işdē fasilleyi ħrudursuñ_ işde öle bi şēler ğörsun. (Antalya, 423/48; E.M.D. ve B.R.)

yedi yaşına ğadar beKlersiñ gezgim çoK benim. (Balıkesir, 379/186; K.Z.)

yedi yaşından yirmi yaşına ğırdırdanna. (Balıkesir, 380/207; K.Z.)

epei, om_ bir, om_ bir buçua ğadar. (Kütahya, 136/70; G.T.)

ben aşamadag su ğötürüyon böyne yarım ellen, döküyon. (Bolu, 120/40; Ö.E.)

on yedi on sekiz yaşımıza gadā çocukluk halinde oynār ğülerdük_ ğórcülerde. (Bolu, 196/1; Ö.E.)

orda āşamdan sabağa kadar baygun yatmış; ğēndüsünden ħabarı yok. (Kastamonu, s. 9; C.A.)

zamānımız şu melmeketde benim çocuklūmdan bu yana oldu... (Zonguldak, 140/10; E.E.)

bunnarın ādeti gunde āşama ğadar biri ya Mahmud, biri ya Mabud deyi bārmañmış. (Çankırı, s. 91; C.A.)

bu zamana ğadana aļlahıma çoñ şükürler foļsun fahıllıh da çekdim. (Samsun-Alaçam, 122/5; K.F.)

şubata gadār devamlı gar yağar... (Malatya, 306/1; G.C.)

yüz iki yaşına ğadar   da yaşamış bir z tdi. (Sivas, 324/14; D.N. ve ř. .)

valla bilmem  ki. he tokoda ğaddanı aynısı yani. (Tokat, 281/11; D.N.)

yoruldum ya, hani sabaa ğadar yol geldiK. (Adana, 139/65; Y.F.)

şimdi mayısdan bu yana 86 yaşındayım. (Adıyaman, 208/1; G.E.G.)

 yleyinnen başladı o g n a'ġřama gader harp  ttik. (Gaziantep, s. 223; C.A.)

o zumana ğadar gelen t rkler var bi de o zumandan sonra gelen var. (Gaziantep, 223/125; S.H.)

şorda akşamad  oturuņ. (Kahramanmaraş, 377/59; E.M.D. ve K.E.)

+(y)e

[...] amarikenin ğabarı olmuş, y  h lledec n yirmi d rt saate ben bu işi demif. (Antalya, 471/68; E.M.D. ve B.R.)

kırK g ne ğadar burda, kırkınıcı mesele baņyosunu yaPdırılı gine aynı annesi onu b alarlar. (Balıkesir, 389/133; K.Z.)

 ř sene askere K d  Kayıkçılık y pdık. (Bursa, 190/9; ř.H.)

işde, mesel  sabah erken koyduysaņ,  ġlene ğadar kaynaması l zım, aır ateşde. ( orum-İskilip, 136/24; A.A.)

eer dışarda cenazenin saġabı var  sa bekletiller. saat iki  ce ğadar, d rde ğadar. (Tokat, 260/18; D.N.)

bu b yle, he, unu g ze   ğadar y reye g re ġiřin yeyg s n  hazıllarız. (Tokat, 358/23; D.N.)

b ş taġga duruņ sıyırın,  yle  yle 'dirkene 'orda ġayı ' yleneden duru. (Nevşehir, 155/55; K.Z.)

Doġu Grubu Aġızlarında

+(y)a

ġardař dedi vallah gusura baġmıyın  le zatan dedi benim geceden sabaha g den yatmadım. (Aġrı, s.1422; Ef.S.)

hela sıbaya Kader bu sis_misda belkı açılır. (Bingöl, 121/195; K.P.)

ben hęc evlenmağ niyatında değildim o zemâna Kader. (Bingöl, 128/5; K.P.)

gelmiş bi gün boş orda ağşama gede baldızımğilin ğapısında süpürge bağlır. (Bitlis-Ahlat, 103/1; E.S.)

bögün bi adam bunı ancağ ele sebehtan otırsa ağşama kâder bi tene yapamaz. (Şanlıurfa, 129/20; Ö.S.)

ağşam beş altı sıralarına ğadar ğoşardığ, tekrar açardığ. (Gümüşhane-Kale Köyü, 141/9; G.Ç.)

bēn ağşamdan sabağa ğada, ağşamdan sabbağa ğadan beylâ ahım var amanım yoğ daha. (Artvin-Ardanuç, 9/25; A.T.)

çoban tavari ağşama Kadar otariye. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 156/1; T.Z.)

+(y)e

mutli oldum babam, ta seksen ikiye kâdâr. (Diyarbakır, 106/8; E.M.)

yarı geceye kader işte eglenirler. (Şanlıurfa, 196/105; Ö.S.)

bizim cevüz, büyük bi cevüz vardı, devrülmiş, ağşeme gader onnen güleşdim. (Erzincan, 213/2; S.M.)

bir hafta dūn olurdu. perşembe başlar perşembeye biterdi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 137/26; G.Ç.)

hele şimdiye ğadar bi ğuruş vermemişig. (Kars, 173/1; E.A.B.)

bin dokuz yüz on dört harbine geder igirmi beş lira hafdalıhla çalışdım. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

bin üç yüz otuz dokuz terihine geder Angara mimessili İsdanbul hilal_ehmer reis sanisi Hâmit beğ elîle yetimlere gönderilmişdir. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

üçüncü sınıfa kada gittum yeter. (Rize-Çamlıhemşin, 207/821; S.E.)

[...] he dügun edeşdile tulum zuşna eylance gece sabiya kada işte. (Rize-Çamlıhemşin, 190/368; S.E.)

bu yaşa kada dayanuş mi esk işleş. (Rize-Çamlıhemşin, 194/477; S.E.)

ğitdük Başkôy'a ğatar. (Artvin-Borçka, 134/5; A.T.)

hamsi gızarıncaya ğadar emrunuz olursa, size gıyağ bir şehriye çorbası ğetüreyim.

ğoli gômřilarınán o seņe para ile çalayı öldük bahara ğatar_orda ğaldük. (Artvin-Borçka, 141/15; A.T.)

+e

tā eyl'úl'ún nihāyetine kadar top'lanur. (Rize, 207/200; G.T.)

Ādem aleyhissel'ámdan āhír zaman peğamberine kada ğelen peğamberler. (Rize, 254/40; G.T.)

elli sekize ğadar Muğğul fabriğasinden ticareť ólarağ ğaldüm. (Artvin-Arhavi, 152/10; A.T.)

óndan soğğā aşabacılığken altmış beşe ğadār çalışdüm. (Artvin-Arhavi, 152/10; A.T.)

Bazı örneklerde hâl eki, sıfat-fiille ekleşmiştir. Burada sıfat-fiil ekinden sonra damga tamlanan ve bu tamlanana eklene bir hâl eki vardır:

Batı Grubu Ağızlarında

+a

ğānımız dozurana³⁶ ğadarı harman ğızādı. (Kastamonu, 642/1; A.E.)

tereyāyınan güzelce sararana ğadar ğızardıyoņ işde. (Çorum-İskilip, 135/10; A.A.)

turşulu ũu yıķācan ĩce yıķācan güzelce durlanāna ğada. (Sinop-Ayancık, 118/20; G.E.M.)

tuluğ dolana ğadar_öle basarız. (Konya-Cihanbeyli, 107/26; P.G.)

+(y)e

³⁶ dozur – 0 – an + 0 + 0 + a ğadar
olms. e. sfe. tn. tek.e. h.e.

[...] doksan yaşında öldü, ölesiye bobâmâ hizmet etdim yâni bakdım. (Antalya, 470/29; E.M.D. ve B.R.)

o bulgur suyu çekene gadâ Pişē. (Isparta-Gönen, 173/40; A.T.)

[...] o fiçilâ bitene kadar ekşiyē, koquyo su_amma mecbūr içiyoz_onū nē_ŷābıcan?
(Sakarya, c.2, 72/85; Ö.M.)

eve gelinsiye gadâ gene şakır şakır buz oludu. (Bolu, 198/37; Ö.E.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

he yani oni gösteriller vurillar o dağı çihana gede kaç teneyi vurdılar. (Bitlis-Ahlat, 115/245; E.S.)

+e

onnan sonra bunu babasıgil gelene gádár bunu huzurevine vèrdiler. (Ağrı, s.1424; Ef.S.)

ağanın_evinden tay getirmeye gitmiş tay getirene kadar iki çocuğum öldü. (Muş, 107/105; Ö.Ş.)

3. +AcA

Batı Grubu Ağızlarında

+aca

gece yarısınāca dālarda yatarduk. (Çorum-İskilip, 120/3; A.A.)

bütün, ordan_sōna yoruluduk āsamaca. (Çorum-İskilip, 142/17; A.A.)

ķóyün_örtasına eteş yáhallar, bēlki zābācā bir vağon odun yánardı, kēsınligle bir ramörg odun yánardı. (Amasya, 118/115-116; S.E.)

ērken evlenen evlendüren de varıdı yirmi yim bēş yāşınaca duran da varıdı gızım hēpisi óyle dēyil. (Amasya, 337/52-53; S.E.)

sultan hānım gocası, bīr çocuğu olanaca eye'line görünmezmiş. (Gaziantep, s. 194; C.A.)

bunu yāzaca yēeciñ, başga nē çarşıñ nē gōsüñ. (Kahramanmaraş, 376/29-30; E.M.D. ve K.E.)

he mi o göca tarlalar akşamaca biçerdük ac ğarnımıza... (Sivas, 239/58; D.N. ve Ş.Ü.)

zabāca mal yemlerdi, mul yemlerdi. (Sivas, 238/16; D.N. ve Ş.Ü.)

o zamanaca bir arap gelirdi. (Kırşehir, 246/35; G.A.)

+aça

sabahdan ahşamaçâ düğün günü güleş dutarlardı. (Malatya, 279/5; G.C.)

beyle tahtadan onda suyunu süzüydük. kışaça duruydu. (Malatya, 292/30; G.C.)

herkes namaza gider öğlen namazına öğlen namazınaça yemā ulaştırırırĖ çocuk camiye götürülürdü. (Hatay-Dörtyol, 261/170; Y.S.)

[...] ğalan mahsuluna göre bir gün bağmiş adam bi ti buyda dökülük orıya allah allah bu ambara bu vağıtaça. (Hatay-Dörtyol, 84/245; Y.S.)

+eçe

ben geleneçe sallamış hörüm eylemiş, yığmış. (Malatya, 285/1; 54; G.C.)

o da ğarışdırmassağ kesilir. ğaynéyeneçe ğarışdırırlar. (Hatay-Dörtyol, 199/15; Y.S.)

girdik çaylıdan bitirdik, geleneçe heç görmedi, şunun ğaynanası da öyle oldu, onda öyle yani ğetdile bitirdiler. (Hatay-Dörtyol, 243/25; Y.S.)

4. +AcAk

Batı Grubu Ağızlarında

+acak

o zamanacak diyorlarkine alıya basdılar. (Kahramanmaraş, 195/55; E.M.D. ve K.E.)

+ecek

ōndan sōna sombārecek kōmür yakādık. (Bursa, 196/72; Ş.H.)

5. +AçI

Batı Grubu Ağızlarında

+aÇı

kimisini bê beānmedim kimsini de ğendiler beni beānmedi. dērken o zamanaÇı ğaldık. (Kahramanmaraş, 331/33-34; E.M.D. ve K.E.)

6. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)I

bu zaṃanı ğadā çalışdım, çalışdım sizi parı sahibi ettim. (Aydın, 82/15; K.Z.)

“‘yedi yaşından ye’miş yaşını ğadā isdimämiş, çöp çatan bu Käl_ölanı ça’mış, bu masala dēven sänä” dedi. (Denizli, 65/1; K.Z.)

māyenēda görüştük_ışti tā māyeniyi ğada hiş görmediK. (Eskişehir, 918/36; D.F.)

bahardan bu yanni tembiy_ ediyom. (Çorum-İskilip, 143/39; A.A.)

ondan bu yanni ğışları davar gúderim. (Ankara, 165/64; A.H.)

+u

aķşama ğadar, onu gece yarısı, saħat dokuzü onu_kadar o başında kalcak ve dūn_olduğdan sōra_da onu kırk gün gelen mübareke ĥaķına, bütün esvablarını soyunmak giyinmek şartile, o başa o elmasla_da daķılır muħaĝĝaķ. (Kütahya, 137/107-108; G.T.)

1.17. Şart Hâli

İsim ve fiil arasında koşul ilişkisi kurması bakımından ayrı bir kategori oluşturmaktadır. Çalışmamız dışında Daşdemir (1995) ve Kara (2001) olmak üzere "şart hâli"nin ayrı bir kategori olarak işlendiğ iki çalışma tespit edilmiştir.

Şart hâli için kullanılan şekiller: +DA, +DAn, +ilen, +(y)lA, +(y)lAn, +(y)nAn.

Tablo 18: Şart Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Şart Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	6	%18,7

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +dA

Doğu Grubu Ağızlarında

+de

[...] onu bulufda ecele olarak maña getireceksen buluf getirmediğin tahdırde hemen boynunu cellata verecem. (Kars-Arpaçay, 250; D.G.E.)

2. +DAN

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

o parā bize yētēdi, üç lirā aldukdan kerī. (Zonguldak, 104/130; E.E.)

‘dutar kóye gótürür tabi satılmadıktan sōra ‘nolcağ eşşek, eşşei gerīsi geri gótürür kóye. (Zonguldak, 119/20; E.E.)

yani para oldukdan sōna üç tane market var burada. (Sivas, 287/9; D.N. ve Ş.Ü.)

gecelī yüz milyon oldukdan sōna mükün deíl. (Tokat, 313/16; D.N.)

şimdi bak hakığa baktından maraşliyim. (Kahramanmaraş, 340/52; E.M.D. ve K.E.)

+dañ

sen zāten orda göreviñi yapmadıKdan kēri geri tarav ıra ad yaşābilecek bi durum yoğ. (Burdur-Göhlhisar, 293/95; E.C.)

+den

senin ğayinnāñ, ğaynatāñ ğahrini çekmedüKden sōna, çekmiyola şindikiler. (Çorum-İskilip, 134/196; A.A.)

ével imkání mı var, anañ babañ verirse varıñ, vermezse varıñ, vermezse ölseñ gene vāğamazdıñ oña, vermedikden sōna. (Kahramanmaraş, 373/40-41; E.M.D. ve K.E.)

+Tan

Ağız çalışmalarında "T" ile belirtilen ses, çalışmaların çoğunda t-d arası yarı ötümlü ünsüz olarak geçse de sesin "aşırı patlayıcı" olarak ele alınmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz.³⁷ Aşırı patlayıcılaşma terimi ilk kez Turan (2012) tarafından kullanılmıştır. Turan (2012) çalışmasında "aşırı patlayıcılaşma"nın Orta Türkçe döneminde özellikle Anadolu sahasının karakteristik özelliği olan ötümlüleşme etkisi ile

³⁷ Buran (1989:216) bu durum için Anadolu ağzlarındaki ötümlüleşme temayülünün aksine bazen bu ötümlüleşmenin tam olarak gerçekleşmediğini, ek ünsüzünün yarı ötümlü olduğunu belirtir.

buna direnme temayülü arasında şekillenen bir ses hadisesi olduğunu belirtir. Turan (2012) aşırı patlayıcı seslerin özelliklerini şu şekilde ifade eder:

“Aşırı patlayıcı sesler, normal ötümsüzlere göre daha önde boğumlandığı hâlde ötümsüzlüğünü muhafaza eden, bir derece nefesli olmalarına rağmen hafif gırtlak darbeleri ve gergin oldukları için diğer patlayıcılara göre daha ani patlamalı olmak gibi, farklı özellikleri barındıran mürekkep bir ara merhale sesi niteliklerine sahiptirler. Bu nitelikleri onlara dönemin ötümsüz seslerinin ötümlülüğe geçişe zorlandığı bu merhalede, hem ötümsüz hem de ötümlü seslere yakın durmalarını sağlamıştır. Zira ötümsüz sesler, bir taraftan ötümlülüğe zorlandıkları için bir derece öne kaymakta, diğer taraftan ötümsüzlüğü muhafaza etmek için gırtlak darbeleri olmaya zorlanmaktadırlar.”

Aşırı patlayıcılaşma hadisesi genelde art ünlülerde görülür. Bunun sebebi ise ötümlüleşmenin ön damakta daha kolay gerçekleşip, art ünlülerin ötümlüleşmeye direnmesidir:

“bän_āsKerden gelip_dē bi_ışimi ā'madīkTan sora bän_ävlemmiycem” dedi. (Sakarya, c.2, 107/75; Ö.M.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

su olmadıhdan sora ayçiçeği olurmu? (Erzincan, 365/10; S.M.)

3. +ilen

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

dēdum, "bu şart_ilen: nişan biraşurum. (Artvin-Borçka, 142/20; A.T.)

4. +(y)la

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)la

"bunu çıkarıñ! yalnız şu şarTla" diyor. (Adana, 11/20; Y.F.)

yanna gånünü ediyor fağat çeledi sığışdımı haçlığa yiyecā bilmem sırtı başı şey odlu mu gelmek şartıyla. (Hatay-Dörtyol, 224/145; Y.S.)

+le

Batı Grubu Ağzlarında

[...] bunnan memnun olan pādiṣa^h hayatını gurtaran müneccime bir dā bir şey sormamak ve gucünü hiç bi suretle üzmemek şartile, fazlaca mükāfat vererek müneccimi azād etmiş. (Kastamonu, s. 16; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)la

bi alay, alay komitani olmaḥ şartıyla esas duruşda bizi trêne mindirdiler. (Van, 611/105; G.E.)

ismini vèrmek şartıla. (Van, 611/110; G.E.)

+(y)le

Doğu Grubu Ağzlarında

igirmi senede_ödemeg sertiyle. (Kars, 173/1; E.A.B.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+le

aldı kulaç enniluḡte olmaḥ şardile pirer ġişi atun usdüne pinsun. (Trabzon, s.163; C.A.)

5. +(y)lAn

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+(y)len

heḗ c'insden biḗ èḗkek, biḗ dişi gemiye almak súretiylen. (Rize, 279/20; G.T.)

6. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+nän

muḗat_olmaḡ münasibätinnän burä yoḗuyôlä. (Manisa, 20/15; K.Z.)

+(y)nen

Abu güneş melmeket ehline ve ğarşı ğelen asğere bir yemek çıharttı, bütün altın sinikle ğaşağı ğümüş olmağ sertiyenen. (Gaziantep, s. 214; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+nan

dizini kırmamağ şartınan, böyle çekerdi. (Van, 496/110, G.E.)

1.18. Tarz Hâli

İsmin fiile karşı hareketin oluş şeklini, tarzını bildirdiği hâl kategorisidir. Farklı çalışmalarda "nasıllık" ve "niteleme" olmak üzere iki farklı isimle işlenmiştir.³⁸ Şahin ise tarihi ve çağdaş Türk yazı dillerinde işlediği hâl kategorisinde konuyu yönelme, bulunma, çıkma, eşitlik ve araç hâli başlıkları altında "tarz bildirir" işleviyle ele almıştır. (Şahin, 2003:197, 247, 300, 336, 370)

Tarz hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +CA, +cAcuk, +cAlAn, +CanA, +DA, +DAn, +genelik, +ginecik, +I⁴lA, +I⁴lAn, +(y)I⁴nAn, +(y)lA, +(y)lAn, +n, +(y)nA, +(y)nAn.

Tablo 19: Tarz Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Tarz Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	18	%56,25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Batı Grubu Ağızlarında

emediğ gonusması heP caklı cıklı gidē. (Kütahya, 177/1; G.T.)

bien de başga bi şekil göcez sanıdım. (Uşak, 215/125; G.G.)

böyle gelişigüzel yaparığ bizde öyle bir imam tayin edilmiş... (Malatya, 303/10; G.C.)

onu gözeelce ince ince açarsın, yumağ hâline getürü açarsın. (Tokat, 239/85; D.N.)

³⁸ Nasıllık hâli: Alyılmaz (1994:77) ve Mert (2002:147), Niteleme hâli: Börekçi (1994:123), Daşdemir (2000:123) ve Kara (2001:202)

geliyo olan oğuldan atın yanına giriyo _ki at her _günkinden daha şiddetle ālıyō. (Tokat, 273/51; D.N.)

he, şeyler selalar minaralarda, bu şekil ğarşılardı. (Adıyaman, 171/105; N.S.H.)

şindi de diyollar da, onnar da başğa tüllü sölyollar. (Kırşehir, 196/60; G.A.)

def ellerinde zingir zingir zilliler. (Kırşehir, 247/65; G.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

đafanı çalıştıran _insan şu şekil idareni yapmış. (Muş, 152/15; Ö.Ş.)

penceresi püsgül püsgül, men ne dedim mennèn küsdün. (Van, s.22; C.A.)

ne annadın çalēşmadığımızı? (Erzincan, 365/39; S.M.)

benim işlerime lazım olan ğerek lisanı ve ğerekse yazmağı bir _ezim örgendim. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

peşüme ağlayurdi, sevdiğim gana gana. (Trabzon, s.137; C.A.)

ben nasıl ayrılalım, senun kibi ferğden. (Trabzon, s.148; C.A.)

biz ğónullı yardım ediyóruz anadún? (Artvin-Borçka, 141/5; A.T.)

bağçede yattım uyudum bōle arğa úsdi çimenlíkde. (Artvin-Hopa, 158/5; A.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

şindi bēy sizlere ömür _öldü, bān yalnız yaşeyom kendi başıma. (Afyon, 211/130; B.E.)

+e

o müllet varya nası birbirini ğıracak şekilde üst_üstüne ğaçışma yaPdı. (Konya-Ereğli/Belkaya, 97/83; Ç.U.)

dedelerimziden ben aşai_yuħarı ğoçgiri tarihini ezbere biliyorum. (Sivas, 312/54; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

tèz bana azuḥ tozuḥ hazırlayın, ben tek başıma gidip bu ağ ḡavah ḡızını alacım, dèmiş.
(Gümüşhane, 310/45; S.S.Ö.)

bèyle dèdigi kibin at dört nala geldi. (Gümüşhane, 319/305; S.S.Ö.)

+e

yavrum döner kendi kendine. (Muş, s.73; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

Arapç'āyi doḡri doḡriya 'bilmez yāni. (Rize, 207/215; G.T.)

+e

fakat gergefun_uzerinde_dá bi tafušan var, kendi kendine dóner, dedi. (Rize,198/60;
G.T.)

3. +CA

Batı Grubu Ağzlarında

+ca

anaḡ, bâbaḡ vāmi? ayrıcamı duruyon? (Bilecik, 496/5; Ö.M.)

usułca kałKdım davıḡıñ toKmāni furdum ḡāri. (İzmir, 25/30; K.Z.)

u'sulca döndü gātTi. (Sakarya, c.2, 76/55; Ö.M.)

[...] hemen daḡarcuḡun dibinnèn usulluca yımurtayı alıyo, yerden daḡ alıyo, dı yere eyiliyo. (Kastamonu, s. 31; C.A.)

gıvraḡca ḡose altınarı toplamış, goyunna gomuş. (Çankırı, s. 83; C.A.)

pādişah_ertes_ün baḡıyo ḡorḡmasın da derdi neyse açılca söylesin dimiş. (Ankara, 194/170; A.H.)

+ce

bunu bônece on sekiz, yîrmi, on yedi ône o şekilde vèriz bunları. (Afyon, 169/20; B.E.)

[...] èvet kafałarımı èydiler èyice dinliyołar, dinliyołlar. (Antalya, 197/73; E.M.D. ve B.R.)

onũ saımsağlı yápiyoşuđ mesele, ısladırsığ yâni, dõrarsıđ böyle gúzelce. (Antalya, 423/51; E.M.D. ve B.R.)

[...] gúzelce gavırıldığ ğaynadırdığ yerdik. (Balıkesir, 369/26; K.Z.)

millet toplanmaã başladı mı servisi yapâsın gúzelce tepsilere. (Sakarya, c.2, 16/30; Ö.M.)

yîkallâ gúzelce, beni de çocuğumu da yatâma yatırıldı. (Bolu, 124/2; Ö.E.)

onnan sõra gúzelce basaruz o duzlı suyi erıdib üsdüne göyüvèrürüz. (Zonguldak, 113/60; E.E.)

oglan zındandeydi yâ; oğlanı gız gızlıce, gidip sorıyo. (Kastamonu, s. 23; C.A.)

tereyâyınan gúzelce sararana ğadar ğızardıyoğ işde. (Çorum-İskilip, 135/10; A.A.)

ve öylece ayrıldılar. (Giresun, s. 100; C.A.)

undan sõra gúzelce bişdükden sõra birâz bişdükden sõra piriç göyarsın. (Ordu, 175/18; D.N.)

pağlayı ğatarsın gúzelce yıķarsın ondan sonâ ğabına ğuyarsın. (Sinop-Ayancık, 112/39; G.E.M.)

herkes evine, memleketine ğöre hep böylece yaparlar. (Sivas, 297/36; D.N. ve Ş.Ü.)

o kendi halince yamur suyînen kendisi böyür. (Sivas, 236/65; D.N. ve Ş.Ü.)

onu gözeelce ince ince açarsın, yumak ğaline getürü açarsın. (Tokat, 239/85; D.N.)

baş tarafımı, suyunu gızlıce sen iç. (Adana, 12/45; Y.F.)

è tarhanâyâ akşamdan ıslarığ gúzelce sabahleén èler ocaâ ğoruğ. (Kahramanmaraş, 388/48-49; E.M.D. ve K.E.)

ipra'mığ anası gızlıce hâmile onđan nemrutdan habersiz günü gelmiş, doğum yaPmiş, gitmiş mağaraya, mağarada doğum yaPmiş. (Konya-Ereğli/Belkaya, 108/445; Ç.U.)

ondon sōnada sererdik, gurudurduĥ tekrar, savırırđıĥ onu gūzelce, ayıtlardıĥ. (Ankara, 157/64; A.H.)

hinci e'v_āliyollar *g*ayri yēñidden, *g*oyunu kesiyollar, gozelce temizlediler *g*oydular paĥıra. (Nevşehir, 123/40; K.Z.)

[...] 'şiy 'Faĥılı koyüne 'Faĥılıda da orda gozelce bir *g*ayfaltı yaptılar, orda yidik yimē. (Nevşehir, 158/80; K.Z.)

bir de hafifce dolabın dolabın gapā açılmış, ne gorsün ayın ondördü ğibir bir gız dolapdan çıĥmış başlamış oraları yelleşdirmeye. (Niğde, s. 21; C.A.)

onu gūzelce süzeriz. (Konya-Cihanbeyli, 106/24; P.G.)

+ça

biyo ğaradaşdan geliyom yalunuzça. (Çorum-İskilip, 121/39; A.A.)

Doĥu Grubu Aĥızlarında

+ca

buudalar taĥda toĥmahlarinan eyyca dōĥulur. (Artvin-Şavşat, 110/215; P.F.)

+ce

[...] baston elinde gelip ēle nece vurdisa baston ortadan kırıldı. (Bitlis-Ahlat, 105/65; E.S.)

aĥşam oli, o kör mendilini toplı gūzelce. (Diyarbakır, 66/28; E.M.)

iyice sürmaĥa başlar gene kesmez. (Şanlıurfa, 145/210; Ö.S.)

doĥ aşır ğider derince, üzer ğider Muş uvasi. (Muş, s.78; C.A.)

buĥdaylar çuvallarnan vurduĥ harmanın kenarına gūzelce babamnan beraber yatarđıĥ. (Gümüşhane-Kale Köyü, 133/23; G.Ç.)

Kuzeydoĥu Grubu Aĥızlarında

+çe

oni da oyleçe ĥabul ētdi. (Trabzon, s.165; C.A.)

4. +cAcIk

Batı Grubu Ağzlarında

+cacúk

şöyle usulcacúk gidellē, ğıza górelle. baqallā³⁹ (Karabük, 162/50; E.E.)

5. +cAk

Batı Grubu Ağzlarında

+cek

[...] babam önnönü çıharır şeyle gözelcek serer. (Gaziantep, 203/20; S.H.)

5. +cAlAn

Batı Grubu Ağzlarında

+calan

o Hocañ yavaşcalan bēgiri çözüyoru üsdünü dä parı hēbälānā ardıyoru ğaldırıyo bi miniyoru atıñ_üsdünü... (Aydın, 93/40; K.Z.)

6. +cAnA

Batı Grubu Ağzlarında

+cene

büKme için hamüru yürusun güzēlcene, hamüru yürduKdan sōra on onbeş daKge dinlenmēye gōrsun. (Afyon, 229/50; B.E.)

[...] ğeçe ğeliyō buazını bēylecene sıhıyō, sen benim kómrümü nēye aldıydın diyō. (Amasya, 342/91-92; S.E.)

görümü eltisi güzalcene gelinin üstünü başını ğeyindirir... (Malatya, 258/30; G.C.)

teniyi ısladırlı çorbayı bişirrik güzalcene ayrana katırlı... (Malatya, 295/1; G.C.)

bu yol böylecene devam_ētdü_üçün deveci_dā ğomuşlar. (Tokat, 284/15; D.N.)

yaprak dolmasına, içine güzalcene sovanı ğuccúk ğuccúk dōrañ. (Ankara, 175/123; A.H.)

burdan gözelcene kibarcana šiye giderik Bu' ğazkoprüye. (Nevşehir, 157/25; K.Z.)

³⁹ onnan sōna, ōlana sorallā, ōlan eyer ğızı görmediyse, ğız ōlan gidē ğızı gōrē.

Doğu Grubu Ağzlarında

+cene

güzelcene gendini oturturduḡ hásebanın üstüne. (Elâzığ-Palu, 207/28)

ķavırdıḡtan kellí onı güzelcene eleyiḡ. (Urfa-Birecik, 292/169)

7. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

şindi gendi aralānda yápiy millet dúúnü. (Amasya, 315/21; S.E.)

+de

çoḡunlukla da toplu hâlde yapılio. (Isparta-Gönen, 174/54; A.T.)

üç yüz ġálem alışveriş _etdiḡ, her şeyi milim milim nerde ahlında dutdın? (Adıyaman, 146/110; N.S.H.)

şinci arabı yürekde sevmiye başladı. (Kayseri, s. 59; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+da

ne yolda açılacaḡını bülmedik. (Elâzığ, s. 81; C.A.)

+de

bī şekilde sonuca vardıḡdan sonra đızı isterler. (Muş, 145/15; Ö.Ş.)

8. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

herkez de açıkdan, gizli satıyór, yānı ķonyá hudūdu antalyá hudūdunâ vèrmiyór, yásak. (Antalya, 222/43; E.M.D. ve B.R.)

şindi mālle olaraKdan⁴⁰ olması gerekir. (Balıkesir, 391/183; K.Z.)

kız ağlayarakdan köe geliyō, bubasına diyō ki, “hamamda yıkanamadım, temizlenemedim, beni sıra vermedilē” diye, bubasına şe yapıyō. (Isparta, 143/9; Y.O.)

yumruglayalagdan, şeyne azar azar fitık yapmadan iyice tamam olduğu gadarı yuņururuz. (Bolu, 137/4; Ö.E.)

yapduk, çabukdan vidük dediye. (Çorum-İskilip, 126/26; A.A.)

[...] iki gece yatırırız yarıntası günü tekrar yoğurt katarahdan o tarhanayı sereriz. (Malatya, 265/5; G.C.)

yāni ğaçak yoldan gētdi yurt dışına. (Kahramanmaraş, 347/77; E.M.D. ve K.E.)

ğarayolunan giTdik, yolculūmuz burdan yidi günde giTdig_orda oruya buriya ūriyarahdan. (Ankara, 179/102; A.H.)

yatdı çaya, emmiyiņ dūūnünde, herif bōle elinde bebē oynatdı. yalandan duurdu. (Kırşehir, 246/45; G.A.)

anası ōluna acıyarahdan dışarı biraħmış getmiş su virmeden. (Niğde, s. 35; C.A.)

+den

içimden söyledim. (Balıkesir, 379/167; K.Z.)

eğer dedim, ğlakā gelirse, ğorķu boķuna sıkcez ğāri, bilerekden deil, Allah vā şimdi. (Isparta, 107/133; Y.O.)

valla bēni isdeyerekden aldılā. (Bolu, 222/6; Ö.E.)

tabj iki üç sātlikdi yörūlekden sırtde elli kilo ‘yūk. (Zonguldak, 144/15; E.E.)

dōvayı onnar_ içinden oħuyō bize ğarşı dimiyō. (Amasya, 341/72; S.E.)

her şey inaç, cānı ğόνden inanursaņ bārusaņ her zāman yānında_ o. (Amasya, 303/149-150; S.E.)

ğēdisin güzellekden baħıysın. (Malatya, 267/1, 31; G.C.)

⁴⁰ Sev, zarf-fiil ekinden sonra eklenen +dan ekinin pekiştirme işlevinde kullanıldığını belirtse de pekiştirme ekleri arasında değerlendirilebileceği konusuna tereddütle yaklaşır (Sev, 2009-II:91)

[...] işde aniden gemi tersine dönmüş o adıyla döru yol almış. (Sivas, 264/119; D.N. ve Ş.Ü.)

allaha dua ederekden işde anılarımız bu. (Tokat, 329/19; D.N.)

o sevinerekden gidiyür. (Adana, 124/135; Y.F.)

şele hefifden gatlarih, tepsiye düzerik, tepsiye düzdikten so'na yanmış yağı hızlı olarak, üsdine tökdüğümüzün, o gât gât açılır. (Adıyaman, 165/275; N.S.H.)

bizler görüp görüşerekden evlenmedik yavrum biz görücü usulüynen öyle evlendik... (Hatay-Dörtyol, 136/5; Y.S.)

[...] sen yürekden oEumuyön diyöm herife gendi de diyör. (Hatay-Dörtyol, 257/70; Y.S.)

nedir o gürültü diyerekden delikden gafasını uzadıyor, o garıyla löbeticiler gürültü yapmahdalar... (Niğde, s. 4; C.A.)

+Tan

açıkTan gonusuyum ben yav. (Sakarya, c.2, 116/75; Ö.M.)

mēsimlik işçi olarakTan şeker şirketinde çalışıyö. (Tokat, 314/2; D.N.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

oğlan tarafı gaħar sıradan kız tarafının elini öperuħ. (Muş, 104/35; Ö.Ş.)

ağliyarahdan geldik eveee!.. (Gümüşhane, 335/1; S.S.Ö.)

Bazı örneklerde damak uyumuna aykırılık görülür:

gaşların eğri mildan, şeverem cani dildan. (Muş, s.73; C.A.)

dördinci Ğuni padişahun oğli gizlidan geyiĞa sormiş ki: (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 140/13; T.Z.)

+den

o büyük annatırdı o gençler bële cani başdan gönülden dinlellerdı. (Bitlis-Ahlat, 123/5; E.S.)

değ anasına deyi: sen Mirze Meħmetden guvvetini sor, neden zaft olir. (Van, s.7; C.A.)

geven gendülünden biter. (Gümüşhane-Kale Köyü, 139/64; G.Ç.)

padişahım niye èyle derinden bir of çekdin? (Gümüşhane, 310/15; S.S.Ö.)

bu guluplar Saḫariya herbine geder hökümete ve millete canı göyülden çalışdılar. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+dân

ē burÿâ nerdân düştün? (Artvin-Hopa, 165/25; A.T.)

+den

ağa beni nerden bulac'ak? (Rize, 219/65; G.T.)

9. +genelik

Batı Grubu Ağzlarında

gaḫarlar el öperler gözelgenelik... (Malatya, 272/1; G.C.)

10. +ginecik

Batı Grubu Ağzlarında

ḫamurunu gine_aynı açarsın inceginecik onun mantısını yaparuk. (Sivas, 306/21; D.N. ve Ş.Ü.)

11. +I⁴IA

Batı Grubu Ağzlarında

+ıla

şē yīmı sırtımızıla çekerdik anacīm. (Burdur-Göhlhisar, 243/185; E.C.)

ğadın başımıla her şey_eTdim, aklıña ne geliyosa. (Isparta-Gönen, 169/6)

Doğu Grubu Ağzlarında

+ıla

seni begenmağıla ancaḫ olur. (Şanlıurfa, 169/30; Ö.S.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+ilá

háy húy meşeğetilá bodocúllari duđdúk, arhacilari, ordan góturdilar dēy Pareḫ dağı geçúrdiler. (Artvin-Borçka, 134/10; A.T.)

12. +ilen

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

óyle hoş ben hoş yúzumilen demiyórum yani meşelá yolliyór şimdi başgasini. (Artvin-Borçka, 142/1; A.T.)

13. +(y)I⁴nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)InAn

bānim düyünüm çengilerinen oldu. (Afyon, 202/30; B.E.)

āfiyetinen yeriz. (Afyon, 212/185; B.E.)

“ah! benim sehē gitdi” dēyin bārınca, o daş atannarın hebsi bīlik eve gaçdıla yarışınan gaştıla. (Zonguldak, 134/55; E.E.)

ilāyınan ney dāmada elbise giydürüleridi, cāmiya gitmeden. (Çorum-İskilip, 98/139; A.A.)

helbette ki góreneğ inen olurdu. (Malatya, 299/1; G.C.)

davul_ı unan zurnayinen gel gelelim dúúne. (Tokat, 241/5; D.N.)

börek çorbasını da bōrānı dökeller gırma gavırırılar ya çiğ etinen yapallar. (Hatay-Dörtyol, 139/80; Y.S.)

bēn zaten ğahrınan geldim bēnim Allāh yardım_ı etti. (Kahramanmaraş, 369/23-24; E.M.D. ve K.E.)

lePbeyk duvasıynan, tekbirinen vardık. (Konya-Ereğli/Belkaya, 98/127; Ç.U.)

bi goza miSir, bi goza miSirinen asger harb_ı der mi dirdi bābam yani on dōrd_ı ay hasda yaTdı. (Ankara,148/82; A.H.)

cefay_ı unan günü geçer. (Nevşehir, 134/10; K.Z.)

ben bu üzümü nasıl olsa gurnaznığınan yırım dimiş. (Niğde, s. 8; C.A.)

+unan

zorunan ğözellig yog arhadaş dedim. (Bolu, 133/9; Ö.E.)

en sōna paşa gızımış; ğendüsünü zòrunan saraya ğötürüğ deye yàverine emir_ vemiş.
(Kastamonu, s. 11; C.A.)

Doğu Grubu Aĝızlarında

+inán

bená padişahın ğızını zorinán veriyellár, ben dá işdámşyerím. (Artvin-Ardanuç, 37/15;
A.T.)

+unan

ne zorluĝunan unu aldım, getürdüm. (Erzincan, 386/46; S.M.)

biz de dalĝunnuĝunan fabru°kadan çıhdım, bu yannı dorĝu geliyem. (Erzincan, 388/22;
S.M.)

bu Türk millati acından Kıriyer, çaruĝunan geziyorlar. (Artvin-Şavşat, 104/95; P.F.)

üzerimde bulunan altun sàheti ğörünce zòrunan elimden aldılar. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

14. +(y)IA

Batı Grubu Aĝızlarında

+la

un fabriķasında yāni girdim deil de, onlā zorla aldılā beni un fabriķasına. (Isparta, 103/7;
Y.O.)

gemlikten, yalovadan, bursadan, mudanya cephesine kadar biz böyle hücumla çarpıştık.
(Malatya, 316/1; G.C.)

burda ilkoķulda hēcanla okudum. (Konya-Ereĝli/Belkaya, 91/8; Ç.U.)

çocuĝlümüz çalışmaĝla at üzerinde ğoyun güderdiĝ. (Konya-Cihanbeyli, 147/2; P.G.)

+(y)le

yirm beş ĝayme yōmiyeyle geçim_ olurduķ. (Bilecik, 534/5; Ö.M.)

zaten gelin, dāmaT hiş görmeden ananın böbanın bitirmesinlē evlenilirdin eveli. (Burdur-Göhlhisar, 233/97; E.C.)

hePsi de irezillile bö_üdü. (Burdur-Göhlhisar, 281/25; E.C.)

yok_bē düğüne evlendik. allān_emriyle. (Çanakkale-Lâpseki, 413/40; D.B.)

ama ben iyilikle sölüyom. (Çanakkale-Lâpseki, 437/40; D.B.)

aķşama ğadar, onu gece yarısı, saĥat dokuzü onu_ķadar o başında ķalcak ve dūn_olduķdan sōra_da onü kırķ gün gelen mübareke ĥaķına, bütün esvablarını soyunmak giyinmek şartile, o başa o elmasla_da daķılır muĥaĝĝaķ. (Kütahya, 137/107-108; G.T.)

‘bōlelikle düvünlerimiz olü. (Karabük, 178/20; E.E.)

yirmi sēkiz ğunnük yādeyle alıyoĥlar. (Kahramanmaraş, 183/44; E.M.D. ve K.E.)

ōlelikle işde geçimimizi ōle idāre ediyoz. (Ankara, 168/12; A.H.)

bōylelikle ikisini vermiş . (Niĝde, s. 18; C.A.)

Doĝu Grubu Aĝızlarında

+la

[...] götürmiş getirmiş tarla sürme şekli böyle anlatmahla olmiyir. (Muş, 151/1; Ö.Ş.)

[...] birez sesim gelmediyiçün yanı havasla söylemiyecem yanı dille size annadacam. (Kars-Arpaçay, 260; D.G.E.)

+(y)le

keyaların üstindeki yosunlerle beslenēr. (Elâzığ-Kovancılar, 140/70; D.M.)

düşük bi sesle ooooo. (Elâzığ-Kovancılar, 145/60; D.M.)

kendimiz imeceyle yapmışuĥ yolumuzi. (Erzurum, 46/5; G.E.)

görücü usulüyle şeyiyle. (Gümüşhane-Kale Köyü, 161/23; G.Ç.)

çoĥ işĝencelerle pādışahın ruhunu aldı. (Elâzığ, s. 101; C.A.)

cenderme guvvetile tasildalların evlerini aradım. (Elâzığ, s. 83; C.A.)

bo'ylelikle, efendime söyliyem bir evlenme türenine gidilebilirdi. (Tunceli, s. 27; G.T. ve B.A.)

buyrun dênilir, ben ālā'nın emriyle, peyğamberin kalbiyle dinimizin ādetiyle, ben senin kızını, efendim, oğluma istiyeyeğim. (Tunceli, s. 26; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+le

bunlari g'uç'lukle alabilduk. (Rize, 202/40; G.T.)

Keleşlan zorlukle, yalvararak... (Rize, 242/55; G.T.)

15. +(y)lan

Batı Grubu Ağzlarında

+lan

arefe gününden evvel gurbannıK olceK hayvan alınır bazardan, bazarlıKlan alınır. (Afyon, 193/155; B.E.)

o konyanın tüççarları gelir, üş beş kuruş kárımızlan onu satar tēkrar bi dā ēliris. (Antalya, 222/29; E.M.D. ve B.R.)

sırtlāmızlan çekēdik aşāladan, bi bakır elimize, hinciK ne mutlu. (Bilecik, 538/40; Ö.M.)

çocuklūm benim çok fakir zamannādı fakir yöksuzluklan vakit geçirdik yoksuzluklan. (Bursa, 166/6; Ş.H.)

gülü gülü. sāhicālan. (Manisa, 5/20; K.Z.)

+(y)len

ben aşamadag su gōtürüyon böyne yarım ellen, dōkūyon. (Bolu, 120/40; Ö.E.)

işde öyleliglen gelinimizi de aldug sayibi de oldug. (Bolu, 200/22; Ö.E.)

ezaylan, cezaylan eyle tüfekte öldürmeylen dēl. (Sivas, 358/45; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+len

beleliklen anasını öldürdi. (Van, s.9; C.A.)

bu olacak kelimedir bî laf dêmeylen olmaz. (Tunceli, s. 31; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+lan

bu hayati nel'an geç'irdum? (Rize, 211/55; G.T.)

16. +n

Doğu Grubu Ağzlarında

padişahun oğli getmiş bu yuzuklardan birini gizlin almış. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 153/9; T.Z.)

17. +(y)nA

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)na

e hada salcāna giT. (Aydın, 87/15; K.Z.)

bir adamı yānda asmışlar bōle ğırh zopayna dövüyolar. (Kırşehir, 261/15; G.A.)

18. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

gelin de gederkene onu geydiriler başına, onnan geder. (Balıkesir, 370/71; K.Z.)

bōlā yazmanan örgänäbilir misiñiz acaba. (İzmir, 30/20; K.Z.)

kis kisinän ürän it, anasını bubasını diñlämäyän ävlät, buyurmānan vazıfa hızzatını görän avraT, üzängiñnän yörüy aT ał guırūndan da yabana aT. (İzmir, 31/10; K.Z.)

çoğ esgiden devled düzeni tam otumadan, ğuvved zorunnan mesele helledildii zaman ga'mış bu laf. (Kütahya, 177/4-5; G.T.)

dutuyo, zornan gavşırıyola dört çocuk ordan alıyola, götürüyola evlēne. (Uşak, 226/15; G.G.)

è geçinmesine baħar hayırlısıynan. (Karabük, 170/25; E.E.)

dā istidayı yazdumadan zaptıyele beñi buraya zòrnan getüdüle, demiş. (Kastamonu, s. 11; C.A.)

değ geriden hızıynan gelēyken o da gaçıya. (Kastamonu, s. 37; C.A.)

duzu vazıkaynan alıdúk, zeydinyānı vazıkaynan alıdúk. (Zonguldak, 102/35; E.E.)

varıñ sağlınan. (Sinop-Ayancık, 116/139; G.E.M.)

dóváyla gëydürü. dováynan. dováynan hoca gëydürü. (Amasya, 299/69-70; S.E.)

kürün vardı çeşmenin öğünde sırasıynan herkes malını suvarıp gış olursa içeri getirrik ılıştırıp. (Malatya, 282/10, 49; G.C.)

el yazusuynan yazlıydı. (Sivas, 298/7; D.N. ve Ş.Ü.)

artuk bi saat mı ğaynar, yarım saat mı ğaynar, ğaynamaynan pişiyö. (Tokat, 264/62; D.N.)

davılınan zurnayna gidecēmiş, millet ardına dillerdi biliyonñu? (Ankara, 187/65; A.H.)

gasap dutmasıynan et ve saire gönderiyor. (Kayseri, s. 57; C.A.)

böyle ālaşmaynan olmaz. (Nevşehir, 124/25; K.Z.)

[...] sen bāa darıların beni zornan Tenbel Āmede verdiğ. (Niğde, s. 39; C.A.)

gülüşan'ım dimiş, sen bu ğafaynan çok kóyü bulutlu döruñ dimiş. (Konya-Cihanbeyli, 96/6; P.G.)

+nän

sän bu bizim lışannarımıza arımēnän nēdi bulusuñ. (Muğla, 96/40; A.A.)

+(y)nen

[...] bi düzüne çekeriz, bu guruyan gayışı yımşaldır, bōne çekmeynen. (Afyon, 172/130; B.E.)

birbilē uyüyanları dikēlē, gara sürēlē yüzlēne uyütmamáK için, böyneninen sabahı edēlē. (Afyon, 228/50; B.E.)

unda merāsimmnen gelin çıkarılır. (Kütahya, 224/1; G.T.)

bān askellik otuz_ūç_āy askēllik yapTım. fāgat hep eziyetinnen. (Sakarya, c.2, 75/50; Ö.M.)

heb hediyeynen gelilē. (Karabük, 170/10; E.E.)

düvünlerimiz gözelli knen olīya. (Zonguldak, 138/1; E.E.)

yétimlīnen bóyüdúk. (Samsun-Alaçam, 168/84; K.F.)

herges namusīnen gēder, oturur, yēr gelür. (Ordu, 182/8; D.N.)

bi_dakım elbisīnen gēdeller. (Tokat, 261/16; D.N.)

beğzı düğünü gāsidenen gezdirirlerdi he. (Adıyaman, 169/55; N.S.H.)

bizler görüp görüşerekden evlenmedik yavrum biz görücü usulūyenen öyle evlendik... (Hatay-Dörtyol, 136/5; Y.S.)

[...] siz_ola, akrabā ola, genel_olarak güler yüz tatlı dilnen ğarşılanır. (Ankara, 159/7; A.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)nan

sultan vehdedinmiş o zaman üş tene paşa girmiş bunun dayiresine mekāmına girmiş dabanca zorinan yazdıhlari fermani padişaha imzalatmışlar. (Bitlis-Ahlat, 111/95; E.S.)

aramışlar, taramışlar, zornan bi alabalıh bulup getirmişler. (Diyarbakır, 72/8; E.M.)

yaşantımız ēle fakirlīhnan geçidī mın üçun ēle herkes oħıla gēdemezdi. (Şanlıurfa, 133/20; Ö.S.)

üreğinin yangınıynan atların üzünnen öpdı. (Van, s.4; C.A.)

ğelini bin türlü nāznan sürüterek örtüsüne yatırıp ğörüşürdü. (Elâzığ, s. 89; C.A.)

oyunnar oynanır, türkilar doğlanır, yengadan türkiynan çerez bişe işdanır. (Artvin-Şavşat, 113/295; P.F.)

+(y)nen

gızı götürdü şeye polis garagoluna orada dēdi ki men zornan_gelmedim, gendi isteğimnen geldim. (Ağrı, s.1424; Ef.S.)

ğeynetam çoğ meni severdi, meni sevginen de almişdi. (Bitlis-Ahlat, 105/70; E.S.)

Aslıhanın ateşinen sölerem. (Bitlis, s.59; C.A.)

hemidiyyelerin hefiyyelerin zülmiynen geçen gara illerin. (Van, s.33; C.A.)

bezirğan gariyi çağırdı, gariyi yaldağ dilnen gandırdılar. (Van, s.28; C.A.)

garametnen böyidim garāmetnen. (Gümüşhane-Kale Köyü, 146/30; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+nan

sofranın yani başına beş ğişi ellerinde birer büyük odunnan tikilmişler. (Trabzon, s.153; C.A.)

o akillinin lafinnàn bu köyden kaçmışler. (Trabzon, s.154; C.A.)

1.19. Tercih Hâli

Tercih hâli, isim ve fiil arasında seçme, tercih etme ilişkisi kuran bir hâl kategorisidir. Diğer çalışmalarda rastlamadığımız bu kategori Anadolu ağzlarında, ya "yerine" kelimesinde görülmüş ya da +AcAK sıfat-fiil eki ve +Ø tamlanan ile +An sıfat-fiil eki ve Ø tamlanana eklenen +A morfemiyle işaretlenmiştir.

Tablo 20: Tercih Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Tercih Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	1	%3,1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

sen üTü alācaña onu yapdū. (Zonguldak, 110/370; E.E.)

+e

[...] äskiden mandalara haşhaş küspesi verilirdi yem yèrine... (Afyon, 191/95; B.E.)

onla olācene, ağıllınan olsun, dedim. (Kocaeli-Kandıra, 132/10; B.B.)

dedi, haħa verceğine bize ver, éyi. (Adıyaman, 147/120; N.S.H.)

Bayat Şambayat diyeceğimize Şambayat Bayat diyelim diyo, Şambayat. (Adıyaman, 217/185; N.S.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

đirtik azıcılığ diyeceğına bi đirtik olsa bu yeterdi. (Van, 488/50; G.E.)

elin kirasında kalacağına orda kendi evinde alın. (Van, 541/75; G.E.)

sen bu yataħları boş yere yığacağına bi m sandere yapsan buni içine yığsan ya. (Van, 574/70; G.E.)

k w n şehir olacağına, evin şehir olsun. (G m şhane, 391/90; S.S. .)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

orba suyunun içine incec k Őhriye goyacođuna at_oa iki deňe yiri hamsi. (Trabzon, s.133; C.A.)

+e

bu 'aylık'ları yetişt rene kadar bi 'yerde đirup 'ali'şalum. (Rize, 223/215; G.T.)

bu beyazun  zerine duşe'c'eğine 'duşti siyahun  zerine. (Rize, 199/85; G.T.)

1.20. Tezat H li

Eklendiği isimle zıtlık ilgisi kuran h ldir. "-DİK/-(y)AcAK" sıfat-fiil ekli tamlayan ile bir tamlama oluşturan "h lde/halda" kelimesinde g r l r. Buradaki "tezat h li" eki +dA'dır. bunun dışındaki az  rnekte ise "+(y)A rağmen/r man" Şeklinde g r lm şt r. +dA'lı Şekil t m ağız gruplarında yazı dilimizdeki gibi kullanılsa da BGA.'da Kastamonu'daki iki  rnekte damak uyumlu Şekil tespit edilmiştir. DGA.'da ise El zığ-Kovancılar'da art  nl l  kelimedenden sonra karakteristik olarak  n  nl l  ek kullanılmıştır. İncelediğimiz çalışmalarda sadece Kara (2000) ve Daşdemir (1995)'in ele aldığı bu h l için "karşıtlık h li" terimini kullanılmıştır. Biz "karşıtlık" terimini "ekleşme dizisinde morfemlerin

birbirine karşı yandaş ya da yerdaş olarak durumu" için kullandığımızdan bu ana fonksiyonu adlandırmak üzere "tezat hâli" terimini kullandık.

Tezat hâli için kullanılan şekiller: +(y)A, +dA.

Tablo 21: Tezat Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Tezat Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	2	%6,25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

ona rāmen ben yalnız bi kadın olduymdan. (Kütahya, 209/4; G.T.)

böyle guveTli baırmamıza rāman, halbiki hınzır öte dōru ğaçması lāzımken bize dōru geliyir. (Adana, 292/30; Y.F.)

+e

ha bābamı çok seviyordum dóvmesine rağmen bābama karşı benim çok sevgim varıdı. (Mersin-Anamur, 152/42; E.G.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+e

o yüzden boyi çoğ küçük olmesine rağmen her türlü tore taşılır. (Elâzığ-Kovancılar; 141/80; D.M.)

2. +dA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

sizing ağıt dedūnuz bu türku oyun için yapılmadığı halda, aşā yukarı gırg elli yıl önce oyun türkusu olmuş. (Kastamonu, s.4; C.A.)

bakdıđı halda keşa altūnnan dolmuş. (Kastamonu, s.9; C.A.)

şindi o adam hâlihazır dödönu bildēm hâlde bu adama ben ekmēmiñ sābi dey minnetdārım. (Gaziantep, 176/20; S.H.)

+de

bi sürü māş_alıyolā dēdim benim eşim de hoca oldū halde. (Isparta-Gönen, 232/28)
devlet melzemesini ğatırnan getiriylerdi. ğatırnanan getidiği halde eKmeK de geturdiler.
(Adıyaman, 232/50; G.G.E.)

[...] ğonuşma falan olmazdı bizde dayımın ğızı olduğu halde dayımın ğızı olduğu halde ğonuşma işi olmadı. (Hatay-Dört Yol, 296/115; Y.S.)

[...] gendiniki batar da öteğine çıhardırsa baTdi halde onu ütmüş_olur, onu alır. (Ankara, 438/148; A.H. d.t.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+da

talebe olarağ ğetdiğim halde, üş bin_nira mayış alırdım. (Erzincan, 370/34; S.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+de

muayine olduumuz zamanda topç' i olduumuz halde sinifimizden ğeri kalduk. (Rize, 247/60; G.T.)

3. +(y)I⁴

+(y)u

leşberli_imiz biğaş ğonşuyu rāmen ğaviyīdi. (Eskişehir, 867/22; D.F.)

1.21. Vasıta Hâli

Vasıta hâli, isim ve fiil arasında bir araç ilişkisi kuran hâl kategorisidir. Bu ilişkiyi kuran araç sadece somut bir varlığı, eşyayı değil; aracı olarak bir kişinin söylediği söz, bir yere ulaşırken kullanılan güzergâhı gibi araçları da ifade eder.

Vasıta hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +CA, +DA, +DAn, +I⁴1A, +(y)I⁴1An, +(y)I⁴nA, +(y)I⁴nAn, +(y)lA, +(y)lAn, +(y)nA, +(y)nAn.

Tablo 22: Vasıta Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Vasıta Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	13	%40,6

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.21.1. Vasıta-Aracı

1. +Ø

Batı Grubu Ağızlarında

[...] zeynebi ahmediñ_õlu hasana allāñ emri, peygamberiñ ğavli birer ğişinin řādeti özerine biz seniñ ğıziñı, allāñ emri, buña dúñúr geldik diller_imiş. (Kırşehir, 198/30; G.A.)

2. +CA

Doğu Grubu Ağızlarında

+ca

Kültür Bahanlığınca kitaplar basđurdım. (Artvin-şavşat, 126/710; P.F.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

bõle allahañ sayasında nasıl_ısa o vücutu vemiş baña. (Kütahya, 215/33; G.T.)

4. +DAn⁴¹

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

⁴¹ Özek ve Sağlam, ekin vasıta işlevinde kullanılmasını +Da (bulunma) ve +n (vasıta) eklerinin birleşmesiyle oluşmasına bağlar ve ekin vasıta işlevinin +n'nin işlevinin bir kalıntısı olduğunu belirtir (Özek ve Sağlam, 2014:17). Ekin kaynağıyla ilgili diğer görüşler için bkz. Özek ve Sağlam, 2014:16-17.

emekli oldu Şindi, o bakıyo bēnē. sālık iŐleri ondan oluyo. (Çanakkale-Lāpseki, 271/5; D.B.)

eve de geri, allahdan buruya nasib olucāmıŐ, nasiP diyom. (Çorum-İskilip, 119/72; A.A.)

hep bēle gece gūndūz hep bōle önüne getūriyo allah tarafından. (Tokat, 233/3, II; D.N.)

gız orıya ğedinci, allah tarafından bir gapı açılıyo. (Yozgat, 153; C.A.)

+dān

ğīzına biŐirdigi yemā'lādān bilmiŐ, farke'miş. (Denizli, 66/20; K.Z.)

DoĒu Grubu AĒızlarında

+dan

“bān nay edem Kardaş elımdan ne ğālur.” diyer. (Artvin-Şavşat, 124/650; P.F.)

5. +I⁴nA

Batı Grubu AĒızlarında

+ine

ğalbimine ikrār, dilim ile tasdiK eyledim, haĒkıĒ gerçeyidir. (Ankara, 152/114; A.H.)

6. +I⁴nAn

Batı Grubu AĒızlarında

+ınan

[...] yanındāĒı siyis buriya geliyor, bizi soruyo soyadımsızınan. (Ankara, 179/89; A.H.)

7. +(y)IA

Batı Grubu AĒızlarında

+(y)la

işe akrābalarım ramazanda bēŐ on ğuruş vēriyōllar, onuyla ğeçiniyōrum işde. (Antalya, 202/106; E.M.D. ve B.R.)

ve gızı, oĒlan nikahla almış. (Çankırı, s. 119; C.A.)

ey allahın yardımıyla ve yardımcı oldūna ğalip, mutasip ve bālī ğaldīm için bu hikayeyi size anlatacaım. (Sivas, 264/86; D.N. ve Ş.Ü.)

onnarın sırası sıfatı allahın yardımıyla orayı fet_ etmiş. (Tokat, 303/29; D.N.)

hem_ de bunu bizim topladūmuz parayla yapıldı devlet hasdanesi. (Tokat, 313/15; D.N.)

böyle bir zata, böyle bir ordıyı ğonduran bir ğaniye ğarşı Albet esgi adıyla söylüyom, Cebel'i ve Ğoru, Zey Köyü arasında. (Adıyaman, 181/120; N.S.H.)

+(y)le

undan başğa allā_ izinle bi dahā gelmedi u hasdalıK_ bize. (Burdur-Göhlhisar, 292/59; E.C.)

onnan sōra nişan dağılūr allahı emrile. (Zonguldak, 136/10; E.E.)

bi_ sözle vidi paray, vidi bize. (Çorum-İskilip, 126/25; A.A.)

Giderdiñ allāñ_ emri, peyğamberiñ ğavliyle ölumdan ğızıña 'dūñürüm. (Ankara, 187/101; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+la

cenabi allah kimseyi ajlıhla terbiye etmesin. (Erzurum, 14/30; G.E.)

bu menfaatçılarnın sözüyla bu ğalk böğün birbirine ğarşı rağabata giriyor. (Tunceli, s. 142; G.T. ve B.A.)

+(y)le

bin üç yüz otuz doğguz teriğine geder Angara mimessili İsdanbul hilal_ ehmer reis sanisi Hāmit beğ elīle yetimlere ğönderilmişdir. (Elāzığ, s. 82; C.A.)

buyrun dēnilir, ben ālā'nıñ emriyle, peyğamberin ğalbiyle dinimizin ādetiyle, ben senin kızını, efendim, oğluma istiyeyeğim. (Tunceli, s. 26; G.T. ve B.A.)

8. +(y)lAn

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)lan

ha bu arı parasıylan bü_evi dikTim. (Sakarya, c.2, 71/30; Ö.M.)

+len

ana_dilimlen gonusuyom_lan_ben. başga_mı gonusuyom. (Tokat, 357/4; D.N.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+lan

Allāhun emrinlan, dedi, ben buni sağa veriyrum. (Rize, 200/115; G.T.)

Allahun emrinlan, peygamberun sózinlan. (Rize, 230/135; G.T.)

9. +(y)nA

Batı Grubu Ağzlarında

+na

ğayın bilādärä böyüKsä ābe dini, güçüKse kändi adınna ünnāsiñ. (Manisa, 6/35; K.Z.)

+(y)ne

biz allahın emrinne gızıña düñür geldik, deris. (Kütahya, 224/8; G.T.)

“Allahın emriyne gelmişsim senin kızını istiyorum” diyorum. (Malatya, 299/1, 65; G.C.)

bir vardı vermediler, ikinciye varınca allāñ emrinne aldıñ. (Kırşehir, 278/1; G.A.)

10. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

onu bi devlet yardımıynan bunu bi yapdurabülüsēz. (Sivas, 283/68; D.N. ve Ş.Ü.)

tebi, artıñ máhgame ğararınnan paramızı aldıñ. (Adıyaman, 147/125; N.S.H.)

ondan kırım gelin gelirdi, bu hocaynan hoca nikā ğıyılırdı hocaynan. (Konya-Cihanbeyli, 105/64; P.G.)

+nān

“Allāñ āmrinnān sāniñ ğızı 'Çıvrilli Māmād_Ağāya isdāmiyā ğāldim.” (Denizli, 54/20; K.Z.)

+(y)nen

allān emrinnen isdeni, isdeniyu gızla. (Balıkesir, 362/1; K.Z.)

allahān emrinnen peygāmberiñ ğavlinnen gızıñ hoşumızı gitdi, táliP çıkıyoz dersin.
(Kütahya, 135/5; G.T.)

[...] hele şunu çağırđım de benim semir kırkumu, başımda tuğmu, heybetli vezir oldumu
bubama gosterin de kendi lafiyinen kendini utandırđım demiş. (Çankırı, s. 93; C.A.)

[...] o dokdoron ilaciynen o dokdoron tedavisiyinen yaşıyoñ ah gızım... (Sinop-Ayancık,
126/20; G.E.M.)

ğonşu zaar biriniñ sadahasiñen büüdük. (Kahramanmaraş, 335/55-56; E.M.D. ve K.E.)

şimdi allāhıñ emriyinen, peygāmberiñ ğavliynen giTdik aliniñ gızınā'. (Ankara,
151/28; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+(y)nan

Allah'ın emri, Peyğamber'in ğavliynan senin gızıyın bizim oğlumuz... filanciya isderük.
(Gümüşhane, 341/20; S.S.Ö.)

+nen

dēdi ben onin emrinnen gelmişem. (Bingöl, 125/75; K.P.)

1.21.2. Vasıta-Araç

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

çeteneniñ koğunü suya ısladıırđıñ bi havta. (Nevşehir, 132/40; K.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+e

ama boyle 'sabit el'üne tutarsa'n oni. (Rize, 204/95; G.T.)

2. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+de

elimde yıkéyom hem. makina filan da yok. (Çanakkale-Lâpseki, 272/40; D.B.)

peyniri de mâkinede çekeriz. (Konya-Cihanbeyli, 106/24; P.G.)

3. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

ō gizli suyu yér altından götürdükleri suyu böyle gèndi çabalarından oña pörnek dêrlermiş o zaman. (Kahramanmaraş, 301/49-50; E.M.D. ve K.E.)

+den

hamırını elimden böyle böyle böyle yaparım... (Bilecik, 540/35; Ö.M.)

anaktar deliinden añaşır, ğızı almaa gelen tarafnan, dâmadıñ vekilinnen yani sizin añañayacâñız. (Kütahya, 178/65-66; G.T.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

hep paradan aloroz. para verip paradan alırız. geçimmiz ele işte bizim köümüzün. (Gümüşhane-Kale Köyü, 136/12; G.Ç.)

tulum tulum sen tulum yaz. eski çalğı. bunnardan dñn yapardıñ yani. (Gümüşhane-Kale Köyü, 137/24; G.Ç.)

Kaynıyayan suyin içina eldan açdığın, kesdiğın mağarnalari koyiyersın. (Artvin-Şavşat, 110/220; P.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+den

ağac'un tepe'sini telden tuturac'aam. (Rize, 236/30; G.T.)

4. +I⁴IA

Batı Grubu Ağzlarında

+ile

Harmannarı sürerTik, hõ aşşāhılarda işde ókúzülē ēkerdik. (Antalya, 256/36; E.M.D. ve B.R.)

+UIA

é çokÇă_ölursa izini gēlīr, çokÇă_ölmassa ihi télefónula, tēlgırafıla dēdībi işde gōnuşursuñ. (Antalya, 265/25; E.M.D. ve B.R.)

ēkini ókúzülē ēkerdik. (Antalya, 263/58; E.M.D. ve B.R.)

onula hõle dutdu mu, yeri ıldız gibi gösteriyōdu. (Isparta, 105/73; Y.O.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+(y)ile

mezārımı kızlar kazdın lo lo, altın gūmiş kazmayile lo lo. (Diyarbakır, 138/7; E.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+ile

ğeliyūr hırisdiyan gūrci, đurbirile bađiyūr ki, öyle gōrundi! (Artvin-Borçka, 140/15; A.T.)

5. +I⁴IA

Batı Grubu Ağızlarında

+ılan

unu gāvırısıñ yağılan ilik gibi olur_o un. (Burdur-Göhlisar, 335/375; E.C.)

6. +I⁴nA

Batı Grubu Ağızlarında

+ına

inneyne ilacına ısıtmayı önlediler. (Malatya, 271/5; G.C.)

kel_ođlanıñ cebinde de bıçağ var_ıdı ya bunun; bıçağ_ına çuvalıñ āzını kesmiş, çıhmış. (Kırşehir, 259/25; G.A.)

ğözünü doldurdum, tetiē bastıdım, dimiş, üsTüne de oturduydum, dimiş; ayām_ına tetiē bastıydım, patlayınca beni tā burıya atTı, dimiş. (Kırşehir, 260/40; G.A.)

faḥad eses ğadınıñ ğocası asgerde gelmiş, ğardaşına dimiş ki hani benim hanım, senin hanım kótu yolda bulundu, taşına öldürTdüm, diyo. (Kırşehir, 262/45; G.A.)

+una

onu ısladırdıñ pardañlardıñ çabuduna. (Malatya, 246/5; G.C.)

7. +(y)I⁴nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)InAn

[...] birē birer burdan çıkarız onu onnan sōra demirinen yuvarlarız bōne dört köşelidir bu. (Afyon, 173/145; B.E.)

[...] bi elininen tepesini çekediñ yāni iyice sıkı olması için. (Afyon, 287/50; B.E.)

[...] dökeriK güneşde ğurudur elimizinen övelerdik bōle. (Balıkesir, 369/23; K.Z.)

onu bi de bezinen süzeriK yeñiden gine. (Balıkesir, 367/142; K.Z.)

köy odalarında, toplanıp böyüklē küçüklē konuşuñlā, bi şelē tefinen mefinen filān bi şelē çalālā. (Uşak, 204/105; G.G.)

mendilinen emme, sert oluñ o. (Uşak, 223/30; G.G.)

tereyāyınan ğuzelce sararana ğadar ğızardıyoñ işde. (Çorum-İskilip, 135/10; A.A.)

böyle ğalıp yaPdım, desdi pōhreden. ğalıplarınan búke búke. (Çorum-İskilip, 149/29; A.A.)

orañ biçiyöduğ tırpanınan, harman sürüyöduğ, ne yöduki. (Amasya, 92/13-14; S.E.)

gelin gettiği ğünü dānesi ğünü bi şeher ise arabayınan, köy üse hayvannan, bi kadın çağırırız. (Malatya, 312/15; G.C.)

amma şimdi araba_y_ınan şey yapıyō. (Tokat, 260/15; D.N.)

atınan ğōalamışlar dutamamışlar. (Adana, 19/1; Y.F.)

beygirinen buradan isgenderuna ğetdik. (Hatay-Dörtyol, 78/100; Y.S.)

[...] köye dağlardan atlarınan enerdi. (Hatay-Dörtyol, 272/75; Y.S.)

atınan ğetirillerdi takısı nerdiēdi. (Kahramanmaraş, 373/32; E.M.D. ve K.E.)

sałçiyé yalnız sałçiyé yāyınan yapallar, dökeller üsdünü. (Kahramanmaraş, 253/63; E.M.D. ve K.E.)

giri gelirken de aynı uçagınan geldik. (Konya-Ereğli/Belkaya, 140/88; Ç.U.)

öküzünen, atınan sōna tırakdörler çıkdı. (Ankara, 159/12; A.H.)

ata binerdik, atınan gelirdik. (Kırşehir, 194/15; G.A.)

uurlarken efendim, aħşam üstü didim ya, hayvannarınan geliller onnar. (Kırşehir, 267/45; G.A.)

īce 'temizlerik 'bēz inen süpürgeynen. (Nevşehir, 119/20; K.Z.)

ileme pendirinen çörek yapar ellerine verrick. (Nevşehir, 126/15; K.Z.)

bi yanda Moskof harb eđiyo yetmiş bin tūfenginen. (Yozgat, 139; C.A.)

+UnAn

bu hırsuz paşapordunan pareynan bu hırsuz İngitlereye gitdi. (Kastamonu, s. 26; C.A.)

evelce bi çocuğ doğunca ilk önce guymağ gelirdi un unan bişer üstüne yağ şeker tōkülürdü. (Malatya, 244/5; G.C.)

ondan sona da eveli ókúzünen sürdükler için bunnarıñ birer binit atı olurdu. (Kırşehir, 199/65; G.A.)

tırahtörünen, ekim mākinesiynen dirilir imiş. (Konya-Cihanbeyli, 103/6; P.G.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+inan

vurmuş arħadan ve elindeki silahınan geşmiş rusun terefine. (Bitlis-Ahlat, 110/90; E.S.)

yarma uninan ekmeg yapardım. (Bitlis-Ahlat, 104/45; E.S.)

atınan gidiydim de atı satđım. (Erzincan, 291/60; S.M.)

buudalar taħda toħmahlarınan eyyca dōgular. (Artvin-Şavşat, 110/215; P.F.)

baba geçiyi kuçuk baci yedi ben Gozuminan Gordum, diye. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 156/7; T.Z.)

onuğun kendumi avinan olduricam. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 120/24; T.Z.)

+inán

sabağ_etduğ ama, beni sawuh súlarinán yañiyellár. (Artvin-Ardanuç, 9/30; A.T.)

yola revan_oldi eşşeginán, bañdi ki küçük kösá gâliyer. (Artvin-Ardanuç, 35/5; A.T.)

buni keşdi usduraynan, girişdi ğagacinán burnundan ufurmaya. (Artvin-Ardanuç, 36/25; A.T.)

+inen

patosa da verirük, öküzinen de sürerük. (Erzincan, 290/17; S.M.)

vızır vızır, hafdada bir, çipinen gelir gidir. (Erzurum, 550/60; G.E., d.t.)

öküzinen süriydim, bağ, şindi motor geldi, hep diye çıhartdı. (Erzincan, 210/6; S.M.)

ipinen asırlar. (Erzurum, 47/5; G.E.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+inen

haman mergebinen parabar içeriye kirmeg istiyen çeçugi, nöbetçiler komadiler. (Trabzon, s.164; C.A.)

8. +(y)IA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)la

enuzu bismillâla okur okur, şēdersiñ. (Burdur-Göhlhisar, 246/53; E.C.)

ēvel zamanda kül suyuyla çamaşır yıkayoduğ, kül suyu. (Çanakkale-Lâpseki, 420/20; D.B.)

hem de pullukla ekēdim uññā, sabannan ekēdi. (Çanakkale-Lâpseki, 393/75; D.B.)

ama telsizile tüfejiyle filinta gibi böle silahlarığla, ğaşdılā, bize sığındılā. (Isparta, 104/38; Y.O.)

aşşā yuķarı badana olcēşe, beyaz badana'yla, ömēcēşe, kerpiş evleri sığa çamırıyla, böle ğadınlā elleriyle sığıdıklarını bilirim bē. (Isparta, 128/17; Y.O.)

onu gaynatiyosuñ garişdiriyesuñ tekrar gaşugla tepsiye döküyosuñ. (Bolu, 129/3; Ö.E.)

tokmakla dóve dóve yıkarduķ. (Kastamonu, 556/195; A.E.)

eyvandan dama da iç merdüganla çıhılır. (Malatya, 242/15; G.C.)

biz elde dırmımızla dırmıklıyuķ. (Sivas, 235/32; D.N. ve Ş.Ü.)

suyu _da şimdi ibrihla evi güzel sularlar, her tarafı. (Sivas, 320/8; D.N. ve Ş.Ü.)

nēdīcınız onūnla ki? (Kahramanmaraş, 257/7; E.M.D. ve K.E.)

+(y)le

ō bu maggaP; elle döner, tabi maggaP _ucu bu, bu da golu. (Afyon, 172/110-115; B.E.)

her zaman dēvīle gēşdīne ordan gēliller. (Antalya, 197/55; E.M.D. ve B.R.)

gepegeÇ _insan bi deneyle doyāmı? (Isparta-Gönen, 170/80; A.T.)

Sultan Murat arabeyle birlikda u uvadan geçerken, arabaning arħa tekerleyinin biri yēra batmış. (Çankırı, s. 101; C.A.)

atda binülü adam deriye dalmış atīle barabar. (Giresun, s. 91; C.A.)

bu adam şimdi beni de keser yahut zencille beni de bālar diye gorkmuş. (Giresun, s. 91; C.A.)

kapının ögün̄de zencirle vurun. (Malatya, 243/40; G.C.)

[...] dōğenle sürüyorduħ, öküz ün̄en herşey goliylige vardı. (Malatya, 290/65; G.C.)

gōnün̄ nēyle dilerse ōle yuuruñ. (Kahramanmaraş, 198/39; E.M.D. ve K.E.)

ēFendime sōleyīm, biS burdan dēnekle atardıħ deynā o şiyi. (Ankara, 154/54; A.H.)

biz makineyle gidecādik 'hayırlıca yirimize varacādıħ. (Nevşehir, 157/30; K.Z.)

Doğru Grubu Ağzlarında

+la

aylarca hayvanlarla odin çekmağa başlarlar. (Şanlıurfa, 141/80; Ö.S.)

tam ataşa taraf geldığı sırada keskin kılıçla o ipi keseller. (Şanlıurfa, 141/90; Ö.S.)

+(y)le

horuk yani dört öküz yaħut alti öküzle bi kotan çekellerdi. (Bitlis-Ahlat, 108/30; E.S.)

elimde bulunan pareyle aldığım tallalar beni gorutmadığından gırh lira maaşnan varidat kitabetine teyin edildi. (Elâzığ, s. 82; C.A.)

biri eşsegiyle geliydi. (Erzincan, 209/2; S.M.)

Ön ünlülü ek Elâzığ-Kovancılar'da karakteristiktir:

sitilın altını bıcahle delıp yoğorti de yer. (Elâzığ-Kovancılar, 152/32; D.M.)

ben yabayle turna vurmadım, sazan vurdım. (Elâzığ-Kovancılar, 171/76; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+la

sen gamanla yırt ufgi hasmınla oynar gibi. (Trabzon, s.142; C.A.)

+(y)le

onlar tabi ki ya yelkenle gidec'eğler. (Rize, 203/65; G.T.)

punnari almış, terazile tartmışdur. (Trabzon, s.163; C.A.)

9. +(y)lAn

Batı Grubu Ağızlarında

+lan

[...] içme suyu getiriyoruz fiçilâlan. (Sakarya, c.2, 72/85; Ö.M.)

+lân

hâlâ Nâziliidi bila un gaiyomuş dâvilâlân. (Aydın, 79/5; K.Z.)

o susaklân alıyoduğ küllü sudan. (Çanakkale-Lâpseki, 420/50; D.B.)

+(y)len

evelden motur yok, bıçğıylen kesilirdi evel böyle bıçğıylen. (Balıkesir, 651/26; M.H.K.)

eşeklen ğarşılâdan bôle üzüm satmâ gidedik, ekmek getirirdi un getirirdi, unnan idâre olduğ. (Bilecik, 534/10; Ö.M.)

bórda bî çivt öküzlen bureyi ekiyodum ben. (Bursa, 168/7; Ş.H.)

vallā araba yapādık ufak ağaşlēnen teker kesēdik. (Bursa, 172/8; Ş.H.)

ōle, çocukları büyüttük kül suyuylen, çamaşırını sabunlen. (Çanakkale-Lâpseki, 421/65; D.B.)

yālēn, tereyālēn üstüne ekiyosun_yaleyosun, yiyosun. (Çanakkale-Lâpseki, 424/55; D.B.)

ğalemlerlen yazcez diye ūraşırđık şindi ziyan dünyayı dutuyo bırağ_ōle. (Eskişehir, 446/61; D.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)lan

elinin korini yer. Onlar da anlamış ki, eliylan kormi yer? (Trabzon, s.154; C.A.)

Rizeden eskiden böyle kúreklan baraba ğiderdile ‘şeye, Tírabi‘zona. (Rize, 204/100; G.T.)

biz oltayile, ‘ağlan, ‘bombalan. (Rize, 204/90; G.T.)

kendi túfeñnl’an, kendi elbisesinl’an, kendi yemáñnl’an, dedi. (Rize, 208/20; G.T.)

raspa nelan olac’ak? (Rize, 225/300; G.T.)

hayvanattan da ç’ift, yāni erkek dişi alac’asen barabar ğemiylan. (Rize, 269/165; G.T.)

+len

eski ç’ayluğun iç’erisini ç’ay orānlen ayıklarsun. (Rize, 239/20; G.T.)

belimdeki bıçaklen, bıçaklayayım seni. (Trabzon, s.151; C.A.)

ğemi gelecák yani vapuğ gelecák, vapurlen ğidecem. (Artvin-Hopa, 158/5; A.T.)

10. +(y)nA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)na

ğücüK ğavıl alırsañ, eş dos arabayna eve gelirlē. (Bilecik, 511/15; Ö.M.)

yetméyeni paraynā_alımyo. (Isparta-Gönen, 174/56; A.T.)

tahta kapıysa çamurna suvuyu hava geçmemâğ için. (Malatya, 285/5; G.C.)

faḥad kısa bi zamanda burda çadırna felân oturulacağ birdurum yoğ. (Kırşehir, 212/1; G.A.)

+nâ

saplar sürülacâK düvännâ. (Afyon, 44/10; K.Z.)

+(y)ne

gavır gelmiş süñgüyne garışdırmış bôle. (Uşak, 215/5; G.G.)

11. +(y)nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)nan

[...] bıKcıynan biçiyula tâtaları. (Balıkesir, 368/7; K.Z.)

[...] akşamdan unnan yumuruyoz, sabahsı bi teneke onun_ içine unu devîriz, yumûruz. (Bilecik, 540/30; Ö.M.)

Ḳara deymen suynan döner bu derede. (Bursa, 193/22; Ş.H.)

hem de pulluḳla ekēdim uññā, sabannan ekēdi. (Çanakkale-Lâpseki, 393/75; D.B.)

bu sizin geldîñiz arâba yolundan kîsesinden hayvannānan bostan, zebzē satmıyı ḡomşu köylere gidiyorlâdı. (Eskişehir, 867/25; D.F.)

ḡaybetmiyo_ da, çorabcılâ gelıyo, çorabcılara boncūnan deñişmiş o_ da. (Kütahya, 217/92-93; G.T.)

zeytin yaḡınan, unnan yapādıḳ, ‘saciy_ üzerinde bişirîdik. (Bartın, 150/40; E.E.)

oradan, ḡuraynan bizim istedilē tekrar erat māmülâta istedilē. (Bartın, 156/35; E.E.)

tereyaḡıynen, sana yaḡıynan gızartusuñ bunları böyne, altını üstnü. (Bolu, 309/7; Ö.E.)

şöyne u hortumnan dāmad ayama gadan getüdüydü. (Bolu, 136/19; Ö.E.)

samanı da arabaynan daşıyoduḳ. (Zonguldak, 115/10; E.E.)

sabannan sürēsiniñ tallaları bôle bôle. (Kastamonu, 494/30; A.E.)

onnan çamaşırı yıḳāḳan sabun gibi kepürüdü. (Kastamonu, 556/195; A.E.)

ögüneceK göze çuvalnan ahtarılır. (Malatya, 248/1; G.C.)

tahtadan taşlı beyle ufânanâçâ ahdarıylardı yabalarnan. (Malatya, 273/40; G.C.)

bēyle ğarıştınyon ēyce ğaşınan, geri alıyorsun. (Sivas, 304/9; D.N. ve Ş.Ü.)

bi_ de kótü direktör var hocam. işde onnan iyi kótü geçinip gidiyōk. (Tokat, 286/26; D.N.)

sabinnān, sodanān, ondan so'ña duznān, herşenen yīhār, ondan so'ña hep bitdi. (Adıyaman, 153/70; N.S.H.)

eccik kerma ğörüşdüm, eccik bundan, eccik de kómúr_ alıyoz_ işde bunnarnan dutuşduruyoz. (Ankara, 174/67; A.H.)

burdan bēş_ altı ğişi gitmişler, 'órdan getirmişler bunnarı burīa ğāniynan; 'anneleri babalar_ işde 'ālaşmışlar. (Nevşehir, 148/15; K.Z.)

hayır otunu motunu 'almaq, 'ğazarıh 'çapalarıh dibini, ça'paynan 'çapalarıh, çiçeginde de çapalarıh, şinde de çopalarıh. (Nevşehir, 149/10; K.Z.)

ekinerimiz_ orānan dirilmiş_ imiş, nenelerimiziñ, dedelerimiziñ ğününde. (Konya-Cihanbeyli, 103/3; P.G.)

sırtıynan götüremeyince at arabası kirālamış. (Konya-Cihanbeyli, 112/11; P.G.)

dibi yoğ ğazannān ğeberik toyu bişirdiğ yeğiğ. (Yozgat, 139; C.A.)

+nān

“ilan sāni hucum_ eTdī vaqıT çarP ğül dēnāyinnān yüzünü sıvatını” dēyoru “oğur_ o” dēyo. (Denizli, 63/40; K.Z.)

mumnu pamug_ iPlinnān ya' pa. (Manisa, 7/5; K.Z.)

İngilizlā şöilā sırt, sırtıñ_ arkasında säf-i habda makınälilānān öilā sässiz diñnēp- durumuş. (Manisa, 8/5; K.Z.)

+(y)nen

tāranayı kürēnen bōle bi şeyinen ğara ğara ğazanda ğarağ basardıK ğazana... (Balıkesir, 369/22; K.Z.)

döverbiçernen bi günde harmandan galkıP_ atıyo işTe. (Eskişehir, 811/120; D.F.)

süpürge çöpüynen cêüz_ ezmesini çıkarTdı. (Çorum-İskilip, 101/188; A.A.)

yarı yirece, yeriyecek geldük. yarı yirece taKsiynen geldük. (Çorum-İskilip, 117/1; A.A.)

dibinde saçinen yānan gavurusun. (Ordu, 168/2; D.N.)

üzün örter birazcılı kına avucuna mendilnen basarlar. (Malatya, 258/20; G.C.)

tarlamızı, tohummuza ekerük. elnen sepirik_ biz tohumu. (Sivas, 235/23; D.N. ve Ş.Ü.)

o kendi halince yamur suyinen kendisi böyür. (Sivas, 236/65; D.N. ve Ş.Ü.)

çeşmeden at arabasinen getirir adam süyü doldurur süyü sefil etmez fağat işde talla. (Hatay-Dört Yol, 92/5; Y.S.)

eki elnen biçiliyördu, ókúz arabasinen çekiliyördu, nēdiyordu zorudu yāni. (Kahramanmaraş, 213/12; E.M.D. ve K.E.)

biçere biçiyöz, tırpannan, makineynen oā göre şiy yapıyoz_ işde hasad yapıyor_ işde. (Ankara, 182/13; A.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nan

elmanyada çalıştuğumuz yerlerin edresi vėrdiler bıza kimi uçahnan gėtTi. (Bingöl, 116/80; K.P.)

atnan gider, candarmalardan giderdi. (Bitlis-Ahlat, 103/1; E.S.)

baharın tekrar toprağın altınan çıkarı, gögerirdi orahnan biçerdik. (Bitlis-Ahlat, 109/40; E.S.)

köwün sulariynan da başga şeyleri bol bol sulallar. (Erzincan, 366/42; S.M.)

evelde atın üstünde gelini götürürdüler şindi onlar kalktı arabaynan. (Gümüşhane-Kale Köyü, 161/24)

bayburtdan atnan getirirdiler māzemeyi. (Gümüşhane-Kale Köyü, 162/41; G.Ç.)

ya baltaynan odunu vururdu... (Kars-Arpaçay, 269; D.G.E.)

insan paraynan satılmaz fağet_ olur. (Artvin-Ardanuç, 26/10; A.T.)

Kaşuhnan alıruḥ, torbaya koyaruḥ, torbada sūzūlur. (Artvin-Şavşat, 110/230; P.F.)

odunun parasinan geçinip gedarmişla. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 127/1; T.Z.)

o naydi ki bir danesinan buni yaptudun, de. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 170/28; T.Z.)

+(y)nen

bızde oniki Kişi tırennen yole çıtuḥ. (Bingöl, 116/80; K.P.)

böyük otopislernen gina bizi yatacaḥ yerlerimize vısayitnen bizi gönderirlar. (Bingöl, 119/160; K.P.)

dediler gêt çemnen su getir bize, biz susuzluğumuzdan öldük. (Bitlis-Ahlat, 173/1; E.S.)

o siyah beznen de diyi gözini bağlamış cırdonun. (Diyarbakır, 65/118; E.M.)

ana, belimi direge dayat, zincirnen meni sar, başdan ayağa geder, men o vahıt zaft oluram. (Van, s.7; C.A.)

inan olsun arhamızdan Fırat'dan tenekeynen su getirdük. (Erzincan, 240/10; S.M.)

souḥ suyunan yeḥamiş, mendiliynen bağlamış. (Erzurum, 548/15; G.E., d.t.)

esgiden tandur var'idi. o tezeklēnen biz tandur yaḥarduḥ. (Gümüşhane-Kale Köyü, 140/67; G.Ç.)

dağlarımızı öküznen süriydük. (Gümüşhane-Kale Köyü, 144/3; G.Ç.)

gelin Beyböreg'in vèrdiği mendilnen terini silmiş... (Gümüşhane, 324/440; S.S.Ö.)

ben bunu neynen götürim eve? (Kars, 161/15; E.A.B.)

üzerini tellenen bağladılar. (Kars, 166/45; E.A.B.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+nan

peşlü tifecuğumnàn adarım tomuzlara. (Trabzon, s.161; C.A.)

1.21.3. Vasita-İş, Uğraş

1. +dAn

Doğu Grubu Ağızlarında

benim babam bu eskí evde daş maş işlerinden urğaşırdı. (Şanlıurfa, 168/5; Ö.S.)

2. +(y)I⁴nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+ınan

iläşbaéliginän, çobannıgınan meşgüŕ oluyor. (İzmir, 31/5; K.Z.)

vallā bu köv halkın işTe birāz tütününnen birāz işde üzüm, ' elması vāsa elmayınan şunnan bunnan çalkalāyo. (Sakarya, c.2, 115/40; Ö.M.)

çifcilinen ũraşırık. tarımınan, ekin. (Sivas, 250/6; D.N. ve Ş.Ü.)

bu adamınan evlendik bahçalarınan bağınan işde zerinen zebzeynen uğraşı uğraşı bugüne geldik... (Hatay-Dörtyol, 270/5; Y.S.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+ınan

ānadın? Sōra arāzımız yoğudu çobannıgınan geçindük. (Erzincan, 324/21; S.M.)

3. +(y)IA

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)la

simav gadınnarı geçimini halıyla sađlālā. (Kütahya, 210/35; G.T.)

hayvancılıkla bu seneleŕde ũraşılmıyo. (Uşak, 209/15; G.G.)

çalışlar, tarımla öğraşıyollar. (Sakarya, c.2, 113/1; Ö.M.)

+(y)le

nēyle gēçineceg_a_çocūm_işde benim göcam marıka birkice ēkin_ēkerdik. (Antalya, 255/21; E.M.D. ve B.R.)

gelen de bir yāyta oñ_gün yemēle ũraşırıs. (Burdur-Göhlisar, 241/118; E.C.)

nēylē_gēçincēz_işde rençberlik battı çobancılıK. (Çanakkale-Lâpseki, 309/10; D.B.)

vallā bişē yaptımız yok_işte örgüle ũraşıyom. (Çanakkale-Lâpseki, 391/5; D.B.)

[...] o da burda ticaretle uğraşıyo zāhırecililik yapıyo. (Sakarya, c.2, 2/40; Ö.M.)

hayatımız işde ileşbellikle, bi dē ekin ekeriz. (Bartın, 160/15; E.E.)

çifCilikle ūraşırılar. (Tokat, 259/1, II; D.N.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)le

sırf ha bu arazıları ekmeyle geçinirdiler. (Gümüşhane-Kale Köyü, 146/1; G.Ç.)

4. +lAn

Batı Grubu Ağzlarında

+län

bi zaman ūraşdım ayilän. (İzmir, 25/30; K.Z.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+len

orda renç'berluklen baraber ç'alışup yaşāyıp gitiler. (Rize, 221/130; G.T.)

doküz yiz otuz beştan beři demirçi sanatūmlen Sidere köyündā yani Dereciķ köyündā çalışmakdayidum babamlen billíkta. (Artvin-Arhavi, 152/1; A.T.)

oñdan sořğā arabacılıklen altmış beşe gadār çalışdum. (Artvin-Arhavi, 152/10; A.T.)

5. +nA

Batı Grubu Ağzlarında

+ne

bu kóyünj halğı ireçberniğne geçinir. (Kırşehir, 243/1; G.A.)

6. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

biz ēvel tātacilīnan geçiniyuduk. (Balıkesir, 362/14; K.Z.)

sepet yapmāynan geçinüdü. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

valla ormannan geçiniyok. (Sivas, 281/1; D.N. ve Ş.Ü.)

bir balıhçı varmış. balıhnan geçinirmiş. (Adana, 119/1; Y.F.)

+(y)nen

ūh sengin olīya yē neynen zengin olıcak? (Bartın, 153/5; E.E.)

sōra, buranın geçimleri reşberlīnen, tarım_ınan, mal_ınan, davar_ınan. (Sivas, 233/15; D.N. ve Ş.Ü.)

bi kısmı da burda reçberliklenen_uğraşiyor... (Konya-Cihanbeyli, 145/10; P.G.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+nan

işde onnan uğraşırdıh. (Bitlis-Ahlat, 109/55; E.S.)

+nen

ben de ticaretnen uğraşacağam. (Diyarbakır, 73/42; E.M.)

Bi tene de eski ta'mir ma'mir işinen urğaşan var. (Şanlıurfa, 130/30; Ö.S.)

şindí piyasada ticaretnen urğaşisan, alışverişlerin yüzde ellisi saķat olmış. (Şanlıurfa, 173/15; Ö.S.)

1.22. Yaklaşma Hâli

İsmin fiile karşı uzaktan yakına doğru katettiği yolu anlatan hâldir. Bu yaklaşma bir yer olabildiği gibi nicelik ya da zaman da olabilmektedir.

Dil bilgisi çalışmalarının hâl kategorisi bölümünde, "+A" ile işaretlenen tüm fonksiyonlar için genel olarak "yönelme" ya da "yaklaşma" terimleriyle karşılanan bu hâl içinde verdiğimiz örnekler; "hedef, yönelme"nin dışında asıl olarak "yaklaşma" bildirdiğinden çalışmamızda ayrı bir kategori olarak ele alınmıştır. Farklı/benzer terimlerle, hâl kategorisinde örnek aldığımız çalışmalarda konu şu şekilde ele alınmıştır:

Alyılmaz (1994) konuyu sadece "yönelme" terimiyle işlerken Börekçi (1994) ve Daşdemir (1995) "varma", "yaklaşma" ve "yönelme"yi ayrı bölümler hâlinde ele

almıştır.⁴² Kara (2001) sadece "varma" terimini kullanırken Mert (2002) "yaklaşma/varma" ve "yönelme" terimlerini ayrı şekillerde kullanmayı tercih etmiştir.

Yaklaşma hâli için kullanılan şekiller: +Ø, +(y)A, +(y)I⁴.

Tablo 23: Yaklaşma Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Yaklaşma Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	3	%9,3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.22.1. Yaklaşma-Nicelik

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+e

seksenimize gedíyoğ işde yétmiş doħuz da séksen dīceysiñ. (Samsun-Alaçam, 138/1; K.F.)

yétmişe bir sēnem mar. (Kahramanmaraş, 303/8; E.M.D. ve K.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+a

buranın halkı; nesillerimiz éskiden üç yüz yıl_evel daha bir kısımda yēdi yüz yılā yaħın ħorāsan'dan gelen türklerimiz. (Tunceli, s. 23; G.T. ve B.A.)

+e

kere balıħ yaħlaşılıħ kırħ, kırħ beş santime kadar büyüyebilēr. (Elâzığ-Kovancılar, 138/22; D.M.)

1.22.2. Yaklaşma-Yer

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

⁴² Bu üç terimden "yaklaşma hâli", Daşdemir (2000)'in doktora tezinde yer almamıştır.

bizî de burîy getiryolâ öldükten sora göndêrmem sizi diyo. (Sakarya, c.2, 2/45; Ö.M.)

ben dörd çocuĝunan burîy geldim. (Bolu, 199/1; Ö.E.)

ondan sora bura geldim. (Malatya, 291/5; G.C.)

ben_ de başımı aldım, bu taraf geldim. (Sivas, 263/51; D.N. ve Ş.Ü.)

hemen yahındır zâten çibâ varıhan sâ ĝolda orda. (Ankara, 191/35; A.H.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

bi ĝün ĝaliyôru Durbâliya, öd_ eilâniyü. (Aydın, 74/1; K.Z.)

mezarlîn bu yanına kadâ ĝedi. (Çanakkale-Lâpseki, 300/65; D.B.)

bi çocuk geldi ĝıyıma. (Uşak, 205/165; G.G.)

o_ ârâda maĝazâyî kapadı geldi sôĝanpazârna. (Sakarya, c.2, 2/45; Ö.M.)

onlar da göçmen gelmişler burîya. (Sakarya, c.2, 4/110; Ö.M.)

şöyne u hortumnan dâmad ayama gadan getüdüdü. (Bolu, 136/19; Ö.E.)

faķir de oķardakı köplüden beri ĝeçeye ĝeçmiş, atlı adamın yanına ĝelmiş. (Giresun, s. 91; C.A.)

imam ehli dël ise yılanlar, çayanlar böcükler başına doluymuş. (Malatya, 249/10; G.C.)

herkeş çiçeĝini şeyle yamacına alırdı. (Malatya, 278/20; G.C.)

bilimisin hocam ortaasyadan atalarımız anadolumuza akIn akın gelirken ‘Eymir’büyük boylardan bir tenesi olarak geliyór anadolu çapında ‘Eymir’olarak yetmiş sekiz yerde yerleşim merkezi var. (Malatya, 293/1; G.C.)

çadırlarına yanaşamayız. (Sivas, 313/24; D.N. ve Ş.Ü.)

hemen ĝız ĝuyunun başına geliyō on adamların ĝalduramadū daşı ĝaldurup bir ip sallıyō. (Tokat, 276/143; D.N.)

sayın atamız böyle bir isim ĝoydu burîye geldiler. (Hatay-Dörtyol, 156/20; Y.S.)

ben gızı gucağıma aldım, nökerim de oğlanı aldı, başımız açık ayağımız yalın.
(Gaziantep, s. 223; C.A.)

beytullaha yüzümü sürdüm, cenābil mevlam yavrularımı da sürdür yā rebbi dirim, dovā
iderim. (Ankara, 157/52; A.H.)

biz de üç kişi bi araya geldik, üç kişi bi araya geldik ya... (Ankara, 158/7; A.H.)

şimdi o zamana geldik yavrum, telezyonnar çıhdı, radyolar çıhdı ondon sōna. (Ankara,
187/66; A.H.)

bizim lafçı mızāfer varya geldi yanımıza. (Konya-Cihanbeyli, 99/70; P.G.)

+(y)e

devam ediyi bu memlekete geliyi urum eli. (Malatya, 298/5; G.C.)

su şehrine beş kilometre ğala kelgit çayı ile suşehri arasında... (Sivas, 270/1; D.N.
ve Ş.Ü.)

tabi semağ ederek gidiyorlar o ateşe dōru. (Sivas, 320/146; D.N. ve Ş.Ü.)

Bazı örneklerde damak uyumuna aykırılık görülmüştür:

ē burae getişinlē. (Kütahya, 159/55; G.T.)

neise geldi burae, dikdilē biğ tepelē yanna. (Kütahya, 184/38-39; G.T.)

dādan oduni yüklen gel arkaye. (Zonguldak, 144/1; E.E.)

[...] ekinler biçdik ne biliyim ondan sora bunıye geldik. (Hatay-Dört Yol, 270/5; Y.S.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+(y)a

gidi yanına selâ‘aleyküm, ‘aleykümselâm. (Diyarbakır, 67/71; E.M.)

tam ataşa taraf geldiği sırada keskin kılıçla o ipi keseller. (Şanlıurfa, 141/90; Ö.S.)

hancı hırşud yanaşdı bunun yanına, ayağını dürtti, bu adama. (Erzurum, 13/75; G.E.)

dilber senem yanaşdı dezgaha. (Erzurum, 14/20; G.E.)

Yüsuf diyer, gel gel otur yanıma, ğadan benim gelsin, benim canıma. (Kars, 171/55;
E.A.B.)

atlamış ama bir siyam ğalmış ki ğuyiya düşeciymiş. (Gümüşhane, 312/75; S.S.Ö.)

+(y)e

köye yahın geldiğ. (Ağrı, s.1421; Ef.S.)

yègenim bizim aslımız batıda, kabe yönlerine yakın bir bölgedeymiş. (Elâzığ-Kovancılar, 102/1; D.M.)

eyiçe yanaşdığ tel_örgülerine. (Kars, 168/55; E.A.B.)

dédım, sen çek, yahıne gelsın, ben além. (Elâzığ-Kovancılar, 171/92; D.M.)

dizmiş horozlarını, sırtına atmış, paluye doğri gelmiş. (Elâzığ-Kovancılar, 217/3; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

ğúzel ğúzel kızlari hep yanuma yanaştı. (Rize, 210/15; G.T.)

bu aj‘dağar ne kada yakına geldisa el attğú kibi bu ‘ç‘kdi kıli‘c‘ini. (Rize, 199/100; G.T.)

azacuk cəl buyana, kucaklayayım seni. (Trabzon, s.151; C.A.)

a kiz ğældum kapına, bir hoş ğældum dèmedun. (Trabzon, s.155; C.A.)

+e

‘geldi şindi ka‘pinun dibine, kuyi°nun dibine. (Rize, 198/70; G.T.)

3. +(y)I⁴

Batı Grubu Ağızlarında

+I

bubası dı”düyüncülä geri dönsün, päslikancı ğızı yanımı ğäsıñ” dèyo. (Denizli, 62/30; K.Z.)

āşamın ôrdan ğaldi’län dä, ğız_ävi āşamın ulan_ävini ğaliceK. urdu da ğaiğa davıdılcäK. (Muğla, 100/5; A.A.)

muallim efendi hamamcıya ğitmiş: sen hamamdan ğaş lira para alırsañ, parası bende, bu_ğun hamamı kimseyi soğma dèmiş. (Çankırı, s. 118; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+ı

biz de dalğunnuğunan fabru°kadan çıhdım, bu yannı dorğu geliyem. (Erzincan, 388/22; S.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+i

akıl'li kardaşini yolda ye'rişur. (Rize, 219/40; G.T.)

1.22.3. Yaklaşma-Zaman

1. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+a

kürban bayramına bir hafta barken. (Çanakkale-Lâpseki, 419/15; D.B.)

āşamdan yidirilē, sabāla, saat dokuz dokuz buçua dōru, herkez mesēla cirit deynekleri vādır. (Uşak, 207/5; G.G.)

nişanı eletir gızın anasına teslim ederler, ağşama dorğu. (Malatya, 245/5; G.C.)

gene bu gafla havalar sōğūh baryama iki gün vār. (Malatya, 264/15; G.C.)

sabaha dōru onların bir uyku sāti varmış. (Sivas, 313/25; D.N. ve Ş.Ü.)

arpa ekdükden sōra nisanın sonlarına dōru arpanın gider gübresini ataruk. (Sivas, 235/25; D.N. ve Ş.Ü.)

şindik davallar guzulamaya ell gün ğalası erkeklere ğadın elbisesi ğeydürülerdi. (Tokat, 286/32; D.N.)

yarın ağşama ğadar beytullağa anca varacağız didiler. (Konya-Ereğli/Belkaya, 98/123; Ç.U.)

gece zabaha yakın müjderifde ğaldık. (Konya-Ereğli/Belkaya, 99/145; Ç.U.)

+e

yarın akşam sāt bire ğeleceyi sırada bir ip hazırla. (Giresun, s. 100; C.A.)

bu arpanın ekilmesine yaşın. (Sivas, 235/24; D.N. ve Ő.Ü.)

şimdi lāleklerin gelmesine bi Şey ğalmadı. (Tokat, 243/36; D.N.)

ondan Ősōna dúúne başlınce iki ğún ğala ōlan evine mehdar ğelüş. (Tokat, 259/5, II; D.N.)

Doğu Grubu Aĝızlarında

+a

filān bahçada seni beklérēm Kızıe dēmiř sen da oraye ğel bahçaya mûgrûp zamanından sōna, yanı eşsom nemāzına yakın. (Bingöl, 130/55; K.P.)

aşşama doĝri yani ğün ğahana doĝri biz girdik köye. (Bitlis-Ahlat, 112/160; E.S.)

tam bayrama on ğün qalır qalmaz ihrama girdiş, beyazlar ğeydiş. (Diyarbakır, 107/69; E.M.)

evdan bayaĝı uzaşlaştım. aşşama doĝri oldi alti, yēdi. (Elāziĝ-Kovancılar, 155/15; D.M.)

ķurban bāyramında bayrama üç ğün kalá tek bī bohçáyá goyár. (Muş, 104/40; Ő.Ő.)

sabaĝa yaşın kuçuk bacilayi Ğalmiş. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 156/6; T.Z.)

dayımın evinde durdum sabaĝa yaşın. (Tunceli, s. 118; G.T. ve B.A.)

+(y)e

vala biz ēvleden sora ikindiye doĝridi bařladıř o köye doĝri köy ğorinir çoĝ uzař deĝil ama ğidebūlmirem. (Bitlis-Ahlat, 112/150; E.S.)

sabahe doĝri esma ahırın deliĝinden dıřarıyí seyrederken dūřinmařtan uyuyakalan ali'yi ğormiş. (Muř, 124/35; Ő.Ő.)

Kuzeydoĝu Grubu Aĝızlarında

+a

ama sonralari aĝustoz ayına yakın zamanlarda yaylaya çıkılırdi. (Rize-Çamlıhemşin, 227/1392; S.A)

2. +(y)I⁴

Batı Grubu Aĝızlarında

+I

biz bāyamı üş gün vākan, burdan ğaşdıK. (Aydın, 75/25; K.Z.)

sabahı bi sāt varıka erdān tütünü gidālādin. (Aydın, 87/20; K.Z.)

'saT sākizi beş va bä. (Manisa, 5/15; K.Z.)

1.23. Zaman Hâli

Hâl kategorisinde işlevler, genellikle benzer terimlerle ele alınmıştır. Bu tür çalışmaların hâl konusu bölümünde farklı fonksiyonlarda örneklere pek yer verilmediği görülmektedir. +DAn'ın her zaman "ayrılma, çıkma, uzaklaşma" hâli altında verilen örneklerinde "sebeup, kaynak, zaman..." fonksiyonları değil de gerçekten sadece "ayrılma, uzaklaşma" fonksiyonları vardır. Bazı çalışmalarda ise örnekler; "sebeup, kaynak, zaman..." fonksiyonları olsa da her zaman "ayrılma, çıkma, uzaklaşma" hâli adı altında yer almıştır. Bu tutum; diğer işlevlerde de görülmektedir. Bu bakımdan Türkçede dil bilgisi çalışmalarının hâl bölümlerinde kesinlikle yer alması gerektiğini düşündüğümüz bir "zaman hâli"nin bulunduğu kanaatindeyiz.

Farklı çalışmalarda rastlamadığımız "zaman hâli" isim ve fiil arasında –tüm alt işlevleriyle- bir zaman ilişkisi kurması sebebiyle ayrı bir kategori olarak ele alınmalıdır.

Zaman hâli için kullanılan ekler: +Ø, +(y)A, +An, +CA, +Can, +DA, +DAn, +DI⁴, +don, +I⁴IA, +I⁴n, +I⁴nA, +I⁴nAn, +(y)lA, +lAk, +(y)lAn, +lAyIn, +(y)nA, +(y)nAn.

Tablo 24: Zaman Hâlini Temsil Eden Şekiller ve Tüm Şekiller İçindeki Oranı

Tüm Şekillerin Sayısı	Zaman Hâlini İşaretleyen Şekillerin Sayısı	Tüm Şekiller İçindeki Oranı
32	19	%59,3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

aKşamları yüsük oynarlä gençler. (Balıkesir, 546/70; M.H.K.)

e yarın gē. (Çanakkale-Lâpseki, 294/15; D.B.)

günnēden bi gün yolda gidēken bi sıçan_ali paşaya ırasgēmiş. (Bilecik, 567/1; Ö.M.)

bizim duyđımız İtiyarlıdan K̄ara çukura bi sāt iki birāder gēmişlē yōrük̄ olarak. (Bursa, 172/2; Ő.H.)

maħallenin bi gūn birisi gōtūrūr, bi gūn bi maħalle getirirdi. (Çankırı, 451/25; A.Ö.)

bu gelini bōn bu atar, dedile. (Çorum-İskilip, 167/47; A.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

gūndūz de mevlūt oħuttuħ yařlılara. (Diyarbakır, 105/11; E.M.)

devri gūnū gardařlarını çađırdı. (Van, s.4; C.A.)

bu geca musafirum ol. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 121/31; T.Z.)

Ĝūnūzleri iře, ğeceleri mektebe ğetmeđe bařladım. (Elâzıĝ, s. 81; C.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

geçen akşam yarile bēzmde. (Trabzon, s.140; C.A.)

Kerempe fenerini akřam ūzeri ğetuĝ. (Trabzon, s.138; C.A.)

biz da ĝaħdūĝ gitdūĝ geá. (Artvin-Borçka, 134/5; A.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

yarın āřama hazır. (Çanakkale-Lāpseki, 300/45; D.B.)

akřıma burıya gelū. (Bolu, 139/4; Ö.E.)

orde aħřama misāfir ĝalacaĝmıř. (Zonguldak, 131/85; E.E.)

emme āřama unudurmuş. (Çorum-İskilip, 105/75; A.A.)

Çocukken afedersin inek gūderdūĝ ōkūz gūdēruk kōy hali bōle ozamannāra ōleydi.
(Sinop-Ayancık, 132/14; G.E.M.)

yaza geliyola kōye. (Sinop-Ayancık, 121/26; G.E.M.)

sabaħleyin ıħmıř aħřama geri ĝelmemiř. (Sivas, 324/1; D.N. ve Ő.Ū.)

ğarım öldü yetmiş altıya da bunu evlendik on sene oldu bu geleli bunnam yaşıyök ğapdan ğaba döküldük. (Hatay-Dörtyol, 282/75; Y.S.)

ordan ğeldik ā'ğşama köve ğaşdıķ. (Gaziantep, s. 223; C.A.)

[...] önümüzdeki pazara, ayıñ sekizine gine şúğúr duāmız var. (Ankara, 160/38; A.H.)

+(y)á

ëe... 'pekiyse "havyáyá söz almā geliy" dellē. (Bartın, 149/1; E.E.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+a

ikinci nemazına gömdiler. (Diyarbakır, 107/66; E.M.)

orda da ağşama biçerdiler, gece türki söyliye söyliye baħardın gelürdüler. (Gümüşhane-Kale Köyü, 130/20; G.Ç.)

padişah ağşama eva Ğaliye ki masasinun ustunda uç Karpuz var. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 168/3; T.Z.)

+e

bizi o zemāne çağırdiler ğetduğ bingólđa kırımdan biz şeyimizi alduğ işçi olarak bizi elmanyaya yolladiler. (Bingöl, 116/80; K.P.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+(y)a

[...] biy da baħdilē ķi yaşi geceya bu ğirħ ğardaş ğeldilē artuğ. (Artvin-Borçka, 145/1; A.T.)

+e

yirmisine faytos eder zātē hepten. (Rize, 248/10; G.T.)

Botocur'a ğeşdüķ orda bi ğaç ğüne ğaldúķ. (Artvin-Borçka, 134/15; A.T.)

3. +DA

Bu şekil hem zaman bildiren isimlerle hem de -(y)AcAK ya da -DIK sıfat-fiil ekiyle ekleşir. Sıfat-fiillerle ekleştiğinde çalışmalarda genellikle “-DığIndA” olarak belirtile de ekleşmenin aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

"DIK + Ø + Ø + in + dA"

tn. tek.e. iye.e. h.e.

Batı Grubu Ağzlarında

+da

ēsgı bayramları şindi bunnardan şē hamır yúuruduğ çocuklara, bayram_ölacānda güÇÇük şöyle şöyle. (Antalya, 200/60; E.M.D. ve B.R.)

sıTma dutardı da dürüşe dürüşe ğalıdığ_o āsdosda. (Balıkesir, 366/120; K.Z.)

bayramlāda geliolar, gidiolar_işde nāpıcen. (Bilecik, 496/15; Ö.M.)

ne zamanda bişirdiniz u yimekleri deyo, ne zamanda şetTiniz şeyleri deyo. (Bilecik, 492/40; Ö.M.)

nikah ğıyılca_ānda dāmaT_giredi eve. (Burdur-Göhlhisar, 289/166; E.C.)

sāt dokuzda, onda boluya varu. (Bolu, 139/4; Ö.E.)

yarın akşam sāt bire geleceyi sırada bir ip hazırla. (Giresun, s. 100; C.A.)

aşşamın beşi oldūnda her taraf temizlenir. (Sivas, 321/12; D.N. ve Ş.Ü.)

cami ğaşda yapıldıydı osman. (Tokat, 281/20; D.N.)

seātımız olırsa, seāti ğurarıh, saten bi kere alışırsan aynı seātda ğahıyon. (Adıyaman, 197/100; N.S.H.)

ğétدیğimizda pekey dediler, sizin de eviñizi görek dediler. (Hatay-Dörtyol, 75/1; Y.S.)

baña yedi lira virilerdi aylıh yidi ğuruş, yidi ğuruş, o ğúnúñ devrinde, sene otuz, otuz üç aralarında. (Ankara, 178/46; A.H.)

gelenek göreneklerimiz esgi usül_üzerine ağusdosda başlar, ğasım_ayına ğada devam_eder. (Ankara, 160/22; A.H.)

+de

yetmişdörtde benim ölüm şe oldu. (Balıkesir, 373/5; K.Z.)

geldiklende yemeK yèdiriS. (Burdur-Göhlhisar, 245/10; E.C.)

ğırh üşde esger oldum. (Karabük, 169/1; E.E.)

sāt işde sekizde dokuzda isde'mē gidiyoduk. (Zonguldak, 112/1; E.E.)

kırk beşde geldim. (Samsun-Alaçam, 122/23; K.F.)

ölende çıkılıyordu akşam namazı eveli girmeye yatsuda anca giriyodu. (Sinop-Ayancık, 178/42; G.E.M.)

şimdi bir afda sürerdi, bazartesi başlıyordu, Pazar günü öylende de bitiyodu. (Amasya, 125/14; S.E.)

köye geldümde köyde annem babam yalnız oldündan, abim vardı, o istanbıla gitdi. (Sivas, 235/18; D.N. ve Ş.Ü.)

dúünümüz cuma gününde başlar, üş gün olur. (Tokat, 261/29; D.N.)

ramazan hazırlıkları, ramazan ayı geldiğinde işde herkes ilk gecesinde söhere galhar. (Adıyaman, 205/155; N.S.H.)

[...] hükümet yirmi üçde guruldu biz hükümet çocüyuz biz dört yaşındayız yani. (Hatay-Dört Yol, 282/75; Y.S.)

bilüsen, bilüsün, bilmezsen sennen yāni sennen şu gunde şu ayda herbim va demiş. (Kastamonu, s. 22; C.A.)

ertesı günde cümertesı günde dāmat çimiyodu diyodu, yapiliyodu gèlib toplum oluyodu. (Amasya, 103/58-59; S.E.)

+ta

bi de altı buçukta ötüyo, sabā namazında. (Çanakkale-Lâpseki, 276/15; D.B.)

sabahta baḥam demiş. (Malatya, 253/5; G.C.)

+te

bin dokuz yüz on beşte vefāt etti. (Sakarya, c.2, 3/65; Ö.M.)

hemama gelirdi, sabahneyin sáet üçte felan gider güvegiyi de galdırırdı. (Adıyaman, 168/20; N.S.H.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+da

ağa bugün ağa yarın bindoKKızyüzetmiş iKı senesinde. (Bingöl, 116/75; K.P.)

[...] ikindinin darında Rusi sürdi burdan. (Artvin-Şavşat, 102/10; P.F.)

+de

bin dokuz züz atmış üşde yapıldıydı o camı. (Gümüşhane-Kale Köyü, 132/56; G.Ç.)

+ta

şindi, şubatta geldi Kadri. (Diyarbakır, 104/1; E.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+da

hava estüğü zamanda ekseri aydan belli olur. (Rize, 202/5; G.T.)

bittuğu zamanda gene gıderduk bi yere. (Rize, 231/160; G.T.)

hıziranun beşinda hayvanlara yemliyerek, g'üzel yemlarlar. (Rize, 270/5; G.T.)

+de

saat dokuz, onlarde buni alduk. (Rize, 248/25; G.T.)

4. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

sabahdan burdan çayı Fılan işdik, bosdan gızımıya giTdik. (Balıkesir, 364/70; K.Z.)

onü da olan tarafından bi sofralık gidē, akşamdan. (Kütahya, 136/59; G.T.)

āşamdan yemneniş. (Uşak, 207/1; G.G.)

akşamdan bi dolāla, bizim yarımız gādā vādır bōrdā şimdi 'mārdinlīlē, 'afyonlūlā burda üş dōrT āy durullā onnā. (Sakarya, c.2, 104/105; Ö.M.)

herif aşşamdan aldığı somunu boyatmış deyi götürmüş çöp tenekesine atıy. (Malatya, 251/20; G.C.)

mesela, aşşamdan güvegi tıraşı olırdı. (Adıyaman, 167/15; N.S.H.)

sabahdan da geder söhürde ĖaĖarıĖ onu hamırımızı yürmaya çöreklik yapmiye çörek yapmiye. (Hatay-Dörtıyol, 140/115; Y.S.)

zabahdan pātşah gaħmış ki ne gorsün, ġendi koşğunden daha iyi bir koşğ yapılmış. (Niğde, s. 22; C.A.)

+den

[...] askiden mandalara haşhaş küspesi verilirdi yem yèrine. (Afyon, 191/95; B.E.)

Şenay ġalan göz_üle bi hemen ġastalanı_vedı, nazar oldu, güccücükden yedi aylık yörüdü. (Isparta, 125/6; Y.O.)

deminden soğman deyoduğ. (Kastamonu, s. 8; C.A.)

şimdiden çoh_eyiyúğ yāni. (Amasya, 91/82; S.E.)

üş gün çaldıktan sona bazar gününden herkeş gelinini endirirler. (Malatya, 288/10; G.C.)

devrisi gün sabāleyin erkenden güneş atar atmaz atın birisine bindirdih gelini. (Malatya, 302/15; G.C.)

yani, çoğ af buyuruğ, biñ dokuz yüzelli ikiden evlendik. (Kahramanmaraş, 193/63-64; E.M.D. ve K.E.)

ķayadır ķuşu ama büyük bir maara, orda hattā asger béslenirmiş evelden. (Kahramanmaraş, 205/79; E.M.D. ve K.E.)

erkenden gaħıyo. (Nevşehir, 122/35; K.Z.)

şindi gúzden_èdiyolar, ó zāmannar da ġışdı. (Amasya, 109/19; S.E.)

gúzden saçallar. (Nevşehir, 143/40; K.Z.)

Doğı Grubu Ağızlarında

+dan

sabahdan erken ġaldurursun davarı, ezenden daha evvel. (Erzincan, 324/35; S.M.)

sabahdan ğahıydıh yol yeryidik, gidiydik. aħşeme dūşıydik. (Erzincan, 344/8; S.M.)

sabahdan ğaħar tēkrar ğāhwālti vērüdüler çeker giderdin. (Gümüşhane-Kale Köyü, 129/8; G.Ç.)

sabahdan ğarib mezerliyina gömiyeġlār. (Artvin-Ardanuç, 28/25; A.T.)

aħşamdan ğadmiş baħmiş ki at ğāliyer. (Artvin-Şavşat, 105/99; P.F.)

sabahdan emicami orıya yollıyerlar. (Artvin-Şavşat, 126/690; P.F.)

Kuzeydoġu Grubu Aġızlarında

+dan

sabahdan kaġdiler. (Trabzon, s.172; C.A.)

+den

ēkmeġ_ārtāyimiş, sābāhden ğenā ētmeyi bıřākdiler. (Artvin-Hopa, 165/15; A.T.)

5. +DI⁴

Batı Grubu Aġızlarında

+di

icirācı, bi bāKci, bi otumofilci sāt ikidi ğādi. (Denizli, 72/5; K.Z.)

+du

[...] ben işiŧdim_ki siz oturduunuzdu bir_oKka ırakıyı iēermişiniz, aslı var_mı?
(Kütahya, 158/5-6; G.T.)

6. +I⁴IA

Batı Grubu Aġızlarında

+ıla

[...] pēyniri hēmen pēynir çalar, āşamıla keseye ğatar üsdüne bi daş. (Antalya, 677/63; E.M.D. ve B.R.)

işdi āşam_ıla ğızlara almış götürmüş. (Denizli, 48/20; K.Z.)

7. +I⁴nA

Batı Grubu Ağzlarında

+ına

akşamına vērız biz davetlilere, meselā çorba, düün çorbası dērız biz, ciē çorbası. (Bilecik, 539/5; Ö.M.)

yoharı kaldırdığına bahmış ki bir kız. (Malatya, 253/5; G.C.)

aşşamına ğarı ğoca üzüntüsünde yatamamış. (Kırşehir, 258/35; G.A.)

8. +I⁴nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+ınan

sabahınan da davulları bi iki gün evvel zaten gelir oğlan evinin. (Adıyaman, 155/30; N.S.H.)

sabah inan öldüyse bi öğün bi gomşu verir. (Malatya, 256/10; G.C.)

9. +(y)IA

Batı Grubu Ağzlarında

+la

HaKıĝı Bāy sabāla uyansa baksa kı yanında kimsä yok. (Afyon, 39/45; K.Z.)

gēldi sabāla ğıs çöcü gēldi de. (Antalya, 226/35; E.M.D. ve B.R.)

her gün sabāla edmēh ederdik. (Burdur-Göhlhisar, 281/9; E.C.)

akşamdan şekere bastır, sabāla kaynat. (Çanakkale-Lâpseki, 396/130; D.B.)

sabāla bi kaçtıydık, cavır gitmiş öñümüzde. cavır ğāmamış, ölülē yılmış ğalmış. (Kütahya, 194/170; G.T.)

“hu hu şaklā düşman ğalmamış çäkilmiş” söra sabāla bi sis basdı, bi duman çökdü. (Manisa, 9/35; K.Z.)

“sabāla” didi “görüürüz” didi. (Manisa, 11/25; K.Z.)

āşamdan yidirilē, sabāla, saat dokuz dokuz buçua dōru, herkez meselā cirit deynekleri vādır. (Uşak, 207/5; G.G.)

vahtıla koyün birinda bi reçber ā varımış. (Çankırı, s. 92; C.A.)

so'ña zamanla artı devletın zayıf düşmesinden mi, nasılsa, bu yol boyundan esgi anayolda, kervan yolda burada köyün içinde. (Adıyaman, 244/1; N.S.H.)

[...] şafahla geçerken teslim ol, dimişler. (Kırşehir, 277/40; G.A.)

+(y)le

geceyle yola çıkıyoz deyo. (Bilecik, 491/15; Ö.M.)

vahtıyla bi adam varımış. (Kastamonu, s. 7; C.A.)

vahtile nasreddin hoca eşeyne binmiş giderken bi avcıya rastlamış. (Çankırı, s. 90; C.A.)

10. +IAk

Batı Grubu Ağzlarında

+lek

fasille, buydal, buydalı zatdı güzlek ekiyoğ da, bu hanı zepze güzlek yapallar yani bahar zebzelerini (Ordu, 184/8; D.N.)

11. +IAn

Batı Grubu Ağzlarında

+lan

sabahlan gākādık erkenden. (Bilecik, 509/1; Ö.M.)

sabālan paTşahı habā vēmiş. (Denizli, 50/75; K.Z.)

āsamlān dirdi, gūşāmızı bi gūşadır sıharlardı, bi de sabah sıharlardı. (Ankara, 148/81)

+län

[...] geçilän gāşmā mabur oduğ. (Aydın, 75/25; K.Z.)

gicälän çıkımıyoz dışarıya. (Aydın, 75/10; K.Z.)

sabälän gälmişlä, hākimä çärmışla. (Denizli, 49/35; K.Z.)

+len

zabälen yohı çıkdıK. böyük çaj ıras gäldiK. (Aydın, 85/55; K.Z.)

sabālen Kakkāmız zaman hāyvan dōydū zāmān bizim Koyun āst sekiz dōkuzda veyāvt bi kōlgēye getīriz. (Bursa, 244/7; Ş.H.)

sābalen gidiyo bankaya, karısının aylını almā. (Çanakkale-Lâpseki, 419/20; D.B.)

sabālen sahat sekiz buçuğda ğalkarın, ondan sōna kâfaltyı hazırların. (Kütahya, 160/1; G.T.)

zabahlēn camie ğitmişler. (Çankırı, s. 91; C.A.)

sabeylēn gene yemner, samannardıh. (Kırşehir, 267/45; G.A.)

12. +nA

Batı Grubu Ağzlarında

+na

ertesi gün sabāna yayıKda yayarsıñ, yayımız varıdı. (Balıkesir, 364/53; K.Z.)

vallā bilemiyōm artuñ, ileride ĩdir olarağ geçī ama burası zamanna ğene de bī yer miş. (Tokat, 287/1; D.N.)

13. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

ğeliniñ_endī sabānan ğomşular toPlanır gene ğurbanını keserler. (Balıkesir, 371/89; K.Z.)

bizde ahā ôle, gandili yakālādın orda, āşamnan yatālādın. (Uşak, 204/100; G.G.)

ğeliyik sabānan, gidiyik çocukları alıyık, akşamnan geri üçde geri getiriyik. (Uşak, 340/10; G.G.)

beşik kertmesi de varmış zamannan ğeme şimdi o durumlar yok. (Sakarya, c.2, 178/45; Ö.M.)

[...] zamanıyan Osman efeyi zaptiyele çoğ sıkışdumuşla evvelce. (Kastamonu, s. 3; C.A.)

zabanan da vardılar mezere, ğoca bi delük aşmış, ğelmiş geri ğetmiş. (Tokat, 234/19; D.N.)

zabānan erken gelmiş goşaraK. (Adana, 15/1; Y.F.)

sabānan gene işe gedicin sabāna erkenden ĖaĖıcm o çamaşırı asıcıñ hava eyiyse hava eyi dēl ise şoralara balĖonlara sericiñ. (Hatay-Dörtyol, 275/160; Y.S.)

sabānan bir şorba bişirirdig içerdik. (Kahramanmaraş, 352/61; E.M.D. ve K.E.)

zabānan kaşarız, zahrılarını vırız. (Ankara, 152/75; A.H.)

'zabānan 'gaharıñ işde. (Nevşehir, 121/5; K.Z.)

beni daşbuñar'a örnē gönderdiler, zabānan şöle iki şöle bi ġar var. (Konya-Cihanbeyli, 123/3; P.G.)

+(y)nen

vahtiyenen burda Göcö deye ünnü bi ağa varımış. (Kastamonu, s. 5; C.A.)

öyleyinnen başladı o ġün a ġşama gader harp ettik. (Gaziantep, s. 223; C.A.)

Doġu Grubu Ağızlarında

+nan

vıllā aşşamnan sıbaynan biz Kapıda çılı bekleruñ biz deduñ valla biz Keçip türkiyeye gidecañduñ bêla oldi ya işda yeganım bêla. (Bingöl, 122/240; K.P.)

sabanen ġahırdıñ bi kere ordan yol da çoñ ordan geldik ahlata. (Bitlis-Ahlat, 108/5; E.S.)

sabağnan bu kanara çılır. (Kars-Arpaçay, 254; D.G.E.)

Allah razı olsun, Sırrı Beğ sabānan geldi çıhdı. (Kars, 166/40; E.A.B.)

helalı merg ħtme İsmayilciğim sabahnan ġine o kor gyunun başına ġet. (Elâzığ, s. 101; C.A.)

+nen

[...] onnan sora biz giderik şeye gündüznen tesbit ħderik... (Bitlis-Ahlat, 113/180; E.S.)

Kuzeydoġu Grubu Ağızlarında

+nan

aşşamnan yatdiler. (Trabzon, s.172; C.A.)

1.23.1. Zaman-Aşamalılık

1. +CA

Genellikle “-Dık” sıfat-fiil ekiyle birlikte gösterilen şekil, bu çalışmada ayrı olarak gösterilmiştir. “Aşamalılık” alt işlevinde görülen şeklin sıfat-fiille ekleşmesi şu şekilde gösterilebilir: "-Dık + Ø + Ø +çA"

tn. tek.e. h.e.

Batı Grubu Ağzlarında

+ca

ësgiden öyleydi yáşlandıhca ĩsan unuduyön yávrum hep_öyle. (Amasya, 310/40; S.E.)

+ce

tabi iler ilerdikçe, bunlā yaş geçdikce, Mēmed dede ölmüş, onu oraya gömmüşlē. (Isparta, 134/19; Y.O.)

yok insan böyüdükce aa olacak, efendi olācak. (Sivas, 238/20; D.N. ve Ş.Ü.)

+çe

yaş geri gıtdükce, yaş unuttum hē şeyi bilemīyom_öl. (Zonguldak, 116/50; E.E.)

gētikce serbes oluyar. (Malatya, 297/25; G.C.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+ça

o ğazi aldıhça o çirahba yanar. (Van, 366/85; G.E.)

2. +IA

Batı Grubu Ağzlarında

+la

bu atmış lira üç ayda yüz seksen lira aldım. zamanla yúkseldi. (Kastamonu, 482/40; A.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+le

bunlar gidèrler, babalarının köylerinin karşısına bağlerin yanına bi göz, zamanle iki, üç göz ev yapèrler. (Elâzığ-Kovancılar, 164/25; D.M.)

3. +nAn

Doğu Grubu Ağızlarında

+nan

[...] seferberlikden geldikten sora bunnar vardı zamannan geyboldi. (Bitlis-Ahlat, 129/215; E.S.)

1.23.2. Zaman-Başlama Noktası

1. +DAn

Batı Grubu Ağızlarında

+dan

[...] akşamdan unnan yumuruyoz, sabahsı bi teneke unun içine unu devīriz, yumūruz. (Bilecik, 540/30; Ö.M.)

akşamdan şekere bastır, sabāla kaynat. (Çanakkale-Lâpseki, 396/130; D.B.)

sabahdan duTdu, āşam ğızı giTdi, getüdü, dama soğdu ğızı. (Çorum-İskilip, 125/3; A.A.)

bayram ğünü meseļa zabahdan ğalhip çarşuyā gidip geliyesin. (Samsun-Alaçam, 131/64; K.F.)

geyigleri ğoşar. āşamdan saļar zabanāñ çāuru. (Samsun-Alaçam, 143/22; K.F.)

ayrıntılı akşamdan ıslarsan çabuk bişiyā emme sabah ğuyarsan ğuru ğuru geç bişiyā. (Sinop-Ayancık, 130/27; G.E.M.)

aħşamdan başlıyor, zabahdan dūn evi bitiyor. (Sivas, 295/10; D.N. ve Ş.Ü.)

zabahdan yaruş ğuruluyō. (Tokat, 275/101; D.N.)

ağşamdan nuhudunu bişiriller... (Hatay-Dörtyol, 138/70; Y.S.)

[...] ne biliyim benim doğduğumdan berinin şeyi çoğ amma ağlıma gelen yemekler yapılır. (Hatay-Dörtyol, 270/20; Y.S.)

è tarhanâyâ akşamdan ıslarık güzelce sabahleén eler ocaâ goruğ. (Kahramanmaraş, 388/48-49; E.M.D. ve K.E.)

+den

esgi, yeni mayısın yirmisinden itibâren. (Isparta, 113/36; Y.O.)

yâni ikinci bir aftaya cüma gününden başlâ düyün. (Kütahya, 180/1-2; G.T.)

cuma gününden başlîylar. (Sivas, 257/12; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+dan

ahşemdan goyisin, ayıpdur sölemesi, sebahdan gağisin ökiz hep gürbe yapmış. (Erzincan, 291/49; S.M.)

sabahdan eýtibaren gelecehsen, isdeyni birer birer isdiyecen. (Kars-Arpaçay, 255; D.G.E.)

âma o zamândan beri burada kendi geleneklerimizi unutmuş değiliz. (Tunceli, s. 24; G.T. ve B.A.)

+den

geceden beri de tarlada yatmışım. (Erzincan, 343/18; S.M.)

+ten

sabahten kağerdiler, bayram yimai bayram hazurlui. (Elâzığ-Palu, 220/12; Ç.F.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+den

seferbirlukden ‘beri neler geldi ba‘şına. (Rize, 206/150; G.T.)

gûzelim ezelden beğârım beğâr. (Artvin-Hopa, 156/15; A.T.)

+tan

dokúz yiz otuz beştan beşi demirçi sanatûmlen Sidere köyündâ yani Dereciđ köyündâ çalışmağdayidum babamlen billíkta. (Artvin-Arhavi, 152/1; A.T.)

2. +(y)IA

Batı Grubu Ağızlarında

+le

gün itibārīle, yāş yāş dēel. (Kahramanmaraş, 184/63; E.M.D. ve K.E.)

3. +nAn

Doğu Grubu Ağızlarında

+nen

o günnèn ētibaren üssat gaşmağa yüz tuttu. (Elâzığ, s. 83; C.A.)

1.23.3. Zaman-Dönem

1. +Ø

Batı Grubu Ağızlarında

ombir oniki arası olan _evi gelir, olan _evi geliyo denince gapıyı bir kişi dikilir, elinde tabakla gelene loğum dutā. (Kütahya, 163/28-29; G.T.)

bōle vağıt gēşdi ordan sōra, dokuzyúzkırksekiz senesi terhiz _olduk, üç _ay mezūñiyetden. (Bartın, 157/80; E.E.)

o zamannar beyne gōrüşme mōrüşme bi şey yoğudu. (Bolu, 125/12; Ö.E.)

zabā _ázeni gağdım. (Çorum-İskilip, 121/22; A.A.)

ò eşgi hēsaba gōre sōlū yāñı yēñi hēsaba gōre ausdōsun ön dördü. (Amasya, 124/246; S.E.)

o zamanın devri gılıç bir de oğları varımış onnarın. (Kahramanmaraş, 196/63-64; E.M.D. ve K.E.)

Doğu Grubu Ağızlarında

güneş tutulan zaman seferberlik _oldi. (Muş, 107/100; Ö.Ş.)

bin _doğuz _yüz atmıs _sekizde mi seçim _oldi he mi; eñe ya. yetmiş bir deyilmi? (Erzurum, 549/45; G.E., d.t.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+a

pancarın sókme ayına da biz elimiznen çatallarınan sókülüyü. (Sivas, 237/92; D.N. ve Ş.Ü.)

o zamana aşşalar batahlığ_õle sivrisinek ne varımışmış. (Ankara, 183/55; A.H.)

+e

onu ezen oğurkana oğuyup da viymēseñ namazı gılınmaz dellēdi bizim gúnümüze. (Kastamonu, 637/300; A.E.)

alman harbine ben istanbılda asgerlik yaptım. (Ankara, 149/11; A.H.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+a

evveli benum zamanlaruma dúğúnlerde kızlarlan ç'oc'uklar ĥoron ederdik. (Rize, 217/1; G.T.)

benum zamānuma zāte fakurluk var_ıdi. (Rize, 216/1; G.T.)

+e

ha bu ģirc'ek oğumuzdeki 'āyin on beşine. (Rize, 248/5; G.T.)

3. +DA

Batı Grubu Ağızlarında

+da

cenēze a_ırlaşdığında sekerete bindiğinde hocayı bulur, geliriS. (Burdur-Göhlisar, 241/101; E.C.)

evelī vakıtta, öküzlē güdülüyōmuş. (Isparta, 127/3; Y.O.)

işte bağ bizim arkâdaşları baharda gittiğimiz yerlē. (Kütahya, 155/155; G.T.)

bēnim sağlığında evi düzeceg ebire hanım, bi diğne, dedim. (Bolu, 133/11; Ö.E.)

çocuglugda, çaruğunan kerke sekizde çarşıya gētdim. (Bolu, 125/4; Ö.E.)

bi_ğun veziring ağlına gelmiş ki bāa çocuğluğumda koyde bubam: sen adam olamassınğ derdi... (Çankırı, s. 93; C.A.)

benim çocuklümde çamları soymuğ soyallarıdı. (Kastamonu, 556/195; A.E.)

üç aylarda üç kere hatim yapıyım çığrıK çevirirdim sabağa kader Kazállen inen şimdi aletirikler boşa yanıyı hanımlar zevg u sefâlarında biz gün görmedik yavrum. (Malatya, 266/1; G.C.)

ğıtlıÉda ufâdım babam erken öldü. (Hatay-Dörtyol, 94/55; Y.S.)

fasülyenin ekmesi de baharın nisan sonuna döru nisanın başında tarlı sürerük. (Sivas, 236/70; D.N. ve Ş.Ü.)

rahmetli menderes zamanında millet bir şey etTi işde. (Sivas, 250/21; D.N. ve Ş.Ü.)

cocuğlümüzda güçük, mart, nisan. (Sivas, 321/16; D.N. ve Ş.Ü.)

vağında bi sibirğeci goca varımış. (Gaziantep, s. 194; C.A.)

éfendimi ilkoğul bêşinci sınıfda elimde diremit patladı. (Kahramanmaraş, 183/45; E.M.D. ve K.E.)

biz de çocuğluğda öle dınerdik bunnarı, döru onnarıñ didikleri geldi şindi. (Ankara, 187/69; A.H.)

[...] gözleme bişiriz ramazannarda ney bolca. (Ankara, 174/105; A.H.)

ğıtlığda böyle yidik. (Kırşehir, 245/25; G.A.)

o zıcağlarda hep mide hasdalı hasıl ediyö bu suyuñ yüzünden. (Nevşehir, 135/30; K.Z.)

+dä

bän om beşini girmädim ävländimdä. (Manisa, 6/35; K.Z.)

+de

gara günde böne çalışmâyınan şeyinen bu günnere gēdiK... (Afyon, 228/25; B.E.)

annāannem gārī üldünde belekden bi gadiñ gētirdi. (Antalya, 229/50; E.M.D. ve B.R.)

gēnşlîmizde çalışdığ canım, gēnşlîmizde çalışma bölüdu dēyviñ. (Antalya, 262/45; E.M.D. ve B.R.)

onnan berāber oxuduk biz orda, yetmişde berāber oxuduk. (Uşak, 340/20; G.G.)

böle çok geşlē de gitmēzdī cenāzelere benim bildimde. (Sakarya, c.2, 68/80; Ö.M.)

u da dēmiş ki gēt de ki ne gelecekse gēşlikde gelsin başuma yaşlılıkda gelmesin dē,
dēmiş. (Ordu, 173/6; D.N.)

[...] su olmasa da olyödu evelden benim gēşlīimde de şindi haTlar geçeli olmuyú.
(Amasya, 92/12-13; S.E.)

gemideydim isdanbul gölcük o muhitlerē çok gezdim on üç devlet gezdim asgerliimde.
(Sinop-Ayancık, 132/5; G.E.M.)

vaħdın birinde bi herif var ımuş duze gider imiş. (Malatya, 252/1; G.C.)

bundan atmış yetmiş yıl öncesinde bir deprem, heyran olmuş. (Malatya, 283/1; G.C.)

yoğ ben isdanbulda durdum da babam seksen dörtde vefād eddi. (Sivas, 247/22;
D.N. ve Ş.Ü.)

yaħu hıdırellezde bayā bir bayram yapıyduğ. (Sivas, 251/40; D.N. ve Ş.Ü.)

yani birinci dünya cihan harbinde göca deli ğanlıymış. (Sivas, 324/13; D.N. ve Ş.Ü.)

sabahdan da gēder söhürde ĘaĘarıĘ onu hamırımızı yūrmaya çöreklik yapmiye çörek
yapmiye. (Hatay-Dörtyol, 140/115; Y.S.)

gocam babasının öldüünde mēn bilemiyīm, yēdi yaşındıyāmış. (Kahramanmaraş, 266/62-
63; E.M.D. ve K.E.)

bizim ahlımızın irdinde bu kóy yüz elli hāneydi. (Ankara, 196/12; A.H.)

saban varıdı esgiden yanı benim ahlımın erdinde... (Ankara, 155/15; A.H.)

esgiden sıtma vardı, ferengi varıdı benim bildimde oħula giTdimde güçūken. (Ankara,
175/147; A.H.)

bizim ahlımızın irdinde bu kóy yüz elli hāneydi. (Ankara, 196/12; A.H.)

neriye oturmuş, n olmuş bunnar yoğ esginin şeyinde yoğ bu. (Ankara, 191/44; A.H.)

Bazı örneklerde ek, damak uyumunu bozmuştur:

abuşunu gene vermiş kocuveličifline on üç, on dört yaşında. (Çanakkale-Lâpseki,
433/30; D.B.)

benim anam öldü ğızım dörT yaşındeyken. (Isparta-Gönen, 169/1; A.T.)

+TA

herife genÇ yāşTa güçücüK gālin_öldüm... (Afyon, 227/15; B.E.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+da

bu feķirlik yüzunnèn on altı yaşında Emerķaya gāhdım. (Elāzığ, s. 81; C.A.)

tek tek sağlığında gelip bu zātı efendim, tek tek ziyaret ederler. (Tunceli, s. 24; G.T. ve B.A.)

+dá

kurban báyramında bayrama üç gün kalá tek bī bohçáyá goyár. (Muş, 104/40; Ö.Ş.)

şindi üçüz_otuz yedidá biz asger olduğ. (Artvin-Ardanuç, 8/1; A.T.)

+de

orda gétđimde cami esgidi, camiye sökdük bi te‘mir_étđik ginen ağaşnan örtđük. (Bitlis-Ahlat, 109/60; E.S.)

orda çalışırken, gençliğimde yarım kollı fanilye geyerdım. (Şanlıurfa, 130/40; Ö.S.)

bin_dohuz_yüz atmıs_sekizde mi seçim_oldi he mi; eġe ya. yetmiş bir deyilmi? (Erzurum, 549/45; G.E., d.t.)

genşliğimde süremedim devrani. (Kars, 171/30; E.A.B.)

demoğrat hükümeti elli ikide bize bu binaları yaptı. (Kars, 173/1; E.A.B.)

Ön ünlülü ek Elāzığ-Kovancılar’da karakteristiktir:

sazan balığı kış aylarında daha çoğ çukur, batağ, çamur, derin yerlere geçér. (Elāzığ-Kovancılar, 138/7; D.M.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+da

ben o‘lari unuttum, o ç‘oç‘ukluğumdayidi. (Rize, 223/195; G.T.)

feleş bizum da gençlúkda ġirdun mi dalûmuzi. (Artvin-Borçka, 136/5; A.T.)

+de

eski zâman iç'inde, pire padişâh iken, o zamanda ben ve'zir idum hâ, u'nutma!
(Rize, 197/1; G.T.)

zamânun bi'rinde bi atmac'ac'î var idi. (Rize, 208/15; G.T.)

otuz sekizde memlekete ç'ay girmâ başladı. (Rize, 215/10; G.T.)

geç'en atmış sekizde ç'alıştuk. (Rize, 245/5; G.T.)

şindi bah eşgi devirdē Ğidayir ile bizum Osmalidēvleti harb etmiş. (Artvin-Borçka,
138/1; A.T.)

çocukluk zamanınde başüme geçen bi hekâyeyi annatmak isdiyûrum. (Artvin-Hopa,
158/1)

4. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

û okurdu, çocuklûndan. (Kütahya, 151/29; G.T.)

ben, yetmiş altı, yetmiş sekiz yaşındayken o da yüz yüz on yaşından öldü. (Sivas,
312/74; D.N. ve Ş.Ü.)

Doğu Grubu Ağzlarında

daha çocuhdan da zaten horuk diyerdik horuga binmişem abemlerlen bereber. (Bitlis-
Ahlat, 108/25; E.S.)

uyhu arasından bir ses aldım. (Tunceli, s. 114; G.T. ve B.A.)

+den

[...] bindokKızıyüzatmış senesinden ben esger oldım. (Bingöl, 123/15; K.P.)

5. +DI⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+dI

bu cinnilär di böyük ālarıñ Bādikār ismindı bi çocūnu çalmıŝla bi büyük yaşadıkan bunu du bu ğıs vāmıŝ bulmuŝ. (Denizli, 64/75; K.Z.)

ismet paŝanın ğünündıēdı onda. (Kahramanmaraş, 417/11; E.M.D. ve K.E.)

6. +I⁴n

Batı Grubu Ağızlarında

+In

baharın da dikilir, ğüzün de dikilir. (Isparta, 113/17; Y.O.)

āŝamın ōrdan ğaldi'län dā, ğız_ävi āŝamın ūlan_ävini ğaliceK. urdu da ğaiŝa davıdılcäK. (Muğla, 100/5; A.A.)

yazın da geçlerimiz ğüleŝ dutarlar beş dayım var. (Malatya, 264/15; G.C.)

fasülyenin ekmesi_de baharın nisan sonuna_döru nisanın başında tarlı sürerük. (Sivas, 236/70; D.N. ve Ŝ.Ü.)

[...] ikindiyn bir aracı ğadın söylüyor filan ğızını ğörmıye gelici diyin söyleniyör. (Hatay-Dörtyol, 137/20; Y.S.)

ikinnin ğetdi diñ yavrüm ikindin niē ğetdiñ. (Kahramanmaraş, 371/54; E.M.D. ve K.E.)

büyüğ_ümüş kıoy, adam baharın gine böyle açmış. (Kırşehir, 268/60; G.A.)

buğday, çavdar ğuz'den ekilir de arpa 'baharın ekilir. (Nevşehir, 143/40; K.Z.)

+Un

e ğündüzün işdisäk içimizi siñmeyo ğävä. (Aydın, 75/10; K.Z.)

ğünüzün erkeklē olur düünneri, gecē ğadımnara olur. (Bilecik, 539/5; Ö.M.)

ğündüzün bi erkäK bulamassıñız burdu. (Manisa, 7/1; K.Z.)

sıvırcıhılar ğüzün gider bundan. (Sivas,321/31; D.N. ve Ŝ.Ü.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+In

goca Ahlat ğışın cennete benzer. (Bitlis, s.65; C.A.)

ekin ekerdik işde oni ŝoğum_ēderdik baharın. (Bitlis-Ahlat, 109/30; E.S.)

ha o zamanların o soğan ekmeği altın tasdaki elmasdan baldan daha datlıdi, daha lezzetli. (Bitlis-Ahlat, 177/10)

kışın pek görülmez. (Elâzığ-Kovancılar, 138/6; D.M.)

baharın o arpâyla bûdayı ekerdig. (Gümüşhane-Kale Köyü, 133/20; G.Ç.)

eğer hemen baharın, bahar ey gelürse, don olmassa, fasulyayı vurdun mı üşiy, he doniy. (Gümüşhane-Kale Köyü, 157/47; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+In

odunumuzi gendumuz yapaşduğ taşirduğ kışın gećenma için. (Rize-Çamlıhemşin, 190/377; S.E.)

kışın otuşup yeyip içip komşulara bugün sende yaşn onda. (Rize-Çamlıhemşin, 202/688; S.E.)

+ün

Köçleş ilk çıkış göçü bi de güzün aşağı gelme göçü ilk çıkışta da doşt beş gun kaliniyodu. (Rize-Çamlıhemşin, 216/1107; S.E.)

1.23.4. Zaman-Sıra

1. +Ø < /+DAn/

Batı Grubu Ağzlarında

işde biz de birbirimizi gördük, teklifâtı ön so yapTık, ğabil oldu. (Sakarya, c.2, 120/95; Ö.M.)

ondan sona pādiřā geliyo, pādiřā diyo ğu baņa ğırķ tuluğ et, ğırķ tuluğ su, hazırla on sona hazırlar. (Ankara, 163/62; A.H.)

hah bóyle yapallar, on sona geliniň ğınasını boun yađalla. (Ankara, 151/47; A.H.)

hemen üsdünü açınca uyur üs sātın içinde uyur iki buçuđ üř sātde, on sona dolaba ğoruz eřgimesiň diyi. (Ankara, 171/55; A.H.)

onsō řükřā bunu ğörünce ayın biyin olmuş. (Konya-Cihanbeyli, 96/14; P.G.)

onso da müz̄ünü söylüyo sennen. (Konya-Cihanbeyli, 98/46; P.G.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)a

on gün araya geçiy yine baħıy kız orda. (Malatya, 259/50; G.C.)

ulen bu ne len, vardıydım ana kópek gelmiş, arħasına da o gelmiş. (Konya-Cihanbeyli, 124/40; P.G.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+(y)e

gerçekten de adam seneye şeker fabriğasına girdi, beyaz bir sıfır taħsı aldı. (Ağrı, s.1422; Ef.S.)

3. +An

Batı Grubu Ağızlarında

+an

ōran sonracu uma dur şindi sen telefona alıyoñ beni dur sen şindi. (Sinop-Ayancık, 185/50; G.E.M.)

4. +CAN

Batı Grubu Ağızlarında

+can

[...] deprem durduħcan sora şeydúk ámma şindi burlarda ó zamannarda evler çatıdı. (Samsun-Alaçam, 131/59; K.F.)

+cañ

tabi zabaħléyin u géce yátduħcañ sora zabaħléyin duvaħ dúúnü yapaħla. (Samsun-Alaçam, 171/50; K.F.)

[...] yāmur yāduħcañ sōña daşı urdan alıyeñ çaydan aliyen éyi bālıyeñ urğannañ. (Samsun-Alaçam, 137/146; K.F.)

[...] on_iki sene medrese ohuduhaç sōña tekrar bu melmekete gelmiş adamcāz.
(Samsun-Alaçam, 149/18; K.F.)

5. +DA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

izzet ikramda sōnra: bēyim benim gocam bezirgenbaşdır, şimdise Halebe ğetmişdir...
(Gaziantep, s. 226; C.A.)

gadıncağız orda ğakmış burada da müddē umum bēn odasına varmış izzet ikramda sōnra
onda da dört yüz lira isdemiş Ğendi meselesini annatdıkd sōnra. (Gaziantep, s. 226;
C.A.)

onda sōra tērhis oıdum ğeldim. (Kahramanmaraş, 195/27-28; E.M.D. ve K.E.)

onda sona bunnarı yiyecāmiş. (Kırşehir, 259/10; G.A.)

6. +DAn

Batı Grubu Ağzlarında

+dan

büKme için hamūru yūrusun güzēlcene, hamūru yūrdud sōra on onbeş daKge
dinlenmēye ğörsun. (Afyon, 229/50; B.E.)

arkasından pılav_olur, arkasından KōmposTusu olur, yemeklerimiz de bunnar. (Bilecik,
539/10; Ö.M.)

ondan keli, dev ölünce, MıdıKa ğalmış ora. (Isparta, 140/24; Y.O.)

arkādan yemeK yinmeā başlā. (Kütahya, 137/83; G.T.)

gız gitmiş onnādan evel almış ğemiş, olanıñ eline teslim etmiş. (Uşak, 227/45; G.G.)

ondan sōcīma maydānöz dolması, mağarnası filān hep bunnarı yapādık. (Bartın, 150/45;
E.E.)

ekmekler ğūzel kızardukdan kēri firunuñ ateşini birez alīr, kendine ğöre orda bırakısuñ.
(Bolu, 137/11; Ö.E.)

ondan sōna helva gidiy ōlan tarafına, yūzük TahılduKdan sōna, aız daTlılī. (Çorum-İskilip, 95/9; A.A.)

iyice yıķarsıñ yarasıñ yardukdan kere ğazanına ğuyarsın. (Sinop-Ayancık, 124/2; G.E.M.)

unu baldıran olandan sōra topliyok. (Ordu, 170/1; D.N.)

mahsül kalkdıkdan sōna ğüzün gelirlerdi yaylacılardıñ. (Malatya, 299/5, 65; G.C.)

[...] karınçayı bir kutuya gomuş altı tene de buğda atmış üç aydan sōna kutuyu açmış ki buğdanın üçünü yemiş üçü duruyu. (Malatya, 272/10; G.C.)

[...] ĝırhın çıhandan sona ne giyersen giy. (Malatya, 308/5; G.C.)

sōnadan yaķaruķ altını. (Tokat, 330/13; D.N.)

ondan so'na ğetmiş, ğuşı dutmiş. (Adıyaman, 159/110; N.S.H.)

hā cenāzede, şimdi baķ, cenāzede namazını ĝıldıhdan sōna geliriz cenāze evine. (Ankara, 155/22; A.H.)

ondan sona allāñ emri diller, vēriller. (Kırşehir, 221/1; G.A.)

arhasından ortancıl ğız ğetmiş. (Nevşehir, 124/5; K.Z.)

ondan ĝilli uyħuya yatmışlar ikisi de. (Niĝde, s. 8; C.A.)

+dän

[...] baķasıñ āşan äzänindän sōra dışarı çıķmacasıñız. (Aydın, 75/15; K.Z.)

orđan ävä ĝaldiKdän kerı avcı gidiyoħa ĝari orđa avłanıyoħa. (Denizli, 57/10; K.Z.)

ĝävälā, çaiħā içildiKdän sōna “vaķıT geç oldu ĝidām ĝari” dirlā. (Manisa, 3/15; K.Z.)

+den

arefe ĝününden evvel ĝurbannıK olceK hayvan alınır bazardan, bazarlıKlan alınır. (Afyon, 193/155; B.E.)

bişirdiKden sōra alırıķ sovr böle dırnāmızı soķarıķ. (Balıkesir, 369/36; K.Z.)

böle gazelin üssüne tōprak yāni öle olmasa ateş tütmas ĝāzelledikden sona bu sefer Kāzi çēkiyoz. (Bursa, 194/11; Ş.H.)

önden fasilliyi ekerdim, biber ekerdim, gumpir ekerdim, gabağ ekerdim. kimsede bitmiyenler bende biterdi. (Bolu, 120/45; Ö.E.)

ö zaman toplā atılıyomuş, ilkden koğduk, sönadan sevindük. (Zonguldak, 116/45; E.E.)

ombeş seneden sōna ayrıldım. (Çorum-İskilip, 120/18; A.A.)

bir gún önceden çamuru katıylardı. (Malatya, 282/15; 49; G.C.)

asgerlii bitürdükden sōra kōyüme döndüm. (Sivas, 235/17; D.N. ve Ş.Ü.)

[...] eñer ki gōnnü yōsa ö ğız, ö evden gidenden sōna o ğız gèysileri çıkarur. (Tokat, 261/18; D.N.)

ğartalı şiy èTdiKden sōra boazına zil dağmışlar. (Adana, 23/25; Y.F.)

"ğırK gündən sonra" diyür, "ğırhıncı gún" diyür "beni ara" diyür. (Adana, 125/180; Y.F.)

Şāh Maḥammedim, şinnèn soñà baña bu gonağ haram ossun, Sultan ḥanım ğitdikden sōna. (Gaziantep, s. 196; C.A.)

oturruğ, elerik çekilenden sōna. (Nevşehir, 119/25; K.Z.)

+Tan

diyzeñ olurdu, ebeyiñ bacısı ondan soğna biz eğriğuyudan göşdükTen soğna sülük oğlunuñ obasına göşdük. (Konya-Ereğli/Belkaya, 91/4; Ç.U.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+dan

arḥasından mıfreze gidi. (Bingöl, 113/180; K.P.)

nemazini gıldıḥdan sōna, kızlar benim emaretlerim ne oldi, neredeler? (Erzurum, 14/10; G.E.)

gayt olunduḥdan sōra, ondan sōra asger yapıdılar. (Erzurum, 48/70; G.E.)

Peder geldiḥdan sōra bize annatmışdır. (Kars, 185/5; E.A.B.)

baba eğerim beçarursam gâlduḥdan sōra ağnadurum. (Artvin-Ardanuç, 35/5; A.T.)

ondan sōna Tūrkiya dört sene savaşa ḥazırlandı. (Artvin-Şavşat, 102/5; P.F.)

devriş amicem bena bir kaç sopa addıhdan soıra bânı Koyunnarın peşına Kaddı. (Artvin-Şavşat, 125/680; P.F.)

geldikden sorna, Türkiye'nin her tarafını gezdik. (Erzincan, 208/33; S.M.)

o üş günnüğüne gidenden sōna, tekral on beş gün sōna da onbeşe çağırurlar. (Erzincan, 211/9; S.M.)

geldikden sorna, Türkiye'nin her tarafını gezdik. (Erzincan, 208/33; S.M.)

sabahdan erken ğaldurursun davarı, ezenden daha evvel. (Erzincan, 324/35; S.M.)

ondan sōrā bu köw tamamiynān bin dokuz züz seksenden sōrā tamamiynān boşandı. (Gümüşhane-Kale Köyü, 130/22; G.Ç.)

ğetdih'den sora bu adam deviye baħır, gendine baħır. (Kars, 162/45; E.A.B.)

[...] ama bu ğetdihden soıra bu peşman oldu. (Kars-Arpaçay, 250; D.G.E.)

üş dört ay ğış mövsümü ğesdikden sora saç sağgalları sap sarı olurdu, tütün hālına ğelirdi. (Elâzığ, s. 87; C.A.)

+TAn

okudukTan sonra, kırk gün bittikTen sonra. (Tunceli, s. 26; G.T. ve B.A.)

sabahTan beri yanındayım. (Tunceli, s. 34; G.T. ve B.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında

+dan

ondan sōra ğelur evde yāni annesine sōyler. (Rize, 217/10; G.T.)

ayazdan 'sōra kıravu yapar. (Rize, 206/185; G.T.)

+den

"ben ğeçecek, düşmañuñ cepesini ğesdikden soıra" değum. (Artvin-Arhavi, 154/15; A.T.)

+ten

tıktukten sora, bi iki ay sora, iki buç'uğ ay sora 'solarlar. (Rize, 270/15; G.T.)

alti yedi bine bağlandukten sora duğun zamani kararlaştırıyole, meselā: "falan zaman duğun edec'eğiz."(Rize, 270/25; G.T.)

7. +don

Batı Grubu Ağzlarında

Ek BGA.'da yalnızca Ankara ağzında tespit edilmiştir.

orda gaynadırdıķ, ğurudurduķ, ondon sōna dibekde dóverdik. (Ankara, 157/61; A.H.)

ondon sōnada sererdik, ğurudurduķ tekrar, savırırđıķ onu ğúzelce, ayıtlardıķ. (Ankara, 157/64; A.H.)

ondon sōna bi ğāve iĉeriz... (Ankara, 160/26; A.H.)

8. +DI⁴

Batı Grubu Ağzlarında

+du

orda āĝırlarlar ğız_evi, yıdiri, iĉiri, ondu sona millet daĝılır_işde üşde dörtde. (Ankara, 171/32; A.H.)

9. +(y)lAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)lan

bir_ay da una ğiTdim geldim on ğün araylan fayda edemedi. (Bilecik, 493/10; Ö.M.)

ĝāsı dı şehsādi buğdu'lan keri “o hall_olcaķ bi iş dālidir” dēyo. (Denizli, 64/90; K.Z.)

ĉı'dı'lan keri, doĝurdu'lan soñūru ilan meığanı āldı. (Denizli, 63/25; K.Z.)

+lān

sāmaşdırıP āl_öpdu'lān keri a'lını nā deış ğālišā söi'lāsiņ. (Aydın, 89/10; K.Z.)

+len

ıtiyarladı'len sorna taķavud_olub-bā. (Denizli, 72/20; K.Z.)

10. +lAyIn

Batı Grubu Ağzlarında

+layın

yurdunu varıP buğdu'layın keri “bubu bānim ğarım nerdi” dedi. (Denizli, 64/90; K.Z.)

11. +nA

Batı Grubu Ağzlarında

+na

onna sōna geliriz, gelinimizin eşyāsını alır, civiz_eşyāsını al, oda döşemesini alırız. (Ankara, 151/39; A.H.)

12. +nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+nan

onnan sōna varmış hükumata şikāt yapmış. (Afyon, 46/10; K.Z.)

arkasinnan biz tüm_et deriz, bôle parça parça etlê bütün bütün bôle pişirilî... (Afyon, 179/105; B.E.)

Balқан mārībāsi sōra, açıldınan sōra, biraҚdıҚ gidiyos. (Denizli, 52/1; K.Z.)

onnan sōra gúvey gúyallādı işdê. (Zonguldak, 101/20; E.E.)

+nen

o gidennèn sōna paħla tüçcarı faħir olmuş, ölmüş. (Niğde, s. 3; C.A.)

aradan bi_gaş gün geçennèn sōna: (Niğde, s. 4; C.A.)

Doğu Grubu Ağzlarında

+nan

gece yārısinnan sorà garısını, iki oğlını alıp ordan tergi diyar oldi, gētdi. (Van, s.26; C.A.)

bele bicümsüz yerlerde vaķıt geçiren adamlar seksen yaşınan aşığı da ölmezlerdi. (Elāzığ, s. 87; C.A.)

+nen

o yana bu yana ara ara kaş günnen sora menem kaş gün galillar derenin içinde èle aç elleri bağlı. (Bitlis-Ahlat, 104/40; E.S.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+nan

onnàn sorà çigarun punnari pir araya keturun. (Trabzon, s.163; C.A.)

1.23.5. Zaman-Tezlik

1. +Ø

Batı Grubu Ağzlarında

goz dōdu mu doğar dōmaz, gız hem bi tarafTan büyür hem de bi tarafTan anne ceyize başlar... (Afyon, 184/10; B.E.)

ōdan çıKdīmız gibi hamam kapısında bizi davulcuıla çağgıcııla bā'lēyodur. aldınnan bizä hadı oılan ävinä. (Aydın, 90/5; K.Z.)

ğuyrundan ğapdıı gibi siñirine gılcı vuruşun depesinîñ üsdüne doñuzu yıKmış. (Adana, 19/1; Y.F.)

Doğu Grubu Ağzlarında

dedi bu keşişe söylediği kimi keşiş ayağa ğağdı o da ayağa ğağdı dedik niye ayağa ğağdız. (Bitlis-Ahlat, 110/75; E.S.)

bēyle dēdigi kibin at dört nala geldi. (Gümüşhane, 319/305; S.S.Ö.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

buřyā geldi bullār gelduği kibi bundān bũ ātdur ğanātlāndi. (Artvin-Hopa, 165/5; A.T.)

2. +(y)A

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)ä

ona göräsiyā ğadā beyänmiş. (Denizli, 48/20; K.Z.)

3. +dA

Batı Grubu Ağzlarında

+da

tutduğunđa berelenmez çam kanlıcası berelenü. (Bolu, 309/6; Ö.E.)

+de

pekē^y deyip eve ğeldi, parayı verdikde şehere ğetdi. (Gaziantep, s. 204; C.A.)

bir_ ańde var_ ideñ, bir_ ańde var_ ideñ, bir_ ańde yoğ_ ideñ böyle duā iderim.
(Ankara, 179/124; A.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+de

yesir gėtdi diyende asger bir Allah_ Allahınan ğahdı ama faķat Őeit ħesir kimi. (Kars,
169/75; E.A.B.)

4. +I⁴nAn

Batı Grubu Ağızlarında

+InAn

unnarı hazırlağırdım unnā vurmam_ inan barabā, ben_ de ik_ el dabanca atağdım ve
kėvlü davul geliyo deye ğarı ğızañ bütün beñi ğarŐılālādı bayā. (Kütahya, 168/3-4-5;
G.T.)

Şele ħefifden ğatlarıñ, tepsiye düzerik, tepsiye düzdikten so'ña yanmış yağı hızlı olarak,
üsdine tėkdüğümüzinen, o ğat ğat açılır. (Adıyaman, 165/275; N.S.H.)

5. +(y)IA

Batı Grubu Ağızlarında

+(y)la

herif ğaħtınla ğetmiş tencere yañına. (Isparta, 150/11; Y.O.)

demesi^yla bi iki defā da ğalıba vuralaķ, buña iki incir yidüdü. (Kastamonu, s. 10; C.A.)

+le

avcıla çocū aldıklarıle, avcı_ başına gada ğötümüŐle. (Kastamonu, s. 17; C.A.)

ğaynımın, ğocamın Antebe ğirmesile, Őeherin etrafına tel örgüsü çekdiler mā'sara oldu.
(Gaziantep, s. 224; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

+le

yoh yoh oni sölememle bela mela oğumazdi hêç vèrmenem dedi. (Bitlis-Ahlat, 103/30; E.S.)

6. +lAn

Batı Grubu Ağzlarında

+län

āşamın ôrdan gäldi'län dä, gız_ävi āşamın ūlan_ävini gäliceK. urdu da gäifä davıdılcäK. (Muğla, 100/5; A.A.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

+lan

uç'unc'isine sira gelduğunlan dedi ağa kı. (Rize, 199/65; G.T.)

geturduğunlan dedi ağa kı. (Rize, 199/85; G.T.)

7. +(y)nAn

Batı Grubu Ağzlarında

+(y)nan

ōdan çIKdīmız gibi hamam k̄apısında bizi davuıcuıa çalğıcııa bā'lēyodur. aldınnan bizā hadı ōlan_ävinä. (Aydın, 90/5; K.Z.)

tam yarī vādınan “vaıhaha kaidir dümbäğ_olmaz” der_imiş. (Aydın, 93/40; K.Z.)

hämän yakaıadınan didim “yav sän habarsız ni aşdıı”? (İzmir, 25/35; K.Z.)

bırağın dedi, hād_olum bırakdınnan gitdi hemen ik_üş günnüne duruyōduğ hāde bakam yonana tāruza. (Kütahya, 185/96-97; G.T.)

mustafa kemal çıhtığınan hakkımda mustafa kemala yazıylar ki, ladikli nūri beg yunanlılara yardım ediyi. (Malatya, 243/45; G.C.)

bir ağaca kondūğınan o ağaçta yarım saatta yaprağı kalmıydı. (Malatya, 251/15; G.C.)

bir böyük aşşağa enip de gètmeye durduğınan o genç sıçırardı onda öüde enerdi ayahğabısını öñüne dönderirdi. (Malatya, 265/5; G.C.)

almasıynan hadı_bahım yallah, almış geşmiş gitmiş. (Sivas, 264/101; D.N. ve Ş.Ü.)

ğılıç, ğalkın, ğargın, mızrak, ğürzü, sazı alıy, ğır_ata bi ğamçı vurmasıynan derelerden sel gibi, depelerden un gibi tozu. (Tokat, 374/39; D.N.)

orada dehşetli böyle yılannar şeyler bunu hemen aldıynan ğırallarına ğötürüyöller. (Adana, 11/10; Y.F.)

davul çalındığinnan ğağar. (Adıyaman, 162/190; N.S.H.)

küreği salladığinnan, çahılın dişini mişini ğırmışdı. (Adıyaman, 211/20; N.S.H.)

[...] geliyi anamı anam da uyuyomuş da aldıĒlarıynan ğediyollar ğuş gibi uçurup ğediyollar. (Hatay-Dört Yol, 277/205; Y.S.)

+(y)nen

çıkma_ımış, asılır_ımış; asılmış asılmış yarı yere geldiğinen bi kesmiş, dev, aşşığı ğitmiş, ölmüş. (Isparta, 139/23; Y.O.)

burē geldinen; ūnnā ğāli döndüKce, kim yūnancı, şu; kim ğoca, şu bōle bōle aram aram aradılā. (Kütahya, 185/76-77; G.T.)

demesiynen barabar ancak bir ğuş ğarladı çadırığ ğozasına ğondu. (Gaziantep, s. 232; C.A.)

alacanlı malacanlı öylēdi, ğözünü yindirdiğinen alır olağa boğar o ğadar çoĒ olur. (Hatay-Dört Yol, 81/155; Y.S.)

DoĒu Grubu AĒızlarında

+(y)nan

nassi ğidār bi tekmiK vurđığinan Kirt yerā dūşar, at Kaçer. (Bingöl, 189/15; K.P.)

ğelin nişananmaynan heman damat tarafına ğelinnuğ yapar. yani konuşmaz. (Artvin-Şavşat, 114/330; P.F.)

fırlamasinan ğari ğorğusundan çeki ğidi. (Diyarbakır, 65/140; E.M.)

vala bezi çiĒarmasinan o cırdon da kaçı. (Diyarbakır, 64/75; E.M.)

+(y)nen

oturduĒlarıynen ğehveci diyir ki “yau baba, siz ğerib_adam. (Kars, 170/5; E.A.B.)

SONUÇ

1. Bu çalışmaya kadar üst işlev alt işlev sınıflamasına tâbi tutulmadan tespit edilmiş ve sayısı en az beş en fazla on olan işlevlere karşılık Anadolu ağzlarında 23 üst ve buna bağlı 54 alt işlev olmak üzere 77 işlev tespit edilmiştir. Bunlardan “Değişme, konu, şart, tercih, zaman” işlevlerine diğer çalışmalarda rastlanmamıştır. "Ayrılma, Bedel, Benzetme, Birliktelik, Değişme, Konu, Sebep, Seslenme, Şart, Tarz, Tercih ve Tezat" hâlleri yalnız üst işlev olarak bulunup alt işlevleri tespit edilememiştir. Geri kalan 11 hâlin, 54 alt işlev bakımından oranı tabloda gösterilmiştir:

Tablo 25: Alt işlev oranları

	Hâl	Alt İşlev Sayısı	Alt İşlevler İçindeki Oranı
1.	Bulunma Hâli	9	% 16,6
2.	Hedef Hâli	17	% 31,4
3.	Karşılaştırma Hâli	3	% 5,5
4.	Kaynak Hâli	4	% 7,5
5.	Nesne Hâli	2	% 3,7
6.	Nicelik Hâli	2	% 3,7
7.	Özne Hâli	4	% 7,4
8.	Sınırlama Hâli	2	% 3,7
9.	Vasita Hâli	3	% 5,5
10.	Yaklaşma Hâli	3	% 5,5
11.	Zaman Hâli	5	% 9,25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü üzere hâl kategorisi içinde en fazla alt işleve sahip hâl "hedef hâli"dir. Hedef hâli, "sadece amaç işlevi"nin aksine, hedef kelimesinin kavram alanı düşünülerek ele alınmıştır. Buna göre bir mesajın gittiği yer; bir dileğin, duanın, talebin ulaştığı ve bir şeyin tesirini hissettirdiği varlık "hedef" işlevinde birleşmektedir. "Hedef hâli", geniş bir kavram alanına sahip olması yönüyle en fazla alt işleve sahip hâl durumundadır. En yüksek alt işleve sahip ikinci hâl "bulunma hâli"dir. Bulunma kavramı sadece bir yerde

bulunmanın dışında sahiplik/aitlik, durum, bir işte bulunma gibi birçok kavramı ilgilendirdiğinden alt işlev sayısı da diğer hâllere göre fazladır.

2. Anadolu ağızlarında, işlevleri gösteren şekil çeşitliliği çoktur. Tespit edilen 23 işlev, 32 şekil tarafından temsil edilmektedir. Bu şekillerin bölgelere göre kullanım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 26: Eklerin Ağız Grupları ve İşlevlere Göre Kullanım Oranları

	Hâl Eki	İşlev	BGA.	DGA.	KGA.	Ekin Kullanıldığı Hâl Oranı
1.	+Ø	Bedel	x			16 hâl (%69,5)
		Benzetme	x	x	x	
		Bulunm	x	x	x	
		Hedef	x	x	x	
		Karşılaştırma	x			
		Kaynak	x			
		Nesne	x	x	x	
		Nicelik	x	x	x	
		Özne	x	x	x	
		Sebep	x			
		Seslenm	x	x	x	
		Sınırlama	x	x		
		Tarz	x	x	x	
		Vasıta	x			
		Yaklaşma	x			
		Zaman	x	x	x	
		16 (%69,5)	10 (%43,4)	9 (%39,1)		
2.	+(y)A	Bedel	x	x	x	19 hâl (%82,6)
		Benzetme	x	x	x	
		Birliktel	x	x	x	
		Bulunm	x	x	x	
		Değişme	x	x	x	
		Hedef	x	x	x	
		Karşılaştırma	x			
		Kaynak	x	x		
		Konu	x	x		
		Nesne	x	x	x	
		Nicelik	x	x		
		Sebep	x	x	x	

		Sınırlama	x	x	x	
		Tarz	x	x	x	
		Tercih	x	x	x	
		Tezat	x	x		
		Vasıta	x			
		Yaklaşma	x	x	x	
		Zaman	x	x	x	
			19 (%82,6)	17 (%73,9)	13 (%56,5)	
3.	+ACA	Nicelik	x			2 hâl (%8,69)
		Sınırlama	x			
			2 (%8,69)	0	0	
4.	+AcI	Sınırlama	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
5.	+ACAK	Sınırlama	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
6.	+CA	Birliktelik	x			6 hâl (%26,08)
		Kaynak	x	x		
		Nicelik	x	x	x	
		Tarz	x	x	x	
		Vasıta	x	x		
		Zaman	x	x	x	
			6(%26,08)	5 (%21,7)	3 (%13,04)	
7.	+cAcuk	Tarz	x			1 hâl (%4,34)
			1	0	0	
8.	+cAk	Birliktelik	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
9.	+cAlAn	Tarz	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
10.	+cAn	Zaman	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	

11.	+cAnA	Nicelik	x			2 hâl (%8,69)
		Tarz	x			
			2	0	0	
12.	+cIK	Nicelik	x			1 hâl (%4,34)
			1	0	0	
13.	+DA	Ayrılma	x	x	x	14 hâl (%60,8)
		Bedel	x		x	
		Benzetme		x	x	
		Bulunm	x	x	x	
		Hedef	x	x	x	
		Karşılaştırma	x			
		Kaynak	x	x	x	
		Konu	x			
		Nicelik	x	x	x	
		Sebep	x			
		Şart		x		
		Tezat	x	x	x	
		Vasıta	x			
		Zaman	x	x	x	
			12 (%52,1)	8 (%34,7)	8 (%34,7)	
14.	+DI	Bulunm	x			2 hâl (%8,69)
		Zaman	x			
			2 (%8,69)	0	0	
15.	+DAn	Ayrılma	x	x	x	12 hâl (%52,1)
		Birliktelik	x	x		
		Bulunm	x		x	
		Hedef	x	x	x	
		Karşılaştırma	x	x	x	
		Kaynak	x	x	x	
		Konu	x	x	x	
		Sebep	x	x	x	
		Şart	x	x		
		Tarz	x	x	x	
		Vasıta	x	x	x	
		Zaman	x	x	x	
					12 (%52,1)	
16.	+don	Zaman	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	

17.	+genelik	Tarz	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
18.	+ginecik	Tarz	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
19.	+I ⁴	Ayrılma	x			12 hâl (%52,1)
		Bedel	x			
		Benzetme	x			
		Birliktelik	x		x	
		Değişme	x			
		Hedef	x	x	x	
		Kaynak	x			
		Konu	x			
		Nesne	x	x	x	
		Sebep	x		x	
		Sınırlama	x			
		Yaklaşma	x	x	x	
					% 5 2 , 1	
20.	+I ⁴ IA	Birliktelik	x	x	x	5 hâl (%21,7)
		Kaynak	x			
		Sebep	x		x	
		Vasıta	x	x	x	
		Zaman	x			
			5 (%21,7)	2 (%8,69)	(%13,04)	
21.	+I ⁴ IA _n	Birliktelik	x		x	4 hâl (%17,3)
		Şart			x	
		Tarz			x	
		Vasıta	x			
			2 (%8,69)	0	(%13,04)	
22.	+I ⁴ n	Zaman	x	x	x	1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	1 (%4,34)	1 (%4,34)	
23.	+I ⁴ nA	Birliktelik	x	x		3 hâl (%13,04)
		Vasıta	x			
		Zaman	x			
			(%13,04)	1 (%4,34)	0	

24.	+I ⁴ nAn	Bedel	x			7 hâl (%30,4)
		Birliktelik	x	x		
		Karşılaştırma	x			
		Sebep	x	x		
		Tarz	x	x		
		Vasıta	x	x	x	
		Zaman	x			
			7 (%30,4)	4 (%17,3)	1 (%4,34)	
25.	+IA	Bedel	x	x	x	11 hâl (%45,8)
		Birliktelik	x	x	x	
		Hedef		x		
		Kaynak	x	x		
		Konu	x	x		
		Nicelik	x	x		
		Sebep	x	x		
		Şart	x	x	x	
		Tarz	x	x	x	
		Vasıta	x	x	x	
		Zaman	x	x		
			0 (%43,4)	1 (%47,8)	5 (%21,7)	
26.	+IAk	Zaman	x			1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	0	0	
27.	+IA ⁿ	Bedel			x	9 hâl (%39,1)
		Birliktelik	x	x	x	
		Kaynak			x	
		Nicelik	x		x	
		Sebep	x	x	x	
		Şart			x	
		Tarz	x	x	x	
		Vasıta	x		x	
		Zaman	x		x	
			6 (%26,08)	3 (%13,04)	9 (%39,1)	
28.	+IAyın	Zaman	x	x	x	1 hâl (%4,34)
			1 (%4,34)	1 (%4,34)	1 (%4,34)	
29.	+Iı	Zaman	x			1 hâl (%4,34)

			1 (%4,34)	0	0	
30.	+n	Tarz		x		1 hâl (%4,34)
			0	1 (%4,34)	0	
31.	+nA	Birliktelik	x			4 hâl (%17,3)
		Tarz	x			
		Vasıta	x			
		Zaman	x			
			4	0	0	
32.	+nAn	Ayrılma	x	x		13 hâl (%56,5)
		Bedel		x		
		Birliktelik	x	x	x	
		Hedef	x	x		
		Karşılaştırma	x	x	x	
		Kaynak	x	x		
		Konu	x	x		
		Nicelik	x	x		
		Sebep	x	x	x	
		Şart	x	x		
		Tarz	x	x	x	
		Vasıta	x	x	x	
		Zaman	x	x	x	
			12(%52,1)	13(%56,5)	6(%26,08)	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloya göre hâl kategorisinde en çok kullanılan şekil +(y)A'dır. 19 işlevde kullanılan bu ekin kullanım oranı, toplam 23 işlev içinde %82,6'ya karşılık gelir. En çok kullanılan ikinci şekil ise +Ø'dır. Bu şekil 16 işlevde kullanılmış olup tüm işlevler içindeki oranı %69,5'e tekabül etmektedir. +Ø şekli, değişmez bir kaideyle "özne hâli" için işaretlendiği gibi; "ayrılma, birliktelik, konu, şart, tercih ve tezat" dışındaki tüm hâller için kullanılmıştır. Eklerin farklı "hâl"lerde kullanılması "tek şekle karşılık tek hâl" fikrinin geçerli olmadığına işaret etmektedir.

3. Şekil çeşitliliği, aynı zamanda bir hâl için birden fazla şeklin kullanılabileceği anlamına da gelir. İşlevin farklı şekillerle işaretlenmesi yalnızca morfofonetik bir farkı gösterirken morfofonemik bir ayırım ifade etmez. Morfofonemik fark, ya farklı fonksiyonlarda⁴³ ya

⁴³ biz bāyamı üş gün vākan, burdan ğaşdıĶ. (Ayrılma)

da aynı fonksiyona bağlı her bir alt fonksiyonda⁴⁴ bulunur. Bu durum, işlev belirlemede morfofonetik-morfofonemik karşıtlığın önemli olduğunu göstermektedir.

4. Geniş bir alan kaplaması sebebiyle BGA. çalışmada en çok örnek ve şekli ihtiva eden ağız grubudur. Nitekim “+ACA, +AcI, +cAcuk, +cAk, +calan, +can, +genelik, +ginecik” gibi şekiller sadece bu ağız grubunda tespit edilmiştir.

5. Fonetik hususiyetler bakımından Eski Türkçeden Orta Türkçeye geçerken görülen değişimlerden biri olan ötümlüleşme ağızlarda da görülmüştür. Anadolu ağızları, hâl ekleri için ötümlülük-ötümsüzlük karşıtlığında ötümlü şekilleri tercih etmiştir. Benzetme hadisesi sonucu görülen ötümsüz şekiller az sayıdadır:

üç gün yatahta kaħmamışım. (Tunceli, s. 35; G.T. ve B.A.)

sol kulağum otti mi, ya urdiden bi ħáber işitec'eğum, ya hukumetten bi ħáber gelur boyle. (Rize, 271/25; G.T.)

6. Damak uyumu bakımından Anadolu ağızları genel olarak uyuma tâbidir. Uyuma aykırı örnekler görülse de bu durum bir ağızı diğerinden ayırabilecek düzeyde değildir. Nitekim tüm ağız gruplarında uyuma aykırı örnekler görülebilmektedir. (Harita 1)

DGA.'da Elâzığ-Kovancılar ağızı, damak uyumu bakımından ana ağız grubu içinde diğerlerinden farklı bir özellik göstermektedir. Elâzığ-Kovancılar ağızında art ünlülü kelimelerden sonra sıklıkla ön ünlülü ek kullanılmıştır. Bu durum, yörenin güneydoğusunda bulunan Palu ilçesinde de görülmektedir. Yukarı Fırat bölümünde bulunan bu komşu iki ağız hem Elâzığ merkezden hem de diğer ağızlardan farklılık göstermesi bakımından önemlidir:

[...] nasıl oldise dev sarayından uzaħlaşer. (Elâzığ-Kovancılar, 144/23; D.M.)

dizmiş horozlarını, sırtına atmış, paluye doğri gelmiş. (Elâzığ-Kovancılar, 217/3; D.M.)

beni yarımden ayıranın evine şivân düşe. (Elâzığ-Palu, 194/53; Ç.F.)

7. Dudak uyumunun genellikle korunduğu Anadolu ağızlarında uyum dışı görülen örnekler de mevcuttur. Eski Türkçede de düz ve yuvarlak şekilli (+I⁴)g olarak görülen

seferbellik gelmiş, aşlıkdan ölmüşle. (Sebep)

⁴⁴ selam söyle ireyiz beye dedim. (Hedef-Bildirme)

o da gider o memlekete ama ama bilmér ki ğızı orda. (Hedef-yer)

nesne hâli eki, Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinin bu özelliği Anadolu ağızlarında da görülmektedir. Bu örnekler birçok ağızda bulunduğundan Anadolu ağızlarını hâl eklerindeki dudak uyumu üzerinden sınıflamak mümkün görünmemektedir. (Ek: 1)

“nāpācaz bunı böle?” dēya. (Zonguldak, 130/35; E.E.)

böle, allah onı yetiştirmağa murad étmış ya bízim ma‘neviyata da iman, ihtikatımız var. (Şanlıurfa, 139/30; Ö.S.)

8. Eski Türkçenin n ağızında +DA ile işaretlenen ayrılma hâli, Anadolu ağızlarında da tespit edilmiştir:

zeten kaç gündür evde çıhmışış. (Bitlis-Ahlat, 112/155; E.S.)

şimdi den ağıllı ossaydı, kel_ oğlan elinde kaçamazdı. (Kırşehir, 260/30; G.A.)

ben da orda ç’ıkıdum da ağlayiveriydum. (Rize, 243/85; G.T.)

9. Fiilin anlam özellikleri işlev belirlemede önemli rol oynarken, cevheri ek fiilli şekiller de bazı işlevler için belirleyici olmuştur. Bu durum, "bulunma-dönem" ve "zaman-dönem" fonksiyonlarının ayrılmasında önemlidir. Örneğin "yaş" kelimesine eklenen +DA şekli; cevheri ek fiilli şekillerde (25 yaşındayım) "bir dönemin içinde olma/bulunma"yı anlatırken, isim + fiil tamlamasındaki ekleşmelerde (25 yaşında mezun oldum.) "zamanın içindeki bir dönem"i anlatmaktadır.

10. İşlev ve bunlara bağlı alt işlevler belirlenirken, cümle ve fiilin anlam özelliği göz önünde bulundurulduğundan, bir alt işlev birden fazla üst işlevin üyesi (örn. "zümre" alt işlevi için hem bulunma-zümre, özne-zümre) ya da bir üst işlev başka bir üst işlevin üyesi (örn. "zaman" ana işlev olarak yer alırken "sınırlandırma hâli"nde sınırlama-zaman olarak alt işlev) durumunda bulunabilir. Bu da aslında fonksiyon belirleme aşamasında en çok zorlanılan ve çalışma üzerinde çokça değişiklik yapılmasına neden olan bir durumdur.

11. Hâl ekleri, Anadolu ağızlarını tüm şekil ve işlevleri kapsayıcı şekilde sınıflandırılmasa da bazı şekillerin belirli işlevlerde görülmesi ağızları birbirinden ayırabilmektedir. Buna göre, KGA.’da Rize ağızında“hedef-izafe, yakıştırma ve hedef-yer” işlevleri için kullanılan +da şekli bu ağız grubunu diğerlerinden ayırmaktadır. Bu işlevi işaretlemede genel eğilim +A üzerineyken, Rize’de +A’nın yanında +da eki de

kullanılmaktadır ki bu durum Rize için karakteristiktir. Bu, yazıya geçirilen metinlerde sadece Rize ve Trabzon'da tespit edilse de grubu oluşturan Artvin'e bağlı Hopa, Borçka ve Arhavi ağızlarında da beklenir.

biz ç'aho deruk_onda. (Rize, 203/70; G.T.)

biz 'onda eskiden tulum derduk. (Rize, 200/140; G.T.)

be°yüGan'n'em deyermente git[t]i. (Trabzon, 27/2; akt. D.H.)

Hedef hâlinin alt işlevlerinde görülen bu şekil farkı, “hedef-yer” işlevinde DGA.'ya bağlı Gümüşhane-Kale Köyü ağızında görülse de bu yörenin konum bakımından Karadeniz'de bulunduğu dikkate alınmalıdır. Gümüşhane, güneyde Erzincan'la komşu olmasına karşılık merkez ilçeye bağlı Kale Köyü kuzeyde Trabzon, doğuda Bayburt'a daha yakındır. Bu açıdan Gümüşhane-Kale Köyü'nde de görülen +A:+da denklığı bu ağızı KGA.'ya yaklaştırır:

bi de bellerinde şal sarardılar. (Gümüşhane-Kale Köyü, 156/37; G.Ç.)

KGA.'da “hedef-izafe, yakıştırma ve hedef-yer” işlevlerinde görülen +Da eki, B.G.A.'da “hedef-bildirme” işlevinde Kırşehir'de, “hedef-tâbi olma” işlevinde ise Tokat'ta tespit edilse de bölge ağızları için karakteristik olabilecek sayıda değildir:

allahta duâ etmiş, eli açılmış. (Kırşehir, 263/50; G.A.)

[...] rüyamda senin_ile senin nikân altında girmek isdiyöm. (Tokat, 233/8, II; D.N.)

12. Bulunma ve zaman hâllerinde görülen +dı şekli hem düz-dar hem de yuvarlak-dar ünlülü şekliyle BGA.'da tespit edilmiştir. Ana ağız grubunda geniş bir alanda görülen bu ek BGA.'yı diğer ağız gruplarından ayırmaktadır. Bazı örneklerde yuvarlak ünlüden sonra düz-dar ünlülü olup dudak uyumunu bozmaktadır. (Ek:2)

buradı dı ombeş gün düduk. (Aydın, 75/25; K.Z.)

meer guyu yandımiş bu. (Ordu, 170/15; D.N.)

çifcilik yapıyöm, yok. hep burdīdim. (Tokat, 333/4; D.N.)

beş göyunları var_ıdı ben ordīyken. (Sivas, 239/52; D.N. ve Ş.Ü.)

burdu başçavış vādı nādi? (Manisa, 20/15; K.Z.)

Ḳāmil bōdu dūmeyo. (Muğla, 96/15; A.A.)

Yapılan alışma gōstermektedir ki işlev sayısı, fiille ilişki kurması ve cūmledeki maksadı da dikkate alması bakımından beř-onla sınırlandırılmayı mōmkūn kılmamaktadır. Bu sayı ūst işlev bakımından en az 20'yken alt işlev bakımından fiil sayısıyla doğru orantılıdır. Bu vesileyle hāl konusuna anlam-işlev ayrımı yapmadan yaklaşılmalı, farklı işlevler için bile tek bir terimin kullanıldığı kanıksanmış dil bilgisi anlayışı terk edilmelidir. Bu yapıldığında, hāl kategorisinde terim adları zamanla birbirine yaklaşacak ve nihayetinde karmaşa ortadan kalkacaktır.

KAYNAKÇA

- Abaz, A. (2004). Çorum-İskilip ve Yöresi Ağızları. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Acar, T. (1972). Artvin ve Yöresi Ağızları. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akalın, M. (2007). Eski Türkçenin Grameri (A. Von Gabain, Çev.), (5. bs.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 532. (Orijinal eserin yayın tarihi 1974).
- Akar, A. (2004). Muğla Ağızları. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları: 50.
- Akca, H. (2012). Ankara İli Ağızları. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Aksan, D. (2007). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. (4. bs.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 439.
- Alan, M. (2012). Hacılar Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.
- Alkayış, M. F. (2012). Türkçenin Hâl Ekleri ve Fiil Kiplerinde Çok Terimlilik Sorunu. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, c.11, sayı:42 (276-287).
- Alyılmaz, C. (1994). Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Avcı, Aksakal, Ş., (2017). Yatağan İlçesi Ağızları. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Muğla.
- Aydoğdu, Ö. (2011). Çankırı İli ve Yöresi Ağızları. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ.
- Aygün, T. (2019). Gönen Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Banguoğlu, T. (1990). Türkçenin Grameri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 528.
- Başdaş, C. (2001). Doğu Anadolu Ağızlarında Hâl Kavramı Taşıyan İyelikli Yapılar. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 739-746, TURKEY.

- Bilyaz, B. (2019). Kocaeli Kandıra Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir.
- Boz, E. (2002). Afyon Merkez Ağzı (Dil Özellikleri, Metinler, Sözlük). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi: 28.
- Boz, E. (2019). Türkçe Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif - Two Disposal Methods In Turkish Additional Classification: Reducing And Reproductive Classification. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi - International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 69-79
- Börekçi, M. (1994). Atatürk'ün "NUTUK"unda Söz Dizimi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Buran, A. (1989). Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Caferoğlu, A. (1994). Anadolu Ağızlarından Toplamalar. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 82.
- Caferoğlu, A. (1994). Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 116.
- Caferoğlu, A. (1995). Güney Doğu illerimiz Ağızlarından Toplamalar (Malatya, Elâzığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş Vilayetleri Ağızları). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 107.
- Caferoğlu, A. (1995). Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 585.
- Caferoğlu, A. (1995). Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 591.
- Çakır, A. (2018). İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağı İlçesi Ağızları (Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük). Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Çanak, F. (2019). Palu Merkez Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ.
- Çavga, U. (2020). Konya Ereğli İlçesi Belkaya Ağzı (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir.

- Daşdemir, M. (1995). Tarık Buğranın Romanlarında Sözdizimi. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Daşdemir, M. (2000). Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Delice, İ. (2000). Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi. <https://www.academia.edu/5033393> adresinden alındı.
- Demir, N. (2001). Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 788.
- Demir, N. (2006). Tokat İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N.; Şen, Ü. (2006); Sivas İli ve Yöresi Ağızları (Etnik Yapı-Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demirci, K. (2017). Türkoloji İçin Dilbilim Konular, Kavramlar, Teoriler (4. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirkaya, G., E. (2021). Kars Arpaçay ve Akyaka Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kars.
- Doğan, M. (2018). Kovancılar Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ.
- Doğar, B. (2015). Lâpseki ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metin, Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Doğru, F. (2017). Eskişehir İli Manav Ağızları. Doktora Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Durgut, H. (2010). Doğu Karadeniz Ağızlarında Mekân Hâlleri Üzerine, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Aralık 2010 c.13 sayı 24: 291-299.
- Ediskun, H. (1999). Türk Dilbilgisi: Sesbilgisi, biçimbilgisi, cümle bilgisi. (7. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Efendioğlu, S. (2018). Ağrı İli Ağızlarından Derlemeler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Eylül 2018 22(3): 1415-1435, Erzurum.
- Eker, S. (2009). Çağdaş Türk Dili. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Emre, A. C. (1945). Türk Dilbilgisi. İstanbul. Cumhuriyet Matbaası.
- Ercilasun, A. B. (2002). Kars İli Ağızları –Ses Bilgisi-. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 797.
- Erbaşı, Y. (2019). Ardahan İli Damal İlçesi Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.
- Erdem, M., D.; Kirik, E. (2011). Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği Yayın No: 11.
- Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2012). Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Erdem, G. (2014). Anamur ve Yöresi Ağızları. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Eren, E. (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 686.
- Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Ergün, A. (2012). Kastamonu ve Yöresi Ağızları. Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.
- Ersoy, F. (2018). Türkiye Türkçesinde Kelime Tahlilleri (2. bs). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ertek, S. M. (2012). Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
- Ertekinoğlu, S. (2015). Ahlat Ağzı. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Erten, M. (1994). Diyarbakır Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 556.
- Eryiğit, Celal (2014). Gölhisar Ağzı (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Gemalmaz, E. (1973). Erzurum İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük ve Dizinler). Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum.
- Gemalmaz, E. (1995). Erzurum İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük ve Dizinler). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 589.

- Gemalmaz, E. (1989). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. https://efrasiyap.tripod.com/yazilar/agiz_bilimi.pdf adresinden alındı.
- Gencan, T. N. (2007). DİLBİLGİSİ. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Gök, Ç. (2019). Gümüşhane İli Kale Köyü ve Civarı Köylerinin Ağız İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Bursa.
- Gökçür, E. (2012). Van Gölü Havzası Ağızları. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Elâzığ.
- Gülensoy, T. ve BURAN, A. (1992). Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler. İstanbul, Boğaziçi İlmî Araştırmalar Serisi: 14, Boğaziçi Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). Kütahya ve Yöresi Ağızları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 536.
- Gülseren, C. (2000). Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 737.
- Gülsevin, G. (2002). Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2011). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler (3. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Gümüş, E.M. (2017). Sinop İli Ayancık İlçesi Ağızı. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Aksaray.
- Günay, T. (1978). Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 27.
- Günşen, A. (2000). Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 745.
- Hatipoğlu, V. (1981). Türkçenin Ekleri (2. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 407.
- İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. <https://www.academia.edu/9843213> adresinden alındı
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). Dilbilim Sözlüğü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Kara, F. (2001). Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Karaağaç, G. (2011). Türkçenin Söz Dizimi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (1996). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 630.
- Karahan, L. (2016). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Eş Sesli(leşen) Ekler: {+DAn} Ayrılma ve Vasıta Hâli Eki. <https://www.academia.edu/26941719> adresinden alındı.
- Kartallıoğlu, Y. ve Yıdırım, H. (2012). Türkiye Türkçesi; (2.bs.). A. B. Ercilasun (Ed.), Türk Lehçeleri Grameri içinde (s. 31-80). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kemik, F. (2019). Alaçam (Samsun) Ağzı. Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kılıçlıoğlu, S., Araz N., Devrim H. (1992). Anadolu. Meydan Larousse. (c. 1, ss. 481-482) İstanbul: Sabah Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 575.
- Korkmaz, Z. (1994). Nevşehir ve Yöresi Ağzları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 582.
- Korkmaz, Z. (1994). Güney-Batı Anadolu Ağzları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 583.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 827.
- Korkmaz, Z. (2005). Türk Dili Üzerine Araştırmalar. (c. 2, 2. bs). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 629/2.
- Küçüker, P. (1988). Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Mert, O. (2002). Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Mutlu, H. K. (2008). Balıkesir İli Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük-İndeks). Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.

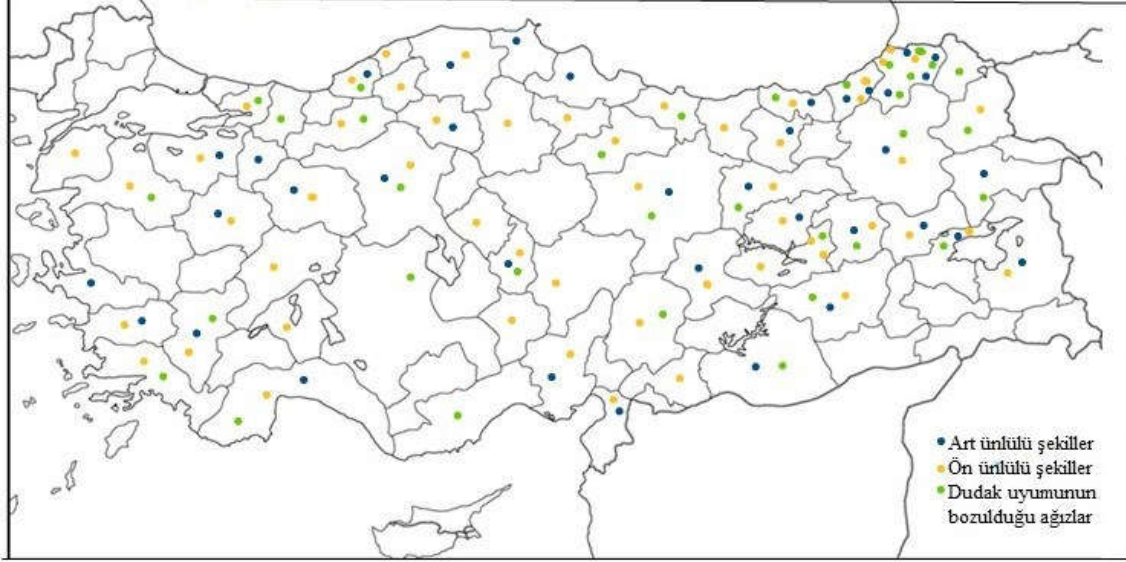
- Nakiboğlu, Sadi H. (2001). Adıyaman ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük- İndeks). Niğde: Niğde Üniversitesi Yayınları: 7.
- Öçalan, M. (2004). Sakarya İli Ağızları. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Özçelik, S. (1997). Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 666.
- Özden, M. (2009). Bilecik İli Ağız İncelemesi. Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.
- Özek F, Sağlam B. (2014). +DAN çıkma hâli ekinin vasıta ve bulunma hâli işlevi üzerine. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24 (2), 13 - 18.
- Özkan, M. (2000). Türk Dilinin Gelişim Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi (2. bs.). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, I. (2018). Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem. Ankara: Gece Akademi.
- Özmen, Ş. (2007). Muş Merkez Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ.
- Özsoy, N. (1993). Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin Fiillerle Münasebeti. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, İstanbul.
- Öztürk, E. (2019). Bolu İli Ağızları (2. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Polat, F. (2000). Şavşat ve Yöresi Ağızları. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Polat, G. (2019). Cihanbeyli Ağızları. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya.
- Perçin, D, Z. T. (2017). Mengen Ağızları (Metin-İnceleme-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Bolu.
- Sağır, Mukim (1995). Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 565.
- San, Sabri Özcan (1990). Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1212, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 54.

- Sariahmet, E. (2018). Rize Çamlıhemşin Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Rize.
- Sarıtiken, H. (2017). Gaziantep Merkez (Şahinbey-Şehitkâmil) Ağzı. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Sev, İ. G. (2009). Çıkma Durumu Eki Pekiştirme Eki Olabilir mi?. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 85-92.
- Sev, G. (2007). Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Silahşör, E. (2011), Amasya Merkez Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzincan.
- Şahin, E. (2003). Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.
- Şahin, H., BAŞTÜRK, Ş., ULUOCAK, M. ve EROĞLU, S. (2019). Bursa İli Yerli Ağzı. Bursa: Stüdyo Star Ajans Matbaacılık.
- Şıkşık, N. (2019). Nehcü'l-Ferâdis'te Hâl Eki Kategorisi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Timurtaş, F. K. (2012). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tuncel, M. (2022, Kasım 26). <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu> adresinden alındı.
- Turan, Z. (2006). Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 862.
- Turan, Z. (2010). "Türk Dilinin Söz Diziminde Yer Ödünçlemesi." III. Uluslar Arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı, İzmir.
- Turan, Z. (2012). Orta Türkçe Metinlerinde Kelime Başı Ünsüzlerinde Aşırı Patlayıcılışma Var Mıydı?. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 30 (0) , 539-558 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17069/178373>.
- Turan, Z. (2018). Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları. Türkbilig, (35), 97-110. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52835/697942>.
- Tüzün, G. (ed.). (2000). Anadolu. AnaBritannica içinde. (c. 2, s. 70-77) İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Uzun, N. E. (2004); Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar. (2. bs.) İstanbul: Kebikeç Yayınları.

- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vural, H.; Böler, T. (2014). Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yaman, T. (2019). Bulancak ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Giresun.
- Yazıcı, S. (2006), Dörtyol Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Van.
- Yıldırım, F. (2006), Adana ve Osmaniye İlleri Ağzları (Metinler-Sözlük-Dizinler). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 861/II.
- Yıldız, Osman (2002), Isparta Merkez Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük). Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları: 23.

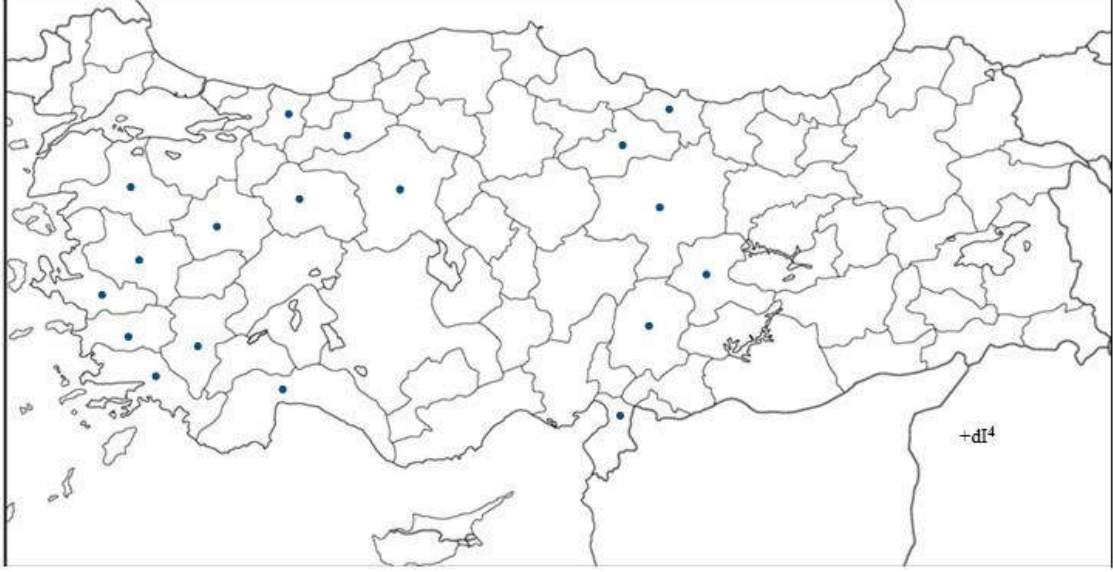
EK

Ek 1: Damak ve Dudak Uyumunun Bozulduğu Ağızlar

Kaynak: Haritalar, <http://cografyaharita.com/haritalarim/4jturkiye-dilsiz-siyasi-haritasi.png> sayfasından 27.12.2022 tarihinde alınmıştır.

Ek 2: Bulunma Hâli ve Zaman Hâli Eki +dI⁴'nın Görüldüğü Ağızlar

Kaynak: Haritalar, <http://cografyaharita.com/haritalarim/4jturkiye-dilsiz-siyasi-haritasi.png> sayfasından 27.12.2022 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ali YUMURTACI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Dumlupınar Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	Dumlupınar Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Türk Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
<p>1. Yumurtacı, A. (2019). Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesine Göre Dinleme Becerisi. E. Karagöl içinde, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi (s. 29-39). Ankara: Pegem Akademi.</p> <p>2. Yumurtacı, A. (2022). Kütahya Pazarlar Ağzında Sıfat-fiil Kategorisi. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (27), 541-558. DOI: 10.29000/rumelide.1105410.</p> <p>3. Yumurtacı, A. (2022). Batı Grubu Ağzlarında Hedef Hâli. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (30), 339-351. DOI: 10.29000/rumelide.1192525.</p>	